। श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभ्रातृ–जैनपुस्तकोद्धारे–ग्रन्थाङ्कः ५१ ।

श्रीमद्भट्टारकश्रीविजयसेनसूरिप्रसादितपण्डितश्रीमच्छुभविजयगणिसङ्कलित–प्रश्नोत्तरमय-

प्रश्नरत्नाकराभिधः श्रीसेनप्रश्नः ।

प्रसेधिका–श्रेष्ठि देवचंद्र लालभ्रातृ जैनपुस्तकोद्धारकोशागारसंस्था–प्रसेधिकारकः–शाह नगीनभाई घेलाभाई जव्हेरी, अस्य कार्यवाहकः ।
अयं ग्रन्थो मोहमयीपत्तने "मुम्बई वैभव" मुद्रणप्रासादे सर्व्हंटस ऑफ इंडिया सोसायटीज् बिल्डिंग, सॅन्डहर्स्ट रोड.
गिरगांव द्वारा मुद्रापितः प्रकाशितश्च स्वयं ।

श्रीवीरनिर्वाणात् २४४५. | विक्रमनृपस्य १९७५. | क्राईस्टस्य सन् १९१९.

प्रथमसमये प्रतयः १०००.] | निष्क्रय एकरूप्यकः । | [मुम्बय्याम्.

Printed by Chintaman Sakharam Deole, at the Bombay Vaibhav Press, Servants of India Society's Building, Sandhurst Road, Girgaon, Bombay.

Published by Shah Naginbhai Gholabhai Javeri, No 426 Javeri Bazar, Office of Sheth D L J P. Fund, for Sheth Devchand Lalbhai Jain, Pustakoddhar Fund, Bombay

॥ अर्हद्भ्यो नमः ॥

॥ प्रश्नोत्तररत्नाकराभिधानसेनप्रश्नस्य प्रस्तावना ॥

विदितमेतदार्हतानां विदुषां यदुत सर्वोऽपि संघस्तावत् चतुर्वर्णाकीर्णोऽपि अव्याबाधसुखमयमव्ययपदमभिलाषुको मार्गं तस्य यथाशक्ति सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्रात्मकमनुशीलयति, सम्यग्दर्शनाद्यात्मके च मार्गे तदैव स्यात् याथातथ्येन स्थैर्यं यदि न स्यात् जीवादिपदार्थबोधे शंकामहाशल्यं, सति च तस्मिन् सम्यक्त्वस्य निर्मूलकाषंकषणेन सांशयिकमिथ्यात्वस्य भवप्रपञ्चमहीरुहबीजस्यैव प्रादुर्भावो झटिति, प्रादुर्भूते च मिथ्यात्वे कलिबीजे क्व सम्यग्ज्ञानकल्पवृक्षांकुरः क्व चाज्ञानावृते इवासज्ज्ञानावृते जीवसौधे सच्चारित्रनृपमीलनानन्दः, तथा च कोतस्त्य एवानाबाधः स्वभावानन्दः ? ततः सुष्ठूच्यते 'मूलं दारं पइट्ठाणं आहारो भायणं निही ' अत एव सत्स्वपि निष्कलङ्कबाधामितज्ञानरत्नाकरश्रीमद्गणभृत्प्रणीतेषु वाङ्मयेषु श्रीमद्भद्रबाहुस्वामिप्रभृतिश्रुतकेवल्यादिपूज्यतमैर्वितितेषु शास्त्रसंदोहेषु सम्यक्त्वमोहनीयकर्माणुवेदनोद्भूतभव्यमनःशङ्काशङ्कुसमुद्धारस्यावश्यकत्वात् वितेने पूज्यैः श्रीमद्विजयसेनसूरीन्द्रैः प्रयासः, स च तादृशो नाभविष्यत् फलेग्रहिः यदि श्रीमन्तः शुभविजया नासंग्रहीष्यन् तत्रभवदीयप्रश्नोत्तराणि, अत एव चास्याभिधा सेनप्रश्न इति प्रश्नोत्तररत्नाकर इति च, आद्यायाः कर्तृनामाङ्कितत्वात् पश्चिमायाश्च अभिधेयानुसारिनामत्वात्, प्रयतितं चैवं नहि सर्वाः शङ्काः शास्त्रोक्तीरनुसृत्यैव समाधातु शक्या इति यद्यपि बहुषु प्रश्नोत्तरेषु शास्त्रोक्तीरनुश्रित्य समाहितं तथापि अनेकत्र स्पष्टतथाविधशास्त्रोक्त्यसद्भावमालोक्य परम्परया केषुचित् स्थलेषु च स्वमनीषाप्राग्भारेणापि समाहित, तत एव अत्र क्वचित् कदाचित् स्यादनाभोगविलसितं नोद्भासितव्यं धीधनैः अनाभोगस्य छद्मस्थानां स्वाभाविकत्वात्, न चैवं सति नोपादेयोऽयं ग्रन्थः क्वचन क्वचनानाभोगविलासादिति, यतः शास्त्रोक्तीः परम्परा चानुगम्य विहितानामुत्तराणा सुतरामुपादेयत्वात् नानाश्वासगन्धोऽपि तथाविधेषु स्थलेषु स्वमनीषोन्मेषेऽपि न तथाविधानां विपश्चितां संभवत्यनाभोगविलसितता तथापि स्यात् क्वाचित् कथंचित् क्षन्तव्यं धीधनैः न हि सत्पुरुषाश्चन्द्रे कुरङ्गं कलङ्कतया निश्चिन्वन्तोऽपि तदीयसौम्यमहिमवशीकृतान्तःकरणा विजहति विधूपमां अत्र तु कलङ्कसंभावनयैवैतत्परीहारो विहाय हासपोषं

। अर्हम् ।

। अथ श्रीसेनप्रश्ने साक्षीभूतग्रन्थाः ।

नंबर	नाम	पत्रांक
१	आवश्यकबृहद्वृत्तिः	१-८-१३-१५-८२-८९
२	प्रज्ञापनावृत्तौ	२-६-६-७-९-१५-१८-१९-२०-२३-२८ ३०-३५-५४-५५-५९-७९-८५-९२ १०३-१०३-१०४-११२-११२
३	तीर्थकल्पादिः	२
४	सामाचारी	२-२२-५९-८०-१०६-१०६-१०८
५	जीवाभिगमवृत्तिः	२-४-९-२४-३४-३४-५५-८३-८५-८६ १०३-१०३
६	ऋषिदत्ताकथादिः	२
७	आवश्यकवृत्तिः	२-९-१९-२०-३२-३३-३७-४६-५५-५९ ७१-७२-७२-८०-९६-१०९

नंबर	नाम	पत्रांक
८	व्यवहारवृत्तिः	३
९	आवश्यकनिर्युक्तिः	३-१५-२४-४६-८०-८१-८५-९०
१०	भगवतीवृत्तिः	३-५-६-७-९-११-१४-१४-१७-१९-२० २०-२५-३०-४२-४४-४४-४९-५०-५३ ५५-५८-५९-७१-७४-७५-८२-८४-८९ ८९-९२-९९-१०३-१०३-११४
११	कल्पकिरणावली	३-४६-४७-७५-९५
१२	कल्पसूत्रावचूरी	३
१३	पौषधविधिप्रकरण	४
१४	कल्याणकस्तोत्रं	४
१५	जम्बुद्वीपप्रज्ञप्तिः	४-९-१७-२४-३४-३९-५३ ५१-९८ १०३-११२

साक्षीभूत ग्रन्थाः ।

नंबर	नाम	पत्रांक
१६	जम्बूद्वीपसंग्रहणिः	४-१०
१७	जम्बूद्वीपसमासः	४
१८	उपदेशरत्नाकरः	४
१९	महानिशीथम्	४ ११-२१-४३-४४-४४-५५-५७-५९- ८४-९९-१०१
२०	विचारामृतसंग्रहः	४-९-२०-५५-८२
२१	जीतव्यवहारः	४
२२	प्रवचनसारोद्धारवृत्तिः	५-७-२१-३५-४४-४७-५४-५९-६२- ७६-८३-८५-८८-९०-९५-९५-१०२- १०६-११२
२३	वृद्धश्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्यं	५-५-४१-५८-९९
२४	शान्तिनाथचरित्रं	५-५३
२५	हैमवीरचरित्र	५-६४-५१-७८-९९-१०४
२६	स्तोत्रम्	५
२७	समवसरणस्तोत्रम्	५

नंबर	नाम	पत्रांक
२८	जिनभद्रगणिकृतबृहत्संग्रहणिः	५ ५-४५-५३-५६-५६-५२-८९
२९	ऋषिमण्डलवृत्तिः	५-८-१३-१३-१४-३२-३७-४४-५३-५९
३०	श्राद्धविधिवृत्तिः	७०-९०-९१-९५-१०४-१०५-११०
३१	स्थानाङ्गसूत्रं	६-६-१९-३६-४८-७५-९०-९६-१०३-११४
३२	दशवैकालिकवृत्तिः	६-९-१९-८४-९७
३३	पाक्षिकसूत्रवृत्तिः	६-८९
३४	योगविधिः	६-६०-७२
३५	आवश्यकहारिभद्रीं	७-२४-२६-४३-४६-४७-५२-८९-९५
३६	योगशास्त्रवृत्तिः	७-१०-१७-१७:१८-१९-२७-४४-४८- ५६-५२-५७-५९-७२-७७ ८३-८३-८४- १०६-१०९-११३-११४
३७	संघाचारवृत्तिः	७-६०
३८	विहरमाणजिनैकविंशतिस्थानकं	७
३९	जिनप्रभसूरिकृतदीपावलिकाकल्पः	७

नंबर	नामानि	पत्रांक
७०	चतुर्थकर्मग्रन्थः	१६
७१	राजप्रश्नीयवृत्तिः	१६-८४-८६
७२	उपदेशमालावृत्तिः	१७-१९-७३
७३	आचाराङ्गवृत्तिः	१७-२०-२०-२०-३८-४३-५४-८०-८५
७४	सप्ततिशतस्थानकम्	८९-१७-५५-९६-१०३
७५	वसुदेवहिण्डी	१८-३४-४५-४६-५५-५५-१०४
७६	दशवैकालिकबृहद्वृत्तिः (हारिभद्रीया)	१९-५९-५०-५०-८२ १९-५९-५०-५०-८२
७७	आवश्यकचूर्णी	१९-२४-३२-४६-५६-५९-५९-७४-८३ ९१-९१-१०७-११२
७८	दिनकृत्यवृत्ति.	१९
७९	आचाराङ्गनिर्युक्तिः	१९
८०	दीपालिकाकल्पः	२१-२३-८५-१०१
८१	दुष्षमाकालसंघस्तोत्रम्	२१-१०२
८२	आचारप्रदीपादिः	२२

नंबर	नामानि	पत्रांक
८३	पौषधविधिप्रकरणादिः	२२
८४	दिनचर्यादिः (देवसूरिकृता)	२२
८५	कल्पवृत्तिः	२२
८६	परिशिष्टपर्व	२३-५२-५४-६३-१६-८५ ८८
८७	ऋषभचरित्रम् (हेमाचार्यकृतम्)	२४-४६-४७-४७-७४
८८	श्राद्धदिनकृत्यः	२५-४४-५८
८९	समवायाङ्गसूत्रम्	२५-४९-५५-१०६
९०	जीवसमासवृत्तिः	२६-१०३
९१	महाभाष्यम्	२७
९२	कल्पचूर्णी	२७-७५
९३	विशेषावश्यकटीका	२७-६५-८२-८२
९४	हरिप्रश्नसमुच्चयः	२८
९५	उपदेशसप्ततिका	२९
९६	महत्कल्पवृत्तिः	२९ ४३ ४३
९७	भवभावनावृत्तिः	३०-४५

नंबर	नामानि	पत्रांक
१२७	श्रीसुपार्श्वचरित्रम्	४७
१२८	श्री शान्तिचरित्रम्	४७-९८
१२९	श्रीचन्द्रप्रज्ञप्तिवृत्तिः	४९
१३०	लब्धिस्तोत्रम्	५०
१३१	दशाश्रुतस्कन्धः	५०
१३२	पञ्चनिर्ग्रन्थिअवचूर्णी	५०
१३३	वीरंजयसेहराभिधक्षेत्रविचारवृत्तिः	५०-९२
१३४	कालसप्ततिः	५०-१०२
१३५	खरतरकृतसन्देहदोलावली	५०
१३६	निशीथभाष्यम्	५०
१३७	उपदेशतरंगिणी	५०
१३८	उपदेशरसालः	५०
१३९	आवश्यकटीप्पनकम्	५१-९३-९८
१४०	सम्यक्त्वरहस्यवृत्तिः	५२
१४१	शान्तिचरित्रम् (वेश्मरत्नाख्यं)	५२
१४२	औपपातिकसूत्रम्	५२-५१-७३-९८-११४
१४३	अजितनाथचरितम्	५२
१४४	भोजचरितम्	५२
१४५	आवश्यकमलयगिरिवृत्तिः	५४-६३-९१
१४६	श्रीशान्तिचरित्रम् (अजितसिंहसूरिकृतं)	५५
१४७	पाक्षिकसूत्रबृहद्वृत्तिः	५५
१४८	अनुयोगद्वारवृत्तिः	५५-५७-५८-७७-८७
१४९	कथावलीप्रथमखण्डम्	५५
१५०	उत्तराध्ययनचतुर्दशसहस्रीवृत्तिः	५६-११३
१५१	बृहत्क्षेत्रविचारटीका मलयगिरिकृता	५६ ६२
१५२	प्रश्नोत्तरसमुच्चयवचनम्	५६ ८१
१५३	प्राकृतदीपालीकाकल्पः	५६
१५४	संस्कृतकालिकाचार्यकथा	५६
१५५	श्राद्धविधिविनिश्चयः	५६
१५६	भरहेसरबाहुबलीवृत्तिः	५६

नंबर	नामानि	पत्रांक
१५७	प्रत्याख्यानप्रकीर्णकम्	५७
१५८	मरणसमाधिप्रकीर्णकम्	५७
१५९	महाप्रत्याख्यानप्रकीर्णकम्	५७
१६०	कथानककोशः (जिनेश्वरसूरिकृत)	६१
१६१	विचारसप्ततिवृत्तिः	६२
१६२	सामाचार्या अवचूर्णी (भावदेवसूरिकृता)	६२
१६३	पिण्डविशुद्धिः	६३
१६४	द्वासप्ततिः	५४
१६५	नन्दीसूत्रटीका	५५-७१-८८
१६६	दोघट्टीवृत्तिः	५५
१६७	मण्डलप्रकरणम्	६७
१६८	उमास्वातिवाचकवचनम्	६७
१६९	मुनिसुन्दरसूरिकृतगुर्व्वावली	७१
१७०	तीर्थकल्पः	७१
१७१	द्वादशजल्पः	७२

नंबर	नामानि	पत्रांक
१७२	हैमीयं पद्मचरित्रम्	७४
१७३	वन्दनकनिर्युक्तिः	७५
१७४	नवतत्त्वमहाचूर्णी	७६
१७५	प्रतिक्रमणगर्भहेतुबालावबोध	७७
१७६	विवेकविलासः	७७
१७७	नाममाला	७७ ७९
१७८	वीतरागस्तववृत्तिः	७७
१७९	सूत्रकृदङ्गदीपिका	७७
१८०	व्यवहारसूत्रवृत्तिः	७८-१०१
१८१	प्रश्नोत्तरग्रन्थः	७८
१८२	शीलभावनासूत्रवृत्तिः	८०
१८३	पिण्डनिर्युक्तिः	८१
१८४	उपाशकदशाङ्गं	८३-८६-१०९
१८५	पञ्चाशकचूर्णी	८४
१८६	श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रचूर्णी	८४

॥ श्री अर्हद्भ्यो नमः ॥

। श्री सेनप्रश्नाभिधानग्रन्थस्य प्रश्नकारकाभिधानानुक्रमणिका ।

श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई—जैनपुस्तकोद्धार—ग्रन्थाङ्के—

श्रीविजयसेनसूरिप्रसादितश्रीशुभविजयसङ्कलित-प्रश्नोत्तरमये सेनप्रश्ने.

प्रथमोल्लासः ।

ॐ श्रीवीतरागाय नमः ।

प्रणिपत्य परं ज्योतिः, प्रशान्तदोषं सतां सदा ध्येयम् । प्रत्यूहव्यूहभिदे, लोकालोकप्रकाशकरम् ॥ १ ॥
तत्तद्बहुश्रुतावलिसद्भाविनिर्मितविचित्रपृच्छानाम् । श्रीविजयसेनसूरिप्रसादितान्युत्तराणि मया ॥ २ ॥
अङ्गोपाङ्गप्रकरणतट्टीकागुरुपरम्परादीनाम् । सम्मत्याऽऽत्मस्मृतये सङ्गृह्यन्ते यथाऽवगमम् ॥ ३ ॥

[त्रिभिर्विशेषकम्.]

महोपाध्यायश्रीविमलहर्षगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—ज्ञानपञ्चम्युद्यापनस्वं ज्ञानद्रव्यमुत देवाग्रे ढौकितत्वेन देवद्रव्यमेव इति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—यावद् ज्ञानोपकरणं तावत् सर्वं ज्ञान द्रव्यं चित्कोशे न मोच्यम्, अन्यत्तु सर्वं देवद्रव्यम्, इति ज्ञायते ॥ १ ॥

तथा—कृत्रिमजिनप्रतिमानामुत्कर्षतो जघन्यतश्च किं मान ?, यदि पञ्चधनुःशतान्युत्कृष्टं जघन्यमङ्गुष्ठप्रमाणं तदा श्रीभरतेनाष्टापदे स्वस्व-शरीरप्रमाणोपेतेषु श्रीऋषभादिचतुर्विंशतिजिनबिम्बेषु (कारितेषु) उत्सेधाङ्गुलेन सप्तहस्तमाना श्रीवीरस्वामिनो मूर्तिर्भरतस्याङ्गुष्ठप्रमाणाऽपि कथं भवति ?, भरतस्यैकस्मिन्नात्माङ्गुले उत्सेधाङ्गुलसत्कानि षोडशाङ्गुलाधिकानि चत्वारि धनूंषि भवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—भरतेन श्रीमहावीरशरीरप्रमाणेन तस्याः कारितत्वात् यद्यपि सा भरतस्यात्माङ्गुलप्रमाणा न भवति तथाऽपि न किमप्यनुपपन्नं, भरताङ्गुलप्रमाणस्यात्रानाधिकृतत्वात्, तस्य च प्रायिकत्वादिति ॥ २ ॥

तथा—श्रुतस्तवसिद्धस्तवयोः कस्मिन्नावश्यकेऽन्तर्भाव इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—श्रुतस्तवसिद्धस्तवयोः कायोत्सर्गावश्यकेऽन्तर्भाव इत्या-वश्यकबृहद्वृत्यनुसारेण ज्ञायते ॥ ३ ॥

तथा—यथा तीर्थकृद् द्वादशानां पर्षदां पुरः चतूरूपभाक् योजनगामिन्या देशनया धर्मं दिशति, धर्म्मकथनानन्तरं स्वामिनि देवच्छन्दे प्राप्ते तथैव चतूरूपोपयुक्तस्तादृश्या देशनया गणभृद्धर्म्मं दिशति उत सहजस्वरानुभावेनैकरूपेण धर्म्मं दिशति ?, यद्येकरूपभाक् तदा द्वादशानां पर्षदां साङ्कर्यमुत तथैवावस्थितिरिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकृद्देशनाऽनन्तरं द्वितीयपौरुष्यां स्वाभाविकेन रूपेण गणभृद्देशना करोति इति अवसीयते। चतूरूपतया

योजनगामिन्या वाण्या देशनाकरणं तु तीर्थकृतामेवातिशयः शास्त्रे प्रतीतोऽस्ति, न गणभृतामिति, पर्षदां साङ्कर्यमाश्रित्यापि तदवसरौचित्येन यादृच्छिकी प्रवृत्तिरवसेया, व्यक्तैकपाक्षिकनियामकाक्षराभावादिति ॥ ४ ॥

तथा—विजयादिविमानवासिनो देवा नारकतिर्यग्भवनपत्यादिषु यान्ति न वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ते देवा आनन्तर्येण पारम्पर्येण वा नारकतिरश्चोर्भवनपतिव्यन्तरज्योतिष्केषु च नायान्तीत्यक्षराणि प्रज्ञापनायां पञ्चदशपदवृत्तौ ॥ ५ ॥

तथा— यस्याष्टावतिचारगाथा नायान्ति तेनाष्टौ नमस्कारा गण्यन्ते, परं गाथाया उच्छ्वासा द्वात्रिंशद्भवन्ति नमस्कारचतुष्कस्यापि तथैव, नमस्काराष्टकस्य तु चतुष्षष्टिरुच्छ्वासा भवन्ति तत्कथं, इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यस्याष्टौ गाथा नायान्ति तस्याष्टनमस्कारकार्योत्सर्गः कार्यते, न तूच्छ्वासमानमिति ॥ ६ ॥

अथ महोपाध्यायश्रीमुनिविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ॥

यथा—वासुदेवोत्पाट्या कोटिशिला शाश्वत्यशाश्वती वा ?, सा च कुत्र स्थानकेऽस्ति ?, तथा सर्वैर्वासुदेवैस्सर्वाऽप्युत्पाट्यतेऽथवा एकदेशेन ? तथा नराणां कोट्योत्पाट्या कोटीशिलेति यथार्थं नामान्यथा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कोटिशिलाऽशाश्वतीति ज्ञायते, गङ्गासिन्धुवैताढ्यादिशाश्वतपदार्थानां मध्ये शास्त्रे तस्या अदर्शनात्, तथा सा मगधदेशे दशार्णपर्वतसमीपे चास्तीति । तथा सर्व्वैरपि वासुदेवैस्सर्व्वाऽप्युत्पाट्यते, न त्वेकदेशेन, परं प्रथमेन छत्रस्थानं चरमेण च भूमेश्चतुरङ्गुलानि यावन्महता कष्टेन जानु यावद्वा नीयते । तथा नराणां कोट्योत्पाट्यत्वेन श्रीशान्तिनाथादिजिनपट्टतीर्थगतानेकमुनिकोटीनां तत्र सिद्धत्वेन च कोटिशिलेत्यभिधीयत इत्येतदक्षराणि तीर्थकल्पादौ सन्तीति ॥ ७ ॥

तथा—सान्ध्यप्रतिक्रमणस्वाध्यायप्रान्तवदन्येष्वपि स्वाध्यायप्रान्तेषु संपूर्णो नमस्कारः कथनीयो न वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यत्रादेशद्वयं तत्र स्वाध्याये नमस्कारद्वयभणनं, यत्र चैकादेशस्तत्रैक एव नमस्कारः पठनीय इति । सान्ध्यप्रतिक्रमणस्वाध्यायप्रान्ते संपूर्णनमस्कारपठनं सामाचार्यादौ न दृश्यते, परम्परया तु दृश्यते, तेन तदपि मङ्गलरूपत्वाददोषमेवेति ॥ ८ ॥

तथा—पाक्षिकक्षामणकान्ते 'इच्छामो अणुसट्ठिंति' गीतार्थमन्तरेणान्यैर्भणनीयं न वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—'इच्छामो अणुसट्ठिंति' सर्वैः पठनीयं सामाचार्यां प्रोक्तमस्ति इति ॥ ९ ॥

तथा—मत्ताङ्गदादयो वनस्पतिविशेषाः अभ्रादिवद्विश्रसापरिणामपरिणता न वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मत्ताङ्गदादयो जीवाभिगमवृत्त्याद्यनुसारेण विश्रसया—स्वभावेन तथाविधक्षेत्रादिसामग्रीजनितेन विश्रसापरिणामपरिणतास्सन्ति, ऋषिदत्ताकथादौ तु कल्पद्रुमबीजवपनादिदर्शनाद्वनस्पतिविशेषा अपि ज्ञायन्ते इति ॥ १० ॥

तथा—चिर्भटकप्रभृति सबीजवस्तु वह्नितापमन्तरेण केवलराजिकासंस्कारेणाचित्तं भवति न वा इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—आमचिर्भटकप्रमुखं सबीजं निर्बीजं वा प्रबलाग्निलवणसंस्कारं विना प्रासुकं न भवतीति ॥ ११ ॥

तथा—**सामाचार्यां** नवमद्वारे कालग्रहणविधौ 'गिलिउग्गिलिए' इतिशब्देन किमुच्यते ? तत्साक्षरं प्रसाद्यमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मार्जारादिना मूषिकादौ 'गिलितोद्गिलिते' इति गिलितस्सन्नुद्गिलितो—वान्तस्तस्मिन्; कोऽर्थः ?—स्थानान्तरे गिलित्वा वसतेः षष्टिहस्तमध्ये आगत्य वान्तेऽस्वाध्यायो न भवतीत्यभिप्राय **आवश्यकवृत्त्यादा**वस्तीति ॥ १२ ॥

अथ सूर्यपुरीयश्राद्धकारितोपाध्यायश्रीकल्याणविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—एकः पार्श्वस्थादिर्मूलकर्म्मादिषु दुष्टकर्मकारी परं शुद्धप्ररूपकोऽपर उत्सूत्रप्ररूपकः परं तपःप्रभृतिभूयःक्रियावान् एतयोर्मध्ये को गौरववान् कश्च लाघववानिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतयोर्मध्येऽयं गुरुरयं च लघुरिति निर्णयः कर्त्तुं न शक्यते, तथाविधसिद्धान्ताक्षरानुपलम्भाज्जीवपरिणामानां वैचित्र्याच्च, सर्वथा निर्णयस्तु सर्व्वविद्वेद्यो, व्यवहारवृत्त्या तूत्सूत्रप्ररूपको गौरववानिति सम्भाव्यते ॥ १३ ॥

तथा—अगीतार्थस्य स्वातन्त्र्येण विहारेऽनन्तसंसारितैकान्तिक्यन्यथा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अगीतार्थस्य स्वातन्त्र्यविहारे अनन्तसंसारिता प्रायिकीति ज्ञायते, कर्म्मपरिणतेर्वैचित्र्यादिति ॥ १४ ॥

तथा—साधूनां मासकल्पादिविधिना विहार एकान्तिकोऽन्यथा वा इति ? प्रश्नोत्रोत्तरं—साधुनां मासकल्पादिविहारो नैकान्तिको, यतः कारणाभावे ते मासकल्पादिविधिनैव विहरन्ति, कारणे तु " पंचसमिआ तिगुत्ता, उज्जुत्ता संजमे तवे चरणे । वाससयंपि वसंता, मुणिणो आराहगा भणिआ ॥ १ ॥ " इत्यादिवचनाद्बहुतरमपि कालमेकत्र तिष्ठन्तीति ॥ १५ ॥

तथा—इहलोकार्थं एकाक्षनालिकेरादिपूजने मिथ्यात्वं भवति न वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ऐहिकफलार्थं दक्षिणावर्त्तशङ्खादेरिव एकाक्षनालिकेरादेरपि पूजने मिथ्यात्वं ज्ञातं नास्तीति ॥ १६ ॥

तथा—सम्यग्दृष्टिव्यतिरिक्तानां जीवानां सर्व्वथा निर्जरा नास्त्येव ? काचिदस्ति वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सम्यग्दृष्टिव्यतिरिक्ताना जीवानां सर्व्वथा निर्ज्जरा नास्ति एव इति वक्तुं न शक्यते । " अणुकंपऽकामनिज्जर, बालतवे दाणविणयविब्भंगे । संजोगविप्पओगे

वसणुसवइड्ढिसक्कारे ॥ १ ॥ " इति आवश्यकनिर्युक्तौ मिथ्यादृशा सम्यक्त्वप्राप्तिहेतुत्वकामानिर्ज्जराया उक्तत्वात् केषाञ्चिच्चरकपरिव्राजकादीनां स्वाभिलापपूर्व्वकं ब्रह्मचर्यपालनादत्तादानपरिहारादिभिर्ब्रह्मलोकं यावद्गच्छता सकामनिर्ज्जराया अपि सम्भवाच्चेति ॥ १७ ॥

तथा—उत्सूत्रप्ररूपका महाव्रतपालनतपश्चरणादिकां क्रियां कुर्व्वन्तः कर्म्मलघुका भवन्ति न वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उत्सूत्रप्ररूपका महाव्रतपालनादिक्रियासहिता निह्नवादय उत्कर्षतो नवमग्रैवेयकं यावद्यान्ति, तेन महाव्रतपालनादिक्रियावतां तज्जन्यं शुभफलं भवतु, परं तेषां कर्मणा लघुकता गुरुकता च सर्व्वविद्वेद्येति ॥ १८ ॥

अथोपाध्यायश्रीमेघविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—श्रीभगवत्यां चतुर्लोकपालाना स्वस्वादिक्षु स्थितिः प्रतिपादिताऽस्ति, परं तेषा ग्रह १ दण्ड २ डिम्बा ३ तिवर्षा ४ ऽयआकरादीनि ५ पृथक् पृथक् कृत्यानि दक्षिणस्यामेव प्रोक्तानि नान्यदिक्षु, तत्र किं नियामकम् इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्री भगवत्यां यल्लोकपालानां पृथक् पृथक् कृत्यानि दक्षिणस्यामेव प्रोक्तानि तन्मेरोरपेक्षया, न तु सौधर्मेन्द्रनिवासभूतविमानापेक्षया इति ॥ १९ ॥

तथा—कल्पकिरणावल्यां मरुदेव्यध्ययनं विभावयन् वीरः सिद्धिं गतः, तत्र मरुदेव्यध्ययनं कया रीत्या विभावितम्, तत्सम्यक् प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कल्पसूत्रावचूर्णौ मरुदेव्यध्ययनं विभावयन्-प्ररूपयन्नित्येव व्याख्यातमस्ति, न तु विभावनरीतिरिति ॥ २० ॥

तथा—पाक्षिकक्षामणाऽवसरे श्राद्धाः प्रत्येकं नमस्कारान् मनोमध्ये कथयेयुः किं वा नेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—क्षामणाऽवसरे यतिसद्भावे श्राद्धा नमस्कारं न पठन्ति, किन्तु यतिभिः पठ्यमानं क्षामणकपाठं शृण्वन्ति, यतीनामभावे तु नमस्कारं पाक्षिकसूत्रस्थाने प्रतिक्रमणसूत्रं च परम्परया पठन्तीत्यवसेयम् ॥ २१ ॥

अथोपाध्यायश्रीसोमविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—देवादिर्वैक्रियं कुर्वाणो यदैकेन्द्रियादिपञ्चेन्द्रियपर्यन्तं जीवरूपं करोति तदा निजात्मप्रदेशांस्तत्र प्रक्षिपति, एवमचेतनं स्तम्भादिपदार्थं विकुर्वाणस्तान् प्रक्षिपति न वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**— अचेतनं स्तम्भादिपदार्थं विकुर्वाणो जीवप्रदेशान्न प्रक्षिपतीति ज्ञायते, यतो **जीवाभिगमे चतुर्थप्रतिपत्तौ** देवगत्यधिकारे—"सोहम्मीसाणदेवा किं एगत्तं पहू ! विउव्वित्तए ? पुहत्तं पहू विउव्वित्तए ?, " इत्यादिसूत्रे सम्बन्धाइंपि असम्बन्धाइंपि, इत्यत्रासम्बन्धाइंपीत्येतद्व्याख्यानेऽसम्बन्धान्यात्मप्रदेशेभ्यः पृथग्भूतानि प्रासादघटपटादीनीत्युक्तमस्तीति ॥ २२ ॥

तथा—पिण्डविशुद्धिविधाता जिनवल्लभगणिः खरतरोऽन्यो वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जिनवल्लभगणेः खरतरगच्छसम्बन्धित्वं न सम्भाव्यते, यतस्तत्कृते **पौषधविधिप्रकरणे** श्राद्धानां पौषधमध्ये जेमनाक्षरदर्शनात्कल्याणकस्तोत्रे च श्रीवीरस्य पञ्चकल्याणकप्रतिपादनाच्च तस्य सामाचारी भिन्ना खरतराणां च भिन्नेति ॥ २३ ॥

तथा—जम्बूद्वीपे सर्वसङ्ख्यया षट्पञ्चाशत्सहस्राधिकचतुर्दशलक्षप्रमिता नद्यो **जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ** प्रोक्तास्सन्ति, तत्र प्रत्येकमष्टाविंशति-सहस्रनदीपरिकरितानामन्तर्नदीनामगणने को हेतुरिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अन्तर्नदीनां परिवारागणने **जम्बूद्वीपसंग्रहण्यादौ** चतुरशीतिसहस्रमितानां कुरुक्षेत्रनदीनामगणनमिव पूर्वाचार्याणामविवक्षैव हेतुः सम्भाव्यत इति ॥ २४ ॥

तथा—द्वादशव्रतपौषधिकानां चत्तारिअट्ठदसदसक्तपौषधिकानां चालोचनाप्रायश्चित्तप्रदानमुपधानानुसारेणान्यथा वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—द्वादशव्रतपौषधिकादीना प्रायश्चित्तप्रदानं सामान्यतो जीवघातादौ यादृगापतति तदनुसारेण न तूपधानाद्यनुसारेणेति सम्भाव्यत इति ॥२५ ॥

तथा—भरतक्षेत्रसम्बन्धिमागधादितीर्थानि जगत्या अर्वाक् सन्ति लवणसमुद्रे वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—भरतक्षेत्रसम्बन्धिमागधादितीर्थानि जगत्याः परतो लवणसमुद्रेऽवसीयन्ते, यतो **जम्बूद्वीपसमासे** भरतक्षेत्रवर्णनाधिकारे मागधवरदामप्रभासतीर्थद्वारमित्याद्युक्तमस्तीति ॥ २६ ॥

तथा—"**पणकोडि अट्ठसट्ठी, लक्खा नवनवइसहस्स पंचसया । चुलसीअहिआ रोगा, छट्ठे तह सत्तमे नरए"** ॥ १ ॥ इयं गाथा क्वास्ति ?, प्रथमादिनरकेषु च कियन्तो रोगास्सन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इयं गाथैतत्पाठरूपा ग्रन्थे दृष्टा न स्मरति, एतद्भावार्थरूपा तु वर्त्तते, यथा—" रोगाणं कोडीओ, हवंति पंचेव लक्ख अडसट्ठी । नवनवइसहस्साइं, पंचसया तहय चुलसीइं ॥ १ ॥ " एते रोगा अप्रतिष्ठाने नरकावासे नित्या अन्यत्रापि च सम्भवन्ति यथायोगं, ततश्च यस्मिन्नरभवे एतावन्तो रोगाः क्षयहेतवस्तस्मिन् धर्म एव सार इत्यादरणीयस्सर्वशक्त्येत्युपदेशरत्नाकरे पञ्चविंशत्यधिकैकशतपत्रमितपुस्तके एकाशीतितमपत्रे ॥ २७ ॥

तथा—सामायिकाध्ययनादीनां कान्युपधानानि धामस्थानां[1], परस्यानुयोजने किं प्रतिवचः प्रदीयत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महानिशीथादौ चैत्यवन्दनसूत्राणामेवोपधानान्युक्तानि सन्ति, न तु सामायिकाध्ययनादीना । यच्चोपधानमन्तरापि सामायिकादीना पठनं तत्र जीतव्यवहारः सम्प्रदायश्च प्रमाणं, यदुक्तं—" श्रावकाः पञ्चनमस्कारादि कियत्सूत्राणि विमुच्य शेषं सामायिकादि षड्जीवनिकान्तं सूत्रमुपधानमन्तरेण यत्पठन्ति यच्चाकृतोपधानतपसोऽपि प्रथमं नमस्कारादींस्तत्र जीतव्यवहारसम्प्रदायश्च प्रमाणमिति सम्भाव्यत इति **विचारामृतसंग्रहे** श्राद्धप्रतिक्रमणविचाररूपे षष्ठद्वारे इति ॥ २८ ॥

---

1 गृहस्थाना.

तथा—जिनानामन्तरेषु साधुविच्छेदे सति प्रत्येकबुद्धादिः केवली भवति न वा ?, यदि भवति तर्ह्यन्येषां धर्मं कथयति न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थोच्छेदे प्रत्येकबुद्धादेः केवलित्वभवने साक्षादक्षराणि प्रवचनसारोद्धारवृत्त्यादौ दृश्यन्ते, परं परेषां धर्मकथने निषेधाक्षराणि ग्रन्थे दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ २९ ॥

तथा—समवसरणे तृतीयवप्रद्वारेषु द्वारपालमाश्रित्य " प्रतिवप्रं प्रतिद्वारं, तुम्बरुप्रमुखाः सुराः । दण्डिनो हि प्रतीहाराः, स्फारशृङ्गारिणोऽभवन् ॥ १ ॥ " इति वृद्धश्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्ये । तथा—"द्वारेषु रौप्यवप्रस्य, प्रत्येकं तुम्बरुः स्थितः । नृमुण्डमाली खट्वाङ्गी, जटामुकुटभूषितः ॥ १ ॥ " इति श्रीशान्तिनाथचरित्रे ॥ तथा—" अन्यवप्रे प्रतिद्वारं, तस्थौ द्वास्थस्तु तुम्बरुः । खट्वांगी नृशिरः स्रग्वी, जटामुकुटमण्डितः ॥ १ ॥ " इति श्रीहैमवीरचरित्रे । तथा—तइय बहि सुरा तुम्बरु खट्टंगिकवालि जडमउडधारी । पुव्वाइदारवाला तुम्बरुदेवो अ पडिहारो ॥ १ ॥ इति 'थुणिमो केवलिवत्थं' इति स्तोत्रे इति मतान्तराणि दृश्यन्ते, तेन नवीनप्रारब्धसमवसरणे किंनामानः किमायुधाश्च प्रतीहारा विधीयन्ते ?, तथा प्रतिद्वारमेको द्वौ वेति व्यक्त्या प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नवीनप्रारब्धसमवसरणे समवसरणस्तोत्रानुसारेण प्रतीहाररूपाणि विधेयानि, प्रतिद्वारं च " बीए देविजुअला " इतिपदस्योपलक्षणपरत्वेन प्रतिहाररूपद्वयं समानायुधं भवतीति समवसीयत इति ॥३० ॥

तथा—चतुर्दशपूर्व्विणा जघन्यतोऽपि षष्ठदेवलोके उपपाताक्षराणि कुत्र सिद्धान्ते सन्तीति व्यक्त्या प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्दशपूर्व्विणां जघन्यतो लान्तकं यावद्गतिमाश्रित्य भगवतीवृत्तौ महाबलाधिकारे जिनभद्रगणिक्षमाश्रमणकृतबृहत्संग्रहणीसूत्रादौ च स्पष्टतया

तदक्षराणि दृश्यन्ते, यत्तु महानलस्य चतुर्द्दशपूर्व्विणः पञ्चमे कल्पे गतिरुक्ता तत्तु पूर्व्वविस्मृत्येति ऋषिमण्डलवृत्तौ, सिद्धान्ते त्वाहत्य दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ ३१ ॥

तथा—एकद्वित्र्यादिदिवससम्बन्धि साकारमनशनं " जइ मे हुज्ज पमाओ " इत्यादिगाथया कार्यतेऽन्यथा वा इति, यद्यनया गाथया तर्णस्गां तु दीर्घनिद्रासद्भावयेवाहारादित्यागो दृश्यते, अन्यथा त्वाहारोपध्यादेस्त्यजनमिति कथं सङ्गच्छते [1], यदि चान्यथा कार्यते स प्रकारः प्रसाद्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' अन्नत्थणाभोगेणं ' इत्याद्याकारैः कृताहारादिप्रत्याख्यानस्य ' जइ मे हुज्ज पमाओ.' इत्यनया गाथयाऽनशनमुच्चार्यते, न तु केवलया गाथयेति ज्ञायते, एतद्विस्तरस्तु श्राद्धविधिवृत्तौ ' उपाकृत्याधिकारे वर्त्तत इति ॥ ३२ ॥

तथा—श्रीजिनालयादेश्चिन्ताकरणार्थं गृहवाटिक्षेत्रादीनां विद्यमानानां मोचनं तन्निश्रया युक्तिमत्प्रतिभाति, परं तन्निश्रया नवीनक्षेत्रादीनां निष्पादनं कथं युक्तमिति केचन प्रश्नयन्ति, तदुपरि ग्रन्थाक्षराणि यदि भवन्ति तदा प्रसाद्यानीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विद्यमानगृहवाटीक्षेत्रादीनां मोचनमिव नवीनानामपि तेषां कारणे निष्पादनं द्रव्यक्षेत्रादिविचारणया नानुचितं प्रतिभाति, यथा जीर्णपाषाणेष्टकादीनामभावे नवीनानामपि तेषामुत्पादनं विधीयमानमास्ते, किञ्च—" तत्रानेकतडागादिवनश्रेणिविभूषितः । प्रासादो जगदीशस्य, चक्रे वर्द्धकिना महान् ॥ १ ॥ इति श्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्येऽपि, तथा तत्रैव ग्रन्थे तत्तन्नद्यस्तत्तत्कुण्डानि तत्तदिन्द्रादिभिः कारितानीत्यक्षराणि स्पष्टतया सन्तीति ॥ ३३ ॥

तथा—मौलविधिनोपधाननहने श्राद्धया अस्वाध्यायदिनत्रयसत्कं तपः प्रवेदनं च लेख्यके समायाति नवेति प्रसाद्यं, पूर्व्वं तु तपो

१ रात्रि. २ तत्कारितगेनिष्पादितानां.

न यातीति श्रुतमस्तीति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अस्वाध्यायदिनत्रयसत्कं तपः प्रवेदनं च न यातीति वृद्धवादोऽत एव षोडशदिने वाचना प्रदीयमानाऽस्ति, वाचनानन्तरं च प्रवेदनरहितं पौषधत्रयं कार्यत इति ॥ ३४ ॥

तथा—सौधर्मादिदेवलोकेषु प्रतिप्रतरं सकलविमानानामाधारभूतैका भूमिरस्ति न वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सकलविमानानामाधारभूतैका भूमिर्नास्तीत्यवसीयते, यतो **भगवत्यादौ** पृथवीप्रश्ने रत्नप्रभाद्य ईषत्प्राग्भारपर्यन्ता अष्टावेव पृथिव्य उक्ताः सन्ति न त्वधिका इति ॥ ३५ ॥

तथा—**स्थानाङ्ग**सूत्रपञ्चमाध्ययनद्वितीयोद्देशके ' राइभोअणं भुंजमाणे ' इत्यस्य वृत्तौ दिवागृहीत दिवाभुक्तमिति भङ्गकस्य कथं रात्रिभोजनता ? पर्युषितरक्षणादन्यथा वेति ?, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—रात्रिभोजनचतुर्भङ्ग्यां दिवागृहीतं दिवाभुक्तमिति भङ्गकस्य पर्युषितरक्षितभक्षणेन रात्रिभोजनता ज्ञेया, हारिभद्र्यां **दशवैकालिकवृत्तौ पाक्षिकसूत्रवृत्तौ** च सन्निधिपरिभोगाधिकारे तथैव प्रतिपादनादिति ॥ ३६ ॥

तथा—मनुष्यः पशुर्वा देवलोकं गतस्सन् प्रायः सिद्धान्तादौ प्राग्भवसम्बन्धिनाम्ना व्यपदिश्यते, तत्र को हेतुः ?, देवलोके देवानां किं शाश्वतानि नामानि न सन्तीति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—देवलोकं गतानां प्राग्भवसम्बन्धिनाम्ना (यो) व्यपदेशः सोऽत्रत्यानां सुखेन प्रतीत्यर्थोऽन्यथा देवलोकेऽपि विमानासनादिनिमित्तकानि शाश्वतानि नामानि सम्भवन्त्येवेति ॥ ३७ ॥

तथा—अत्र **योगविधि**प्रान्ते लिखितमास्ति यत्-'प्राभातिककालो वैरात्रिककालस्थाने स्थाप्यते' इत्यत्राकसन्ध्यादिकारणे एतत्स्थापनमन्यथा वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्राभातिककालस्थाने वैरात्रिककालस्थापनमाकसन्ध्यादिकारणे सति गुर्वाज्ञया शुध्यति, **योगविध्यादौ** तथैव प्रतिपादनादिति ॥ ३८ ॥

तथा—' देवनैरयिकैरपि यदि षण्मासे शेषे आयुर्न बद्धं तत आत्मीयस्यायुषः षण्मासशेषं तावत्ताक्षिपन्ति यावतार्वाग्जनन्य आयुर्बन्धकाल

उत्तरकालश्चावशेषोऽवतिष्ठते, इह परभवायुर्देवनैरयिका बध्नन्तीत्ययमसङ्क्षेपकालः ' इति श्रीस्थानाङ्गषष्ठाध्ययनवृत्त्युपान्ते प्रोक्तमस्तीति, परं ' बन्धन्ति देवनारय असंखतिरिनर छमाससेसाउ ' इत्यादिवचसा कथं संवादः ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—बन्धन्ति देवनारयेत्यादिवचनं प्रायिकं, तेन केषाञ्चिद्देवनारकाणा शेषेऽन्तर्मुहूर्त्तेऽप्यायुर्बन्धो भवतीति मतान्तरं अवसीयते इति न कोऽपि विसंवाद इति ॥ ३९ ॥

तथा—**प्रज्ञापनातृतीयपदे** भवसिद्धिकद्वारे 'तेभ्योऽपि भवसिद्धिका अनन्तगुणाः, यतो भव्यनिगोदस्यैकस्याप्यनन्तभागकल्पाः सिद्धाः, भव्यजीवराशिनिगोदाश्चासङ्ख्येया लोके ' इत्यत्र निगोदानां भव्येतिविशेषणात्केवलभव्यजीवाश्रिता निगोदा अन्यथा वा ?, यदि केवलभव्याश्रिता निगोदा भवन्ति तर्हि केवलाभव्यजीवाश्रिता अपि ते भवन्ति न वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—निगोदानां भव्येतिविशेषणं भव्यानां प्राधान्यख्यापनार्थं तेनाभव्या अपि तत्रैवान्तर्भवन्ति, न त्वभव्यानां पृथक् निगोदा उक्तास्सन्तीति ॥ ४० ॥

तथा—ऐशाने सौधर्म्मे ज्योतिश्चक्रे व्यन्तरनिकाये असुरादिनिकाये च प्रत्येकं देवेभ्यो देवीवर्गो द्वात्रिंशदधिकद्वात्रिंशद्गुण इति **प्रज्ञापनायां** महादण्डके प्रोक्तमस्ति, अन्यत्र तु ' तिगुणा तिरूवअहिआ ' इत्यादिवचनात्सर्व्वसुरेभ्यः सर्व्वदेवीवर्गो द्वात्रिंशदधिकद्वात्रिंशद्गुण इति, अत्रोत्तरं वचनं कथं संगच्छते ?, **प्रज्ञापनायां** सनत्कुमारादिदेवेभ्यो देवीनामधिकत्वाप्रतिपादनादिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—ईशानादिषु यद्देवापेक्षया देवीनां द्वात्रिंशदधिकद्वात्रिंशद्गुणत्वं तदीशानादिदेवभोग्यदेव्यपेक्षयाऽवगन्तव्यं, तेनाधिका अपि तत्र देव्यस्सम्भाव्यन्ते, ताश्च सनत्कुमारादिदेवापेक्षया गण्यमाना द्वात्रिंशदधिकद्वात्रिंशद्गुणा भवन्तीति न कश्चन **प्रज्ञापनोपाङ्ग**तिगुणातिरूवअहिअत्तिगाथोक्तभावार्थयोर्भेद इति ॥ ४१ ॥

तथा—जिनकल्पिकानामेकावतारित्वप्रघोषस्सत्योऽसत्यो वा ?, तथा तेषामेव वस्त्राभावे नाग्न्यदर्शनाभावसूचकाक्षराणि भवन्ति तदा प्रसाद्या-

नीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जिनकल्पिकानामेकावतारित्वप्रघोपमाश्रित्य तथा च तेषां वस्त्राभावे नाग्न्यदर्शनाभावमाश्रित्याक्षराणि तु शास्त्रे दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ ४२ ॥

तथा—उत्तरवैक्रियशरीरं सातिरेकलक्षयोजनप्रमाणं प्रोक्तमस्ति, परं तानि योजनानि कर्त्तुरात्माङ्गुलप्रमाणेनोत्सेधाङ्गुलप्रमाणेन प्रमाणाङ्गुलप्रमाणेन वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उत्तरवैक्रियशरीरमुत्सेधाङ्गुलेन वाऽऽत्माङ्गुलेन वा प्रमाणाङ्गुलेन वा स्वशक्त्यनुसारेण भवत्वित्यत्र न कोऽप्याग्रह इति ॥ ४३ ॥

तथा—आवश्यकहारिभद्र्यां श्री हरिभद्रसूरिभिः श्रुतदेवतानमस्कारः प्रथमपद्येऽकारि, स साधूनां कथमुचितो ?, न चात्र श्रुतरूपा देवतेति वक्तुं युक्तं, प्रतिक्रमणहेतुगर्भे श्रुतदेवताया देवतारूपेण भावितत्वादिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रुतस्य ज्ञानरूपत्वेन परममोक्षाङ्गत्वात् श्रुताधिष्ठातृदेवताया अपि स्मरणादिना स्थाने स्थाने कर्मक्षयहेतुत्वेनाभिहितत्वात् श्रुतोपकारकतया तन्नमस्कारोऽपि पूर्व्वाचार्यैराचीर्ण्ण इत्यत्राऽऽचरणैव प्रमाणमिति ॥ ४४ ॥

तथा—आत्मभिर्विधियमानः पञ्चशक्रस्तवैर्देववन्दनविधिः कुत्रापि ग्रन्थेऽस्ति परम्परागतो वा ?, यतः प्रवचनसारोद्धारादिग्रन्थे त्वन्यथा वर्त्तत इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आत्मभिर्विधियमानः पञ्चशक्रस्तवैर्देववन्दनविधिः कियान् योगशास्त्रवृत्तिसंघाचारवृत्त्याद्यनुसारेण कियांश्च परम्परयेति प्रवचनसारोद्धारादौ कियति भेदेऽपि न कोऽपि वितर्कः, तस्यापि सुविहिताचरितत्वात्, गणधरसामाचारीष्वपि क्रियाभेदाभ्युपगमाच्चेति ॥ ४५ ॥

तथा—एकस्मिन्निगोदेऽनन्ता जीवाः प्रतिसमयं प्रविशन्ति प्राक्तनाश्चानन्तास्तस्मान्निर्गच्छन्तीति प्रोक्तमस्ति, परमेवं गमनागमने सति स निगोदः कियत्कालं तिष्ठतीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि प्रज्ञापनावृत्त्यादौ प्रत्युत्पन्नवनस्पतीनामपि निर्लेपनं प्रत्यादिष्टं तदा सम्पूर्णनिगोदावस्थानकालस्येयत्ता वक्तुं कथं शक्यत इति ॥ ४६ ॥

तथा—'तिब्वारपनरगारस' इत्यादिगाथाऽनुसारेण तपोरूपं प्रायश्चितं दीयमानमस्ति, परमेता गाथाः कस्मिन् ग्रन्थे सन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'तिन्नारे'त्यादिगाथा ग्रन्थस्था दृष्टा इति न स्मृतिमियर्ति, किन्तु पारम्पर्यागताः छुटितपत्रस्था एवेति ॥ ४७ ॥

तथा—'वरकनकशङ्खविद्रुममरकतघनसंनिभं विगतमोहं' इत्यत्र जिनानां पञ्चापि वर्णा उक्तास्सन्ति, परं वर्त्तमानजिनानां सुवर्णवर्णः क्वचित्स्तोत्रादौ लिखितोऽस्तीति तेषां कथं पञ्चवर्णत्वं संगच्छत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'वरकनके'त्यादिगाथाया ये पञ्च वर्णास्तीर्थकृतामुक्ताः सन्ति ते यौक्तिका एव, यत्पुनर्वर्त्तमानजिनाना स्तोत्रादौ लिखितः सुवर्णवर्णः स साम्प्रतीनविहरमाणजिनापेक्षया भविष्यतीति ज्ञायते, यतः छुटितपत्रेषु विहरमाणजिनैकविंशतिस्थानके च श्रीसीमन्धरादीना विंशतेरपि तीर्थकृतामेक एव कनकवर्णो लिपीकृतो दृश्यत इति ॥४८॥

तथा—जिनवल्लभसूरिकृतप्राकृतालापकरूपदीपालिकाकल्पे लिखितमस्ति 'पडिमारूवो सावगधम्मो वुच्छिज्जिस्सइ' इति, तेन तत्रत्यपुस्तकेष्वयं पाठोऽस्ति न वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जिनवल्लभसूरिकृत आलापकरूपो दीपालिकाकल्पो दृष्टो नास्ति, जिनप्रभसूरिकृतस्त्वत्रालापकरूप एव वर्त्तते, तत्र च 'पडिमारूवो सावगधम्मो वुच्छिज्जिस्सइ' इत्यक्षराणि सन्तीति ॥ ४९ ॥

तथा—उत्सर्प्पिणीकाले चरमतीर्थकृतस्तीर्थं कियत्कालं प्रवर्तिष्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चमांगे विंशतितमशतकेऽष्टमोद्देशे श्रीऋषभजिनकेवलपर्याय यावदुत्सर्प्पिणीकाले चरमतीर्थकृतस्तीर्थं प्रवर्तिष्यति इति उक्तमस्तीति ॥ ५० ॥

तथा—चतुरधिकद्विसहस्रमितयुगप्रधानाः सिद्धान्ते प्रोक्तास्ते साम्प्रतं क सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साम्प्रत युगप्रधानाः सन्तीति ज्ञातं नास्ति, दृश्यन्तेऽपि च न, तेन तृतीयोदयात्प्रारभ्य ते भविष्यन्तीति ज्ञायते ॥ ५१ ॥

तथा—कृतानन्तवनस्पतिप्रत्याख्यानिना भूमिकूष्माण्डं तापादिव्यतिरेकेण शुष्कं वाऽऽर्द्रं वा कल्पते, किंवा श्राद्धविध्युक्तसंस्कृतार्द्रकवद् कल्प्यं ?, यतस्तद्वल्लीपत्राण्येवोर्ध्वं दृश्यन्ते फलानि भूमिगतान्येवेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—भूमिकूष्माण्डं सम्यक्तया शुष्कं सदनन्तवनस्पतिप्रत्याख्यानिनामौषधादि-कारणे ग्रहीतुं कल्पत इति व्यवहारो दृश्यते, परं तदातपं विना सम्पूर्णतया शुष्कं न भवतीति तत्स्वरूपविदो विदुरिति ॥ ५२ ॥

तथा—आवश्यकसूत्रवृत्त्यादौ जीर्णचरित्रादौ च केवलिनः समवसरणे समागत्य तीर्थं तीर्थकरं गणधरं नत्वा स्वपर्षदि समुपविशन्ति, वन्दारुवृत्तौ—

" गौतमस्तु जिनोपान्ते, ययौ यावद्विवन्दिषुः । प्रचेलुस्तेऽथ शालाद्यास्तावत्केवालिपर्षदि " ॥ १ ॥
ततस्तान् गौतमोऽवादीद्वन्दध्वं किं न भो ! विभुम् ? । स्वाम्यूचे केवलज्ञानभाजो माऽऽशातयैनकान् ॥ २ ॥ "

इति पक्षद्वये कः पक्षः पृच्छकस्य निरूपणीय इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तीर्थकरं त्रिः प्रदक्षिणीकृत्य तीर्थप्रणामं च कृत्वा केवलिनः स्वपर्षदि व्रजन्तीति भावार्थकान्यक्षराण्यावश्यकवृत्त्यादौ सन्ति, यत्तु शालाद्या एवमेव स्वपर्षदि जग्मुः तत्तु चरितानुवादरूपं प्रवर्त्तकं निवर्त्तकं च न भवतीति ॥ ५३ ॥

तथा—केषुचिद्ग्रन्थेषु दानप्रदानात्पूर्वं लोकान्तिका देवास्तीर्थकृतां दीक्षाकालं ज्ञापयन्ति, षष्ठाङ्गे तु पूर्वं दानं तदनु तेषां विज्ञप्तिरित्यत्र को विशेष इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तीर्थकृतां लोकान्तिकदेवकृतसम्बोधनोत्तरकालं सांवत्सरिकदानप्रवृत्तिस्तदनन्तरं वा लोकान्तिकदेवकृतं सम्बोधनं भवतीति ज्ञायते, एतदक्षराणि तु हारिभद्र्यामावश्यकवृत्तौ महावीरदानाधिकारे सन्तीति ॥ ५४ ॥

तथा—लोकान्तिकदेवानां यथा 'पढमजुअलमि सत्त सयाणीति' सर्व्वेषां लोकान्तिकानां षष्ठाङ्गोक्तः 'पत्तेअं पत्तेअं नउहिं सामाणिअसाहस्सीहिं' इत्यादिपरिवारः ? किं वा विमानाधिपतेः ?, परं सामान्यतो लोकान्तिका देवा भगवन्तं विबोधयन्तीति दृश्यते न तु क्वापि तत्स्वामिन इति, तथा तत्परिवारभूतानां तेषामपि भवस्थितिः किं वा विशेषो वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सप्ताधिकसप्तशतादीनां लोकान्तिकानां देवानां ज्ञाताधर्मकथाङ्गोक्तः सामानिकादिकः परिवारः प्रत्येकं सम्भाव्यते न त्वेकस्य विमानाधिपतेः, तत्प्रतिपादनं व्यक्तशास्त्राक्षरानुपलम्भादिति, तथा परिवारभूतानां देवाना भवस्थितिः पृथगुक्ता नास्तीति लोकन्तिकानामिव सम्भाव्यते, तत्त्वं तु सर्व्वविदो विदन्ति इति ॥ ११ ॥

तथा—श्रीकल्पसूत्रस्य स्थविरावलीप्रान्ते 'देवड्ढिगणिं नमंसामि' इतिगाथा पुस्तकारूढकालीना उत प्राक्कालीना ?, यदि पुस्तकारूढकालीना तर्हि देवर्द्धिगणिकृतत्वे स्वस्य नमस्करणमनुचितं, अन्यकृतत्वे तु सर्वा अपि स्थविरावलीगाथा अन्यकृताः कथं न भवन्ति इत्यारेका, यदि प्राक्कालीना तदाऽग्रेतनानां नमस्करणं कथमुचितमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इयं गाथा देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणशिष्येणान्येन वा पाश्चात्येन केनापि स्थविरेण कृतेति सम्भाव्यते, न चैव सर्व्वा अपि तत्कृताः सम्भावनीयाः, अनुपपद्यमानत्वाभावात्, गतिस्तु स्थितस्यैव चिन्तनीया प्रशमरतिवद्, यतः तत्राप्युमास्वातिवाचककर्तृतायां प्रान्तगाथाकदम्बकैः तन्नमस्कारो दृश्यते, तेन तदेवान्यकृतं ज्ञेयं, न च सम्पूर्णग्रन्थोऽपि, तत्र विप्रतिपत्तेरभावात्, ग्रन्थस्योमास्वातिवाचककृतत्वेन सुप्रतीतत्वादिति ॥ १६ ॥

तथा—अन्त्यदशपूर्वधरः सिद्धान्तपाठेषु सौस्थ्यं करोतीति प्रघोषस्याक्षराणि कुत्रापि ग्रन्थे सन्ति न वा ?, यदि सन्ति तर्हि भगवतीसूत्रे श्रीदेवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणकृतत्वेन नन्दिसूत्रस्यानुवादः कथं सङ्गच्छते ?, अनार्थे केनन प्रश्नयन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अन्त्यदशपूर्वधरः सिद्धान्तपाठेषु

१ भविष्यति तदातनेष्वादर्शेषु प्रान्त्यभागो वाचकनमस्कारान्वित, पाठश्चायं 'प्रशमस्तेन येनासा' मित्यादिरूप श्रीहरिभद्रीयवृत्तिगतः सभाव्यते.

सौस्थ्यं करोतीति वृद्धप्रवादः सर्वदाऽपि वर्तते, तदक्षराणि तु हारिभद्र्यां दशवैकालिकवृत्तौ विचारामृतसङ्ग्रहे वा सन्ति, तथा च सति भगवतीसूत्रे देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणकृतनन्दीसूत्रस्यानुवादसांगत्यमाश्रित्यान्तिमदशपूर्वधरेण सिद्धान्तपाठेषु सम्बन्धपरावर्त्तादिरूपं सौस्थ्यं कृतं, सूत्रसङ्क्षेपस्तु देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणेन कृत इति सम्भाव्यते, विशेषस्तु तत्त्वविद्वेद्य इति ध्येयम् ॥ १७ ॥

तथा—शुष्कं लशुनं सचित्तं वाऽचित्तं वा श्रद्धीयते ?, यद्यचित्तं तर्हि तथाविधकारणे तदौषधं आर्पवर्गे कार्यते न वा ? इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शुष्कं लशुनमचित्तं सम्भाव्यते, तेन तथाविधकारणे आर्पवर्गस्यापि करणे ऐकान्तिको निषेधो नास्तीति मन्तव्यम् ॥ १८ ॥

तथा—सूक्ष्मनिगोदाना सामान्येन षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयावलिकारूपमायुरुक्तमस्ति, तत्किं पर्याप्तस्यापर्याप्तकस्य वा ?, यदि पर्याप्तकस्य तर्ह्यपर्याप्तकस्य न्यूनं सम्भाव्यते, एतच्चायुक्तम्, एतस्मान्न्यूनस्यायुषः शास्त्रेऽनभिधानाद्, अथापर्याप्तकस्य, तर्हि पर्याप्तकस्याधिकं सम्भाव्यते नवा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीवाभिगमप्रज्ञापनादौ सूक्ष्मनिगोदाना अपर्याप्ताना पर्याप्तानां च जघन्यतोऽप्युत्कर्षतोऽपि च क्षुल्लकभवग्रहणलक्षणविशेषं विनाऽन्तर्मुहूर्त्तस्थितेरभिधानात्तद्वृत्तौ च पर्याप्तान्तर्मुहूर्त्तापेक्षयाऽपर्याप्तान्तर्मुहूर्त्तस्य लघुतया भणनात्, क्षुल्लकभवग्रहणस्य च कर्मग्रन्थवृत्त्यादौ सर्वजीवाल्पजीवितत्वेन प्रतिपादनादेवमवसीयते—यत्सूक्ष्मनिगोदानामपर्याप्तानां षट्पञ्चाशदधिकद्विशतीमितावलिकाप्रमाणक्षुल्लकभवग्रहणरूपं सर्वजघन्यमायुः, उत्कर्षतस्तु किञ्चिदधिकमपीति । पर्याप्तानां तु जघन्यतोऽप्युत्कर्षतोऽपि च सुतरामधिकमेवेति, अनयैव च रीत्या पर्याप्तापर्याप्तस्थितिप्रतिपादकसूत्रमपि सुस्थं भवतीति ॥ १९ ॥

तथा—पर्युषितद्विदलपोलिकादिनिषेधविषये यदि परेषां दर्शनार्हग्रन्थगतान्यक्षराणि भवन्ति तदा प्रसाद्यानीति, प्रश्नोऽत्रोत्तर—बृहत्कल्पपञ्चमोद्देशकवृत्तिप्रान्ते पर्युषितपूपालिकादिषु लालासम्मूर्च्छनात्तद्धेतुका च साधूना संयमनिराधना प्रोक्ताऽस्ति, सा च लालाया जीवमयत्व-

मन्तरेणासम्भविनीत्यतः सा जीवमयीत्यत्रसीयते, ते च जीवा द्वीन्द्रिया इति वृद्धसम्प्रदायः, 'पूपलिकादिष्विति' तत्रादिशब्दाद्विदलादिकमपि

गृह्यते, तेन तत्रापि तेषामेव जीवानामुत्पत्तिरवसीयत इति ॥ ६० ॥

तथा—वैताढ्ये विद्याधरमेखलायां सम्प्रति साध्वादिचतुष्टयं सम्भाव्यते न वा? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वैताढ्यमेखलाया साध्वादिचतुष्टयं वाध-

काभावात् सम्भाव्यत इति ॥ ६१ ॥

तथा—'सथारुच्चारविहि' इत्यादिश्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रस्य वृत्त्यादौ तथा आवश्यकवृत्त्यादौ च श्राद्धपञ्चमप्रतिमाऽधिकारे दिवैव

ब्रह्मचारी न तु रात्रावित्युक्ततया लिखितमास्ति, परमावश्यकवृत्त्यादौ तद्विलोक्यमानं नोपलभ्यते, तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'दिअबंभचारि

राईपरिमाणकडे' इत्यक्षराणि आवश्यवृत्तौ सन्तीति ॥ ६२ ॥

तथा—भगवत्यामसुराद्यधिकारे "नदीसरं दीवं पुण गया य गमिस्सन्ती" त्युक्तमस्ति, तस्य कोऽभिप्रायो?, यतोऽसङ्ख्याततमे द्वीपे

तेषामवस्थानं जम्बूद्वीपे चाऽऽगमनमुक्तमस्तीति—प्रश्नोऽत्रोत्तरं अयमभिसन्धिः सम्भाव्यते—यदसुरादीनां देवानां तीर्थकृत्कल्याणकाद्यष्टाहिकोत्सवकर-

णादिकार्यार्थं गमने नन्दीश्वरं द्वीप यावदेव, न तु परतो, यत्त्वत्राऽऽगच्छतामितः प्रतिगच्छतां च तेषामध्वनि तत्तद्द्वीपासन्नतया गमनमागमनं वा

सम्भवति तदत्र न विवक्षितमिति ॥ ६३ ॥

तथा—'चंदे चंदे अभिवड्डिए अ' इत्यादिवर्षपञ्चात्मकस्य युगस्य साम्प्रतममुकः संवत्सरो वर्त्तत इति ज्ञातुं शक्यते न वा इति

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साम्प्रतं तृतीयोऽभिवर्द्धितः संवत्सरः प्रवर्त्तमानोऽस्तीति ज्ञायते, तथाहि— श्रीमहावीरस्य निर्व्वाणं द्वितीयचन्द्रसंवत्सरे कल्पसूत्रा-

दावुक्तमास्ति, संवत्सरश्च श्रावणादिः, यतः—"सावणवहुलपडिवए, बालवकरणे अभीइनक्खत्ते। सव्वत्थ पढमसमए, जुगस्स आइं विआणा-

हित्ति ॥ १ ॥" ज्योतिष्करण्डकप्रकीर्णकवचनादन्यूनपञ्चवर्षात्मकाना सर्व्वेषा युगानामादिभूतः श्रावण एव सम्भवति, तथा च सति तदवयवभूतस्य संवत्सरस्यापि श्रावणादिकत्वमेव सङ्गतिमङ्गतीति, तेन श्रीवीरनिर्व्वाणसंवत्सरसत्कश्रावणमासादारभ्य गणने चतुर्भिः संवत्सरैर्युगपरिसमाप्तिः, तदनन्तरं च पञ्चभिः संवत्सरैर्युगमिति गणनया षड्विंशत्यधिकचतुश्शतीमितानि युगानि व्यतिक्रान्तानि, तदानीं च चतुष्षष्ट्यधिकषोडशशतीमितो विक्रमसंवत्सरो व्यतीतः, ततोऽपि च ताभ्या द्वौ चन्द्रसंवत्सरावतीताविति गतश्रावणादारभ्य प्रवृत्तः साम्प्रतं तृतीयोऽभिवर्द्धितः संवत्सरः प्रवर्त्तमानोऽस्तीति विचार्यमाणं चेतस्यौचितीमञ्चति । यत्तु युगमध्ये पौष एव वर्द्धते तत्कथमेषमोऽब्दे आषाढो वृद्ध इति, तल्लौकिकटिप्पनानुसारेण सर्व्वेषां मासानां वृद्धिदर्शनात् मासवर्द्धनमनियतमिति न काप्याशङ्केति सम्भाव्यते, निश्चितिस्त्वत्रापि सर्वविद्वेद्येति ॥ ६४ ॥

तथा—योगशास्त्रवृत्तिगतवसुराजाधिकारे चारणश्रमणानां निशि गमनागमनं दृश्यते, अतो निशि चारणश्रमणा व्योम्नि गमनागमनं कुर्व्वन्ति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—चारणश्रमणा निशि व्योम्नि गमनागमनं कुर्व्वन्ति, **श्रीपार्श्वनाथचरित्रादावपि** तथैव दर्शनादिति ॥ ६५ ॥

तथा—सिद्धिशिलाया उपरि सिद्धव्यतिरिक्ता जीवाः सन्ति न वा ?, यदि सन्ति तदा के सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एकेन्द्रिया जीवास्सन्तीति ॥ ६६ ॥

तथा—गंगानदी षष्ठारके रथपथप्रमाणा भविष्यति न वा ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—गंगा यथोक्तप्रमाणा भविष्यत्यन्यास्तु चतुर्द्दशसहस्रमिता नद्यः पृथिव्या भूयस्तरतापवत्त्वेन शोषं यास्यन्तीति **जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्ताविति** ॥ ६७ ॥

तथा—जम्बूद्वीपमध्ये चतुर्द्दशलक्षषट्पञ्चाशत्सहस्रमिताश्चेन्नद्यः, तदा महाविदेहमध्यविजयविभेदविधाय्यः षट् नद्योऽन्याः प्रतिवैताढ्यमध्यगोन्मग्नानिमग्नाऽभिधाना नद्यश्च सङ्ख्यामध्ये कथं नागता इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अत्र पूर्व्वाचार्याणां विवक्षैव प्रमाणं, **जम्बूद्वीपसंग्रहणीकारेण** तु साधिकसप्तदशलक्षमिता नद्यो जम्बूद्वीपमध्ये संकलिताः सन्तीति ॥ ६८ ॥

तथा—अस्तंगते दिवानाथे जलं रुधिरतुल्यमन्नमामिषतुल्यमेतज्जिनागमे क्वापि वर्त्तते न वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अस्तगते दिवानाथ इत्यादिकं पुराणोक्तं न त्वात्मीय, रात्रिभोजनदोषस्त्वात्मीयागमे महानेवोक्तोऽस्तीति ॥ ६९ ॥

तथा—चतुर्विंशतिदण्डकमध्ये भुवनाधिपानां दण्डकदशक प्रोक्तम्, अपरेषां व्यन्तरादिकानां दण्डक एकैकः प्रोक्तस्तत्र किं कारणमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अत्र सूत्रकृतां विवक्षैव प्रमाणमिति ॥ ७० ॥

तथा—केवलनन्दीयोगोद्वाही यदि देवान् वन्दापयति तदा शुद्ध्यति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अत्र नन्दीयोगोद्वाहिनो योगादौ देववन्दापन शुद्ध्यत्युपधाने तु नेति ॥ ७१ ॥

तथा—दैवसिकप्रतिक्रमणे देववन्दनानन्तरं यानि चत्वारि क्षमाश्रमणानि दीयन्ते, तत्र प्रथमक्षमाश्रमणेन भगवन्निति कः सम्बोध्य वन्द्यते ?, तत्र तीर्थंकर इत्येके, धर्म्माचार्य इत्यन्ये, कश्चिच्च देवान् वन्दित्वा चतुरादिक्षमाश्रमणैः श्रीगुरून् वन्दत इति प्रतिक्रमणहेतुगर्भोक्तानुसारतो गुरुरेव वन्द्यो, गुरुस्तु यस्य पुरस्तात् प्रतिक्रमणादिकं विधीयमानमस्ति स इत्यभिदधातीत्यत्र कः पक्षो न्याय्य ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रथमक्षमाश्रणेन तीर्थंकर धर्माचार्य च सम्बोध्य तद्वन्दनं विधीयत इति ॥ ७२ ॥

तथा—पौषधिकश्राद्धो द्वितीयदिने प्राभातिकप्रतिक्रमणे द्व्यशनादिप्रत्याख्यानमिवागामिविषयं देशावकाशिकमपि कस्मान्न कुरुते ?, अथ प्रत्याख्यातसावद्यव्यापारस्तदागामिविषयमपि न कुरुत इति नेत्तर्हि सामायिकस्थः कथं कुर्यादिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अत्रार्थेऽव्यवच्छिन्नवृद्धपरम्परवै गतिर्न तु अन्याक्षरावगतिरिति ॥ ७३ ॥

तथा—" जइआ होही पुच्छा, जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइआ । इक्कस्स निगोअस्स य, अणंतभागो अ सिद्धिगओ ॥ १ ॥ "

इत्येतद्वचः किं बादरनिगोदापेक्षिकमुत सूक्ष्मनिगोदापेक्षिकं ?, सूक्ष्मनिगोदापेक्षायामपि सांव्यहारिकसूक्ष्मनिगोदापेक्षिकत्वे व्यवहार-राशिमनुप्राप्ता अपि केचन जीवा न मुक्तिं कदाचिद्यास्यन्तीति महत्यनुपपत्तिः कथं निरस्येति ?, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकस्य निगोदस्यानन्ततमो भागो मोक्ष गत इति सामान्येनोक्तमस्ति, न तु सूक्ष्मनिगोदस्य बादरनिगोदस्य वेति विवेकेन, परमुभयथापि न कश्चिद्विरोधो यतो व्यवहारराशिं प्राप्ताः सर्व्वे जीवा मोक्षं यान्तीति नियमो नास्ति, तथा च सति श्रीमदुद्भावितानुपपत्तिरप्यनवकाशेति ॥ ७४ ॥

तथा—श्राद्धः सामायिकं कुर्व्वन् ' दुविहं तिविहेणं ' इत्यादिना सावद्यव्यापारसम्बन्धिकरणकारणे एव निषेधयति न त्वनुमोदनं, तथा च सति सामायिकस्थोऽसौ सावद्यव्यापारं मनोवाक्कायानामन्यतरेण केनाप्यनुमोदयन् सामायिकं खण्डयति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामायिकस्थः श्राद्धो मनोवाक्कायैः सावद्यव्यापारमनुमोदयन्नपि सामायिकं न खण्डयति, तद्विषयकविरतेरभावात्, यदि च नानुमोदयति तदा भूयो लाभमग् भवतीति ॥ ७५ ॥

तथा—षाण्मासिकयोगादौ दत्तिप्रत्याख्यानं कार्यते, तत्किं ' सपाणभोअणं पंचदत्तिअं आयंबिलं पच्चक्खाइ " इत्याचाम्लादिस्थाने पठ्यते, अथवा ' सपाणभोअणं पंचदत्तिअं एकासणं पच्चक्खाइ ' इत्येकाशनकादिस्थाने पठ्यते इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' सपाणभोअणं पंचदत्तिअं पच्चक्खाइ इत्येवंरूपं प्रत्याख्यानं गुरुपरम्परया पठ्यमानमुपलभ्यते, न त्वन्यथेति ! ॥ ७६ ॥

तथा—गाङ्गेयभङ्गानां गतिचतुष्टयमाश्रित्य सर्व्वाग्रसंख्या अनया रीत्या तेषामयं लक्षतमो भेद इति च प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नरकगतौ सर्व्वप्रवेशनकेष्वसंयोगिकान् सप्त भङ्गान् रत्नप्रभादिगतद्विकादिसंयोगसत्कभङ्गैर्द्विप्रवेशनकादिगतद्विकादिसंयोगांश्च गणयित्वा यथाऽऽ-

यातभङ्गानेकीकृत्य भङ्गसर्वाग्रमानय, परं प्रतिप्रवेशनकं भिन्नं भिन्नं सर्वाग्रमायाति, प्रवेशनकभङ्गसम्बन्धस्तु न सम्भवतीति सम्भाव्यते, एवं गतित्रयमाश्रित्यापि यथासम्भव ज्ञेयं, किं चैतद्विषये भगवतीसूत्रवृत्त्योः करणं दर्शितं नास्ति, तेन लक्षतमो भङ्गो व्यक्त्या न लिखितुं शक्यत इति ॥ ७७ ॥

तथा—' अन्ने विंति इगेण ' इत्यादिभाष्यगाथावचूर्णौ गाथात्रयमस्ति, तदर्थः प्रसादनीय इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्यवन्दनायामेकं शक्रस्तवं तद्द्वयं च सुखोन्नेयं मनसि सम्प्रधार्य शक्रस्तवत्रयादिप्रतिपादनपरं गाथात्रयं भाष्यावचूर्णौ उक्तमस्ति, तस्यायमर्थः—ईर्यापथिकायाः पूर्वं वा प्रणिधानान्ते वा शक्रस्तवभणने 'द्विगुणचैत्यवन्दनान्ते वा इति' द्वितीयचैत्यवन्दनान्ते वा शक्रस्तवभणने त्रयः शक्रस्तवा भवन्ति, अत्रैकवार. देववन्दनसम्बन्धिशक्रस्तवद्वयं त्रिष्वपि पक्षेषु सम्बन्धनीयं, प्रसिद्धत्वाच्च गाथायां न सङ्गृहीतं, अथैकवारदेववन्दने शक्रस्तवद्वयमिति पूर्वं पश्चाच्छक्रस्तवाभ्या ते चत्वारो भवन्ति, द्विगुणितदेववन्दने द्विवारदेववन्दने वा पूर्वं पश्चाद्वा शक्रस्तवे सति चत्वार इति ॥ ७८ ॥

तथा—श्रीवज्रसेनशिष्याश्चन्द्रादयः स्थविरावल्यां कथं नोक्ताः ? अन्ये शिष्यास्तूक्ताः, ते त्वात्मपट्टावल्यां न सन्ति, तत्किं कारणं ? तत्परम्परा च कथं मिलतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदा माथुरी वालभी चेति वाचनाद्वयं जातं, तदा स्थविरावल्या अपि पाठभेदो जातः सम्भाव्यते, ततः कस्याञ्चिद्वाचनायां केचित् श्रीवज्रसेनसूरिशिष्याः श्रीचन्द्रसूर्यादय उक्ता भविष्यन्ति, कस्याञ्चिच्च नेति, ततः परम्परा न त्रुट्यति, कथमन्यथाऽऽत्मीयपट्टावल्यनुक्रमेण पूर्वाचार्याः स्वस्वग्रन्थेषु तत्तदाचार्याणा नामान्यलिखन्, ते हि बहुश्रुताः पूर्वापरग्रन्थानविमृश्य न लिखन्तीति ॥ ७९ ॥

अथ—महोपाध्यायश्रीभानुचन्द्रगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—सन्ध्याप्रतिलेखनाया पश्चाद्धर्मध्वजप्रतिलेखनं विधीयते, प्रभातप्रतिलेखनायां च पूर्वं, तत्र को हेतुरिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ओघनिर्युक्तियतिदिनचर्यादिषु तथोक्तिरेव हेतुरिति ॥ ८० ॥

तथा—यस्य श्राद्धस्य प्रथमोपधानस्य वहनानन्तरं द्वादशाब्दानि जातानि सन्ति, द्वितीयस्य तु किञ्चिन्न्यूनानि, स प्रथममेवोपधानं पुनर्वहत्युत द्वे अपीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि मनः स्थाने तिष्ठति तदा प्रथमं द्वितीयं च परावृत्य वहति, तदशक्तौ तु यस्य द्वादश वर्षाणि तत्परावृत्य वहतीति ॥ ८१ ॥

तथा—प्रत्यूषसमये स्थापनाचार्यजोलिकस्य स्थापनाचार्यप्रतिलेखनातः पूर्वं प्रतिलेखनं, सन्ध्यायां तु पश्चात्, तत्र को हेतुरिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्थापनाचार्यजोलिकस्य प्रातः सन्ध्यायां च पूर्वं पश्चाद्वा प्रतिलेखने शास्त्रे नियमो नास्तीति ॥ ८२ ॥

तथा—उपधानचतुष्टयस्य मालारोपणस्य चान्तरकालः कियानिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या प्रथमोपधानप्रवेशानन्तरं द्वादशवर्षातिक्रमे तच्चतुष्टयं गच्छति, तेन ततोऽर्वागेव मालारोपणं विधेयमिति ॥ ८३ ॥

तथा—चक्रवर्त्तिनो राज्याभिषेकादनु पुत्रो भवति न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चक्रवर्त्तिनो राज्याभिषेकादनु पुत्रो भवतीति श्रीअजितचरित्रादौ प्रोक्तमस्तीति ॥ ८४ ॥

तथा—तीर्थङ्करा एकस्मिन् समये कति सिध्यन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकस्मिन् समये उत्कर्षतः चत्वारस्तीर्थङ्कराः सिध्यन्तीति सिद्धपञ्चाशिकादौ उक्तमस्तीति ॥ ८५ ॥

अथोपाध्यायश्रीविवेकहर्षगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—रात्रिभोजनप्रत्याख्यानवताऽन्नादिविषये रात्रिसिद्धदिवाभुक्तादिचतुर्भङ्ग्यां त्रिभङ्गी वर्ज्या तथा पक्वान्नेऽपि सा वर्ज्यैव नवा ?, आद्येऽन्नादिष्विव न तथा तत्र तद्व्यवहारोऽद्ययावत् तत्र किं निदानमिति ?, द्वितीये आरम्भसाम्येऽप्यन्नादिष्वेव तद्वर्ज्यता न पक्वान्नेष्विति किं ?, अथ जलश्लेषाभाव एव तत्र तद्दोषपरिहारनिदानम्, अत एव तस्य मासाद्यवधिकल्प्यता कालमानाद्यपीति चेत्तदा रात्र्युषितकल्प्यस्य करम्भादेरपि रात्रिसिद्धस्य किमकल्प्यताव्यवहारः ? तेनारम्भादिदूषणसाम्येऽप्यन्नपक्वान्नयो रात्रिसिद्धवर्ज्जनीयतायां पङ्क्तिभेदश्चेतः संशयाकुलमातनोतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—रात्रिसिद्धदिवाभुक्तादिका सा शास्त्रे क्वापि दृष्टा नास्तीति तेन रात्रिभोजनप्रत्याख्यानवतां तामाश्रित्य वर्ज्यता का ?, कश्च पक्वान्नदृष्टान्तोऽपि ?, स्वयमेव सम्यक्तया पर्यालोच्यं, परं रात्रिरन्धने महानारम्भो भवतीति श्राद्धैस्तद्वारणार्थं स्वशक्त्या रात्रिरन्धनं वर्ज्जनीयं, न तु रात्रिभोजनप्रत्याख्यानभङ्गभयेन, ततो न कोऽपि पङ्क्तिभेदः, साधुमाश्रित्य तु दिवागृहीतरात्रिभुक्तादिका चतुर्भङ्गी शास्त्रे प्रोक्ताऽस्ति, न तु श्राद्धानाश्रित्येति ध्येयम् ॥ ८६ ॥

तथा—सन्धानक्षिप्तार्द्रनिम्बुकादेरार्द्रत्वाव्यपगमः कथं भवतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—क्षारक्षिप्तार्द्रनिम्बुकादेर्वर्ण्णरसगन्धादिपरावृत्तावातपत्रयलग्नाभावेऽप्यनार्द्रता भवतीति वृद्धव्यवहारः ॥ ८७ ॥

तथा—पद्मचरित्रे लक्ष्मणस्य तुर्यपृथ्वीगमनमुक्तं, तत्र च परमाधार्मिककृतवेदना च 'सो अग्गिकुंडमज्झाओ' इत्याद्यन्त्यपर्वदशम-

गाथायां प्राक्तेः कथं सङ्गच्छते ? 'तिसु परमाहम्मिअकयावि' इत्यादिसङ्ग्रहणिगाथाया विसंवादादिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–'तिसु परमाहम्मिअकयावि' इति सङ्ग्रहणीवचः प्रायिकमिति न काप्यनुपपत्तिरिति ॥ ८८ ॥

तथा—**पद्मचरित्रे** जनन्या जैनरथकर्षणाभिग्रहाप्रातिदूननिर्गततापसाश्रमावस्थितजनमेजयनृपसुतामदनावल्यनुरागादि सकलचरित्रं हरिषेणचक्रिणः प्रोचे, **श्रीउत्तराध्ययनवृत्तिश्राद्धविध्यादौ** च महापद्मचक्रिचरित्रमिति कथमेतेषां सङ्गतिः ?, विचारणया तु रावणस्य तत्कारितप्रासादस्य दर्शनेन हरिषेणसांनिध्यमेव सङ्गतिमङ्गति, परमन्यपक्षे बहुग्रन्थसंमतिरिति बह्वारेका समुत्पद्यत इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अत्र मतान्तरमवसीयत इति ॥ ८९ ॥

तथा—**पाण्डवचरित्रे** आश्विनसिताष्टम्यां कृष्णजन्मोक्तं नेमिचरितादौ लोकोक्तौ च श्रावणासिताष्टम्यामिति कथमनयोः सङ्गतिरिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अत्रापि मतान्तरं ज्ञेयमिति ॥ ९० ॥

तथा पाण्डवचरित्रे जरासन्धसत्कहिरण्यनाभसेनानी भीमेन हतो **हैमीयनेमिचरितादौ** चानाधृष्टिसेनान्या हत इति कथं मिलतीति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अत्रापि मतान्तरमवसेयमिति ॥ ९१ ॥

तथा—साम्प्रतीनसकलेन्द्राणामेकावतारित्वप्रवादोऽस्ति, **पद्मचरित्रे** च शीतेन्द्रस्य तद्भवव्यतिरिक्ता अन्ये त्रयो भवाः प्रोक्तास्सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—साम्प्रतीनाः सर्वेऽपीन्द्रा एकावतारिण एवेत्यक्षराणि दृष्टानि न सन्तीति ॥ ९२ ॥

तथा—**पाण्डवचारित्रे** षोडशसर्गेऽष्टादशश्लोके 'छेकेभ्यस्तादृशाः स्त्रिय' इत्यत्र तादृशा इतिशब्दे आप्प्रत्ययः कथमानीतः?, टक्प्रत्ययस्या-

ागमने ईप्प्रत्ययस्यैवोक्तत्वादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—टक्प्रत्ययान्तात्तादृशशब्दीप्प्रत्ययभावेऽपि तादृश इति क्विबन्ताद्वागुर्याचार्यमतेनाप्प्रत्ययागमे रूपसिद्धिरिति न कोऽपि दोष इति ॥ ९३ ॥

तथा—रक्तश्वेतसैन्धवयोरचित्तत्वे कथं पङ्क्तिभेद इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धविध्युक्तरक्तश्वेतसैन्धवयोर्यद्येकोत्पत्तिस्थानकत्वं तदा सचित्तत्वं समानमेव, परमाचरणया श्वेतः सैन्धवो योऽचित्तत्वेन व्यवह्रियमाणोऽस्ति न रक्त इति, किञ्च रक्तश्वेतयोरप्येकमेवोत्पत्तिस्थानमित्यपि नियमो ज्ञातो नास्ति, आसन्नखन्युद्भवस्यापि रक्तस्य सम्भवादिति ॥ ९४ ॥

तथा—जिनालये जिनदृष्टौ स्वस्य तिलके क्रियमाणे किं पटान्तरं क्रियते नवा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अत्र पटान्तरं विना तिलकं न क्रियत इत्यक्षराणि न सन्तीति ॥ ९५ ॥

तथा—श्राद्धाः प्रतिक्रमणं कुर्वाणा वन्दनकदानावसरे किं मुखवस्त्रिकां शुद्धभूमौ मुञ्चन्ति ? किमुत पादप्रोञ्छनोपरि मुखवस्त्रिकां मुक्त्वा वन्दनकानि ददतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिक्रमणं कुर्वाणाः श्राद्धा वन्दनकदानावसरे मुखवस्त्रिकां शुद्धभूमौ रजोहरणोपरि वा मुञ्चन्ति नान्यत्रेति विधिरिति ॥ ९६ ॥

तथा—काञ्जिकजलमभक्ष्यमिति कथमुपोषितस्य कल्पत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आरनालापरपर्यायं काञ्जिकजलं यद्यन्यान्यदिने तत्रोष्णावश्रावणक्षेपः कृतो भवति तदाऽभक्ष्यं न भवति, तेनोपोषितस्य साधोः शुद्धोष्णजललाभ उक्तत्वात्कल्पते, राजिकादिसम्पृक्तं तु नेत्येवमवश्रावणमप्युक्तत्वात्कल्पते, तस्याहाररूपता तु न भवति, तदभिप्रायाभावादिति ॥ ९७ ॥

तथा—'तेणं तीता अद्धा, अणागयद्धा अणंतगुणा' इत्यनया गाथयाऽतीताद्धामपेक्ष्यानागताद्धाया अनन्तगुणत्वं भगवत्यां च

तस्यास्तदपेक्षया समयातिरिक्तत्वं तत्कथमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं—भगवतीवृत्तौ १२ शतके २ उद्देशके** जयन्तीप्रश्नाधिकारे ' जयन्ति ! तीताणागयाओ अद्धाओ दोऽवि तुल्लाओ ' इत्यनेनातीताद्धाया अनागताद्धायाश्च समत्वोक्तौ यत्पुनरिदमुच्यते अतीताद्धातोऽनागताद्धाऽनन्तगुणेति तन्मतान्तरमवसीयते, यच्चानागताद्धायाः समयातिरिक्तत्वं तद्वार्त्तमानिकसमयापेक्षयोक्तं, तदनपेक्षायां तूभयोः समत्वम्, अथो (त्रो) भयोः समत्वोपपत्तिरनागताद्धाया अनन्तगुणो (णत्वो) पपत्तिश्च तत एवावसेये इति ॥ ९८ ॥

तथा—निशीथचूर्ण्यावश्यकचूर्णिपर्युषणाकल्पचूर्णयः किंकालीनैः कैः कीदृशैः कियत्श्रुतैश्चाचार्यैः प्रणीतास्सन्तीति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एतासां चूर्णीनां मध्ये निशीथचूर्णिकर्त्तुरभिधानं **जिनदासगणिमहत्तर** इति तत्प्रान्ते प्रोक्तमस्ति, परमपरासां चूर्णीनां कर्तुरभिधानं कालनैयत्यं च नोपलभ्यत इति ॥ ९९ ॥

तथा—निशीथचूर्ण्यादीनां प्रामाण्यव्यवस्थापने ' निक्खोभा निक्कंपा ' इत्यादिसमवायाङ्गवृत्त्येकदेश एव शरणमुतान्यदप्यस्तीति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं—निशीथचूर्ण्यादीनां** प्रामाण्यं तु बहुपु चिरन्तनग्रन्थेपु सम्मतिदर्शनादविगानमेवेति ॥ १०० ॥

तथा—व्यवहारचूलिका किंकर्तृकेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—साऽमुककर्तृकेति ज्ञातं नास्तीति ॥ १०१ ॥

तथा—" उदयंमि जा तिही सा, पमाणमिअराइ कीरमाणीए । आणाभंगऽणवत्था, मिच्छत्त विराहणं पावे " ॥ १ ॥ इति वृद्धसम्प्रदायगाथां ' क्षये पूर्वा तिथिः कार्या ' त्याद्युमास्वातिवाचकप्रणीतश्लोकं चानभ्युपगच्छनः प्रसह्य तदर्थप्रामाण्याङ्गीकारणे किञ्चिद् युक्त्यन्तरमप्यस्ति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—' उदयंमि जा तिही सा ' ' क्षये पूर्वा तिथिः कार्या ' एतयोः प्रामाण्यविपये **श्राद्धविधिः** सुविहिताविच्छिन्न-

परम्परा न प्रमाणमिति ज्ञातमस्ति, तथा " आदित्योदयवेलाया, या स्तोकापि तिथिर्भवेत् । सा सम्पूर्णेति मन्तव्या, प्रभूता नोदयं विना ॥ १ ॥

इति पारासरस्मृत्यादावप्युक्तमस्तीति ॥ १०२ ॥ ... तत्सेवनं कल्पते न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धानां पञ्चदशकर्मादाननिषेध

तथा—भगवत्यां श्राद्धानां पञ्चदशकर्मादाननिषेधे प्रोक्ते तत्सेवनं कल्पते न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धानां पञ्चदशकर्मादाननिषेध

औत्सर्गिको ज्ञेयः, अपवादपदे तु परिहाराशक्तौ शकटालादीनामिव तानि कल्पन्तेऽपीति ॥ १०३ ॥

अथ उपाध्यायश्रीविजयराजगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—शक्रादयो देवाः सम्भोगं कर्त्तुकामा देवलोकविमाने देवीभिः परिचारणां कुर्व्वन्ति विमानादन्यत्र वा ? तदाश्रित्य प्रसाद्यमिति

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शक्रादयो देवा देवलोके स्वस्वसुधर्मसभायां देवीभिः सह परिचारणां न कुर्व्वन्ति, तत्र माणवकचैत्यस्तम्भसमुद्गकस्थितजिनदंष्ट्रा-

शातनाभयादित्यभिप्रायः प्रज्ञप्तिदशमशतकपञ्चमोद्देशकेऽस्तीत्युपलक्षणत्वादन्यत्र—सिद्धायतनव्यतिरिक्तस्थाने परिचारणां कुर्व्वन्तीति सम्भाव्यत

इति ॥ १०४ ॥

तथा—श्रीमदुत्तराध्ययनप्रथमाध्ययने ऊर्ध्वरथिकशब्दो रूढो यौगिको वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ऊर्ध्वरथिकशब्दोऽन्वर्थव्युत्पत्तिरहितत्वेन

हैमव्याकरणानुसारेण रूढो 'नाम च धातुज'मिति शाकटायनमतेन तु सर्व्वनाममध्यपतितत्वेन यौगिकोऽपि च भिक्षाचरवाचको-

ऽस्तीति ज्ञायत इति ज्ञेयम् ॥ १०५ ॥

तथा—द्रुमपत्रकाध्ययने आजंजवीभावशब्दोऽस्ति तदर्थः प्रसादनीय इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' आजंजवीभावः सातत्यभवने ' इति सिद्धा-

न्तविषमपदपर्यायपुस्तकेऽस्ति, लिङ्गानुशासनविवरणे तु संसारपर्यायतया ज्ञातोऽस्तीति ॥ १०६ ॥

अथ उपाध्यायश्रीधर्मविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च।

यथा—श्रीतीर्थकृतां पूर्वभवसङ्ख्यानं किं प्राथमिकसम्यक्त्वलाभापेक्षिकमुत सम्यक्त्वलाभमात्रापेक्षिकं ?, प्राच्यपक्षे श्रीऋषभदेवस्य, त्रयोदश भवाः कथं सङ्गच्छन्ते? यतो भगवतः श्रीयुगादिदेवस्य धनसार्थवाहभवात्प्राक् प्रथमसम्यक्त्वलाभस्तदनन्तरं चानन्तः कालोऽगमत्, अन्यथैकसामयिकोत्कृष्टसङ्ख्याकसिद्धान्तःपातिता भगवतो न स्यात्, तथा चोक्तं नन्द्यध्ययनटीकायामुत्कृष्टद्वारे—'येषां सम्यक्त्वपरिभ्रष्टानामनन्तः कालोऽगमत् तेषामष्टोत्तरं शतं सङ्ख्यातकालपतितानां च दशकं दशकं अप्रतिपतितसम्यक्त्वानां च चतुष्टयं, यदुक्तम्—"जेसिमणंतो कालो, पडिवाओ होइ तेसि अट्ठसयं। अप्पडिवडिए चउरो, दसगं दसगं च सेसाणं" ॥ १ ॥ इत्यादि। द्वितियपक्षे तु श्रीऋषभदेवस्यान्येषामपि च तीर्थकृतां यथोक्तैव भवसङ्ख्या कुत ?, अन्तराऽपि सम्यक्त्ववान्तेः प्राप्तेश्च जातत्वादिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—' समत्तपढमलंभो, बोद्धव्वो वद्धमाणस्स ' इत्याद्यावश्यकनिर्युक्त्यादिवचनानुसारेण श्रीवीरस्य तत्समानपङ्क्तिपतिततया चापरेषामपि तीर्थकृतां प्रथमसम्यक्त्वलाभापेक्षया भवगणनं ज्ञायते। या तु तत्र श्रीऋषभसिद्धिमाश्रित्य विप्रतिपत्तिः सा निरुपक्रमायुषोऽपि बाहुबलेः षड्लक्षपूर्वायुरुपक्रमणवदुत्कृष्टावगाहनासिद्धैकसामयिकाष्टशतसिद्धाश्चर्य एवान्तर्भावेन निराकरणीयेति सर्वं सुस्थमिति ॥ १०७ ॥

तथा—तीर्थकृन्मातरश्चतुर्दशसु स्वप्नेषु दशमस्वप्ने पद्मसरः पश्यन्ति, तत्किं पद्मोपलक्षितसरोवरमात्रमुत मानससरोवरवत्पद्मसरोऽपि द्वीपान्तरे क्वाप्यस्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पद्मैरुपलक्षितं सरः पद्मसर इति व्याख्यातमस्ति, द्वीपान्तरे तु तन्नामकं सरो नास्तीति ॥ १०८ ॥

तथा—श्रीस्थूलभद्रः कोशागृहावस्थितावाहारमपि तदीयं गृहीतवानिति जनप्रवादः, परं शय्यातरपिण्डत्वेन कथं न जनप्रवाद-

विबन्धनमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-श्रीस्थूलभद्रस्य कोशागृहेऽवस्थितिरागमव्यवहार्यनुज्ञातत्वेन यथा नानुचिता तथा शय्यातरपिण्डग्रहणमपि ज्ञेयं, ते हि सातिशयज्ञानवत्तया त्रैकालिकहितं विमृश्यैव सर्व्वमप्यनुजानन्त इति ॥ १०९ ॥

तथा—प्रज्ञापनोपाङ्गे प्रथमपदे ' से किं तं उरपरिसप्पथलयरपंचिंदिअतिरिक्खजोणिआ ?, २ चउव्विहा पन्नत्ता, तजहा—अही अयगरा आसालिआ महोरगा ' इत्यादि अत्राऽऽसालिकाया उरःपरिसर्प्पतामुक्त्वाऽनुपदमेव ' से किं तं आसालिआ ' इत्यादि तन्निर्देशसूत्रे ' जहन्नेणं अंगुलस्स असंखेज्जभागमेत्ताए ओगाहणाए उक्कोसेणं बारसजोअणाइ ' मित्यादिना तस्या एवोत्कर्पतो द्वादशयोजनानि देहमानमुक्तमिति कथं सङ्गच्छते ?, यतस्तत्रैवैकविंशतितमे अवगाहनाख्ये पदे सम्मूर्च्छिमोरःपरिसर्पाणामुत्कर्पतो योजनपृथक्त्वमेवावगाहनामानं प्रत्यपादि, यथा—एवं उरपरिसप्पाणवि ओहिअगब्भवक्कंतिअपज्जत्तयाणं जोअणसहस्सं संमुच्छिमाणं जोअणपुहत्त'मित्यादीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अवगाहनाख्ये पदे यदुरःपरिसर्प्पाणामुत्कर्पतो योजनपृथक्त्वं देहमानमुक्तं तत्प्रायिकमिति ज्ञायते, तेनाऽऽसालिकायाश्चक्रवर्त्त्यादिकटकस्य विनाशे समुपस्थिते कदाचित्कतयोत्पत्तेरुत्कर्पतो द्वादशयोजनानि तद्देहमानं पृथगुच्यमानं विरोधकृन्न भवति । यद्वा ' योजनपृथक्त्व ' मित्यत्र पृथक्त्वशब्दो जातिवाची, तेनैकवचननिर्देशेऽपि व्यादीनि पृथक्त्वानि ज्ञेयानि, तथा च सति न काप्यनुपपत्तिसम्भाव्यते, तत्त्वं तु सर्व्वविद्वेद्यमिति, एवं च सूत्रमध्ये एकवचननिर्देशेऽपि जातिपक्षाङ्गीकरणेन बहुपृथक्त्वग्रहणव्याख्या दिवसमुहुत्तपुहुत्तेत्यत्र सङ्ग्रहणीवृत्तिकारेणापि कृताऽस्तीति ॥ ११० ॥

तथा—अन्यच्च तानि द्वादशयोजनानि किमङ्गुलघटितानीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-योजनान्यात्माङ्गुलरूपाणि ज्ञेयानि, भिन्नाभिन्नकालभाविचक्रवर्त्त्यादिकटकविपये द्वादशयोजनरूपस्याऽऽसालिकादेहमानस्य समकक्षतया योजनोपपत्त्यर्थमिति ॥ १११ ॥

॥

तथा—श्रीस्थापनाचार्यपुरस्तादिव श्रीजिनप्रतिमापुरस्तादप्यविशेपतः सर्वा अपि प्रतिक्रमणादिक्रियाः कृताः शुद्धयन्त्युत कश्चिद्विशेप इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कश्चिद्विशेषो ज्ञातो नास्ति, परं तासां करणं तु यथार्हमेवेति ॥ ११२ ॥

तथा—ये परपक्षिणस्तेषु चारित्रमस्ति नवा ? इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—परपक्षिषु भगवदाज्ञाविरुद्धकर्तृकत्वाद्भावचारित्राभावः परं निश्चयस्तु केवलिगम्य इति ॥ ११३ ॥

तथा—निर्युक्तिकर्त्तारः पूर्वधरा भवन्त्यन्ये वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं निर्युक्तिकारिणश्चतुर्दशपूर्विदो भवन्तीति ज्ञायत इति ॥ ११४ ॥

तथा—इन्द्रविमाने त्रायस्त्रिंशास्सामानिकाश्च तिष्ठन्त्युत पृथग्विमानेष्विति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'तायत्तीसाण उ कंचणाइं सामाणिआण सयकंता। पत्तेअ विमाणा दक्खिणेण कप्पेसु तिसु होंति ॥ १९ ॥ व्याख्या-त्रायस्त्रिंशानां पितृव्यादिमहत्तरस्थानीयदेवानां काञ्चनानि सामानिकानामिन्द्रसमानरूपाऽऽयुष्कादिगुणग्रामाणां देवविशेषाणामेव शतकान्तानि—शतकान्तरत्नमयानि प्रत्येकं विमानानि, एकैकस्य त्रायस्त्रिंशस्य विमानमित्यर्थः, दक्षिणेन—दक्षिणस्यां दिशि व्यवस्थितेषु देवलोकेषु त्रिषु—सौधर्मसनत्कुमारब्रह्मलोकनामसु भवन्ती' ति देवेन्द्रनरकेन्द्रकसूत्रवृत्तौ, एतदक्षरानुसारेण त्रायस्त्रिंशानां सामानिकानां च विमानानीन्द्रविमानात्पृथक् पृथक् सन्तीति ॥ ११५ ॥

तथा—जघन्यपदे एकोनत्रिंशदङ्केभ्य एकोऽप्यङ्कोऽधिको भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं चतुर्थकर्मग्रन्थे ' अहक्खायसुहुमकेवले ' त्यादिगाथाव्याख्याने ये एकोनत्रिंशदङ्का लिखितास्सन्ति तत्प्रमाणा जघन्यपदे गर्भजमनुष्या भवन्ति, [श्री अजितवृत्तिविधया] न त्वेकोऽप्यङ्क एकोनत्रिंशदङ्केभ्योऽधिको भवतीति तात्पर्यमिति ।। ११६ ॥

तथा—चक्रिणां चक्रादिसप्तरत्नान्येकजीवात्मकान्यसङ्ख्यजीवात्मकानि वा ?, तथैषामागतिरुक्ता सा एकजीवमाश्रित्य नेकान्नेति ?

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चक्रिणां चक्रादिसप्तरत्नान्यसङ्ख्येयजीवरूपाणि, दृश्यमानपृथ्वीपिण्डस्यासङ्ख्येयजीवात्मकत्वात्, तथा आगतिरप्यसङ्ख्यानाश्रित्येति सम्भाव्यत इति ॥ ११७ ॥

तथा—'संभिन्नलोगनालिं, पासंति अणुत्तरा देवा' इत्यत्र संभिन्नशब्दार्थः कश्चित्पूर्णार्थः कश्चिचोनार्थः, तत्र किं तत्त्वमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—संभिन्नशब्दो मुख्यवृत्त्योनार्थो, यत्तु क्वापि पूर्णार्थस्तत्राप्यल्पस्याविवक्षणादूनार्थ एव ज्ञेय इति ॥ ११८ ॥

यथा—नारकिणां योजनावधिरुक्तः, तद्योजनं केनाङ्गुलेन मीयत इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—देवानामिव नारकिणामप्यवधिज्ञानं प्रमाणाङ्गुल-योजनेन मीयत इति ज्ञायत इति ॥ ११९ ॥

तथा—यतित्वे पूर्वकलेवरादि व्युत्सृष्टं, तन्नियमो मृते महाव्रतवद्याति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—महाव्रतवत्तन्नियमो याति, परं पूर्वशरीरस्य व्युत्सृष्टत्वेन क्रिया त्वविरतिर्न लगतीति ॥ १२० ॥

तथा—राजप्रश्नीये सूर्याभभवनेऽनेकपक्षिणस्तथा भृङ्गादिजीवा उक्ताः स्थानपदे च ते निषिद्धास्तत्र किं तत्त्वमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—राजप्रश्नीयोक्ताः भृङ्गादिजीवाः पृथ्वीपरिणामरूपा ज्ञेयाः, ये तु स्थानपदे निषिद्धास्ते त्रसरूपा इति ॥ १२१ ॥

तथा—द्रव्यलिङ्गी जानानो यदि स्वयं महाव्रतीभूय विहरति तदाऽऽराधको भवति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—गुर्वादिसामग्र्यभावे यदि स्वयं महाव्रतीभूय विहरति तदाराधकोऽन्यथा तु नेति ॥ १२२ ॥

तथा—मांसादौ द्विदलादौ च तक्रयोगे जीवा उत्पद्यमाना उक्तास्ते द्वीन्द्रिया अन्ये वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मांसादौ तद्योनिका निगोदरूपा

योगशास्त्रवृत्त्यादावुक्ताः, निगोदजीवास्त्वेकेन्द्रियास्सम्भवन्ति, उपदेशमालावृत्त्यादौ च सम्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रिया अप्युक्तास्सन्ति, तथा द्विदले तक्रादियोगे दध्नि च श्राद्धप्रतिक्रमणवृत्त्यादौ तु त्रसजीवोत्पत्तिरुक्ताऽस्ति, तेन ते दध्यासन्नत्वेन द्वीन्द्रियास्सम्भाव्यन्त इति ॥ १२३ ॥

तथा—मनुष्यलोकाद्बहिः क्वचिद्रात्रिरेव क्वचिद्दिवैव, तत्र कालप्रत्याख्यानं रात्रिभोजनप्रत्याख्यानं च घटते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मनुष्यलोकाद्बहिः कालप्रत्याख्यानं रात्रिभोजनप्रत्याख्यानं चेहत्यापेक्षया सम्यक्कालस्वरूपपरिज्ञाने भवत्यन्यथा तु सङ्केतप्रत्याख्यानमिति ॥ १२४ ॥

तथा—शय्यासंस्तारकयोः कश्चिद्भेदोऽस्ति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शय्या सर्वाङ्गिकी संस्तारकोऽर्द्धतृतीयहस्तप्रमाणोऽनया रीत्याऽनयोर्भेदः अथवा शय्यैव संस्तारकः शय्यासंस्तारक इत्याचाराङ्गवृत्त्यनुसारेणाभेदोऽपीति ॥ १२५ ॥

यथा—‘ पुव्वसिज्जायरी जयंती ’ त्यत्र पूर्व्वशय्यातरीशब्दस्यार्थः प्रसाद्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अपूर्व्वसाध्व्यादिः समायातस्तद्गृह एव प्रथमं वसतिं याचते, तस्याश्च स्थानदातृत्वेन प्रसिद्धत्वात्पूर्व्वशय्यातरीति भगवतीसूत्रवृत्त्यनुसारेण पूर्व्वशय्यातरीशब्दार्थो ज्ञेय इति ॥ १२६ ॥

तथा—श्रीजिनानामवधिज्ञानं सदृशं किंवा विशेष इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यो जिनो यतः समेति तस्य तत्स्थानसम्बन्धि प्रवर्धमानं वाऽवधिज्ञानं भवतीति न सर्व्वेषां जिनानामवधिज्ञानसादृश्यमिति ॥ १२७ ॥

तथा—चतुर्मासकपारणके मासद्वयान्तस्साधूनां वस्त्रग्रहणं कल्पते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वर्षाकाले यत्र क्षेत्रे चतुर्मासकं स्थितं तत्पूर्त्तावपि तत्रान्यत्रापि च संविग्नक्षेत्रे सक्रोशयोजनप्रमाणे कारणं विना मासद्वयान्तर्वस्त्रादिग्रहणं साधूनां न कल्पते, एतदक्षराणि विस्तरतो निशीथदशमोद्देशकचूर्णौ सन्तीति ॥ १२८ ॥

तथा—जातिस्मरणं सङ्ख्यातभवनिर्णायकमसङ्ख्यातभवनिर्णायकं वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जातिस्मरणमपि समतिक्रान्तसङ्ख्यातभवावगमस्वरूपं मतिज्ञानभेद एवेति **कर्म्मग्रन्थवृत्त्याचाराङ्गवृत्त्यनुसारेण** सङ्ख्यातभवनिर्णायकं जातिस्मरणं ज्ञायत इति ॥ १२९ ॥

तथा—कृतचतुर्विधाऽऽहारोपवासप्रत्याख्यानस्य सन्ध्यायां षडावश्यकवेलाया तत्प्रत्याख्यानं गुरोः समक्षं करणीयं ? किंवा मनसा ? किं वा न ? तथैव कृतषष्ठस्य द्वितीयदिनेऽन्यथा वेति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सन्ध्यायां कृतचतुर्विधाहारोपवासप्रत्याख्यानस्य मनसा स्मरणं न तु पुनः करणं, तथैव कृतषष्ठस्य द्वितीयदिनेऽपीति ॥ १३० ॥

तथा—दिगाचार्यशब्देन किमुच्यत इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सचित्ताचित्तमिश्रवस्त्वनुज्ञायी दिगाचार्य इति **योगशास्त्रचतुर्थप्रकाशवृत्तौ** प्रायश्चित्तं वैयावृत्त्यमिति श्लोकव्याख्याने दिगाचार्यशब्दार्थो ज्ञेय इति ॥ १३१ ॥

तथा—कृमिहराह्वानोऽजमकः किं सचित्तोऽचित्तो वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कृमिहराह्वानोऽजमको वृद्धैरचित्ततया व्यवह्रियमाणोऽस्तीति ॥१३२॥

तथा—पञ्चम्यष्टम्योः श्रीनेमिः संसारदावेतिस्तुती कथनीये इति निश्चयोऽथवा श्रीनेमिनाथमहावीरयोरपरेपि स्तुती कथनीये इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**— पञ्चम्यष्टम्योः श्रीनेमिः संसारदावेति स्तुतिभ्यामपरे श्रीनेमिनाथमहावीरयोः स्तुती नोच्येते इति नियमो ज्ञातो नास्ति, परं यद्यायातस्तदा प्रायेण ते उच्येते इति ॥ १३३ ॥

तथा—जिनवरस्य स्कन्धे संयमग्रहणावसरे सुरपतिर्यत्सुरदूष्यं मुञ्चति तस्यावस्थानस्य मानं प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—दीक्षासमये देवेन्द्रमुक्तजिनवरस्कन्धस्थदेवदूष्यस्यावस्थाकालनियममाश्रित्य **सप्ततिशतस्थानकानुसारेण** श्रीवीरस्य साधिकं वर्षं यावच्छेषाणां च तीर्थकृतां यावज्जीवं देवदूष्यावस्थितिर्ज्ञाताऽस्ति, **श्रीजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यनुसारेण** तु श्रीऋषभदेवस्य देवदूष्यावस्थानकालमानं श्रीवीरवदिति ज्ञेयमिति ॥ १३४ ॥

तथा—केचिद्रावणस्य सुतां शीता मूलनक्षत्रजातां वदन्ति तत्सत्यमितरथा वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं–वसुदेवहिण्डौ** शीता रावणस्य सुता प्रोक्ताऽस्ति, सा मूलनक्षत्रजातेति व्यक्तिस्तु दृष्टा नास्तीति ॥ १३५ ॥

तथा—सांव्यवहारिकाः के प्रतिपाद्यन्ते ? किं निगोदावस्थात उद्वृत्ता उत सूक्ष्मनिगोदेभ्य उद्वृत्ता उत सूक्ष्ममात्रोद्वृत्ता इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं–प्रज्ञापनावृत्तौ** निगोदादुद्वृत्ता इति सामान्यं वचो, न सामान्यं विशेषबाधां कर्तुं समर्थं स्यात्, सूक्ष्ममात्राणां निगोद इति संज्ञा नास्ति, निगोद इति नाम वनस्पतौ प्रघोषे तथा सूत्रेऽपि तथैव दृश्यते, सूक्ष्मनिगोदेभ्य उद्वृत्तास्त एव सांव्यवहारिका इति श्रुतिः, परम्परयाऽपि बहुश्रुतानामयं प्रघोषो, यतः—"सर्वे जीवा व्यवहार्यव्यवहारितया द्विधा। सूक्ष्मा निगोदा एवान्त्यास्तेऽन्येऽपि व्यवहारिणः" ॥ १ ॥ इति योगशास्त्रवृत्तावपि ॥ १३६ ॥

इति सकलसूरिपुरन्दरपरमगुरुगच्छाधिराजभट्टारकश्रीविजयसेनसूरिप्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसङ्ग्रहे भट्टारकश्री ५ श्रीहीरविजयसूरिशिष्यपण्डित शुभविजयगणिविरचिते प्रथमोल्लासः सम्पूर्णः ॥ १ ॥

अथ द्वितीयोल्लासः ॥

श्रीनाभेयं जिनं नत्वा, सत्त्वाभीष्टार्थसाधकम् । विधीयते मयामोदादुल्लासः प्रथमेतरः ॥ १ ॥

पण्डितआण(न)न्दविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—जिनप्रतिमा एकाङ्गुलादारभ्य यावदेकादशाङ्गुलानि तावत्प्रमाणा गृहे पूजयितुं कल्पत इत्यक्षराणि मत्पार्श्वे सन्ति, यानि चैताद्विचारमाश्रित्य विशेषाक्षराणि भवन्ति तानि प्रसाद्यानि, यतोऽत्र नवीनप्रतिमामाश्रित्य श्रद्धालवः पृच्छन्ति–कत्यङ्गुला प्रतिमा पूजयितुं शुद्धचति, कत्यङ्गुला च नेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**–एकाङ्गुलप्रतिमाया आरभ्यैकादशाङ्गुला प्रतिमा पूजयितुं कल्पते, उपरितनी तु जिनगृहे, अत्रायं विशेषो–गृहे जिनगृहे च विषमाङ्गुलप्रमाणैव प्रतिमा पूजयितुं कल्पते, न समाङ्गुलप्रमाणा, ठक्कुरफेरकृतवास्तुसारादौ तथैव प्रतिपादनादिति ॥ १ ॥

तथा—पूगीफलानां खण्डानि चूर्णानि वा यतीनां कसेल्लकादिवाद्विहर्त्तुं कल्पन्ते नवा इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**–पूगीफलखण्डानि चूर्णानि केवलानि विहर्त्तुं न कल्पन्त इति गच्छप्रवृत्तिः ॥ २ ॥

तथा—आगम १ श्रुता २ ऽऽज्ञा ३ धारणा ४ जीत ५ व्यवहारेष्वधुना कियन्तो व्यवहारा वर्त्तन्त इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**:—आगमव्यवहारः साम्प्रतं नास्त्येव, श्रुतव्यवहारस्तु सम्पूर्णो नास्ति, कियान् वर्त्तत इति, श्रुतादीनां चतुर्णां व्यवहाराणा साम्प्रतं विद्यमानत्वमवसीयते, तत्रापि प्रायश्चित्तप्रदानं प्रायो जीतव्यवहारानुसारेण प्रवर्त्तत इति ॥ ३ ॥

तथा—सामायिकाऽधिकारे पूर्व्वमीर्यापथिकाप्रतिक्रमणं शास्त्रानुसायुत पश्चादिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामायिकाधिकारे महानिशीथहारिभद्रीयदशवैकालिकबृहद्वृत्त्याद्यनुसारेण युक्त्यनुसारेण सुविहितपरम्परानुसारेण च पूर्व्वमीर्यापथिकीप्रतिक्रमणं युक्तिमत्प्रतिभाति, यद्यप्यावश्यकचूर्णौ 'पच्छा इरिआवहिआए पडिक्कमइ' इत्युक्तमस्ति, पर तत्र साधुसमीपे सामायिककरणानन्तरं चैत्यवन्दनमपि प्रोक्तमस्ति, तत ईर्यापथिकीप्रतिक्रमणं सामायिकसम्बद्धमेवेति कथं निश्चीयते ? तेन चूर्णिगतसामायिककरणसामाचारी सम्यक्तया नावगम्यते, यद्यपि योगशास्त्रवृत्तिदिनकृत्यवृत्त्यादौ पश्चादीर्यापथिकाप्रतिक्रमणं दृश्यते तत्तु चूर्णिमूलकमेवेति तदुपर्यपि पश्चादीर्यापथिकाप्रतिक्रमणानिर्णीतिः कथं भवतीति ॥ ४ ॥

तथा—गर्जितशब्दो जलसमुत्थो वायुसमुत्थो वाऽन्यद्वा किमपीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्थानाङ्गवृत्तौ स्थाने स्थाने स्तनितादिशब्दानां व्याख्याने मेघगर्जितमित्यर्थकरणान्मेघस्य च जलमयत्वाद्गर्जितशब्दो जलसमुद्भवस्सम्भाव्यते, वायुसमुत्थः शब्दो गर्जितमित्यक्षराणि तु शास्त्रे नोपलभ्यन्त इति ॥ ५ ॥

तथा—"संखाईए उ भवे, साहइ जं वा परो उ पुच्छिज्जा । न य णं अणाइसेसी, वियाणई एस छउमत्थो" ॥ १ ॥ इयं गाथा गणधरानाश्रित्योक्ता सामान्यतश्चतुर्द्दशपूर्व्विणो वेति, तथा तत्रावधिज्ञानी सङ्ख्येयानसङ्ख्येयांश्च भवान् पश्यति १ एवं मनःपर्यायज्ञान्यपि २ केवलज्ञानी तु नियमतोऽनन्तान् ३ जातिस्मरणस्तु नियमतस्सङ्ख्येयानित्याचाराङ्गवृत्तौ द्वादशपत्रे प्रोक्तमस्ति, अथ चतुर्द्दशपूर्व्वी कति भवान् जानातीति, तथा चतुर्द्दशपूर्व्वविदोऽसङ्ख्यान् भवान् जानन्तीति प्रघोषस्सत्योऽसत्यो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'सङ्खाईए उ भवे' इयं गाथा गणधरानाश्रित्यैवावश्यके प्रोक्ताऽस्तीति, तथैतदनुसारेणान्येऽपि सम्पूर्णचतुर्द्दशपूर्व्वविदोऽसङ्ख्येयान् भवान् जानन्तीत्यवसीयते, उभयेषामपि श्रुतस्य तुल्यत्वादिति, तथोक्तयुक्त्या चतुर्द्दशपूर्व्वविदः सङ्ख्यातीतान् जानन्तीति प्रघोषोऽपि सत्यस्सम्भाव्यत इति ॥ ६ ॥

तथा—अऽष्टादशसु भावदिक्षु बीजरुहसम्मूर्च्छेजवनस्पतिभेदौ कुत्र वनस्पतिभेदेऽन्तर्भवत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचाराङ्गनिर्युक्त्या-
दावष्टादशसु भावदिक्ष्वग्रबीजाना चतुर्णां वनस्पतिभेदानां मुख्यतयाऽभिधानेनोपलक्षणाद्बीजरुहसम्मूर्च्छेजवनस्पतिभेदावपि दशवैकालिकाद्युक्तौ
सङ्गृहीतौ वेदितव्यौ, अनयोर्मध्येऽग्रबीजादिष्वमुकस्मिन्नयमन्तर्भवतीति व्यक्तिस्तु शास्त्रे कृता न दृश्यत इति ॥ ७ ॥

तथा—सौधर्मेशानदेवी अष्टमदेवलोके गता प्रथमदेवलोकदेवो वाऽच्युते गतो भवनपतिदेवो वा सौधर्मे गतः प्रथमकल्पदेवो वा तृतीय-
पृथिव्यां गतोऽवधिना कियत्क्षेत्रं परितः पश्यतीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवादीनामवधेरनुगामुकत्वाद्यो यत्रोत्पन्नो देवादिरवधिना यावत्क्षेत्रं पश्यति स
तावदेवान्यत्र गतोऽपि पश्यतीति ज्ञायत इति ॥ ८ ॥

तथा—महत्त्वं मेरोरपि महत्तरशरीरकरणसामर्थ्यं, तथा प्राप्तिर्भूमिस्थस्याङ्गुल्यग्रेण मेरुपर्व्वताग्रप्रभाकरादिस्पर्शनसामर्थ्यमिति योगशास्त्र-
वृत्तौ " कफविप्रुणमलामर्श सर्व्वौषधिमहर्धयः " इत्यस्य व्याख्याने प्रोक्तमस्ति, परमत्रोत्कर्षतोऽप्युत्सेधाङ्गुलमानेन लक्षयोजनप्रमाणस्य वैक्रिय-
शरीरस्य सम्भवान्मेरोरपि महत्तरशरीरकरणं भूमिस्थस्याङ्गुल्यग्रेण मेर्व्वग्रादिस्पर्शनं कथं घटत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यद्यपि 'सरीरमुस्सेह अंगु-
लेणं तहेत्ति उत्सेधाङ्गुलेन शरीरमानमुक्तमस्ति, तथापि तत्प्रायिकं सम्भाव्यते, तेन न काप्यनुपपत्तिः, अन्यथा भूमिस्थस्याङ्गुल्यग्रेण मेरुपर्व्वताग्रादि-
स्पर्शासम्भवात्, किञ्च यद्येकान्ततः शरीरमुत्सेधाङ्गुलेनैव स्यात्, तदा प्रज्ञापनोपाङ्गादावुक्तो द्वादशयोजनप्रमाणशरीरोऽसालिकाजीवो महाविदेहा-
दिचक्रिणां प्रमाणाङ्गुलेन द्वादशयोजनप्रमाणस्य स्कन्धावारस्य विनाशहेतुः कथं सम्भवति,' कथं वा कृतलक्षयोजनवैक्रियरूपेण सौधर्मदेवलोकं गतेन
चमरेन्द्रेण एकः पादः पद्मवरवेदिकायां मुक्तोऽपरश्च सुधर्म्मासभायामित्यादिकं भगवत्याद्युक्तं सम्भवतीति ॥ ९ ॥

तथा—वलोणाघोलो वस्त्रागालितो विकृतिर्निर्विकृतिर्वेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वलोणाघोलो वस्त्रगालितो लवणसहितो वा निर्विकृतिः, अन्यथा तु विकृतिरिति ॥ १० ॥

तथा—चाक्रिणः चन्दनपेषिका दासी वा स्त्री तथा भगवत्यामेकोनविंशशतकतृतीयोद्देशके 'जउगोलासमाणपुढविकायं' इत्यस्ति, आचाराङ्गवृत्तौ तु प्रथमाध्ययनस्य द्वितीयोद्देशके वेदनाद्वारे 'आर्द्रामलकप्रमाणं सचित्तपृथवीगोलकमेकविंशतिर्वारान् पिंष्यादि'त्यस्ति कोऽयं भेद इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चमाङ्गे महाबलाधिकारे 'अट्ठ वण्णगपेसीओ' इत्याद्युक्तमस्ति, तदनुसारेण दास्यवसेयेति, तथाऽऽर्द्रामलकजतुगोलकयोरेक एवार्थस्सम्भाव्यत इति ॥ ११ ॥

तथा—'केवली णं भंते! अस्सिं समयंसि जेसु आगासपदेसेसु हत्थं वा पायं वा ओगाहित्ता णं चिट्ठती' त्यालापकेऽपि भगवतीत आचाराङ्गवृत्तौ द्वितीयाध्ययनप्रथमोद्देशके पाठभेदोऽस्ति, सोऽपि कथं घटत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचाराङ्गवृत्तावुक्तं चेत्युक्तमस्ति, न तूक्तं भगवत्यामिति, तेनायं पाठो ग्रन्थान्तरगतस्सम्भाव्यते, अथवाऽऽचाराङ्गवृत्तिकारकालवर्ति भगवत्यादर्शेष्वयं पाठो दृष्टस्सम्भाव्यत इति ॥ १२ ॥

तथा—आवश्यकान्तर्भूतश्चतुर्विंशतिस्तवस्त्वारातीयकालभाविना श्रीभद्रबाहुस्वामिनाऽकारीत्याचाराङ्गवृत्तौ द्वितीयाध्ययनस्यादौ तदत्र किमिदमेव सूत्रं भद्रबाहुनाऽकारि सर्वाणि वा आवश्यकसूत्राणि कृतान्युत पूर्वं गणधरैः कृतानीति किं तत्त्वमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचाराङ्गादिकमङ्गप्रविष्टं गणभृद्भिः कृतम्, आवश्यकादिकमनङ्गप्रविष्टमङ्गैकदेशोपजीवनेन श्रुतस्थविरैः कृतमिति विचारामृतसङ्ग्रहाऽऽवश्यकवृत्त्याद्यनुसारेण ज्ञायते, तेन भद्रबाहुस्वामिनाऽऽवश्यकान्तर्भूतचतुर्विंशतिस्तवरचनमपराऽऽवश्यकरचनं च निर्युक्तिरूपतया कृतमिति भावार्थः श्रीआचाराङ्गवृत्तौ तत्रैवाधिकारेऽस्तीति बोध्यमिति ॥ १३ ॥

तथा—जिनप्रतिमाना यथा भ्रूस्थाने कृष्णता क्रियते तथैवौष्ठयो रक्तता क्रियते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शाश्वतप्रतिमानुसारेण भ्रूस्थाने कृष्णताकरणवदोष्ठयो रक्तताकरणमविरुद्धमिति ॥ १४ ॥

तथा—जिनप्रतिमाना लाहिसत्काङ्गीरचना क्रियमाणा दृश्यते, सा युक्तिमती नवेति । प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यद्यपि लाहिसंस्कारे किञ्चिदपावित्र्यं श्रूयते तथापि नामग्राह निषेधाक्षरानुपलम्भादिदानींतनकाले स्थाने स्थाने तथाप्रवृत्तिदर्शनाद्बहूनां पूजाकरणान्तरायप्रसङ्गाच्च सर्वथा निषेधः कर्त्तुं न शक्यत इति ॥ १५ ॥

तथा—आचाराङ्गप्रथमाध्ययनषष्ठोद्देशकवृत्तौ “ कुलकोडिसयसहस्सा, बत्तीस सग अट्ठ नव य पणवीसा, एगिंदिबितेइंदियचउरिंदिअ-हरिअकायाण ” ॥ १ ॥ अत्र गाथायां पृथिव्यादिचतुर्णां कुलकोटिलक्षा द्वात्रिंशद्वनस्पतिकायानां पञ्चविंशतिः कुलकोटिलक्षाः, सङ्ग्रहण्यां तु ‘ एगिंदिएसु पंचसु, बार सग ति सत्त अट्ठवीसा येति ’ अत्र चतुर्णां पृथिव्यादीनां द्वादशसप्तत्रिसप्तमीलने एकोनत्रिंशत्कुलकोटिलक्षा भवन्ति, आचाराङ्गवृत्तौ तु पृथिव्यादीनां पृथक् पृथक् कतिकुलकोटिलक्षा इति सम्यक् प्रसाद्यमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचाराङ्गोक्तगाथायां पृथिव्यादीनां चतुर्णां द्वात्रिंशत्कुलकोटिलक्षेषु प्रत्येकं व्यक्तिर्नोपलभ्यत इति ॥ १६ ॥

तथा—‘ अस्संखपयरतुल्ला, बायरपज्जत्त वायुकायेति, भीमे भवंमि भमिउत्ति, महादण्डकस्तवे आचाराङ्गनिर्युक्तौ तु “ जे बायरपज्जत्ता, पयरस्स असंखभागमेत्ता उ । सेसा तिन्निवि रासी, वीसुं लोगा असंखेज्जा ” ॥ १ ॥ पूर्वत्रासङ्ख्येयाः प्रतरा उत्तरत्र प्रतरस्यासङ्ख्येयभागस्तेनात्र किं तत्त्वमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अत्र ‘भीमे भवंमि भमिओ’ इति स्तोत्रोक्तानुसारी पाठः प्रज्ञापनादावस्ति, तेनाऽऽचाराङ्गनिर्युक्तौ मतभेदस्सम्भाव्यत इति ॥ १७ ॥

तथा—नरकपृथिवीषु देवलोकेषु वाऽष्टासु दिक्षु चतसृषु वा दिक्षु पङ्क्तिगतनरकावासविमानविचारः प्रवर्त्तते, तत्र नाम १ स्थापना २ द्रव्य ३ क्षेत्र ४ ताप ५ प्रज्ञापक ६ भावदिशां आवश्यकाद्युक्तानां सप्तानां मध्ये का दिग् वर्त्तते ? एतासां दिशां मध्यवर्त्तिनी काचिद्दिगन्या वा देवलोकादिषु दिक् प्रवर्त्तते ? तत्सहेतुकं प्रसाद्यमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पङ्क्तिगतनरकावासविमानविचाराधिकारे नामादीनां सप्तानां दिशां मध्ये क्षेत्रदिग् ज्ञायत इति ॥ १८ ॥

तथा—दीपालिकाकल्पे दुष्षमाकालसङ्घस्तोत्रे च श्रावकसङ्ख्यातो यतिसङ्ख्याऽतिबह्वी दृश्यते तत्र किं तात्पर्यमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—दीपालिकाकल्पदुष्षमाकालसङ्घस्तोत्रकुलकादावुत्कृष्टभङ्गस्थानां श्राद्धादीनां सङ्ख्या कथिताऽस्तीति सम्भाव्यते, आचार्यादीनां तु जघन्यादिभेदत्रितयस्थानामपीति न काप्यघटमानताऽऽशङ्का, तथाऽऽचार्यसङ्ख्याविषये **महानिशीथप्रवचनसारोद्धारवृत्ती** अपि संवादिके एवेति बोध्यम् ॥ १९ ॥

तथा—" पणवीसजोअणतुंगो, बारस य जोअणाइं विच्छिन्नो । जो अणमेगं नालुअ, इग कोडी सट्ठिलक्खाइं " ॥ १ ॥ कलशानामियं सङ्ख्या कथं मिलति ? तद्व्यक्त्या प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अच्युताधिपत्यादीनां द्विषष्टीन्द्राणा द्विषष्टिस्तथा द्वात्रिंशदधिकशतनरलोकस्थसूर्यचन्द्राणां द्वात्रिंशदधिकं शतमेवं चतुर्नवत्यधिकशतेन्द्राणां चतुर्नवत्यधिकशतमभिषेकाः तथा दक्षिणोत्तरदिग्भेदेनासुराधिपत्योर्दशेन्द्राणीना दश तथा नागादीनां नवानामपि स्थाने स्थाने एकालापकेन स्वरूपाभिधानाद्दक्षिणोत्तरदिग्भेदेन तदधिपतीनां जात्यपेक्षया द्वादशाग्रमहिषिणा द्वादश, एवं व्यन्तराधिपतीनां चतुरग्रमहिषीणां चत्वारः, एवं ज्योतिष्काधिपतीनां चतुरिन्द्राणीना चत्वारः, आद्यदेवलोकद्वयाधिपत्योः षोडशेन्द्राणीनां षोडश, एवं षट्चत्वारिंशदिन्द्राणीनां षट्चत्वारिंशदपिभेकाः, तथा सामानिकानामेकस्त्रायस्त्रिंशानामेको लोकपालानां चत्वार अङ्गरक्षकानामेकः पार्ष-

ध्यानामेकोऽनीकाधिपतीनामेकः प्रकीर्णकसुराणामेक एवं दश, सर्व्वमिलने सार्द्धद्विशता २५० भिषेकास्तथा (अभिषेकाणा तथा:) कनकमयादीनमष्टप्रकाराणा कलशानां प्रत्येकमष्टाष्टौ सहस्रा इति चतुष्षष्टिसहस्रकलशाः, तदङ्कस्याभिषेकाङ्केन गुणने गाथोक्ता कलशानां सङ्ख्या भवतीति सम्भावना छूटकपत्रे दृश्यत इति ॥ २० ॥

तथा—राजप्रश्नीयोपाङ्गे ' तस्स ण पएसिस्स रण्णो जेट्ठे भाउअवयंसए चित्ते नामं सारही होत्था ' इत्यत्र ' जेट्ठे भाउअवयंसए ' इत्यस्य कोऽर्थ इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अनेकप्रकारेणापि भ्राता सम्भवति, स च वयस्योऽपि भवति, वयसा च वृद्ध इति चित्रसारथिः प्रदेशिराजस्य जेष्ठो भ्रातृवयस्य उच्यत इति ॥ २१ ॥

तथा—कल्पसूत्रे सामाचार्यामेकपञ्चाशत्तमसूत्रे ' निक्खमित्तए वा पविसित्तए वा ' इति पदद्वयमधिकमिव दृश्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' भत्तपाणपडिआइक्खित्तए ' त्ति वचनात् कश्चित्सामान्यतो विहितानशनः कश्चिच्च कृतपादपोपगमनो भिक्षुर्विहर्त्तुं प्रवर्त्तितुमिच्छेदित्यर्थः सङ्गच्छते तदनुसारेण सामान्येन कृतानशनस्य ' निक्खमित्तए वे ' त्यादि विशेषणानि यथासम्भवं सङ्गच्छन्त एव, नतु कृतपादपोपगमनस्येति न काप्यधिकतेति ॥ २२ ॥

तथा—व्यवहारषष्ठोद्देशके ग्रामनगरादिषु वर्षाकाले ऋतुबद्धकाले वाऽगीतार्थानां बहूनामपि प्रकल्पधरगीतार्थमेकं विनाऽवस्थाननिषेधोऽवस्थाने च प्रायश्चित्तमाज्ञाभङ्गादयो दोषाश्चेत्युक्तमास्ति, अयं विधिरधुनातनः पुरातनो वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सार्वत्रिकोऽयं विधिरित्यवसीयते, अधुना तु प्रकल्पधरगीतार्थं विनापि विहारकरणं तद्द्रव्यक्षेत्राद्यनुभावत इति ॥ २३ ॥

यथा—जिनबिम्बानां वस्त्रपरिधापनं शास्त्रेषु दृश्यते, आत्मनां गच्छे कथं न क्रियते ?, कैश्चित्तु क्रियते तदात्मभिः किं निषिध्यते मन्यते

वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जिनबिम्बानां वस्त्रपरिधापनिका शास्त्रेषु दृश्यते, परं प्रधानवस्त्राङ्गिकादिभिराभरणैरिव यथौचित्येनैव क्रियमाणा युक्तिमती, न तु मस्तकस्योपरि वस्त्रस्य मोचनादिनेति ॥ २४ ॥

तथा—साधुभिः पौषधिकश्राद्धैश्च मात्रकाणि पात्रकाणीव द्विः प्रतिलेख्यान्युत व्यापारणावसरे एव प्रमृज्य व्यापारणीयानीति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—साधुभिः पौषधिकश्राद्धैश्च मुख्यतो मात्रकाण्यपि पात्राणीव द्विः प्रतिलेख्यानि, व्यापारणावसरे च प्रमृज्य व्यापारणीयानीति ॥ २५ ॥

तथा—कालवेलायां प्रकरणानि निर्युक्तयो वा साधुभिर्गण्यन्ते नवा ? तथा कालवेलायां श्राद्धैरपि सङ्ग्रहणीप्रमुखं गण्यते नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कालवेलायां सर्वेषामप्याचारप्रदीपादौ निर्युक्तिभाष्यादिप्रभृतिसर्वपठनपाठनादि प्रतिषिद्धमस्ति ॥ २६ ॥

तथा—योगविधौ ये महानिशीथेऽष्टस्वध्ययनेषूद्देशका उक्तास्सन्ति, तेष्वधुना कोऽप्यस्ति नवा इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**--योगविधानोक्त-महानिशीथोद्देशकास्तु तत्रादर्शानां वैगुण्याद्व्याख्यानाभावाच्च व्यक्तया नोपलभ्यन्त इति ॥ २७ ॥

तथा—पौषधकरणात् पूर्वं स्वाध्यायः कृतो देवाश्च वन्दितास्तदा पश्चात्पौषधकरणे उपधानप्रवेशे वा पुनरपि स्वाध्यायदेववन्दनादि करणीयं नवेति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**--पौषधकरणात्पूर्वं स्वाध्यायदेववन्दनादि कृतं स्यात्तदा पश्चादपि तेनैव सरतीति वृद्धोक्तिरिति ॥ २८ ॥

तथा—पौषधिकैस्त्रिसन्ध्यं विस्तरेण देवा वन्द्यन्ते, तदक्षराणि क्व सन्ति ?, मध्याह्ने देववन्दना तु **सामाचारी पौषधविधिप्रकरणादिषु** दृश्यते इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**--यद्यपि पौषधिकश्राद्धानां सामाचार्यादिषु मध्याह्न एव देववन्दनं दृश्यते, तथापि " पडिक्कमओ गिहिणोऽवि हु, सगवेला पंचवेल इअरस्स । पूआसु तिसं,झासु अ, होइ तिवेला जहन्नेणं " ॥ १ ॥ इत्याद्यक्षरवशात् त्रिकालपूजास्थानीयत्वेन परम्परागतत्वेन च त्रिकालं देववन्दनं युक्तिमदेवेति ॥ २९ ॥

तथा—दिनचर्यादिषु 'अङ्गपडिलेहयं संदिसावेमीत्यादेशमार्गणं प्रतिलेखनाया प्रातस्सायं च दृश्यते, आत्मनां तु न, तत्र किं निदानमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–दिनचर्यादिषु अङ्गपडिलेहणं सन्दिसावेमीत्याद्यादेशमार्गणं तु श्रीदेवसूरिकृतायां दिनचर्याया नास्ति, गच्छान्तरीयदिनचर्यागतं सम्भाव्यत इति ॥ ३० ॥

तथा—पण्मासोपरिवर्तिस्तन्यपायि लघुबालकमाता तत्सङ्घट्टे जायमाने सामायिकं प्रतिक्रमणं पौषधं वा करोति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पण्मासोपरिवर्तिस्तन्यपायिबालकसङ्घट्टे जायमाने तन्मातुः सामायिकप्रतिक्रमणादिविधानं मुख्यवृत्त्या युक्तिमत्तया न प्रतिभासत इति ॥ ३१ ॥

तथा—मालासम्बन्धि स्वर्ण्णरजतसूत्रादि सर्व्वं देवद्रव्यं वा ज्ञानद्रव्यं वा साधारणद्रव्यं वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तत् सर्व्वं देवद्रव्यमिति सम्प्रदायः ॥ ३२ ॥

तथा—क्वापि ग्रामादिषु श्राद्धगृहसङ्कीर्ण्णताया श्राद्धकुटीरादाववस्थानेऽपि ग्रामाधिपतेर्वा देशाधिपतेर्वा शय्यातरगृहमुक्तं शुद्धयति नवा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–यन्निश्रितं गृहावस्थानं स एव शय्यातरो भवतीति बृहत्कल्पादावुक्तमस्ति, महति कारणे तु तद्ग्रहणमप्यनुज्ञातमस्तीति ॥ ३३ ॥

तथा—सङ्खड्या साधवो विहरणार्थं न गच्छन्ति, सा च सङ्खडी विवाहादिप्रकरणरूपा साधर्म्मिकवात्सल्यरूपा वा ?, तथा कियद्भिर्जनैः सा भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सङ्खडीशब्देनौदनपाको जनसङ्कुलजेमनवारा च कल्पवृत्त्यादौ व्याख्यातमस्ति, ततो विवाहादिप्रकरणमेव सङ्खडिर्नतु साधर्म्मिकवात्सल्यमिति वक्तुं शक्यते, तेनोभयत्रापि जनसङ्कुलत्वात् कारणं विना साधुभिर्विहृत्यर्थं न गम्यते, तथा त्रिंशता चत्वारिंशता वा जनैः सङ्खडी भवतीति सम्भाव्यते ॥ ३४ ॥

तथा—प्रतिक्रमणसूत्रमध्ये श्राविकाः 'निच्चं परदारगमणविरइओ' इति पाठं कथयन्त्युत 'निच्चं परपुरिसगमणविरइओ' इति वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-प्रतिक्रमणसूत्रपाठस्तु श्राद्धश्राविकाणां सदृश एव ज्ञायते, येनैतद्वृत्तौ स्त्रियं प्रति परपुरुषवर्ज्जनमुपलक्षणात् द्रष्टव्यमिति व्याख्यातमस्तीति ॥ ३५ ॥

तथा—कालग्रहणादिपूर्व्वकमुत्तराध्ययनादि गणनीयमित्यादि सामाचारीहीनत्वेन: यतीनामवसन्नत्वमिति केचन पृच्छन्ति तत्र किमुत्तरमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-कालग्रहणादिपूर्व्वकमुत्तराध्ययनादि गणनीयमित्यादिसामाचारीहीनत्वेऽपि वसतिशोधनादिपुरस्सरं सुविहिताचरितं गणनमपि सामाचारीष्वेवेति कथं तेषामवसन्नत्वमिति ॥ ३६ ॥

तथा—एकादशप्रतिमाया श्राद्धः सामायिके 'जाव नियमं वा' 'जाव पडिमं वा' कथमुच्चरते ?, तथा पञ्चम्यादिप्रतिमासु अष्टम्यादितिथिषु रात्रौ कायोत्सर्गकरणवदेकादश्यां प्रतिमायां कायोत्सर्गं करोति नवा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-एकादशप्रतिमायां श्रावकेण सामायिके 'जाव पडिम पज्जुवासामी'ति पाठो भणनीयः, तथा कायोत्सर्गोऽपि करणीयः ॥ ३७ ॥

तथा—आचार्याणामुपाध्यायानामधमाचार्याणां साधुसाध्वीश्रावकश्राविकाणां वा दुष्प्रसहं यावद्दुष्षमाया या सङ्ख्या दीपालिकाकल्पादिषूक्ताऽस्ति सा कया विवक्षया ?, पञ्चमारके दिनानि स्तोकानि जायन्ते सङ्ख्या च बह्वीति लोकाः पृच्छन्ति, अत्र किमुत्तरं दीयत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-अत्र भरतक्षेत्रे दुष्षमाया अल्पकालत्वेऽपि भूमेः प्राचुर्याद्बहुषु साध्वादिसम्भवेन दीपालिकाकल्पाद्युक्तयुगप्रधानादिसङ्ख्यापूर्त्तिः सङ्गच्छते, न त्वात्मज्ञातसाध्वादिनेति बोध्यम् ॥ ३८ ॥

तथा—केवलिनः पट्टधरा भवन्ति नवा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' प्राप्ते निर्वाणसमये, पूर्णवर्षशतायुषा । सुधर्म्मस्वामिनाऽस्थापि, जम्बूस्वामी गणाधिपः ॥ १ ॥ तप्यमानस्तपस्तीव्रं, जम्बूस्वाम्यपि केवलम् । आसाद्य सदयो भव्यभविकान् प्रत्यबूबुधत् ॥ ६० ॥ श्रीवीरमोक्षदिवसादपि हायनानि, चत्वारि षष्टिमपि च व्यतिगम्य जम्बूः कात्यायन प्रभवमात्मपदे निवेश्य, कर्म्मक्षयेण पदमव्ययमाससाद ॥ ६१ ॥ इति परिशिष्टपर्वणि चतुर्थसर्गप्रान्तवचनानुसारेण केवलिनः पट्टधरा भवन्तीति प्रकटमेवावसीयत इति ॥ ३९ ॥

तथा—' एगजीवस्स णं भंते! एगभवग्गहणेणं केवइआ जीवा पुत्तत्ताए हव्व मागच्छंति ? गोअमा, जहन्नेणं एगो वा दो वा तिण्णि वा, उक्कोसेणं सयसहस्सपुहत्तं जीवा पुत्तत्ताए हव्वमागच्छन्तित्ति ' श्रीभगवतीसूत्रद्वितीयशतकपञ्चमोद्देशके, अत्र ' एगभवग्गहणेण ' मित्यस्य कोऽर्थः ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकस्मिन्समये ' सयसहस्सपुहुत्तं ' इत्यत्र पृथक्त्वशब्दो बहुत्ववाचको, नो चेदेतट्टीकायामेकसंगोगेऽपि शतसहस्रपृथक्त्वस्योत्पत्तिर्निष्पत्तिश्च मत्स्यादीना मनुष्याणामुत्पत्तिश्च प्रतिपादिताऽस्ति, तदा भवे का वार्त्ता ? तेन ' दिवसमुहुत्तपुहुत्ते ' त्यादिवज्जातिवाचकत्वादेकवचनान्ततति बोध्यमिति ॥ ४० ॥

तथा—आउलिसत्कदन्तकाष्ठे केचिद्बहुदोषं वदन्ति, तत्सत्यमसत्यं वा ?, तथा बदरीबब्बूलदन्तकाष्ठेभ्य आउलिदन्तकाष्ठे जीवाः किं अल्पा बहवस्तुल्या वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रज्ञापनायां प्रथमपदे गुच्छाधिकारे आउलिसत्कमूलकन्दस्कन्धत्वक्शाखाप्रवालेषु प्रत्येकमसङ्ख्येयजीवात्मकता प्रोक्ताऽस्ति, तदनुसारेण बदरीबब्बूलयोरपि षट्स्वपि स्थानेष्वसङ्ख्याता जीवाः सम्भाव्यन्ते, न तु न्यूनाधिकजीवाः ॥ ४१ ॥

तथा—लन्दिकानां पञ्चको गणः, परं तेषां कल्पस्य कालमानं कियत् ?, परिहारविशुद्धिकानामिवाष्टादश मासाः कालमानं ऊनाधिकं वेति ?

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथालन्दिकाना कालमानं तु परिहारविशुद्धिकसाध्वतिदेशवाक्यस्य पञ्चकल्पचूर्ण्यादावुपलभ्यमानत्वेनाष्टादश मासाः संभाव्यन्त इति ॥ ४२ ॥

पण्डित रविसागरगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—गुरुसम्बन्धिस्तूपकारापणाक्षराणि कुत्र ग्रन्थे सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्तूपकारापणाक्षराणि बहुषु ग्रन्थेषु सन्ति, तथाहि—" निव्वाणं चिइगागिइ, जिणस्स इक्खाग सेसयाणं च । सकहा थूभ जिणहरे, जायग तेणाहि अग्गित्ति " ॥ ६६ ॥ " थूभ सयभाउआणं, चउवीसं चेव जिणहरे कासी । सव्वजिणाणं पडिमा, वण्णपमाणेहिं निअएहिं " ॥ ६७ ॥ इत्यावश्यकनिर्युक्तौ द्वितीयबरवरिकाप्रान्ते, तथा स्तूपा जिनगृहं चेति भरतो भगवन्तमुद्दिश्य वर्द्धकिरत्नेन योजनायामं त्रिगव्यूतोच्छ्रितं सिंहनिषद्यायतनं कारितवान्, निजप्रमाणयुक्ताश्चतुर्विंशति जीवाभिमोक्तपरिवारयुक्तास्तीर्थकरप्रतिमाः, तथा भ्रातृशतप्रतिमा आत्मप्रतिमां च स्तूपशतं च मा कश्चिदाक्रमणं करिष्यतीति [तत्रैकं भगवतः शेषानेकोनशतस्य भ्रातॄणामिति तथा] लोहमयान् यन्त्रपुरुषांस्तद्द्वारपालांश्चकोरत्यादि हारिभद्र्यामावश्यकवृत्तौ निव्वाणमिति गाथाव्याख्याने, तथा स्तूपशतं भ्रातॄणां भरतः कारितवान् इत्यादि, 'थूभसयभाउआण' मिति गाथाव्याख्याने तथा ' भाउअस्स य तत्थेव पडिमाओ कारवेति, अप्पणो अ पडिमं पज्जुवासंतिअं सयं च थूभगाणं एगं तित्थगरस्स अवसेसाणि एगूणगस्स भाउअसयस्स, मा तत्थ कोई अभिगमिस्सतितित्ति लोहमणुआ ठविआ जंताउत्ता, जेहिं तत्थ मणुआ अइगंतुं ण सक्केतीत्यादि पूर्वोक्तगाथा (यामा) वश्यकचूर्णौ । तथा—'तएणं से सक्के देविंदे देवराया ते बहवे भवणवइ जाव वेमाणिए देवे एवं वयासी-खिप्पामेव भो देवाणुप्पिआ ! सव्वरयणामए महतिमहालए तओ चेइअथूभे करेह, एगं भगवओ तित्थगरस्स

चितिगाए, एगं गणहराणं चितिगाए, एगं अवसेसाणं अणगाराण चितिगाए, तएणं ते बहवे जाव करितीत्यादि जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ तथा—' चिता-
स्थानत्रये देवा, रत्नस्तूपत्रयं ततः । अष्टापदगिरेर्नव्यं, शृङ्गत्रयमिव व्यधुः ॥ ६४ ॥ तथा ' भरतस्तत्र च स्वामिसंस्कारासन्नभूतले । प्रासाद योज-
नायाम, त्रिगव्यूतमितोच्छ्रयम् ॥ ६५ ॥ नामतः सिंहनिषद्यां, पद्यां निर्व्वाणवेश्मनः । उच्चैर्वर्द्धकिरत्नेन, रत्नाश्मभिरकारयत् ॥ ६६ ॥
तथा—तत्रैव कारयामास, दिव्यरत्नशिलामयाः । भ्रातॄणा नवनवतेः, प्रतिमा भरतेश्वरः ॥ २६ ॥ शुश्रूषमाणां प्रतिमामात्मनोऽपि महीपतिः ।
कारयामास तत्रैव, स हि भक्तेरतृप्तिकः ॥ २७ ॥ चैत्याद्बहिर्भगवतः, स्तूपमेकमकारयत् । भ्रातॄणा शतसेकोनं, स्तूपांश्च भरतेश्वरः ॥ २८ ॥
अत्र माऽऽशातना कार्षुर्गमनागमनैर्नराः । इत्यकार्षीद्यन्त्रमयान्, लोहानारक्षकान्नृपः ॥ २९ ॥ आरक्षपुरुषैर्लोहैर्यन्त्रायुक्तैश्च तैरभूत् । नृणामगम्य-
स्थान तन्मर्त्याद्बहिरिव स्थितम् ॥ ३० ॥' इत्यादिश्रीहेमाचार्यकृतश्रीऋषभचरित्रप्रान्ते, तथा 'लौकिकलोकोत्तरदेवगतगुरुगतरूप-
चतुर्विधमिथ्यात्वाधिकारे लोकोत्तरदेवगत तु परतीर्थिकसङ्गृहीतजिनबिम्बार्चनादि सप्रत्ययश्रीशान्तिपार्श्वनाथादिप्रतिमानामिहलोकार्थं यात्रो-
पयाचितमाननादि च, लोकोत्तरगुरुगतं च लोकोत्तरलिङ्गेषु पार्श्वस्थादिषु गुरुत्वबुद्धया वन्दनादि गुरुस्तूपादावैहिकफलार्थे यात्रोपयाचितादि चेति
श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ 'सका कख विगिंछे'ति गाथाव्याख्याने, एवमन्येष्वपि ग्रन्थेषु स्तूपकारापणाक्षराणि सन्ति । तथा—मथुरापुर्यां श्रीजम्बु-
प्रभवप्रभृतिसूरीणां सप्तविंशत्यधिकपञ्चशतीमितानि स्तूपानि, तथा श्रीसोमसुन्दरसूरि श्रीसुमतिसाधुसूरिप्रमुखाणामपि च स्तूपानि साम्प्रतीयबहु-
मुनिजनैर्दृष्टचराणि सन्तीति तेनैतद्विषये न काऽपि शङ्का विधेयेति ॥ ४३ ॥

तथा—गुरुपादुकाग्रे प्रतिक्रमणादिकं शुद्धयति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—केवलं देववन्दनं विना सर्व्वं प्रतिक्रमणादिकं शुध्यतीति, न च पादुका
पुष्पादिभिरर्च्यत इति प्रतिक्रमणादि न शुध्यतीति वाच्यं, पुष्पाद्यर्चितजिनप्रतिमानामग्रेऽपि प्रतिक्रमणादि क्रियायाः शुद्धयमानत्वादिति ॥ ४४ ॥

तथा—शङ्खश्रावकगृहे पुष्कलीश्राद्धेन पौषधशालायां गत्वेर्यापथिकी प्रतिक्रान्ता सा किमर्थमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पुष्कलीश्राद्धस्येर्यापथिकीप्रतिक्रमणे भगवतीवृत्तौ हेतुरुद्भावितो नास्तीति कथं तद्विषयो निर्णयः कर्तुं शक्यते ?, किं च अयं चरितानुवादो न तु विधिवादः, तेन नायं विधिस्सर्व्वैरनुष्ठेय एवेति ॥ ४५ ॥

तथा—देवलोकादिहागच्छन्तः सुराः निर्याणमार्गेणैवागच्छन्त्यन्येन वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यद्यपि सुराणामचिन्त्यशक्त्या सर्व्वत्राप्यागमनशक्तिरस्ति तथाऽपि सिद्धान्ते सुराणामागमनं प्रायो निर्याणमार्गेणोक्तं दृश्यत इति ॥ ४६ ॥

अथ वृद्धपण्डितकमलविजयगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च

यथा—नृक्षेत्रबहिर्वर्त्तिनः सिंहादयः श्वापदाः पलभोजिनो वा भोगभूमिजतिर्यञ्च इव पृथ्वीफलाद्याहारिणो वा भवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मनुष्यक्षेत्राद्बहिर्वर्त्तिना व्याघ्रादिहिंसकजीवानां प्रायः पलभोजित्वं सम्भाव्यते, समुद्रादिमत्स्यानामिव, न तु भोगभूमिजव्याघ्रादीनामिव केवलपृथ्वी—वृक्षफलादिभोजित्वं । किं च—यथा भोगभूमिजव्याघ्रादीनामल्पकषायित्व भोगभूमिजपृथ्व्यादीनां च यथा विशिष्टरसपरिणामो न तथेतरेषामिति सम्भावनानिदानम्, एतद्विषये विशेषाक्षराणि न स्मरन्तीति ॥ ४७ ॥

अथ वृद्धपण्डितकनकविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च।

तथा—अचित्ताशनादिचतुष्कमध्ये रात्रौ त्रसजीवानां स्थावरजीवानां चोत्पत्तिर्भवति न वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—रात्रावचित्ताशनादिचतुष्कमध्ये " तज्जोणिआण जीवाणं, तहा संपाइमाण य। निसिभत्ते वहो दिट्ठो, सव्वदंसीहिं सव्वहा ॥ १ ॥ " इति श्राद्धदिनकृत्यसूत्रवचनात्

तथा—" अन्नइ तिहुअणनाहो, दोसे ससत्ति होइ राईए। भत्ते तगंधरसा, रसेसु रसिआ जिआ हुंति " ॥ १ ॥ त्ति छूटकगाथानुसारेण च स्थावरजीवोत्पत्तिः सम्भाव्यते न त्रसजीवानां रात्रियोगादिति ॥ ४८ ॥

तथा—अलेपमध्ये ' मोअणाती रोटी खाखरा फलादिकं ' कल्पते न वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बहुषु ग्रन्थेषु अलेपशब्देन वल्लचणकादिकं व्याख्यातमस्ति, बृहत्कल्पभाष्यवृत्तिमध्ये तु ' मोअणरहितरोटी पापरा साथुउं आटु ' इत्यादिकं अलेपमध्ये कल्पते इति व्याख्यातमस्ति ॥ ४८ ॥

तथा—श्रद्धालूना सिद्धान्तपठननिषेधः कुत्र कुत्रागमे प्रकरणादौ च प्रोक्तोऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—समवायाङ्गादौ यतीनां सिद्धान्तपठनाधिकारोऽस्ति, यतस्तत्राचाराङ्गादीनामुद्देशनकालादयः प्रोक्तास्सन्ति, ते च यतीनामेव घटन्ते, तथा—तिवरिसपरिआयस्स उ, आयारपकप्पनाममज्झयणं। चउवरिसस्स य सम्म, सूअगड नाम अंगंति ॥ १ ॥ इत्यादि सप्त गाथाः पञ्चवस्तुके कथितास्सन्ति, अत्राप्याचाराङ्गाद्यध्ययनयोग्यतामाश्रित्य यतिसम्बन्धीन्येव दीक्षापर्यायवर्षाणि नैयत्येनोक्तानि सन्ति, अयमर्थो व्यवहारच्छेदग्रन्थेऽप्यस्ति, एवं " गेहे दीवमपासंता " इत्यक्षराणि सूत्रकृताङ्गेऽपि वर्त्तन्ते, इत्याद्यक्षरानुसारेण साधव एव तदध्ययनाधिकारिणो न तु श्राद्धा इति ॥ ५० ॥

तथा—त्रिविधाहारद्विविधाहारप्रत्याख्यानकरणे श्राद्धानां पानीयतुर्याहारौ किं भक्ष्यौ न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धानां त्रिविधाहारद्विविधाहारप्रत्याख्यानेऽपि पानीयतुर्याहारौ भक्ष्यौ ज्ञेयौ, परमयं विशेषो येन प्रातस्त्रिविधाहारप्रत्याख्यानं कृतं स्यात् तस्यैकाशनादिकरणसमये तुर्याहारः कल्पते न तूत्थानानन्तरमिति, पानीयं तूभयत्राप्यचित्तं कल्पते, द्विविधाहारप्रत्याख्याने तु द्वयोरपि भक्ष्यतया सम्भवोऽस्ति, सन्ध्यायां तु त्रिविधाहारप्रत्याख्याने पानकाकारानुच्चारणात् सचित्तमपि पानीयं कल्पते ॥ ५१ ॥

तथा—लोकान्तिकाः किमेकावतारिण उत नेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—लोकान्तिका देवा एकावतारिण एवेत्येकान्तो ज्ञातो नास्तीति ॥ ५२ ॥

तथा—चउसट्ठिकरि सहस्सेति गाथाया व्याख्यानं प्रसाद्यमिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–चतुष्पष्टिहस्तिसहस्राः, किंलक्षणाः ? सहाष्टदन्तैर्वर्त्तन्ते यानि तानि साष्टदन्तानि, अष्टसङ्ख्यानि शिरांसि अष्टशिरांसि, साष्टदन्तानि च तानि अष्टशिरांसि च साष्टदन्ताष्टशिरांसि, चतुष्पष्टिगुणीकृतानि साष्टदन्ताष्टशिरांसि येषां ते चतुष्पष्टिसाष्टदन्ताष्टशिरसः अत्र मध्यपदलोपी समासो ज्ञेयः, अष्टानां च चतुष्पष्ट्या गुणने द्वादशोत्तराणि पञ्चशतानि शिरांसि प्रतिगजं स्युरिति । तथैवैकस्मिन् दन्तेऽष्टाष्टपुष्करिण्य इति ॥ ५३ ॥

तथा—'ण्हवण विलेवणे'तिगाथात्रये ध्वजाष्टमङ्गलकौ न दृश्येते, साम्प्रतं तु पूजावसरे तौ क्रियेयातां, तत्र किं कारणमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–ण्हवणविलेवणेत्यादिगाथामध्ये ध्वजाष्टमङ्गलकयोरुपलक्षणेन ग्रहणं बोध्यं, यत आत्मीयानामविच्छिन्नपरम्परागतः स्नात्रादिविधिर्निर्मूलो न भवतीति सम्भाव्यत इति ॥ ५४ ॥

तथा—श्रीमदर्हतां जन्ममहोत्सवकरणे देवानां देहानि कियन्मात्रोच्चैस्तराणीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–महोत्सवावसरे देवानां देहान्यभिषिच्यमान-जिनसमानकालीनमनुजशरीरोचितानि सम्भाव्यन्त इति ॥ ५५ ॥

तथा—चतुर्मासकमध्ये 'सक्कोसं जोअणं भिक्खायरिआए गंतुं पडिनिअत्तए' इत्युक्तं श्रीकल्पसूत्रे, एतदनुसारेण चैत्यगुर्वादि-वन्दनाद्यर्थं गन्तुं कल्पते न वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–'भिक्खायरिआए' इत्येतत्पदं चैत्यगुरुवन्दनाद्यर्थं गमनस्योपलक्षणपरमवसीयते, यत आवश्यकहारिभद्र्यां द्विक्रियनिह्नवस्य शरत्काले नद्युत्तरणपुरस्सरं गुरुवन्दनादि दृश्यते, परं प्रवृत्तिर्नास्तीति ॥ ५६ ॥

तथा—सर्व्वत्र प्रत्याख्याने 'अन्नत्थणाभोगेणं' इत्याद्याकारोच्चारणं प्रोक्तमस्ति, परं 'पाणस्स लेवेण वा' इत्यादिषु कथं तन्नेति ?

प्रश्नोऽत्रोत्तरं–' पाणस्स लेवेण वा ' इत्यत्र ' अन्नत्थणाभोगेणं ' इत्याद्याकारानुच्चारणे हेतुः शास्त्रे दृष्टो न स्मरति, षडावश्यकसूत्रमध्येऽपि तद्रहित एव पाठो दृश्यत इति ॥ ५७ ॥

तथा—शरीरास्वाध्यायकारणे सत्यनूढमहानिशीथयोगस्य साधोस्समीपे श्राविका उपधानक्रियां करोति न वा? इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शरीरास्वाध्यायकारणेऽपि महानिशीथयोगवाह्यन्तिक एवोपधानक्रियां करोति नान्यस्य पार्श्वे इति ॥ ५८ ॥

तथा—श्रीतीर्थकृता समवसरणाभावे व्याख्यानावसरे चतुर्मुखत्वं स्यान्न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तीर्थकृतां 'दानशीलतपोभावे' ति श्लोकवृत्त्यनुसारेण समवसरणे देशनावसरे चतुर्मुखत्वं सम्भाव्यत इति ॥ ५९ ॥

तथा—'अंतमुहुत्तठिईओ, तिरियनराणं हवंति लेसाओ ' एवं युगलिनामपि तथैव लेश्यास्थितिकालोऽन्यथा वेति? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–युगलिनामप्यन्यतिर्यङ्मनुष्यवदान्तमौहूर्त्तिको लेश्यास्थितिकालो ज्ञेयः, प्रज्ञापनावृत्त्यादिष्वविशेषेण तथाऽभिधानादिति ॥ ६० ॥

तथा—तथा यथा सूक्ष्मनिगोदस्य क्षुल्लकभवः बादरनिगोदस्यापि ते (भवाः) प्रोच्यन्ते न वा इति? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सूक्ष्मनिगोदस्येव बादरनिगोदस्यापि क्षुल्लकभवास्सम्भाव्यन्त इति ॥ ६१ ॥

तथा—सङ्ग्रहण्या नरद्वारे 'गब्भे मुहुत्त बारस, इअरे चउवीस विरह उक्कोसो ' इत्यत्र नरलोके सततगर्भजमनुजसद्भावे संमूर्च्छिममनुजाना कथं विरहः स्यादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं–मनुष्यलोके निरन्तरगर्भजमनुजसद्भावेऽपि चतुर्विंशतिमुहूर्त्तावधि सम्मूर्च्छिममनुजाना विरहकालः कदाचित्सम्भवति, यतः पूर्वोत्पन्नानां (उत्पद्यमानानां) चान्तर्मुहूर्त्त (स्थितिक) त्वेन तत्पर्यन्ते सर्वेषां निर्लेपनादिति जीवसमासवृत्तावुक्तत्वेनेति ॥ ६२ ॥

तथा—क्षुल्लकभवविचारे २५६ आवलीभिरेकः क्षुल्लकभवः, ३७७३ अंशैश्च क्षुल्लकभवः प्रोक्तः, एकस्यामावलिकायां च ३७७३

अंशा भवन्तीति, तदत्र सप्तत्रिंशच्छतत्रिसप्तत्यंशेषु स्थानद्वयेऽपि किंलक्षणः कालः प्रोच्यते ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—२५६ आवलीमितक्षुल्लक-भवविचारे उच्छ्वासमुहूर्त्तादिषु क्षुल्लकभवा आवलिकाश्च सङ्ख्यातुमिष्टाः, मुहूर्त्ते च त्रिसप्तत्यधिकसप्तत्रिंशच्छतमिता उच्छ्वासा भवन्ति, तेन गण-नसौकर्यार्थं ३७७३ मित एव भाजकराशिः परिकल्पितः, तत्मानकालस्तु आवलिकागतांशेष्वसङ्ख्येयसमयात्मकः क्षुल्लकभवांशेषु तु ततः षट्पञ्चाशदधिकद्विशतगुणो, यतः २५६ आवलीभिरेकः क्षुल्लकभवो भवतीति ॥ ६३ ॥

तथा—श्रीवीरतीर्थकृतो द्विसप्ततिवर्षाण्यायुर्मानमुक्तं, तज्जन्मदिनाद्वा गर्भोत्पत्तेर्वा तदायुर्विचार्यमाणं मिथो विघटते तत्किमिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जन्मपत्राद्यपेक्षया तु जन्मतः, परमार्थतस्तु गर्भोत्पत्तित आयुःपरिमाणं गण्यते, द्वासप्तत्यादिवर्षमानप्रतिपादनं तु न्यूनाधिक-मासदिवसानामविवक्षणान्न विसंवदतीति ॥ ६४ ॥

तथा—अनाहारे निम्बादिकं प्रोक्तमस्ति तदार्द्रं सत्तत्र कल्पते न वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अनाहारे निम्बादिकमार्द्रमपि कल्पत इति ॥ ६५ ॥

तथा—वटार्कपञ्चाङ्गुलानां पत्राणि त्रोटितानि स्वयंपतितानि वा मुहूर्त्तादूर्ध्वमचित्तीभवन्ति न वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—'बिंटंमि मिलाणंमी, नायव्वं जीवविप्पजढ' मिति वचनाद्वृन्ते म्लाने सति वनस्पतिपत्राणि त्रोटितानि स्वयंपतितानि वाऽचित्तीभवन्ति, न तु कालनियमः प्रोक्तोऽस्तीति ॥ ६६ ॥

तथा—'मज्जे महुम्मि मंसंमि, नवणीयंमि चउत्थए । उप्पज्जंति असंखा, तव्वण्णा तत्थ जंतुणो ॥ १ ॥' इत्यत्र मद्यादिचतुष्के ये जीवा उत्पद्यन्ते, ते कियदिन्द्रिया इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मद्ये मधुनि नवनीते च द्वीन्द्रियाः, मांसे एकेन्द्रिया बादरनिगोदरूपा द्वीन्द्रियाश्च, मनुष्य-मांसे तु एकेन्द्रिया बादरनिगोदरूपा द्वीन्द्रियाः सम्मूर्च्छिममनुष्यपञ्चेन्द्रियरूपाश्च सम्मूर्च्छन्तीति शास्त्रानुसारेण सम्भाव्यत इति ॥ ६७ ॥

तथा—मांसाधिकारे योगशास्त्रे ' सद्यःसंमूर्च्छितानन्तजन्तुसन्तानदूषित ' मित्यत्रानन्तजीवाः के इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्रानन्ता
निगोदजीवा इति योगशास्त्रे प्रोक्तमस्ति ॥ ६८ ॥
तथा—'संसजज्जीवसङ्घातं, भुञ्जाना निशि भोजनं' इति वचनात्कैश्चिच्चत्वारोऽप्याहारास्सदृशाः कथ्यन्ते, परमत्र किमप्यन्तरं न वा ? इति
प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीवसंसक्तिस्सर्व्वेष्वशनेष्वपि समाना न भवतीति ॥ ६९ ॥
तथा—पौषधोच्चारपाठे ' देसओ ' इति पदमाहारपौषध एव वर्त्तते, न तु शरीरसत्कारादिपौषधेषु, तेन स्वयं स्वशरीरे वैयावृत्त्यविले-
पनादेः करणं कारापणं च कल्पते न वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधिकानां कारणमन्तरेण स्वयं विलेपनादि कर्त्तुं कारयितुं च न कल्पते, यद्यन्यः
कश्चिद्भक्त्या करोति तदा कल्पतेऽपीति ॥ ७० ॥
तथा—देवानामवध्यादिज्ञानसद्भावात् पूर्व्वाधीतमनधीतं वा चतुर्दशपूर्व्वादिश्रुतं सम्भवति न वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवानामवध्यादिज्ञान-
सद्भावे प्राय एकादशाङ्गरूपं श्रुतं स्मरति, न शेषं, यदुक्तं महाभाष्ये तद्वृत्तौ च—" चोद्दसपुव्वी मणुओ, देवत्ते तं न संभरइ सव्वं । देसंमि
होइ भयणा, सट्ठाणभवेऽवि भयणा उ ॥ १ ॥ ' इह कश्चिच्चतुर्दशपूर्व्वधरः साधुर्मृत्वा देवलोकं गतः, तत्र च देवत्वे तत् पूर्व्वाधीतं श्रुतं न
स्मरति, कियन्न स्मरतीत्याह—' सर्व्वं ' कृत्स्नमशेषमिति यावद्देशे पुनरेकादशाङ्गलक्षणे इति कल्पचूर्णिः, कोट्याचार्यव्याख्यानं तु देशे सूत्रार्थे
सूत्रमात्रादौ वेति, इदं पूर्व्वगतसूत्रापेक्षं सम्भाव्यते, अन्यथा कल्पेन सह विरोधप्राप्तेः, भजना-विकल्पना भवति, यथोक्तं देशं स्मरत्यपीत्यर्थः, किं
देवत्वप्राप्तस्यैवेत्थं श्रुतस्य प्रतिपात आहोश्विदिह भवेऽपीत्याह—'स्वस्थाने' मनुष्यत्वे योऽसौ भवो-जन्म तत्रापि तिष्ठतो भजना-विकल्पना, मिथ्या-
त्वगमनादिभिः कारणैः कस्यचित्प्रतिपतति श्रुतं कस्यचिन्नेति विशेषावश्यकटीकायां मलधारिहेमसूरिकृतायामिति ॥ ७१ ॥

तथा—सिद्धिशिलाया उपरिस्थं योजनं प्रमाणाङ्गुलेन किमपरेण वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–सिद्धिशिलाया उपरिस्थं योजनमुत्सेधाङ्गुलेन न तु प्रमाणाङ्गुलेनेति बोध्यम् ॥ ७२ ॥

तथा—देवलोकपुस्तकेषु किं लिपीकृतमस्ति ? किमभिधानं तच्छास्त्रमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–देवलोकपुस्तकेषु लिपीकरणं तत्रत्यव्यवहार-माश्रित्य सम्भाव्यते, तदभिधानं तु कुत्रापि दृष्टं नास्तीति ॥ ७३ ॥

तथा—नवीनदीक्षितस्य साधोः श्री तातपाददीक्षाभवनानन्तरमचित्तरजओहडावणिअकायोत्सर्गे विस्मृते पुनर्दीक्षां दत्त्वाऽऽवश्यकादियोगा-नुष्ठानमुपस्थापना च शुद्ध्यति नवेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–गच्छनायकदीक्षाभवनानन्तरमचित्तरजओहडावणिअकायोत्सर्गे विस्मृते पुनर्गच्छनायक-दीक्षामन्तरेणाऽऽवश्यकादियोगानुष्ठानमुपस्थापना च न शुध्यतीति ॥ ७४ ॥

तथा—विहृतपात्रकाणि पुनर्लेपितानि चतुर्मासके विहृतानि कल्पन्ते न वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–पूर्वविहृतपात्रकाणि पुनर्लेपितानि चतुर्मा-सके विहृतानि कल्पन्त इति ॥ ७५ ॥

तथा—शय्यातरगृहान्नगृहीतुर्यथाऽऽचाम्लं प्रायश्चित्तं दीयते; तथा तद्भोक्तॄणामपि दीयते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–ग्रन्थे तु शय्यातर-पिण्डभोगे इति सामान्येनाचाम्लमुक्तमस्ति, परमिदानीं परम्परया तद्ग्राहकस्याचाम्लं प्रदीयत इति ॥ ७६ ॥

तथा—वसतिस्वामिनि देवलोकं गते कः शय्यातरः स्यादिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–स्वामित्वेन यः तच्चिन्ताकारी स एव शय्यातरो भवतीति ॥ ७७ ॥

तथा—उपाश्रये वलिकास्तम्भचन्द्रोदयमोचकस्य शय्यातरोऽथवा भूमिकाधिपतेरिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—शास्त्रानुसारेण सर्वेषां शय्यातरो भवति, परं साम्प्रतं श्राद्धैर्यावतां शय्यातरनामानि लिखितानि तावन्तः शय्यातरा भवन्तीति ॥ ७८ ॥

तथा—केनचिदुपाश्रये धनं दत्तं, तस्य चत्वारस्तनया भवन्ति, तस्मिन्नुपरते ते पृथग्भूतास्तदा सर्व्वेऽपि शय्यातरा भवन्त्यथवैक इति
प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यावन्तस्तदालयस्य स्वामित्वभाजस्तावन्त एव शय्यातरा इति ॥ ७९ ॥
तथा—पांसरू इति नाम्ना प्रसिद्धस्य दुग्धस्य भक्षणे कोऽपि दोषो न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—लोकोक्त्या दोषः श्रूयते, न त्वात्मीय-
शास्त्रानुसारेणेति ॥ ८० ॥
तथा—षष्ठकरणशक्त्यभावे पञ्चम्युपवासः पञ्चम्यां विधीयतेऽथवा पर्युषणाचतुर्थ्यामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पर्युषणायामुपवासे कृतेऽपि
शुध्यति, श्रीहरिविजयसूरिप्रसादितप्रश्नसमुच्चयेऽपि तथैवोक्तत्वादिति ॥ ८१ ॥
तथा—यथा प्रस्थादिना कश्चित्सर्व्वधान्यानि मिनुयादेवमसद्भावप्रज्ञापनाङ्गीकरणाल्लोकं कुडवीकृत्य जघन्योत्कृष्टावगाहनान् पृथवीका-
यिकान् जीवान् यदि मिनोति ततः पृथिवीकायिका असङ्ख्येयान् लोकान् पूरयन्तीत्याचाराङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धप्रथमाध्ययनद्वितीयोद्देशकवृत्तौ,
स्थावरचतुर्णां तु अङ्गुलासङ्ख्येयभागप्रमितिरवगाहनोक्ता, अत एते पृथवीकायिकाः कथं पूरयन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रस्थदृष्टान्ते
सामान्योक्तावपि प्रत्याकाशमेकैकपृथिवीकायिकजीवकल्पनया लोकरूपपल्यभरणं सम्भाव्यते, अन्यथा प्रज्ञापनासूत्रवृत्यादिग्रन्थान्तर-
विरोध इति ॥ ८२ ॥
तथा—तिरश्चां वैक्रियशरीरकरणं मूलशरीरेण सह सम्बन्धमसम्बन्धं च स्यादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सम्बद्धमसम्बद्धं च भवतीति ॥ ८३ ॥
तथा—ज्ञानद्रव्यं देवकार्ये उपयोगि स्यान्न वा ? यदि स्यात्तदा देवपूजायां प्रासादादौ वा इति—प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'एकत्रैव स्थानके देवारिक्तं

क्षेत्रद्वय्यामेव तु ज्ञानरिक्तं । सप्तक्षेत्र्यामेव तु स्थापनीयं, श्रीसिद्धान्तो जैन एवं ब्रवीति ॥ १ ॥ एतत्काव्यमुपदेशसप्ततिकाप्रान्तेऽस्ति, एतदनुसारेण ज्ञानद्रव्यं देवपूजायां प्रासादादौ चोपयोगि भवतीति ॥ ८४ ॥

तथा—सौधर्मादिदेवा मनुष्यतिर्यङ्मध्येऽमुकस्थानके उत्पत्स्यामहे ईदृशं जानन्ति न वा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–केचन तथाविध-ज्ञानसद्भावाज्जानन्ति, केचित्तु तदभावान्न जानन्त्यपीति ॥ ८५ ॥

तथा—प्रातः प्रतिक्रमणे तपसः कायोत्सर्गमध्ये ' उपवासाद्यमुकं तपः करिष्ये ' ईदृशं विचिन्त्य कायोत्सर्गं पारयति, पश्चात्कस्य-चिदाग्रहाच्चिन्तितादन्यत्तपः करोति, तस्य प्रत्याख्यानभङ्गो लगति नवेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–प्रत्याख्यानभङ्गो न लगतीति ॥ ८६ ॥

तथा—स्त्रीरत्नं निदानबद्धमनिदानबद्धं वा स्यादिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–उभयथाऽपि स्यादिति, विशेषानभिधानादिति ॥ ८७ ॥

तथा—देशविरत्या चक्रिपदं लभ्यते न वा ? तथा चक्रिणां गार्हस्थ्ये देशविरतिः स्यान्न वा ? यदि सा न स्यात् तत्र को हेतुरिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–देशविरत्या चक्रवर्तिपदप्राप्तिर्भवति न भवति वेत्येकान्तो ज्ञातो नास्ति, तथा चक्रिणां महापरिग्रहित्वाद्देशविरतेरप्राप्तिः स्यादिति ॥ ८८ ॥

तथा—तीर्थकरगणभृतां मिथो भिन्नवाचनत्वेऽपि साम्भोगिकत्वं भवति न वा ? तथा सामाचार्यादिकृतो भेदो भवति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–गणभृतां परस्परं वाचनाभेदेन सामाचार्या अपि कियान् भेदस्सम्भाव्यते, तद्भेदे च कथञ्चिदसाम्भोगिकत्वमपि सम्भाव्यत इति ॥८९॥

तथा—जिनकल्पिकास्तद्भवे मोक्षं यान्ति न वा ?, चेन्न यान्ति तत्र किं निदानमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–जिनकल्पिकास्तद्भवे मोक्षं न यान्ति, यतः " न करिंति आगमं ते, इत्थीवज्जो उ वेद इक्कतरो । पुव्वपडिवन्नओ पुण, होज्ज सवेओ अवेओ वा ॥ १ ॥ " न कुर्वन्ति आगमम्-अपूर्वश्रुताध्ययनं, पूर्वाधीतं तु श्रुतं विश्रोतसिकाक्षयहेतोरेकाग्रमनाः सम्यगनुस्मरति । वेदमङ्गीकृत्य प्रतिपत्तिकाले स्त्रीवर्ज्ज एकतरः पुरुषवेदो

नपुंसकवेदो वाऽसंक्लिष्टस्तस्य भवेत्, पूर्व्वप्रतिपन्नः पुनः सवेदोऽवेदो वा भवेत्, तत्र जिनकल्पिकस्य तद्भवे केवलोत्पत्तिप्रतिषेधादुपशमश्रेण्या वेदे
उपशमिते सति अवेदकत्वम्, तदुक्तं—" उवसमसेढीए खलु, वेदे उवसामिअंमि उ अवेदो । न उ खविए तज्जम्मे, केवलपडिसेहभावाओ ॥ १ ॥"
शेषकालं तु सवेद इति बृहत्कल्पवृत्तौ उक्तत्वादिति ॥ ९० ॥

तथा—भाविद्वितीयतृतीयतीर्थकृतो रुदायिसुपार्श्वजीवयोरन्तरकालस्याल्पत्वाद्वैमानिकदेवगतिः न सङ्गच्छते, नरकगतिरपि तयोस्तथाविधयोर्न
सङ्गच्छते, न च भवनपत्यादिगतिः, तत आगतानां तीर्थकरत्वप्राप्तिनिषेधात्तत्का गतिरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अनयोर्गतिः शास्त्रे श्रुता नास्ति,
तत्त्वं तु तत्त्वविद्वेद्यमिति ॥ ९१ ॥

तथा—आमलकग्रन्थिककरीरजीरकमिश्रितवस्तुपिप्पलीहरितक्य एतानि वस्तून्याचाम्लमध्ये कल्पन्ते न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतानि वस्तून्या-
चाम्लमध्ये न कल्पन्ते धामस्थानामिति, यतीनां तु जीरकमिश्रितं पर्प्पटिकादिकं कल्पतेऽपीति प्रवृत्तिः ॥ ९२ ॥

तथा—यथाऽत्र भरते श्रीवीरजन्मर्क्षे भस्मग्रहस्तथाऽन्यक्षेत्रे तीर्थकृतां जन्मर्क्षे स आगतोऽस्ति नवा?, तथाऽत्र यथा कुमतबाहुल्यं तथाऽन्य-
क्षेत्रेष्वपि तथैव न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दशस्वपि क्षेत्रेषु तीर्थकृतां च्यवनादीनि कल्याणकान्येकस्मिन्नेव नक्षत्रे भवन्तीत्यागमोक्तत्वाद्भस्मग्रहादि-
सङ्क्रमणं सर्व्वं समानमेवेति ॥ ९३ ॥

तथा—एतानि दशाश्चर्याण्यत्रैव भरते भवन्ति दशसु क्षेत्रेषु वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दशस्वपि क्षेत्रेषु दश दश भवन्ति, तत्र कानिचिदेतानि
कानिचिद्भिन्नानीति ॥ ९४ ॥

तथा—फटकडीहिङ्गुलसैन्धवाः कथं सचित्ता अचित्ता वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—फटकडीसैन्धवयोर्दूरदेशादागतत्वेनाचित्तत्वं, तथा हिङ्गुलस्तु दूरादागतो अकर्मीपुरनिष्पन्नश्च प्रासुकः, परमाचरणावशात्परिकर्म्मित एव गृह्यत इति ॥ ९५ ॥

अथ पण्डितश्रीहापर्षिगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—मेरुगिरौ विकलेन्द्रियसद्भावोऽस्ति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' कहि णं भंते ! बेंदिआणं पज्जत्तापज्जत्तगाणं ठाणा पन्नत्ता ?, गोअमा ! उड्ढलोए तदेक्कदेसभाए ' इति प्रज्ञापनासूत्रं एतद्वृत्त्येकदेशो यथा—'ऊर्ध्वलोके तदेकदेशभागे मन्दरादिवाप्यादिष्वित्यादि एवं त्रीन्द्रियादिसूत्राण्यपि सवृत्तिकानि भावनीयान्ये' तदक्षरानुसारेण मेरौ विकलेन्द्रियादिसद्भावस्सम्भाव्यते ॥ ९६ ॥

तथा—सौधर्म्मादिषु वापीकमलानां वनस्पतीत्वं सम्भाव्यते ऽन्यथा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' कहि णं भंते ! बादरवणस्सइकाइआणं पज्जत्तगाणं ठाणा पन्नत्ता ?, गोअमा ! उड्ढलोए कप्पेसु विमाणेसु विमाणावलिआसु विमाणपत्थडेसु ' एतदक्षरानुसारेण कल्पेषु वनस्पतीनां सद्भावः, स च तद्गतवाप्यादिकमलादीनां केषांचिद्वनस्पतित्वे सत्येव सम्भवतीति ॥ ९७ ॥

तथा—ये भव्या व्यवहारिणो जातास्तेषां सिद्ध्यवाप्तौ कालनियमोऽस्ति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—भव्यानां व्यवहारित्वभवनानन्तरं भवभावनावृत्त्याद्यनुसारेणोत्कर्षतोऽनन्तपुद्गलपरावर्त्तपरिभ्रमणानन्तरं सिद्ध्यवाप्तिर्दृश्यत इति ॥ ९८ ॥

तथा—देवलोके मिथ्यात्विदेवदेवीनां क आचार इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा सम्यग्दृशां सिद्धायतनेषु जिनार्चार्चनादिप्रवृत्तिरूप आचारः तथा मिथ्यादृशां तत्रैव वर्त्तमाननागादिप्रतिमापूजनादिरूपस्सम्भाव्यत इति ॥ ९९ ॥

तथा—सरस्वती ब्रह्मचारिणी न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–क्षेत्रसमासवृत्त्यनुसारेण भगवतीसूत्रानुसारेण च सरस्वती गीतरतिनाम्नो व्यन्तरेन्द्रस्याग्रमहिषीति ज्ञायते, तेन सा (न) ब्रह्मचारिणी प्रोच्यत इति ॥ १०० ॥

तथा—निष्कारणं सन्नोपभुजां जघन्यतोऽपि चारित्रं स्यान्न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं " जं किंचिवि पूइकडं, सड्ढीमागंतुमीहितं । सहस्संतरिअं भुंजे, दुपक्खं चेव सेवई ॥ १ ॥" इत्यादिश्रीसूत्रकृदङ्गादिवचनप्रामाण्यान्मुख्यतस्तदभावः, परं सशूकनिःशूकादिपरिणामभेदेन गूढागूढालम्बननिरालम्बनत्वेन केषाञ्चित्कथमपि स्यादपि न स्यादपि केषाञ्चिदत एव पार्श्वस्थादिष्वपि देशसर्वभेदेन भूयानधिकारः सिद्धान्ते प्रोक्तोऽस्तीति ॥ १०१ ॥

तथा—योनिविचारे यत्र मनुष्योत्पत्तिस्तत्रैव द्वीन्द्रियादीनामुत्पत्तिर्दृश्यते, तथा च योनिसङ्करः स्यादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं–मनुष्यद्वीन्द्रियादीनां योन्येकत्वेऽपि स्वस्वजातावेव योन्येकत्वव्यवहारो न तु भिन्नजातौ, अत एव छगणादिष्वप्युत्पन्नानां भूयसां कुन्थूनां द्वीन्द्रियादीनां स्वजात्यपेक्षया योन्येकत्वं, भिन्नजातीयानामपि तत्रोत्पन्नानां स्वजात्यपेक्षयैकयोनिकत्वं, तेन न योनिसङ्करः सम्भाव्यत इति ॥ १०२ ॥

तथा—योगमध्ये, रात्रावनाहारग्रहणं भवति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–रात्रौ योगिनां सङ्घट्टकाभावात्किमपि ग्रहीतुं न कल्पते, सङ्घट्टकं तु सायं मुक्तमिति प्रातः प्रवचनप्रवेदनानन्तरमेव तद्ग्रहणं कल्पत इति ॥ १०३ ॥

तथा—देवानां कुलकोटयो बह्व्यो लिखिता इति तत्र के जीवास्सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–यथा मनुष्येष्विक्ष्वाकुकुलादीनां अनैयत्यात्समानस्वरूपत्वेऽपि तत्सम्भवस्तथा देवेष्वपीति न काचिदनुपपत्तिरिति ॥ १०४ ॥

तथा—सामग्रीमन्तरा कश्चित् स्वयं चारित्रं गृहीत्वा पालयति तदा तस्य किं फलं भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–स्वयंचारित्रग्रहणं शास्त्रन्यायेन स्वयम्बुद्धप्रत्येकबुद्धौ विना न कल्पते, यदि च कश्चित्स्वयं कुमार्गत्यागाद्वैराग्येण तद्ग्रहणं करोति तदा निर्ज्जरादि फलं सम्भवतीति ॥ १०५ ॥

तथा—यथा तिरश्चां गुरुसमक्षं प्रायश्चित्तं विनाऽपि शुद्धिर्जायते, तथा नृणां सा कथं न भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तिरश्चां गुरुसमक्षं प्रायश्चित्तं विना शुद्धिर्भवति, तथाविधसामग्र्यभावात्, मनुष्याणां प्रायः तथाविधसामग्रीसद्भावात् तद्विना न शुद्धिः; अत एव गुर्वाद्ययोगे तत्परिणामवतां तदग्रहणेऽपि शुद्धिः, तद्योगे च तदगृह्णतां तत्परिणामाभावादशुद्धिरिति ॥ १०६ ॥

तथा—विदिक्स्थाकाशप्रदेशानां दिक्स्थाकाशप्रदेशस्पर्शनं भवति न वा ?, यदि भवति तदैकाकाशप्रदेशस्याष्टप्रदेशस्पर्शना भवति, शास्त्रे च षट्प्रदेशस्पर्शनोक्ता, तथा न भवति तदा अन्तरा किमस्तीति सयुक्तिकं प्रसाद्यमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आकाशप्रदेशानां विदिक्स्थाकाशप्रदेशैः सर्वथा सम्बन्धो न भवति दिक्स्थाकाशप्रदेशैरेव तत्पर्यवसानात्, अयं चार्थो द्वित्र्यादिपङ्क्तिमण्डिताभिस्सम्यक् समकोणचतुरस्त्रयष्टिष्टकाभिस्सुबोधो भवतीति ॥ १०७ ॥

अथ पण्डितनगर्षिगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—उत्कालितदुग्धमध्ये प्रक्षिप्तगोधूमादिचूर्णचिप्पटिकया तद्दुग्धं निर्विकृतिकं स्यान्न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गोधूमादिचूर्णे प्रक्षिप्ते सति यद्दुग्धमेकरसं वर्णान्तरादिप्राप्तं च भवति तन्निर्विकृतिकं भवतीति ॥ १०८ ॥

तथा—निर्विकृतिकदुग्धजं दधि निर्विकृतिकं विकृतिर्वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एवंविधं दुग्धजं दध्यपि निर्विकृतिकं स्यात् ॥ १०९ ॥

तथा—भ्रक्षणतापनसमये प्रक्षिप्तचूर्णचिप्पटिकं घृतं निर्विकृतिकं विकृतिकं वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तद् घृतं निर्विकृतिकं न स्यादिति यतो 'दुद्धदही चतुरङ्गुले' त्यादि वचनादिति बोध्यम् ॥ ११० ॥

तथा—श्राद्धो देवपूजार्थं स्नानं करोति तदा शिरः प्रक्षालयति किंवा कंकसिकया शिरोजसंस्कारेण सरतीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवार्चां कुर्वाणः श्राद्धसामग्र्या सत्या सर्वाङ्गस्नानं करोति, तदभावे तु कंकसिकया शिरोजसंस्कारपूर्वकं कण्ठस्नानेनापि सरत्याचारप्रदीपे तथैवोक्तत्वादिति ॥ १११ ॥

तथा—पद्मावती किं धरणेन्द्रपत्नी उतान्याऽपरिगृहीतेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पद्मावती धरणेन्द्रस्याग्रमहिषी न तु साधारणेति ॥ ११२ ॥

तथा—श्रीवीरो द्वाविंशे भवे राजा त्रयोविंशे भवे चक्री, चक्रिणो देवनारकागता भवन्त्यन्यतो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकवीरचरित्राद्यनुसारेण सिंहभवानन्तरं नारकभवादुद्धृत्य तिर्यङ्मनुष्यादिभवेषु भ्रान्त्वा चक्री जातो, राजभवस्तु स्तोत्रेष्वेव दृश्यते, नान्यत्र, तेनादिशब्दग्रहणात्सुरादिभवोऽपि सम्भाव्यत इति ॥ ११३ ॥

तथा—गर्भस्थितिविचारे 'दु चउत्थत्ति' गाथाधिकारे सप्तमाजिनस्याष्ट मासा एकोनविंशतिर्दिनानि च तत्कथं घटते, 'दुचउत्थ' गाथायां षण्णां जिनानां अष्टमासादि कथितमस्ति, एवं तु सप्त जायन्त इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'दुचउत्थ' इति गाथाया सप्तमस्थाने शेषजिनग्रहणं कृतमस्ति, तेन 'मासा अडनव' इत्यत्र षण्णामष्टौ मासाः शेषजिनानां च नव मासा उक्तास्सन्ति, तेन सप्तमजिनस्य नवमासा एकोनविंशतिर्दिनानि गर्भस्थितिरिति बोध्यम् ॥ ११४ ॥

तथा—'वीरस्सायङ्गुलं दुगुण'न्ति कथं ? सर्वे जिना विंशत्यधिकशताङ्गुलाः कथिताः प्रमाणाङ्गुलस्य पञ्चाशद्भागसत्कैकविंशतिभागदेहमानं वीरस्य कथितमस्ति, तेन चोत्सेधाङ्गुलैकशताष्टषष्टिमानं जायते, विंशतिशतद्विगुणीकरणे चत्वारिंशदधिकद्विशताङ्गुलानि स्युः, सार्द्धत्रयहस्तमाने तु पाश्चात्यमानं विसंवदतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'वीरस्सायङ्गुलं दुगुण'न्त्येतद्गाथावृत्तौ मतत्रयमस्ति, तत्रानुयोगद्वारचूर्ण्यभिप्रायेण श्रीवीर

आत्माङ्गुलेन चतुरशीत्यङ्गुलप्रमाणश्चतुरशीतिद्विगुणीकरणेऽष्टषष्ट्यधिकशतमुत्सेधाङ्गुलाना भवतीति न किञ्चिदनुपपन्नमेतद्राश्रित्य विस्तरस्तु सङ्ग्रहणीवृत्तावस्ति ॥ ११५ ॥

तथा—साधुभिर्वसतिप्रमार्जनानन्तरं श्राद्धाः प्रतिलेखनां कुर्वन्ति, तदा पुनरपि श्राद्धानां वसतिप्रमार्जनं मृग्यते न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यतिभिर्वसतिप्रमार्जनानन्तरं श्राद्धानां प्रतिलेखनाकरणे काजकोद्धरणं कृतं विलोक्यत इति ॥ ११६ ॥

तथा—दशार्णभद्राधिकारे हस्तिमुखादिविकुर्वणा किमिन्द्रेण कृता किमुतैरावणदेवेन वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकचूर्ण्याद्यनुसारेण हस्तिमुखादिसर्व्वमिन्द्रादेशादैरावणेन विचक्रे, आवश्यकवृत्त्याद्यनुसारेण तु तत्सर्व्वं स्वयं बिडौजसेति ॥ ११७ ॥

तथा—प्रसूतापत्या स्त्री कटुकमतीनां मासं यावन्न सङ्घट्टयति कस्यापि, न करोति च रन्धनक्रियां, आत्मीयानां तु दिनदशकं यावत्, तत्किमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रसूतापत्या स्त्री सङ्घट्टनादि दश दिनानि न करोतीति लोकरीतिः, तत्रापि देशविशेषे क्वचिन्न्यूनाधिकत्वमपि ॥११८॥

अथ पण्डितविष्णवर्षिगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

यथा—सप्तदशभेदपूजाकरणं दिवसे शुद्ध्यति किं वा रात्रावपीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सप्तदशभेदपूजाकरणं दिवस एव शुद्ध्यति, न तु रात्रौ, तीर्थादौ तु कदाचित् पूजाकरणं, तत्तु कारणिकमिति ॥ ११९ ॥

तथा—पाक्षिकप्रतिक्रमणमुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनानन्तरं पौषधिकं विना प्रतिक्रमणसूत्रादेशो दत्तो शुद्ध्यति न वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या पौषधिकस्य दीयते इदृशं वृद्धवचोऽस्ति, परमेकान्तो ज्ञातो नास्तीति ॥ १२० ॥

तथा—पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्षुत् कदा निवार्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्यवन्दनादित आरभ्य शान्तिं यावत्क्षुन्निवार्यत इति परम्पराऽस्ति ॥ १२१ ॥

तथा—आश्विनास्वाध्यायमध्ये कृततपसो दिनत्रयमथवा द्वादश दिनान्युपधानालोचनायामन्यालोचनायां वा न समायान्ति ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सप्तम्यादिदिनत्रयं गणनायां नायातीति ॥ १२२ ॥

तथा—पुनर्दीक्षितस्य प्रज्ञांशदत्ताऽऽलोचना शुद्धयति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—योग्यतासद्भावे गुर्वाज्ञापूर्वकं शुद्धयतीति ॥ १२३ ॥

तथा—सिंहादिसङ्क्रान्तित्रयमध्ये तथा वर्तिकमासमध्ये च कानि धर्म्मकार्याणि शुद्धयन्ति ? कानि नेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दीक्षाप्रतिष्ठादिकं न शुद्धयति, अन्यानि तु शुद्धयन्तीति ॥ १२४ ॥

तथा—जिनालये घौतिढौकनं करोति तत्कस्मिन् सूत्रे प्रकरणे वाऽस्ति, तथा कुमतिन इत्थं कथयन्ति—घौतिढौकनं देवनिर्माल्यं जायते, तस्य पुष्पादि लात्वा कथं चटापयन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—घौतिढौकनमिति परम्परा ज्ञायते, तथा तन्निर्माल्यं न कथ्यते, यतो 'भोगविणट्ठं दव्वं निम्मल्लं बिंति गीअत्था' इति श्राद्धविधिवृत्तावुक्तत्वादिति ॥ १२५ ॥

तथा—स्वाध्यायचतुष्कं प्रत्यहं प्रोक्तमस्ति, तन्मध्ये कस्यचिदादौ क्षमाश्रमणद्वयं सज्झाय संदिसावुं सज्झाय करुं इति, कस्यचित्त्वेकं सज्झाय करुं इति, तस्य को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तद्धेतुर्वृद्धाज्ञैवेति ज्ञायते ॥ १२६ ॥

तथा—आराधनप्रकरणं श्रीसोमप्रभसूरिभिः कृतं, तत् कस्य ग्रन्थस्यानुसारेणेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आराधनापताकाचतुश्शरणादिग्रन्थस्यानुसारेण कृते (तमि) ति ॥ १२७ ॥

॥

तथा—अनादिनिगोदमध्ये यथा भव्यस्य ज्ञानदर्शनचारित्राणां सत्ता तथाऽभव्यस्य भवति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अभव्यस्य ज्ञानादिसत्ता भवति, परमभव्यतया सामग्रीसद्भावेऽपि न प्रकटीभवति, भव्यस्य तु तद्योगे सा प्रकटास्यादिति ॥ १२८ ॥

तथा—जातिनपुंसकगर्भजतिर्यङ्मनुष्यमध्ये सम्यक्त्वं प्राप्यते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जातिनपुंसकमध्ये सम्यक्त्वं देशविरतिश्च प्राप्यत इति आवश्यकादावस्तीति ॥ १२९ ॥

अथ पण्डितरत्नचन्द्रगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—यत्सम्बन्धिप्रतिष्ठितं जिनबिम्बं वन्द्यं, तर्हि ते कथं न वन्द्या इति १, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—" पासत्थो ओसन्नो, कुसीलसंसत्तओ अहाच्छंदो । दुग दुग ति दु णेगविहा, अवंदणिज्जा जिणमयंमि " ॥ १ ॥ इत्यादिवचनात्तेषामवन्द्यत्वं, प्रतिमानां त्वन्यतीर्थिकपरिगृहीतप्रतिमा-व्यतिरेकेणान्यासां वन्द्यत्वमस्तीति ॥ १३० ॥

तथा—अभिनिवेशमिथ्यादृक्प्रतिष्ठितं जिनबिम्बं वन्द्यतां प्राप्तं तत्र किं बीजमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आत्मपूर्व्वसूरिभिस्तद्वन्दनादौ अनिवारणमेव बीजं, किञ्च—शास्त्रेऽभिनिवेशमिथ्यादृष्टित्वं निह्नवानां प्रोक्तं, साम्प्रतीनास्तु मतिनो दिगम्बरं विहाय निह्नवा इति न व्यवह्रियन्ते, तथैव गुर्व्वादीनामाज्ञासद्भावादिति ॥ १३१ ॥

तथा—पञ्चदशस्वपि कर्म्मभूमिषु संवत्सरायनमासतिथिनामान्यमून्येवोत विशेषः तथा—वर्षादिऋतुभावेपि साम्यं उत कश्चिद्विशेष इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथाऽत्र संवत्सरादिनामानि तथाऽन्यत्रापीति विज्ञायते, एवं वर्षादिऋतुभावेऽपीति ॥ १३२ ॥

तथा—अप्रतिष्ठितजिनबिम्बमर्च्चयतः पादादिनाऽऽशातयतो वा लाभालाभौ न वेति ?, लाभश्चेत्तर्हि प्रतिष्ठायाः किं प्रयोजनं इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अप्रतिष्ठितप्रतिमानां वन्दने व्यवहारो नास्तीति कथं लाभः ?, आशातनाकरणे तु प्रत्यवायो भवत्येव, तासु तीर्थकराकारोपलम्भादिति ॥१३३॥

तथा—द्वादशजल्पपट्टे श्रीहीरविजयसूरिप्रसादितप्रश्नोत्तरग्रन्थे च मार्गानुसारीति कोऽर्थः ?, असद्ग्रहपरित्यागेन तत्त्वप्रतिपत्तिर्मार्गानुसारितेति वन्दारुवृत्तिगतोऽर्थः स एव ग्राह्योऽन्यो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अभयदानादौ यस्मिन् धर्म्मकृत्येऽसद्ग्रहो नास्ति तद्धर्म्मकृत्यं मार्गानुसारि, यत्र त्वसद्ग्रहस्तन्न मार्गानुसारीति ज्ञातमस्ति, तथा "मग्गो आगमनीई, अहवा संविग्गबहुजणाइन्नं । उभयाणुसारिणी जा सा मग्गणुसारिणी किरिआ" १ ॥ श्रीदेवेन्द्रसूरिकृतधर्मरत्नप्रकरणवृत्तावस्या गाथायाः सविस्तरं व्याख्यानमस्तीति ॥ १३४ ॥

तथा—आवश्यकोत्तराध्ययनादियोगेषु पत्तनीयमुद्गगोधूममोदकान् केचन गृह्णन्ति, केचन नेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—न गृह्णन्तीति वृद्धपरम्परास्तीति ॥ १३५ ॥

तथा—हैमव्याकरणे 'व्यञ्जनात्पञ्चमान्तस्थायाः' इत्यत्र समाहारत्वात्कथं स्त्रीलिङ्गत्वं, यतः 'क्लीबे ह्रस्व' इत्यनेन ह्रस्वत्वं प्राप्नोतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सूत्रत्वादेव न ह्रस्वत्वमिति बोध्यम् ॥ १३६ ॥

तथा—'दध्यस्थिसक्थ्यक्ष्णोऽन्तस्यान्' इत्यत्रान्तग्रहणं किमर्थं ? 'षष्ठ्या निर्दिष्टं तदन्तस्ये' त्यनेनैव सिद्धेरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'अनेकवर्णः सर्वस्ये'ति परिभाषया सर्व्वस्याप्यादेशः स्यादित्यन्तग्रहणं, किञ्चैतत्सूत्रन्यासोक्तं यथा ननु दध्यस्थिसक्थ्यक्ष्णोऽन् स्यादिति क्रियतां किमन्तग्रहणेन ?, सत्यं, अन्तग्रहणाभावे 'अनन्तः पञ्चम्याः प्रत्यय' इत्यनेन अन् इत्यस्य प्रत्ययसंज्ञा स्यात्, तथा च 'अनोऽस्ये'ति अलोपे नस्य व्यञ्जनादित्वात् नामसिद्य्व्यञ्जने इत्यनेन पदत्वे दध्ना इत्यत्र धुटस्तृतीय इति धस्य दत्वं स्यादित्यन्तग्रहणं, तद्ग्रहणे च प्रत्ययसंज्ञा न स्यात् १३७

तथा—समासाधिकारे कर्म्मधारयसमासप्रयोजनं न प्रतिभाति, यतस्तस्य तत्पुरुषसमासात् पृथग्लक्षणाभाव इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जरती चासौ गौश्च जरद्गवी इत्यत्र कर्म्मधारयसमासत्वात् 'पुंवत्कर्म्मधारये' इत्यनेन पुंवद्भावस्तत्पुरुषत्वाच्च 'गोस्तत्पुरुषादि' त्यट् समासान्तः, टित्वाच्च ङीप्रत्यय इत्येकत्र समासद्वयप्रयोजनसद्भावः, तथा "विशेषणं विशेष्येणैकार्थ्यं कर्म्मधारयश्चे"ति पृथग् लक्षणसद्भावाच्च न काप्यांशङ्केति॥ १२८॥

तथा—'तृस्वसृनप्तृनेष्टृत्वष्टृक्षत्तृहोतृपोतृप्रशास्त्रो' इत्यत्र प्रशास्तुरिति कथं न जातमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रशास्तॄणां ऋः प्रशास्तॄः एवं कृते दीर्घत्वाद् 'ऋतो डुरि' त्यस्याप्राप्तिरित्थं वाक्यकरणं डुर्निषेधार्थमिति ॥ १२९ ॥

तथा—हैमलघुवृत्तौ 'णषमसदिति' सूत्रावयवरूपायां एतत्सूत्रनिर्दिष्टयोश्च णषयोः परे षे णोऽसन् स्यादित्यस्य को भावः कास्मिंश्च निदर्शने विषयः? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतत्सूत्रनिर्देशापेक्षया णषयोर्मध्ये षकर्त्तव्ये णोऽसन् भवति, न तु णे कर्त्तव्ये ष इति, तत्र षे कर्त्तव्ये णोऽसन् यथा प्रनष्ट इत्यत्र 'यजसृजमृजराजभ्राजेति' षत्वे कर्त्तव्ये 'नशश्श' इति णत्वसूत्रमसत्त्वेन प्रथमं षः, कृते च षत्वे शकारान्तत्वाभावाण्णत्वं न भवति, णे कर्त्तव्ये च षोऽसन्न भवति यथाऽभिषुणोत्यत्र 'रषृवर्णे'ति णत्वे कर्त्तव्ये 'उपसर्गात्सुगि'ति सूत्रविहितं षत्वमसन्न भवति तेन णत्वं सिद्धमिति ॥ १४० ॥

तथा—'षणमसदिति' च सूत्रं कथं न कृतं इत्यपि प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सूत्रपाठे 'नाम्यन्तस्थाकवर्गे'त्यादीनि पूर्व्वसूत्राणि, 'रषृवर्णान्नो णे' त्यादीनि तु परसूत्राणि, तेन णषमसदिति निर्देशकरणादिति ज्ञापितं यन्नाम्यन्तस्थाकवर्गेत्यादीनि पूर्व्वं (पर) सूत्राणि रषृवर्णान्नो णेत्यादीनि तु पर (पूर्व) सूत्राणीति, तत्फलं च पूर्व्वप्रश्नोत्तरे दर्शितमेवेति ॥ १४१ ॥

तथा—लिङ्गानुशासनादिसूत्रे पुँल्लिङ्गं कटणेति पुंल्लिगमिति पुँल्लिङ्गमिति वा युक्तमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'तौ मुमो व्यञ्जने स्वौ' इति सूत्रेणानुस्वारानुनासिकावुभावपि स्त इति ॥ १४२ ॥

तथा—मद्यमासादिपानभक्षणे सम्यक्त्वक्षितये भवतो न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सम्यक्त्वक्षितिर्भवतीत्येकान्तो ज्ञातो नास्तीति ॥ १४३ ॥

तथा—समवसरणस्था देवा देव्यश्च मनुष्याणां दृग्गोचरे आयान्ति न वेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवादयो दृग्गोचरे समायान्ति ॥ १४४ ॥

तथा—मनुष्ययोनौ द्वीन्द्रियादिजीवोत्पत्तिस्तथैव तिर्यग्योनौ कश्चिद्विशेषो वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तिर्यगाश्रितः कोऽपि विशेषः शास्त्रे दृष्टो नास्तीति ॥ १४५ ॥

तथा—देवलोके या आपो वनस्पतयश्च सन्ति ताः किं पृथ्वीपरिणामरूपास्तत्परिणामरूपा वा ?, तत्परिणामरूपाश्चेत्तदा तासां कुत उत्पत्तिः? तथा शुष्कानां कचवरतया जातानां निर्म्माल्यतापन्नानां (च) का गतिरित्यागमाक्षरपूर्व्वकं प्रसाद्यं, कल्पवृक्षाः पृथ्वीपरिणामरूपा वनस्पतिपरिणामरूपा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आपस्तरवश्चोभयरूपाः, उत्पत्तिस्तु पद्महृदादिष्विव स्वस्वस्थानेभ्य इति, तथा निर्म्माल्यतापन्नशुष्कपत्रपुष्पादीनां त्वरितमेव विस्रसातो दिव्यानुभावेन वा विशरारुताभवने न कचवरतापत्तिः, शास्त्रागमाक्षराणि तु जीवाभिगमजम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यादौ भोगभूमिवर्णनाधिकारे सन्ति, भोगभूमित्वं च देवलोकस्यापि, यथा तत्र कचवराद्यभावस्तथा देवलोकेऽपि तत्त्वार्थादावुक्तमस्तीति । तथा कल्पवृक्षा वनस्पतिपरिणामरूपा ज्ञेया वसुदेवहिण्डौ ऋषिदत्ताधिकारे मार्गविप्रकीर्णबीजेभ्यस्तेषामुद्भवदर्शनादिति ज्ञेयम् ॥ १४६ ॥

तथा—जीवाभिगमे विजयदेववक्तव्यताया हरितालहिङ्गुलादयः पदार्थाः सन्ति, तेषां प्रयोजने सति व्ययादुत्पत्तिः कुत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—हरितालादीनामुत्पत्तिर्विस्रसात इति ॥ १४७ ॥

तथा—उपपदं विना क्त्वाप्रत्ययस्य यबादेशो भवति न वेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अव्यये पूर्व्वपदे सति धातोः परस्य क्त्वाप्रत्ययस्य यबादेशो भवति, नान्यथा, पूर्व्वोत्तरपदव्यवहारश्च ‘ गतिकन्यस्तत्पुरुषः ’ इत्यादिना समासे सत्येव भवतीति ॥ १४८ ॥

तथा—'व्यञ्जनात्पञ्चमान्तस्थायाः सरूपे वा' इत्यत्रेतरेतरद्वन्द्वे स्त्रीत्वे द्विवचनं घटते, समाहारद्वन्द्वे तु नपुंस्त्वे एकवचनमुभयथापि पञ्चमान्तस्थाया इति कथं सूपपन्नमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चमावयवयोगात्समुदायोऽप्युपचारात्पञ्चम एवमन्तस्थावयवयोगात्समुदायोऽप्यन्तस्था ततः पञ्चमश्चासौ अन्तस्था चेति कर्मधारयसमासकरणादत्र सर्वं सूपपन्नमथवा सूत्रत्वादेवेतरेतरद्वन्द्वेऽप्येकत्वमिति ॥ १४९ ॥

तथा—महामत्स्यभ्रूत्पन्नस्य तन्दुलमत्स्यस्य गर्भस्थितिरान्तर्मुहूर्त्तिक्यायुःस्थितिरप्यान्तर्मुहूर्त्तिकी तत् कथं मिलतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महामत्स्यभ्रूत्पन्नमत्स्यस्य गर्भस्थितिरायुःस्थितिश्चैकस्मिन्नेवान्तर्मुहूर्त्ते भवति, परं गर्भस्थितेरन्तर्मुहूर्त्तस्य लघुत्वान्न किमप्यनुपपन्नं, किञ्च नवसमयादारभ्य घटिकाद्वयं यावदन्तर्मुहूर्त्तं, तस्यासङ्ख्येयभेदत्वाल्लघुत्वमिति ॥ १५० ॥

तथा—युगन्धर्याद्येककणारम्भे भक्षणे चैकस्यैव जीवस्य हिंसा, किन्तु पर्याप्तैकजीवनिश्रितासङ्ख्यातपर्याप्तकानामपि ? तथा तेषामाश्रयभङ्गकृत एवोपद्रवः ? किन्तु तेषामपि हिंसेति सहेतुकं प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—युगन्धर्याद्येककणारम्भभक्षणयोः पर्याप्तकहिंसावत्तन्निश्रितासङ्ख्यातपर्याप्तकानामपि हिंसा सम्भवति, न तु केवलाश्रयभङ्गकृत उपद्रवः, तदवश्यंभावस्तु केवलिगम्य इति ॥ १५१ ॥

तथा—'जत्थेगो पज्जत्तो, तत्थ असंखा अपज्जत्ता' इतिवाक्यमेकेन्द्रियादिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तकान्तानाश्रित्य किन्त्वेकेन्द्रियपर्याप्तकानाश्रित्यैवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यत्रैकः पर्याप्तस्तत्र तन्निश्रया नियमादसङ्ख्येया अपर्याप्ता इत्येकेन्द्रियानाश्रित्य व्याप्तिरवसेया, न तु द्वीन्द्रियादीन्, प्रज्ञापनायामेकेन्द्रियसूत्र एव तदभिधानादिति ॥ १२ ॥

तथा—'यत्कोकिलः किल मधावि' त्यत्र यच्छब्दाग्रे का विभक्तिः, 'तच्चारुचूते' त्यत्र तच्छब्दाग्रे च का विभक्तिः ? अत्र यत्तच्छब्दावव्ययौ वाऽनव्ययौ वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यच्छब्दाग्रे क्रियाविशेषणत्वे द्वितीया विभक्तिर्वाक्यार्थमात्रवाचित्वे तु प्रथमापि सम्भवति, तच्छब्दाग्रे तु

तस्य पूर्व्वपरामर्शित्वेन प्रथमा विभक्तिर्व्याख्यानान्तरेण सप्तम्यपीति यत्तच्छब्दावव्ययावनव्ययौ च वर्त्तेते इति सर्वं सुस्थमिति ॥ १५३ ॥

तथा—प्रत्यर्धचक्रिणोऽर्द्धचक्रिणो वा गङ्गासिन्धुकृतव्यवधानात्पूर्व्वापरखण्डयोः साधने तत्र गमने क उपायः, चर्म्मरत्नाभावात्तयोरुत्तरणं कथं स्यादिति, तथा सम्प्रतिभूपत्यादीनां त्रिखण्डाधिपत्यं वास्तवमुतोपमामात्रं वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तेषां देवादिसांनिध्यात्सर्व्वं सम्भाव्यत इति ॥१५४॥

अथ पण्डितजयविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—'अंतोमुहुत्तमित्तंपी' तिगाथायां प्राप्तसम्यक्त्वानां जीवानां योऽर्द्धपुद्गलपरावर्त्तकालः प्रोक्तः, स सूक्ष्मसूक्ष्मेतरभेदभिन्नद्रव्यक्षेत्रकालभावजनिताष्टभेदानां पुद्गलपरावर्त्तानां मध्ये कस्यायमर्द्धपुद्गलपरावर्त्तः काल इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तस्सम्भाव्यते, यदुक्तं प्रवचनसारोद्धारसत्कषष्टयधिकशततमद्वारवृत्तौ पुद्गलपरावर्त्तस्वरूपाधिकारे—'इह च बादरे प्ररूपिते सति सूक्ष्मः सुखेन शिष्यैः समधिगम्यते इति बादरपुद्गलपरावर्त्तप्ररूपणा क्रियते, न पुनः कोऽपि बादरपुद्गलपरावर्त्तः क्वचिदपि सिद्धान्तप्रदेशे प्रयोजनवानुपलक्ष्यत इति'। तथा सूक्ष्माणामपि चतुर्णां पुद्गलपरावर्त्तानां मध्ये जीवाभिगमे पुद्गलपरावर्त्तः क्षेत्रतो बाहुल्येन परिगृहीतः क्षेत्रतो मार्गणाया तस्योपादानात्, तथा च सूत्रं 'जे साइसपज्जवसिए मिच्छद्दिट्ठी से जहन्नेण अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं, अणंता ओसप्पिणीओ कालओ खेत्तओ अवड्ढं पोग्गलपरिअट्टं देसूणमित्यादि' ततोऽन्यत्रापि यत्र विशेषनिर्देशो नास्ति, तत्र पुद्गलपरावर्त्तग्रहणे क्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तो गृह्यत इति ॥ १५५ ॥

तथा—देवद्रव्याधिकारे कथं श्राद्धैर्देवद्रव्यवृद्धिः कर्त्तुं शक्यते, यदुक्तमागमे—'भक्खंतो जिणदव्वं, अणंतसंसारिओ भणिओ' इति जानन्नप्यात्मव्यतिरिक्ताना यच्छंस्तेषां संसारवृद्धिं प्रति कारणं भवति, न हि विषं कस्यापि विकारकृन्न स्यात्, सर्व्वेषामपायकृदेव स्यात्, ग्रन्थान्तरे

आलोचनाधिकारे मूषकादीनामपि दोषोत्पत्तिरुक्ताऽस्ति, तदत्र का वृद्धिं प्रति रीतिरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या श्राद्धानां देवद्रव्यस्य विनाशन एव दोषो, यथाकालमुचितव्याजदानपूर्व्वकं ग्रहणे तु न भूयान् दोषः, समधिकव्याजदाने पुनर्दोषाभावोऽवसीयते, तेन तेषां यत्तद्वर्ज्जनं तन्निःशूकतादिदोषपरिहारार्थं ज्ञेयं। किञ्च-श्रीजिनशासने देवद्रव्यस्य विनाशे दुर्लभबोधिता तद्रक्षादिदेशनादानोपेक्षणादौ साधोरपि भवदुःखं च शास्त्रे दर्शिते स्तः, तेन तदभिज्ञानां श्राद्धानां तस्याव्यापारणमेव यौक्तिकं, मा कदाचित्प्रमादादिना स्वल्पोऽपि तदुपभोगो भवत्विति सुस्थानस्थापनप्रत्यहंसारादिकरणंपुरस्सरं महानिधानवत्तत्परिपालने च तेषामपि न कोऽपि दोषः, किन्तु तीर्थकृन्नामकर्म्मनिबन्धनादिहेतुर्लभ एवेति, इतरस्य तु तद्भोगदोषानभिज्ञस्य निःशूकताद्यसम्भवाद्वृद्ध्यर्थं ग्रहणकग्रहणपूर्व्वकं समर्प्पणे न दोष इति तथा व्यवह्रियमाणमस्तीति सम्भाव्यते। मूषकादिषु तु वृद्ध्याद्यर्थं समर्प्पणव्यवहाराभावात्तेषां तद्भक्षणे दोष एवेति ॥ १९६ ॥

तथा—'ससिधवला अरिहंता' इति गाथायामर्हदादीनां श्वेताद्यारोपः, स किंहेतुक इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अर्हन्तः पञ्चवर्णाः सिद्धास्त्ववर्णाः शास्त्रेषु व्यक्ततयैवोक्ताः सन्ति, आचार्यादयोऽपि केवलपीतादिरूपा एव न भवन्ति, तेनैतेषु पूर्व्वाचार्यैर्वर्णक्रमेण ध्यायमानेषु श्वेताद्येकैकवर्णारोपणपूर्व्वकमेषां ध्यानं सिद्धिकृद्भवतीति, (तथाख्यातं) ते तु सर्वास्वपि हि क्रियासु द्रव्यक्षेत्रकालभावादिसामग्रीविचित्रासु प्रवर्त्तन्त इति न काप्यनुपपत्तिरिति ॥ १९७ ॥

तथा—मनुजक्षेत्रे व्यवस्थितानां मनोमात्रग्राहका ऋजुमतय इति कल्पसूत्रावचूर्ण्यादौ, तथा प्रज्ञापनावृत्तौ—' मनःपर्यायज्ञानं' इदं चार्द्धतृतीयद्वीपद्विसमुद्रान्तर्वर्तिसंज्ञिमनोगतद्रव्यावलम्बन ' मिति व्याख्यानानुसारेण वर्तमानानामेव संज्ञिनां मनोगतपर्यायावभासो जायत इति, तथा च सति यदुक्तं प्रज्ञापनाटीकायां— मनःपर्यायज्ञानमपि पल्योपमासङ्ख्येयभागमतीतं जानातीति कथं सङ्गच्छत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वर्तिपदं मनुज-

नतु वर्त्तमानसंज्ञिमनोगतद्रव्यावबोधनियमपरं, तेनावधिज्ञानिवन्मनःपर्यायज्ञान्यपि यथोक्तानेव

क्षेत्राधिकक्षेत्रवर्त्तिसंज्ञिमनोगतद्रव्यावबोधनिषेधपरं

मनोगतभावान् जानातीति न कश्चिद्विरोध इति ॥ १५८ ॥ ' काहि णं भंते ! दाहिणिल्ला असुरकुमारादि देवा परिव-

तथा—असुरकुमारादिदशनिकायानां भवनानि कया रीत्या सन्ति, प्रज्ञापनायां तु ' काहि णं भंते ! मज्झे अट्ठहत्तरे जोअणसतसहस्से चोत्तीसं

सन्ति ? गोअमा ! जंबूदीवे दीवे इमीसे रयणप्पभाए पुढवीए असीउत्तरजोअणसतसहस्सबाहल्लाए तेन तेषां कथं पृथक्त्वं स्यादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तेषां विशे-

भवणावाससतसहस्सा भवन्ती ' त्येतत्सूत्रानुसारेण स्थिताना नवानामालापकाः प्रवर्त्तिताः; ॥ १५९ ॥

पतः स्थाननैयत्याक्षराणि शास्त्रान्तरे न दृश्यन्ते, प्रज्ञापनायां तु सामान्यत उक्तानीति अर्हन्निर्वाणे लोकेऽन्धकारं भवति, तथा त्रयाणां नाशे समानमुत

तथा—स्थानाङ्गे चतुर्भिः कारणैर्लोके उद्योतो भवति, तथा अन्धकारमपि, अर्हं विना शेषत्रयोच्छेदे भावान्धकारमधिकं

कश्चिद्विशेषो वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–लोकानुभावादेवार्हदादीनां चतुर्णामप्युच्छेदे द्रव्यान्धकारं समानं,

स्यादिति विशेषः स्थानाङ्गवृत्त्यनुसारेण ज्ञायत इति ॥ १६० ॥ समागत्य प्रतिलेखनां करोति, काजको-

तथोपधानवाहकाना मध्ये कैश्चिद्यथाविधि प्रतिलेखनापूर्वं प्रमार्जना कृता, तदनु कश्चिदन्यस्तदवस्थः कश्चित्तत्रागत्योपाधिप्रतिलेखनां

द्धरणं न करोति, तस्य दिनवृद्धिर्भवति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपधानवाहिभिः काजकोद्धरणे कृतेऽपि यद्यन्यः

करोति, तदा तत्काजकोद्धरणमपि कृतं विलोक्यते, अन्यथा दिनवृद्धिः स्यादिति ॥ १६१ ॥ कालमण्डलानि च क्रियन्ते, पौरुष्याः

तथा—प्रतिकालमेकैकं स्वाध्यायं प्रस्थाप्य कालानुष्ठानं क्रियते, तदनु अवशिष्टाः स्वाध्यायाः इति, वदन्ति च

सकाले सति, नो चेच्चतुर्थप्रहरान्तर्विधीयत इति सामाचार्यां सामान्येन प्रोक्तेऽपि कैश्चिद्गीतार्थैरकृतभोजनाना साधूनामनुष्ठानं कार्यत

ते—श्रीपरमगुरवः इत्थं कारयन्ति तथाऽस्माभिः कार्यत इति, तत्र किं भोजकानामभोजकानां वा कार्यत इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कालग्रहणद्वयशुद्धावेककालप्रतिक्रमणे सत्यवशिष्टकालमितस्वाध्याये प्रस्थापिते सत्याहारादि कर्त्तुं कल्पते, नान्यथा, तदन्ववशिष्टां क्रिया सन्ध्याया करोतीत्यात्मीयसङ्घाटकप्रवृत्तिरिति ॥ १६२ ॥

अथ पण्डितधनविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा सिद्धपञ्चाशिकायामनन्तकालच्युतसम्यक्त्वादिविशेषणविशिष्टा एवैकस्मिन् समयेऽष्टोत्तरं शतं सिध्यन्तीत्युक्तं, तथा च साति ऋषभादयः सर्वेऽष्टोत्तरशतमनन्तकालच्युतसम्यक्त्वादिविशेषणविशिष्टा एव अन्यथापि वा ?, विशिष्टा एव चेत्तदा ऋषभदेवस्यानन्तकालच्युतसम्यक्त्वमन्यथा वा ? अनन्तकालच्युतसम्यक्त्वं चेत्तदा ऋषभदेवस्य त्रयोदश भवा एव कथं ? पूर्व्वमपि सम्यक्त्वलाभात्, अन्यथापि वेति पक्षश्चेत्तदा **सिद्धपञ्चाशिका**दिग्रन्थैरसह कथं संवादः ? आश्चर्यकृत्त्वेन चेत्तदा तदाश्चर्यं किमुत्कृष्टावगाहनया तीर्थकृत्त्वेन वा सङ्ख्यातकालपतितत्वादिना वा ? त्रिधापि वेति व्यक्त्या प्रसाद्यमिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एकस्मिन् समयेऽष्टोत्तरं सिध्यन्तस्सर्व्वेऽप्यनन्तकालच्युतसम्यक्त्वादिविशेषणविशिष्टा एव सिध्यन्तीत्यक्षराणि यदि **सिद्धपञ्चाशिकादिषु** भवन्ति तदा बाहुबलेः षड्लक्षपूर्व्वप्रमाणायुषोऽपवृत्तिरिव श्रीऋषभदेवस्यापि सिद्धिराश्चर्यकृत्त्वेन समर्थनीया, एवं तदधिकारे यद्यदसम्भवि तत्सर्व्वमाश्चर्य एवान्तर्भावनीयं ॥ १६३ ॥

तथा—श्रावकेण पूर्व्वं चतुर्विधाहारोपवासप्रत्याख्याने कृते सायं प्रतिक्रमणसमये सामायिककरणानन्तरं षडावश्यकसत्यापनस्थानाशून्यार्थं मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनापूर्व्वं चतुर्विधाहारोपवासप्रत्याख्यानं कृतं विलोक्यते ? किंवा पूर्व्वकृतमेव प्रमाणमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यदि पूर्व्वं

चतुर्विधाहारोपवासप्रत्याख्यानं कृत तदा तत्प्रमाणमेवास्ति, तेन सायं प्रतिक्रमणार्थं सामायिककरणावसरे मयाऽमुकं प्रत्याख्यानं कृतमस्तीति स्मरणेन प्रत्याख्यानावश्यकसत्यापनं विधेय नतु मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनापूर्वं पुनश्चतुर्विधाहारोपवासप्रत्याख्यानं कृतं विलोक्यत इति ॥ १६४ ॥

तथा—तीर्थकृतां त्रयोदशादिभवाः प्रथमसम्यक्त्वलाभापेक्षया वा प्रसिद्धमहत्त्वापेक्षया वा किंवा प्रकारान्तरेणेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकाद्यभिप्रायेण श्रीऋषभादितीर्थकृता त्रयोदशादिभवाः प्रथमसम्यक्त्वलाभापेक्षया गण्यन्ते, न त्वन्यापेक्षयेति ॥ १६५ ॥

तथा—पण्डितपदनन्दिभवनाभावे पण्डितपदस्थस्य पुरो न्यूनाधिकपर्यायाणां सामान्ययतीना सञ्जातनन्दीना लघुपण्डिताना च कियन्ति कियन्ति क्रियाकार्याणि कृतानि शुध्यन्तीति ?, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पण्डितपदनन्दिभवनाभावेऽपि वृद्धपण्डितस्य पुरः प्रतिदिनं क्रियमाणानि सर्व्वाण्यपि धर्म्मकार्याणि सर्व्वेषा कृतानि शुद्ध्यन्ति, शैक्षोपस्थापनाचार्यप्रतिष्ठाप्रतिमाप्रतिष्ठादिकानि तु कृत्यानि मन्त्रसापेक्षत्वान्न शुद्ध्यन्ति (इति) पारम्पर्यं, साम्प्रतं तु केचन वृद्धगणयो लघुपाण्डितस्य पुरः क्षामणानुष्ठानादिकं न कुर्व्वन्ति, तत्प्रवृत्तिस्तु प्रवाहप्रवृत्तेति निवारयितुमशक्या, परं शास्त्राक्षरानुसारेण लघोरपि पण्डितस्य पुरो वृद्धानामपि गणीना तत्करणं नानौचितीमञ्चतीति ॥ १६६ ॥

तथा—पक्षोपवासरोहिणीपञ्चम्यादितपस्सु बहुवर्षाचरितेषु कदाचिद्विस्मृत्या महाकारणादिना वा पक्षोपवासादिदिने उपवासाभवने पक्षोपवासादि तपो मूलतो याति ? किंवा यथोक्तवर्षमासभवनानन्तरं तत्तपःकरणादिना निष्ठां नीयत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विस्मृत्यादिना तपोदिनाज्ञाने तत्रोपवासाभवने द्वितीयदिने दण्डनिमित्तं तत्तपः कार्यं, समाप्तौ च वर्द्धमानं विधेयमित्यक्षराणि श्राद्धविधौ सन्ति, महाकारणे तु तपोऽकरणं महत्तराद्याकारेऽन्तर्भवतीति ॥ १६७ ॥

तथा—सर्व्वेषु युगलिक्षेत्रेषु युगलिनां गर्भजगर्भव्युत्क्रान्तादिभेदभिन्नानां जघन्यमध्यमोत्कृष्टमेदभिन्नमायुस्त्रयं किंवोत्कृष्टमेवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—युगलिनामुत्कृष्टमायुर्यथास्थानं त्रिपल्योपमादि प्रतीतं, जघन्यं तु क्षुल्लकभवरूपं ज्ञेयं, यतस्त्रिपल्योपमप्रमितमप्यायुरपवर्त्त्य क्षुल्लकभवरूपं कश्चिज्जन्तुः करोतीत्यर्थकाक्षराण्याचाराङ्गवृत्त्यादौ सन्ति, परं तदपवर्त्तनमपर्याप्तावस्थायामेव भवति, तदूर्ध्वं तु न भवति, तेषां निरुपक्रमायुष्कत्वात्, मध्यमं तु युगलिनीगर्भेऽपि नवलक्षमिता गर्भजा उत्पद्यन्ते म्रियन्ते च द्वयमेव, शेषास्तु स्वमायुरपवर्त्य गर्भस्था एव म्रियन्ते, तदा क्षुल्लकभवादाधिकसमयादिभवने सम्भवतीति ॥ १६८ ॥

तथा—मदनफलं विद्धमन्तर्मुहूर्त्तादनु प्रासुकं स्यात्किंवा सचित्तमेवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विद्धं मदनफलमन्तर्मुहूर्त्तादनु वृद्धैरचित्ततया व्यवह्रियमाणमस्तीति ॥ १६९ ॥

तथा—स्त्रीसचित्तयोः सङ्घट्टो निरन्तरः परम्परश्च परिहर्त्तव्यः, तत्र परम्परः किं द्वाभ्यां त्रिभिर्बहुभिर्वेति सङ्ख्या प्रसाद्येति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तयोः परम्परसङ्घट्ट एकेन द्वाभ्यां चान्तरितः परिहरणीयः, त्रिभिरन्तरितस्तु न लगतीति ॥ १७० ॥

तथा—प्रवचनसारोद्धारादिषु जघन्यत एकसमये दश तीर्थकराः समुत्पद्यन्त इत्युक्तं, सिद्धपञ्चाशिकादिषु चैकसमये चत्वारस्तीर्थकराः सिध्यन्तीत्युक्तं, तथा चैकसमयजन्मना दशतीर्थकृतामेकसमय एव सिद्धिसम्भवे एकसमये चत्वारस्तीर्थकराः सिध्यन्तीति कथं सङ्गच्छत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दश तीर्थकरा एकसमये समुत्पद्यन्त इत्यत्र समयशब्देन परमनिकृष्टकालो वा प्रस्तावो वा व्यक्ततया न ज्ञायते, चत्वारस्तीर्थकरा एकसमये सिध्यन्तीत्यत्र तु परमनिकृष्टकाल एव निश्चीयते, तेन न काऽपि विप्रतिपत्तिरिति ॥ १७१ ॥

तथा—श्रीभगवत्युक्ता एकपुत्रस्य नवशतपितरः कथ सम्भवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्वादशमुहूर्त्तान् यावद्वीर्यमविनष्टं स्यात्तावत्कालावधि नवशतमितवृषभादिभिर्भुक्ते गवादौ यो गर्भे उत्पद्यते स तावता पुत्रो भवतीति ॥ १७२ ॥

तथा—षड्विकृतिभोक्तुः श्रद्धालोर्विकृतिप्रत्याख्यानं स्यान्नवेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—षड्विकृतिभोगेऽपि विकृतिप्रत्याख्यानं भवति यतः श्राद्धविधावभक्ष्यविकृतिसम्बन्ध्यपि तदुक्तमस्तीति ॥ १७३ ॥

तथा—सामायिकमध्ये सामायिकग्रहणे यावन्त आदेशाः पूर्वसामायिके मार्ग्यन्ते, तावन्त एवाग्रेतने ? किं वा न्यूनाः ?, न्यूनत्वे च सामायिकवद्दिनपौषधे गृहीते तन्मध्ये रात्रिपौषधग्रहणेऽपि पूर्णादेशमार्गणं ? किंवा न्यूनादेशमार्गणमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामायिकमध्ये सामायिकग्रहणे सामायिकदण्डकोच्चारणानन्तरं बइसणइ ठाउं इत्यादेशो मार्ग्यते दिवसपौषधमध्ये रात्रिपौषधग्रहणे च बहुवेल करस्युं इतिपर्यन्ता आदेशा मार्ग्यन्ते, प्रतिलेखनादेशास्तु सान्ध्यप्रतिलेखनापाठनावसरे मार्गितत्वात्पुनर्न मार्ग्यन्त इति ॥ १७४ ॥

तथा—यतिना सचित्तपानीयपरिहारिणा श्रावकेण वा प्रभाते नमस्कारसहितादिकालमात्रप्रत्याख्याने कृते सन्ध्याप्रतिलेखनायां च त्रिविधाहारप्रत्याख्याने कृतेऽकृते च सायंप्रतिक्रमणसमये तयोः पानाहारादिप्रत्याख्यानं कार्यते ? किं वा चतुर्विधाहारेत्यादिप्रत्याख्यानमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—येन सन्ध्याप्रतिलेखनायां त्रिविधाहारप्रत्याख्यानं कृतं स्यात्तस्य पानाहारप्रत्याख्यानं कार्यते, येन तु तत्कृतं न स्यात् तस्य चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानं कार्यत इति ॥ १७५ ॥

तथा—मध्वादेः सचित्तताऽचित्तता वा, ? तत्सङ्घट्टे पर्युषितपूपिकादिसङ्घट्टे च साधुभिराहारादि गृह्यते नवा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रासुक-

पाथसि पूतरकादिसद्भाव इव मध्वादिमध्ये रसजजीवसम्भवेऽपि तस्य सचित्तता नोच्यते, तत्सद्भट्टे तथा पर्युषितपूपिकादिसद्भट्टे च यतीनामाहारादि गृहीतं न शुद्ध्यति, तज्जीवानां बाधासम्भवात्प्रसङ्गपरिहारार्थत्वाच्चेति ॥ १७६ ॥

तथा—अन्तर्वाच्यादिष्वेकयोजनप्रमाणं सुघोषाघण्टामानमुक्तं, पृथक् पृथक् पत्रेषु च 'बारसजोअणविहुलेत्यादि' सुघोषामानं दृश्यते, तेन महाग्रन्थेषु किं मानमुक्तमस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यादिग्रन्थेषु एकयोजनं सुघोषाघण्टामानमस्तीति ॥ १७७ ॥

तथा—उपधानमध्ये मुखपोतिकाविस्मरणे सति शतहस्तगमने भुक्तच्छण्डने रजन्या देहचिन्तोत्थानादिषु च समानैव दिनवृद्धिर्न्यूनाधिका वा? तस्या च दिनवृद्धौ सत्यामुपधानमध्ये एव दिनानि कार्यन्ते ? किंवा कारणे उपधानाद्बहिरिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपधानविधिषु शतहस्ताद्बहिर्मुखपोतिकाविस्मरणे भुक्तच्छण्डनादिषु च सामान्यतो दिनवृद्धिरुक्ताऽस्ति, तथैव च कार्यते, तथा तानि वृद्धिदिनानि प्रायेणोपधानमध्य एव कार्यन्ते, महाकारणे तु नैकान्त इति ॥ १७८ ॥

तथा—उपधानालोचनापौषधा उपवासादितपस्सहिता विकृत्येकाशनसहिता वा दीयन्ते ? तेऽपि च केवलदिवसपौषधा अहोरात्रपौषधा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपधानालोचनापौषधा उपवाससहिता अहोरात्ररूपा एव दीयन्त इति ॥ १७९ ॥

तथा—जम्बूद्वीपमहाविदेहे चतुर्षु विजयेषु विहरमाणजिनचतुष्टयसत्त्वे तत्रैवान्यविजयेषु साम्प्रतीनकालेऽन्यजिनाना जन्मकुमारावस्थादि सम्भाव्यते नवेति ?, विहरमानपदवाच्या वर्त्तमाना एव जिनाः समवसरणस्था एव वेति ?, महाविदेहक्षेत्रं च सम्पूर्णमपि कदाचित् केवलिपर्यायोपेताजिनविरहितं सामान्यतः तीर्थकरसत्तया विरहितं च भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साम्प्रतीनकाले विहरमाणजिनानाधिष्ठितविजयेषु परेषां तीर्थकृतां

जन्मकुमारावस्थाद्यसम्भवो ज्ञातो नास्ति, तथा केवलिपर्याये वर्त्तमाना जिना विहरमाणत्वेनाच्या भवन्ति, तथा सम्पूर्णमहाविदेहक्षेत्रं कदाचनापि केवलिपर्यायोपेतजिनविरहितं सामान्यतस्तीर्थकरसत्तया विरहितं च न भवतीति ज्ञेयम् ॥ १८० ॥

तथा—स्पर्शनेन्द्रियादीनि त्रीणि नव योजनेभ्य आगत स्वविषयं गृह्णन्ति, तत्र चक्षुःश्रोत्रेन्द्रिययोरिव स्पर्शनेन्द्रियादीना विषयग्रहे के दृष्टान्ता इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–नवयोजनेभ्यः परतः पायोवृष्टौ तत आगताः शरीरं स्पृशन्तो जलपुद्गला रसनघ्राणयोर्गतस्ततस्तत्प्रदेशागतमृत्तिकापुद्गलाश्च दृष्टान्ताः पुष्पमालाद्यनुसारेण बोध्या इति ॥ १८१ ॥

तथा—श्रावकैः पौषधोपधानादिषु सन्ध्याप्रतिलेखनाया क्रियमाणायां 'पडिलेहणा पडिलेहाउ' इत्यादेशमार्गणानन्तरं जाते काजकोद्धारे उपधिमुखपोतिकाप्रतिलेखनानन्तरं उपधिप्रतिलेखने कृते तत्काजकोद्धारः कृतो विलोक्यते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–पूर्वं काजकोद्धारे कृतेऽप्युपधि-प्रतिलेखनानन्तरं तत्काजकोद्धारः कृतो विलोक्यत इति ॥ १८२ ॥

तथा—षष्ठोपधानप्रवेशे आद्यदिन एव मालापरिधापने प्रथमा वाचना दत्त्वा माला परिधाप्यत उत पूर्णे तत्तपसि मालापरिधानानन्तरं आद्यवाचना दीयत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–षष्ठोपधानप्रवेशाद्यदिने प्रवेदनकं प्रवेद्य प्रथमां वाचनां दत्त्वा समुद्देशादिक्रिया कारयित्वा माला परिधाप्यत इति ॥ १८३ ॥

तथा—जिनालये प्रत्याख्यानं पारयितुं शुद्ध्यति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–शुद्ध्यतीति सम्प्रदाय इति ॥ १८४ ॥

तथोपधानेषूह्यमानेषु विंशतिस्थानकादि तपः कर्त्तुं न शुद्ध्यति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं– तत्तपः प्रायः कर्त्तुं न शुद्ध्यतीति ॥ १८५ ॥

तथा—साध्वीभिः श्राविकाभिश्च दैवसिकप्रतिक्रमणे सुअदेवया भगाई इति कथ्यते, तदनुरोधेन साध्वमाने श्राविकाभिरत्र पाक्षिकसूत्रस्थानीयप्रतिक्रमणसूत्रप्रान्ते कथ्यते, पर सा कथयितुं युज्यते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साध्वीनां श्राद्धीनां चैवं स्तुतिकथने सामाचार्येव प्रमाणमिति ॥ १८६ ॥

अथ वृद्धपण्डितशुभविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—तीर्थकृद्भिस्सह ये दीक्षा गृह्णन्ति ते किं तीर्थकृद्वत्पाठोच्चारादिकं कुर्वन्त्युत भिन्नमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थङ्करैः सार्द्धं दीक्षाग्रहणं कुर्वद्भिः स्वयं दक्षत्वात्तत्तत्क्षेत्रकालाद्यनुसारेण तपस्याग्रहणं क्रियते, न तु तीर्थकरवत, प्रथमतीर्थकृता सार्द्धं तु तीर्थकरवत् पाठोच्चारं कुर्वन्तीति ज्ञायते ॥ १८७ ॥

तथा—सङ्ग्रहण्यन्तर्वाच्यादिषु लोकान्तिकदेवाना नव निकाया उत्तमचरित्रे दश निकाया कथिताः तत्र किं प्रमाणमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बहुग्रन्थेषु तेषा नव निकाया उक्ताः, उत्तमचरित्रे यदि दश तदा मतान्तरमिति ज्ञेयम् ॥ १८८ ॥

तथा—चक्षुर्विकलस्य केवलज्ञानमुत्पद्यते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उत्पद्यत इति ॥ १८९ ॥

तथा—फुक्कानीरं सीकरीनीर पाडलनीरं च द्विविधाहारे कल्प्यतयोक्तं, तत् किंस्वरूपमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—फूकानीरं सीकरीनीरं च देशविशेषे प्रसिद्धं भविष्यति, पाडलनीरं तु पाडलिवृक्षपुष्पामिति ॥ १९० ॥

तथा—गोआरफली चणकादि द्विदलस्य भञ्जिका च द्विदलं स्यान्नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्विदलं भवतीति ॥ १९१ ॥

तथा—नालिवाणिः सूर्यातपमन्तरेण कतिभिर्दिनैः शुष्कवाणिर्भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-सूर्यातपतास्त्रिभिर्दिनैः शुष्कवाणिः स्यात्तमन्तरेण तु यदा स्वयं शुष्यति तदा शुष्कवाणिर्नत्वत्र दिननैयत्यमिति ॥ १९२ ॥

तथा—पौषधग्राहिण्य आस्तिक्यः गुरोः पुरो गुंहलिका कुर्व्वन्ति नवा द्रव्यस्तवत्वादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्रव्यस्तवत्वान्न शुद्ध्यतीति ॥१९३॥

तथा—देवपूजास्नात्रकरणानन्तरं श्राद्धय आरत्युत्तारणमङ्गलदीपादि कृत्यं कुर्व्वन्ति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तयोः करणेऽधुना प्रवृत्तिर्न दृश्यते, निषेधस्तु शास्त्रे दृष्टो नास्तीति क्वचिद्देशविशेषे तत्कुर्व्वन्त्यपीति ॥ १९४ ॥

तथा—व्याख्यानवेलायां कृतसामायिका श्राद्धी आदेशमार्गणपूर्व्वकं प्रतिलेखना करोत्यन्यथा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामायिकमध्ये प्रतिलेखनादेशमार्गण यौक्तिकमिति ॥ १९५ ॥

तथा—अनेकशकलीकृतकरमर्द्दितप्रहरमात्रधृतताम्बूलीदलं सचित्तमचित्त वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतादृशपत्रस्याचित्तीभवने व्यवहारो नास्तीति ॥ १९६ ॥

अथ पण्डितदेवविजयगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च,

यथा—कश्चित् श्राद्धः स्वद्रव्येण प्रतिमा कश्चित्पुस्तकं च, तदा प्रतिमाकर्त्तुर्देवद्रव्यं पुस्तकलेखकस्य ज्ञानद्रव्यं च लगति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उभयोरपि यथाक्रमं ते उभे न लगत इति सम्भाव्यते ॥ १९७ ॥

अथ पण्डितकान्हजीगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च,

यथा—तीर्थकृद्दानमभव्याः प्राप्नुवन्ति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ते नाप्नुवन्तीति वृद्धवादः, अक्षराणि तु ग्रन्थे दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥१९८॥

तथा—श्री शत्रुञ्जयतीर्थमभव्या न स्पृशन्तीत्यक्षराणि क्व सन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–श्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्ये सन्ति, यथा, " अभव्याः पापिनो जीवा, नामुं पश्यन्ति पर्व्वतम् । लभ्यते चापि राज्यादि, नेदं तीर्थं हि लभ्यते ॥ १ ॥ " इति ॥ १९९ ॥

तथा—बलिचञ्चा राजधानी ईशानेन्द्रक्रुधा छाराङ्गारमुर्म्मुरभूताऽभूत्तत्सत्यमुत साक्षाच्छाराङ्गारभूता तत्सत्यामिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–भूतशब्दस्योपमावाचकत्वेन दिव्यानुभावतो बलिचञ्चाराजधान्यङ्गारादिसदृशी जातेति सम्भाव्यते ॥ २०० ॥

अथ पण्डितकनककुशलगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च,

यथा—श्रीभद्रबाहुस्वामिना नवमपूर्व्वादुद्धृतः श्रीकल्पः श्रीपर्युषणापञ्चदिनीं यावद्वाच्यमानोऽस्ति, श्रीसुधर्मस्वामिप्रभृत्याचार्याणा तु पर्युषणासमये किं शास्त्रं वाच्यमानमभूदिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सुधर्मस्वामिप्रमुखा नवमपूर्वगतमेवैतदध्ययनं यथावस्थितं व्याख्यातवन्त इति सम्भाव्यते ॥ २०१ ॥

तथा—गोमहिष्यजाप्रभृतीना सर्प्पिष एवं क्षारमिष्टादिपयसा गोमहिष्यादितक्राणा चैकद्रव्यत्वमुत भिन्नद्रव्यत्वं वा ?, श्राद्धविधौ त्वित्थं प्रोक्तं–' यत् पृथक्पृथक्नामास्वादवत्त्वेन द्रव्यत्वं ' परं तेषु तक्रादिषु पृथक् पृथक् आस्वादत्वं न तु नामत्वमतस्तत्र कया रीत्या द्रव्यसङ्ख्या गण्यत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–गोमहिष्यजाप्रभृतीनां सर्प्पिपः क्षारमिष्टादिपानीयाना च गोमहिष्यादितक्राणां चैकद्रव्यत्वं गण्यते, यत उभयभिन्नत्वे सति भिन्नद्रव्यत्वं स्यादिति ॥ २०२ ॥

तथा—लपनश्रियां विकृतिद्वयं घृतगुडरूपं वा किमुत कटाहविकृतिरूपता गण्यत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–लपनाश्रियमाश्रित्य योगविध्यनुसारेण लपनश्रीर्द्विप्रकारा–एका विकृतिरूपा परा निर्विकृतिरूपा च, तत्र विकृतिरूपाया तु घृतगुडरूपविकृतियुग्मं गण्यते ॥ २०३ ॥

तथोद्वाहादिजेमनवारगृहे यथा यतीनां विहर्त्तुं न कल्पते, तथैव पौषधिकसत्कजेमनवारगृहेऽन्यथा वेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विवाहजेमनवारवत्पौषधिकसत्कजेमनवारगृहेऽपि मुनीनां विहर्त्तुं न कल्पत इति ॥ २०४ ॥

तथा—रात्रिराद्धं पूपिकादि केषाञ्चिद्रात्रिभोजनविरतिमतां गृहिणामत्तुं न कल्पते, तथा यतिजनानां तदत्तुं कल्पते नवेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तेषां रात्रिराद्धान्नाद्यग्रहणं तु बहुजीवविराधनासम्भवाद्रात्रिप्रथमप्रहरद्वयराद्धपूपालिकाद्विदलादिषु पर्युषितत्वशङ्कासम्भवाच्च, न तु रात्रिराद्धान्नग्रहणे रात्रिभोजनविरतिभङ्ग इति, यतिभिस्तु पर्युषितत्वसम्भावनाया तन्न ग्राह्यं, अन्यथा तु यथावसरं ग्रहणीयं, तेषा परार्थकृतान्नग्राहित्वेन विराधनाया अभावादिति ॥ २०५ ॥

अथ पण्डितदर्शनसागरगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च

यथा—चतुर्दशीयप्रतिक्रमणप्रान्ते 'सज्झाय संदिसाउं भगवन्! सज्झाय करुं' इत्यादेशमार्गणं, क्रियते तु नमस्कारः उपसर्गहरस्तोत्रं संसारदावनलदाहनीरं स्तुतिश्चेति तत्कथमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाक्षिकप्रतिक्रमणप्रान्तस्वाध्याये स्तुतिस्तोत्रादिपठनमावश्यकचूर्ण्यभिप्रायेण, परम्परया विधीयत इति ॥ २०६ ॥

तथा—राहुविमानेनातिनीचत्वात् सूर्यविमानं कथमाव्रियतेऽत्युच्चत्वाच्च तेन चन्द्रविमानमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्त्वार्थभाष्यवृत्त्यनुसारेण चन्द्रविमानाद्राहुविमानमुपरिष्टाद्वर्त्तते, तच्चानियतचारत्वात्कदाचित्सूर्यविमानस्याधस्ताद्दशयोजनानि यावच्चाधः चरतीति चन्द्रसूर्ययोरावरणे न काप्याशङ्केति ॥ २०७ ॥

अथ पण्डितविवेकसागरगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च,

तथा—नवग्रैवेयकपञ्चानुत्तरविमानेषु जिनसक्थीनि सन्ति नवा ?, यदि सन्ति तदा किं शाश्वतान्यशाश्वतानि वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं ग्रैवेयकादिषु सुधर्मादिसभानामभावाज्जिनसक्थीनि न सन्तीति ॥ २०९ ॥

तथा—स्त्रियः सर्वार्थसिद्धविमाने यान्ति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीविजयचन्द्रकेवलिचरित्रे देवपूजाधिकारे स्त्रियाः सर्वार्थसिद्धगमनाक्षराणि सन्ति, तथा पृथ्वीचन्द्रचरित्रे पृथ्वीचन्द्रपूर्वभवस्त्रियः सर्वार्थसिद्धे गत्वा मनुष्यत्वं च प्राप्य सिद्धा इत्युक्तमस्तीति, तथा कनकमाला सर्वार्थसिद्धे गतेत्यष्टप्रकारीपूजाग्रन्थे प्रदीपपूजाधिकारे, तथाऽनुत्तरविमानगमनाक्षराणि तु श्रीवासुपूज्यचरितादौ स्फुटान्येव वर्त्तन्ते, तदायुर्बध्नन्तीति प्रज्ञापनासूत्रत्रयोविंशतितमकर्मप्रकृत्याख्यानपदवृत्तावप्युक्तमस्तीति ॥ २०८ ॥

अथ श्रीहीरविजयसूरिशिष्यपण्डितरामविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च।

यथा—“ सिज्झंति जत्तिआ किर, इह संववहारजीवरासिमज्झाओ। जंति अणाइवणस्सइरासीओ तत्तिआ तंमित्ति ॥ १ ॥” वचनानुसारेण यावन्तः सिध्यन्ति तावन्त एव जीवा अनादिनिगोदाद्व्यवहारराशौ यान्त्येवं सत्यनादिसंसारमाश्रित्य विचारे यावन्तः सिद्धाः तावन्त एव सदैव व्यवहारिणोऽपि प्राप्यन्ते नाधिकाः, परं “ जइआ होही पुच्छा, जिणाण मग्गंमि उत्तरं तइआ। इक्कस्स निगोअस्स य, अणंतभागो अ सिद्धिगओ ॥ १ ॥” एतदनुसारेणैकस्य सूक्ष्मबादरान्यतरनिगोदस्यानन्ततमो भागः सिद्धिगतस्तथैव व्यवहारिणोऽप्येकस्य निगोदस्यानन्ततम एव भागे युज्यन्ते दृश्यन्ते च “ जीवाः सर्वे व्यवहार्यव्यवहारितया द्विधा। सूक्ष्मानिगोदा एवान्त्यास्तेऽन्येऽपि व्यवहारिणः ॥ १ ॥” इत्येतद्व्यवहारि-

लक्षणानुसारेण बादरनिगोदादौ सिद्धेभ्योऽनन्तानन्तगुणास्तस्मान्न ज्ञायन्ते सिद्धेभ्यो व्यवहारिजीवा अधिका वा तुल्या वेति सम्यक् प्रसाद्यमिति ?

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सिद्धा निगोदस्यानन्ततमे भागे उक्ताः, निगोदाश्च द्विधा—सूक्ष्मा बादराश्च, यावन्तः सिध्यन्ति तावन्तः सूक्ष्मनिगोदेभ्यो व्यवहारराशौ समायान्ति, तथा च कथं सिद्धजीवाना व्यवहारराशिजीवानां च तुल्यता, सिज्झति जत्तिये ' त्यादिगाथार्थोऽपि व्यवहारराशेस्तत्तद्ग्रन्थानुसारेणानादितया प्रतिभासात्तदनुरोधेनैव भावनीय इति ॥ २१० ॥

तथैकजीव उत्कर्षतस्संसारे कतिश इन्द्रत्वचक्रित्वादि प्राप्नोति, तत्प्राप्तिप्रतिपादकशास्त्रं च किमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तद्व्याप्तिसङ्ख्यानियमः शास्त्रे न दृश्यते, द्विशस्तत्प्राप्त्यक्षराणि तु साक्षादेव श्रीभगवतीप्रमुखग्रन्थेषु दृश्यन्ते, परं प्रायेण बहुशस्तत्प्राप्तिर्न स्यादिति सम्भाव्यते ॥ २११ ॥

तथा—ब्रह्मलोकादुपरि किं सम्यग्दृशो देवा अधिका उत मिथ्यादृशोऽधिका इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चमदेवलोकात् परतो युक्त्या विचार्यमाणे मिथ्यादृष्टिभ्यस्सम्यग्दृष्टयो देवा अधिकास्सम्भाव्यन्त इति ॥ २१२ ॥

तथा—श्राद्धविधिवृत्तौ प्रतिमायाः सृष्ट्या नवाङ्गतिलककरणमुक्तं, तत्र प्रथमं किं वामपादे तत्कर्त्तव्यमथवा दक्षिणपादे इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जिनप्रतिमायाः पूजाकरणावसरे नवाङ्गेषु तिलकानि दक्षिणचरणादारभ्याङ्गसृष्ट्या विधेयानीति ॥ २१३ ॥

इति सकलसूरिपुरन्दरपरमगुरुगच्छाधिराजभट्टारकश्रीविजयसेनसूरिप्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसङ्ग्रहे भट्टारक श्रीश्रीहीरविजयसूरिशिष्यपण्डितशुभविजयगणिविरचिते द्वितीयोल्लासः ॥

अथ तृतीय उल्लासः

श्रीपार्श्वं प्रणिपत्य, श्रीशङ्खपुरेश्वरं जिनं भक्त्या । आरभ्यते तृतीयोल्लासः शुभविजयविदुषेन ॥ १ ॥

अथैतद्ग्रन्थकृत्पण्डितशुभविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च-

यथा—प्रातर्व्याख्यानप्रारम्भे तीर्थङ्करा 'नमो तित्थस्स' इति कथयन्ति, तत्र तीर्थशब्देन किमुच्यत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकहारिभद्रीवृत्त्याद्यनुसारेण तत्र तीर्थशब्देन श्रुतं द्वादशाङ्गरूपं प्रोच्यत इति ॥ १ ॥

तथा—पार्श्वस्थादिदीक्षितसाधोर्गणो भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पार्श्वस्थादिदीक्षितमुनेर्गणो भवति, यदुक्तं महानिशीथतृतीयाध्ययनप्रान्तप्रस्तावे 'सत्तट्ठगुरुपरंपरकुसीले एगबितिगुरुपरंपरकुसीले' इत्यस्यार्थः—अत्र विकल्पद्वयभणनादेवमवसीयते यदेकद्वित्रिगुरुपरम्परां यावत्कुशीलत्वेऽपि तत्र साधुसामाचारी सर्वथोच्छिन्ना न भवति, तेन यदि कश्चित्क्रियोद्धारं करोति तदाऽन्यसाम्भोगिकादिभ्यश्चारित्रोपसम्पदं गृहीत्वैव क्रियोद्धारं करोति नान्यथेति । किञ्च—कश्चिन्निह्नवपार्श्वे प्रव्रजितस्तान् विहाय साधुसमीपे आगतस्तस्य तदेव प्रायश्चित्तं यदसौ सम्यग्मार्गं प्रतिपद्यते स एव च तस्य व्रतपर्यायो, न भूय उपस्थापना कर्त्तव्येति बृहत्कल्पतृतीयखण्डे १२६ पत्रेऽपीति ॥ २ ॥

तथा—मुत्कलश्रावका नमस्कारनयेण नमस्कारादिप्रत्याख्यानं पारयन्ति तदक्षराणि क सन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुत्कलश्राद्धा नमस्कारनयेण नमस्कारादिप्रत्याख्यानं पारयन्तीत्यविच्छिन्नपरम्पराऽस्ति, परमेतदक्षराणि कुत्रापि दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ ३ ॥

तथा स्वपाक्षिणः परपक्षिणश्च के भवन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अथ कः पुनः स्वपक्षः ? को वा परपक्ष इत्याह—निह्नगाइ अंति निह्नवपार्श्व-

इति बृहत्कल्पप्रथमखण्डे १२० पत्रे, एतदक्षरानुसारेण निह्नवपार्श्व-
स्थादयस्साधुलिङ्गधारिणः स्वपक्षः, आदिग्रहणाच्चरकपरिव्राजकादयः परपक्ष
स्थादयः स्वपक्षिणश्चरकपरिव्राजकादयश्च परपक्षिण इति ॥ ४ ॥

तथौषधभेषजयोः कश्चिद्भेदो नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकजातीयशुण्ठयाद्यौषधमनेकजातीयगुटिकाचूर्णादि भेषजमिति, पञ्चसूत्रबृह-
द्वृत्त्यनुसारेण भेदो ज्ञायत इति ॥ ५ ॥

तथा—कश्चिद्वक्त्यहं भव्योऽभव्यो वेति कथं ज्ञायत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यो जानाति स्वचित्तेऽहं भव्योऽभव्यो वा स नियमाद्भव्य एव,
यतोऽभव्यस्य हि भव्याभव्यशङ्काया अभावादित्याचाराङ्गावन्त्यध्ययनस्य पञ्चमोद्देशके वृत्तौ ॥ ६ ॥

तथा—आचार्यादीनां प्रतिमास्तूपप्रतिष्ठाक्षराणि कुत्र ग्रन्थे सन्तीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचार्यमूर्त्तिस्तूपयोः स्थापनमन्त्रो यथा ' ॐनमो
आयरिआणं भगवताण नाणीणं पचविहायारसुट्ठियाण इह भगवंतो आयरिआ अवयरतु, साहुसाहुणीसावयसाविआकयं पूअं पडिच्छंतु, सव्वसिद्धिं
दिसतु स्वाहा ' अनेन मन्त्रेण त्रिर्वासक्षेपः, उपाध्यायमूर्त्तिस्तूपयोः ' ॐनमो उवज्झायाण भगवंताणं बारसंगपढगपढगाणं सुअहराणं सज्झायज्झा-
णासत्ताणं इह उवज्झाया भगवतो अवयरंतु साहुसाहुणीसावयसाविआकयं पूअं पडिच्छंतु, सव्वसिद्धिं दिसतु, ' अनेन मन्त्रेण त्रिर्वासक्षेपः, साधु-
साध्वीमूर्त्तिस्तूपयोः ॐनमो सव्वसाहूणं भगवताणं पंचमहव्वयधराण पंचसमिआणं तिगुत्ताणं तवनियमनाणदसणजुत्ताणं मुक्खसाहगाणं साहुणो भग-
वंतो इह अवयरतु भगवइओ साहुणीओ इह अवयरंतु साहुसाहुणीसावयसाविआकय पूअं पडिच्छंतु, सव्वसिद्धि दिसंतु स्वाहा,' अनेन मन्त्रेण
त्रिर्वासक्षेप इत्याचारदिनकरे श्रीवर्द्धमानसूरिकृते इत्यादिग्रन्थानुसारेणाचार्यादीना प्रतिमास्तूपप्रतिष्ठापनाक्षराणि ज्ञेयानीति ॥ ७ ॥

तथा—श्रावकाश्चतुष्पर्व्यां चतुर्थादिकं कुर्वन्ति, सा का चतुष्पर्वीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्दशी अष्टमी अमावास्या पूर्णिमा एताश्चतस्र-

श्चतुष्पर्व्य इति **योगशास्त्रवृत्तौ** ' चतुष्पर्व्यां चतुर्थाद्ये'तत्श्लोकव्याख्याने, तथा **प्रवचसारोद्धारवृत्तौ** चतुष्पर्व्वी अष्टमीचतुर्दश्यमावस्यापूर्णिमा-लक्षणा उक्ताः, तथा पर्व्वाणि चैवमूचुः—'अट्ठमी चाउद्दसि पुण्णिमा य तह अमावसा हवइ प०ं। मासंमि पव्वछक्कं, तिन्नि अ पव्वाइं पक्खंमि ॥१॥ बीआ पंचमी अट्ठमि, इगारसी चउदसी पण तिहीओ। एआओ सुहतिहीओ, गोअमगणहारिणा भणिआ ॥ २ ॥ बीआ दुविहे धम्मे पंचमि नाणेसु अट्ठमी कम्मे। एगारसी अंगाणं, चउद्दसी चउदपुव्वाणं ॥ ३ ॥' एवं पञ्चपर्व्वी पूर्णिमामावास्याभ्यां पट्पर्व्वी च प्रतिपक्षमुत्कृष्टतः स्यादिति **श्राद्धविधौ** **प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ** च। तथा **श्रीभगवतीवृत्तौ** ' चउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु' इत्यत्रोद्दिष्टा—अमावास्या प्रोक्ताऽस्ति, **विपाकवृत्तावपि** तथैव, किंच ' सते बले वीरिअपुरिसक्कारपरक्कमे अट्ठमीचउद्दसीनाणपंचमीपज्जोसवणाचाउम्मासिएसु चउत्थछट्ठमे न करिज्जा पच्छित्त ' मित्येकोनविंशपञ्चाशकवृत्त्यादिष्वनेकग्रन्थेपु पञ्चमी भणितास्ति, पञ्चम्याः पर्व्वत्वं महानिशीथेऽप्युक्तमस्ति, नन्वेव सति त्रिपर्व्वी चतुष्पर्वी पञ्चपर्व्वी पट्पर्व्वी वा तपःशीलादिनाऽऽराधनीयोच्यते, स्वशक्त्यपेक्ष सर्व्वामेका वा तामाराधयतां न कश्चिद्दोषः, तथा—' छण्हं तिहीण मज्झंमि, का तिही अज्जवासरे ? ' इत्यादिगाथा श्राद्धदिनकृत्यसूत्रेऽस्ति तद्व्याख्यानं च—८ १४ १५ एताः सितेतरभेदात्पट्तिथय इति इत्यादिग्रन्थानुसारेणाविच्छिन्नपरम्परया च सर्व्वा अपि अमावास्यापूर्णिमादितिथयः पर्वत्वेनाराध्या एवेति, अथ च—' चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णमासिणीसु पडिपुण्ण'मित्यस्य व्याख्या—चतुर्दश्यष्टम्यौ प्रतीते, उद्दिष्टासु महाकल्याणकसम्बन्धितया पुण्यतिथित्वेन प्रख्यातासु, पौर्णमासीषु तिसृषु चतुर्मासकसम्बन्धिनीष्विति सूत्रकृताङ्गद्वितीयश्रुतस्कन्धसूत्रवृत्तौ लेपश्रावकाधिकारे इत्येतत्पर्वाराधनं चरितानुवादरूपं, शतवारं पञ्चमश्राद्धप्रतिमावाहककार्तिकश्रेष्ठिकवत्तु विधिवादरूपं, तल्लक्षण पुनरेकेन केनचिद्यत्क्रियानुष्ठानमाचरितं स चरितानुवादः, सर्व्वैरपि यत्क्रियानुष्ठानं क्रियते स विधिवादस्तु सर्व्वैरपि स्वीकर्त्तव्य एव, न तु चरितानुवाद इति ॥ ८ ॥

तथा श्रावकाणामुपधानवहनं विना नमस्कारादिपठनं शुध्यति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा यतीना योगवहनं विना सिद्धान्तवाचनपाठनादि न शुद्ध्यति, तथोपधानतपोऽन्तरा श्राद्धानामपि नमस्कारादिसूत्रभणनगणनादि न शुद्ध्यति, यदुक्तं महानिशीथे–'से भयवं ! सुदुक्करं पंचमंगलमहासुअखंधस्स विणओवहाण पन्नत्तं, एसा निअतणा कहं बालेहिं किज्जई ? गो० ! जे णं केणइ न इच्छेज्जा एयं नियंतण अविणओवहाणेणं पचमंगलसुअनाणमहिज्जइ अज्झावेइ वा अज्झावयमाणस्स वा अणुन्न पयाइ से णं न भवेज्जा पिअधम्मे न हवेज्जा दढधम्मे न हवेज्जा भत्तिजुए, हीलिज्जा सुत्तं हीलिज्जा अत्थं हीलिज्जा सुत्तत्थोभए हीलिज्जा गुरुं, जे णं हीलिज्जा सुत्तं जाव हीलिज्जा गुरुं से ण आसाएज्जा अतीताणागयवट्टमाणे तित्थयरे आसाएज्जा आयरिअउवज्झायसाहुणो, जे णं आसाएज्जा सुअनाणमरिहंतसिद्धसाहू, तस्स णं अणंतसंसारसागरमाहिंडेमाणस्स तासु तासु संवुडविअडासु चुलसीइलक्खपरिसंकडासु सीओसिणमिस्सजोणिसु सूइरं निअंतणा इति,' परं येन प्राग् नमस्कारादिसूत्राण्यधीतानि, तेनापि यथायोग निर्विलम्बमेवोपधानानि विधिनाऽवश्यं वहनीयानि । सम्प्रति तु द्रव्यक्षेत्रकालाद्यपेक्षया लाभालाभं विभाव्याचरणयोपधानतपो विनाऽपि नमस्कारादिसूत्रपाठादिभणनं कार्यमाणं दृश्यते, आचरणायाश्च लक्षणमिदं कल्पभाष्ये उपदेशपदे च यथा–"असढेण समाइन्नं, ज कत्थइ केणई असावज्ज । न निवारिअमन्नेहिं, बहुमणुमयमेअमायरिअं " ॥ १ ॥ आचरणा च जिनाज्ञासमानैव, यद्भणितं भाष्यादौ–"असढाइन्नऽणवज्जं, गीअत्थअवारिअंति मज्झत्था । आयरणाविहु आणात्ति, वयणओ सुबहुमन्नंति " ॥ १ ॥ इति ध्येयम् ॥ ९ ॥

तथा—श्रीवीरतीर्थं कियत्कालं यावत् भवतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–'जबुद्दीवे २ भारहे वासे इमीसे ओसप्पिणीए देवाणुप्पिआणं केवतिअं कालं तित्थं अणुसज्जिस्सइ ?' इति भगवतीसूत्रविंशतितमशतकाष्टमोद्देशकानुसारेणैकविंशतिसहस्रवर्षाणि यावत् श्रीवीरतीर्थं प्रवर्त्तिष्यते, किञ्च 'तित्थं भंते ! तित्थं ? तित्थयरे तित्थं ? गो० अरहा ताव नियमा तित्थंकरे, तित्थं पुण चाउवण्णाइण्णे समणसंघो, तंजहा–समणा समणीओ सावगा साविआओ

अत्ति ' भगवत्यां, " दुप्पसहंतं चरणं, भणिअं जं भगवया इहं खेत्ते । आणाजुत्तेणामिणं, ण होइ अहुणात्ति वामोहो " ॥ १ ॥ इत्युपदेशपदवचनाद् दुष्प्रसहान्तं यावच्चारित्रं भविष्यतीति ॥ १० ॥

तथा–नारकाः पूर्व्वभवकृतदुष्कृतं जातिस्मरणेन जानन्त्यवधिज्ञानेन वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–' नारका नानाविधानि पापानि कृत्वा नरके व्रजन्ति, तत्रैतानि तैः स्मारितपूर्व्वभवदुष्कृतानि भवप्रत्ययजातिस्मरणेन नारकाः स्वयमपि जानन्ति, अवधिना तु न किञ्चिदवगच्छन्ति, तस्योत्कृष्टतोऽपि तेषां योजनप्रमाणत्वादिति भवभावनासूत्रवृत्तौ, एतदनुसारेण नारकाः पूर्व्वभवकृतदुष्कृतं भवप्रत्ययिकजातिस्मरणेन जानन्तीति ॥ ११ ॥

तथा—मुण्डकेवली किंलक्षणो भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–" संविग्नो भवनिर्वेदादात्मनिःसरणं तु यः । आत्मार्थ संप्रवृत्तोऽसौ, सदा स्यान्मुण्डकेवली " ॥ १ ॥ इति पञ्चसङ्ग्रहवृत्तौ, तदनुसारेण यः पुनः सम्यक्त्वावाप्तौ भवनैर्गुण्यदर्शनतस्तन्निर्वेदादात्मनिस्सरणमेव केवलमभिवाञ्छति, तथैव चेष्टते, स मुण्डकेवली भवतीति ॥ १२ ॥

तथा—यस्मिन् काले कालान्तरे वा यावन्तो युगलिनस्तास्मिन् तावन्त एव न्यूनाधिका वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–यस्मिन् काले यावन्तो युगलिनस्तस्मिन् काले तु तावन्त एव भवन्तीति, कालान्तरे च भरतैरावतयोर्युग्मिनां न्यूनाधिकत्वं, देवकुर्व्वादिषु तु जातु तत्संहरणसम्भवेऽपि कुतश्चित्तदानयनमपि भवतीति न तत्र न्यूनाधिक्यमिति ॥ १३ ॥

तथा—कश्चित् सचित्तपरिहारी कारणे यदि रात्रौ जलं पिबति तदोष्णमप्रासुकं वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–यदि सचित्तपरिहारी कारणे जलं पिबति तदोष्णमेवेति ॥ १४ ॥

तथा—अप्रतिलेखितस्थापनाग्रे प्रावृतचोलपट्टगीतार्थस्याग्रे च काजकोद्धरणादीर्यापथिकीप्रतिक्रमणं शुध्यति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्पुरः सकलक्रियानुष्ठानेर्यापथिकीप्रतिक्रमणं शुध्यतीति ॥ १५ ॥

तथा—श्रीभगवतीसूत्रोक्तत्रिविधंत्रिविधेनेतिप्रत्याख्यानवता प्रतिमाधरश्राद्धेन प्रतिलेखितस्थापनाग्रे साधूनामीर्यापथिकीप्रतिक्रमणाद्यनुष्ठानं शुध्यति ? किंवा इर्यापथिकीप्रतिक्रमणमेवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तदग्रे साधोरीर्यापथिकीप्रतिक्रमणमेव शुध्यति, नान्यदनुष्ठानमिति ॥ १६ ॥

तथा—गुरुसमीपे उपधानादिक्रिया कुर्वतः श्राद्धादेरन्तरालस्थापनाया गुरोश्चान्तराले पञ्चेन्द्रियगमने अग्रे भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अग्रे भवतीति ॥ १७ ॥

तथा—सीता जनकराज्ञ. (जस्य) पुत्री रावणपुत्री वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बहुषु ग्रन्थेषु जनकराजपुत्री वसुदेवहिण्डौ रावणपुत्री चेति ॥ १८ ॥

तथा—प्रथमान्तिमतीर्थकृत्तीर्थश्राद्धाना मध्यमजिनश्राद्धाना च वर्णान्तरोपेता मुखवस्त्रिका शुद्धचति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रथमान्तिमतीर्थकृत्श्राद्धानां मुखवस्त्रिका श्वेता कल्पते, मध्यमजिनश्राद्धानां तु सा पञ्चवर्णापि स्यादिति ॥ १९ ॥

तथा—पञ्चदशशततापसानां गौतमेन लब्धिपरमान्नेन पारणा कारिता, तत्परमान्न वैक्रियमन्यद्वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं न तद्वैक्रियं, किन्त्वक्षीणमहानसीलब्ध्यैव तत्परमान्न तावज्जातमिति ॥ २० ॥

तथा—अत्र केचन भूकटिका वदन्ति यथा श्रीमता त्रिफलाद्युत्कटद्रव्यनिष्पन्नचूर्णप्रक्षेपे प्रासुकं पानीयं,तथाऽस्माकमप्युत्कटद्रव्यजनित

चूर्णप्रक्षेपे धान्यादि प्रासुकीभवतीति किमत्र बाधकमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—भूकटिकक्रताशङ्कामाश्रित्य यथा त्रिफलाप्रक्षेपादुदके वर्णादिपरावर्त्तो भवति तथा यदि धान्यफलादावपि भवेत्तदोदकवद्धान्यादिकं प्रासुकं भवति, न च तथा, तस्मात्कथं प्रासुकं तदिति ॥ २१ ॥

तथैर्यापथिकी द्रव्यतः क्षेत्रत. कालतो भावतश्च कथमायातीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—द्रव्यतः सचित्तादिस्पर्शे क्षेत्रतः शतहस्ताद्ब-हिर्गमने ऐर्यापथिक्यायातीत्यक्षराण्यावश्यकजीतकल्पसूत्रवृत्त्यादौ सन्ति, कालतो भावतश्चैर्यापथिकीसमागमने व्यक्त्याक्षराणि शास्त्रे नोपलभ्यन्त इति ॥ २२ ॥

तथाऽऽवश्यकयोगसम्बद्धदशवैकालिकयोगोद्वहनं शुद्धयति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—आवश्यकयोगालोचनां विधाय पश्चात्तत्सम्बद्धदशवैकालि-कयोगप्रवेशः शुद्धयतीति ॥ २३ ॥

तथा—श्रुतस्कन्धादिसमुद्देशानुज्ञादौ यदा समुद्देशाद्दिनवृद्धिर्जाता तदा तद्दिनं कारयित्वाऽग्रेतनदिनेऽनुज्ञानन्दिः क्रियते ? किं वा सम्बद्ध-तयाऽनुज्ञानन्दि विधाय तृतीयदिने तद्दिनवृद्धिः कार्यत इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—समुद्देशक्रियाशुद्धौ तद्दिनवृद्धौ च सम्बद्धतयाऽनुज्ञानन्दिं विधाय पश्चाद्दिनवृद्धिः कार्यते, चेत् समुद्देशक्रियासम्बन्धिनी दिनवृद्धिर्ज्जायते तदा तृतीयदिनेऽनुज्ञानन्दिः क्रियत इति ॥ २४ ॥

तथा—विक्रयकारिसमुच्छेदितनामलाञ्छनानां प्रतिष्ठिताईत्प्रतिमानां पुनर्लक्ष्मादिकरणं शुद्धयति नवेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तासामभिधानलक्ष्मादि-करणं प्रायो न शुध्यति, कदाचित्कारणे यद्यावश्यकं कर्त्तव्यं स्यात् तदा तद्विधानानन्तरं प्रतिष्ठितवासक्षेपादिना शुद्धिर्भवतीति श्रीभगवत्पादा-नामनुशिष्टिरिति ॥ २५ ॥

तथा—' बारसजोअण उसहे ' इत्येतद्गाथानुसारेण श्रीवृषभादितीर्थकृता समवसरणमानमुत्सेधाङ्गुलनिष्पन्नयोजनैरुच्यतेऽन्यथा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' बारसजोअण उसहे ' इत्यनया गाथयोत्सेधाङ्गुलयोजनैर्वृषभादितीर्थकृता समवसरणमान मतान्तरेणोक्तं दृश्यते, परमस्या गाथायाः पारम्पर्यं न ज्ञायते इति समवसरणावचूर्णाविति ॥ २६ ॥

तथा—श्रीआदिदेवस्य श्रेयांसेन बहुभिरिक्षुरसकुम्भैः पारणा कारितातैकेनैवेक्षुरसकुम्भेनेति साक्षरं प्रसाद्यामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—"मत्वेति प्रमद्रोत्पन्नरोमाञ्चः सोमभूप्रभुः । उत्पाट्येक्षुरसैः पूर्णान्, कुम्भानागाज्जिनान्तिकम्" ॥ १ ॥ इति ऋषिमण्डलवृत्तौ ७ पत्रे "तावदावसथद्वारे, राजसूनोरुपायने । केनचिच्चाक्रिरे कुम्भा, नवेक्षुरससम्भृताः ॥ २६१ ॥ श्रेयांसो जातिस्मरणाद्भिक्षादोषोज्झित रसम् । मत्वा कल्प्यममुं स्वामिन् !, गृहाणेत्यभ्यधात्प्रभुम् ॥ २६२ ॥ प्रभुणाप्यञ्जलीकृत्य, पाणिपात्रे पुरो धृते । स रसं कलशश्रेण्याश्चिक्षेपेक्षुसमुद्भवम् ॥ २६२ ॥" इति श्री अमरकविकृते पद्मानन्दकाव्ये त्रयोदशसर्गे "अत्रान्तरे कुमारस्य, प्राभृते केनचिन्मुदा । नवेक्षुरससम्पूर्णा, ढौकयाञ्चक्रिरे घटा. ॥ ९० ॥ ततो विज्ञातनिर्दोषभिक्षादानविधिस्स तु । गृह्यतां कल्पनीयोऽयं, रस इत्यवदद्विभुम् ॥ ९१ ॥ प्रभुरप्यञ्जलीकृत्य, पाणिपात्रमधारयत् । उत्क्षिप्योत्क्षिप्य सोऽपीक्षुरसकुम्भानलोठयत् ." ॥ ९२ ॥ इति श्री हेमचन्द्रसूरिकृतऋषभदेवचरित्रे, तथैवान्तर्वाच्ये च वसुदेवहिण्डौ प्रथमखण्डे च इत्यादिग्रन्थाक्षरानुसारेण बहुभिरिक्षुरसघटैः पारणा जातेति । तथा—ताहे सयं चेव खोअरस रसघडगं गहाय भावसुद्धेणं पडिगाहगसुद्धेण तिविहेणं तिकरणसुद्धेणं दाणेणं पडिलाभेस्सामित्ति इत्याद्यावश्यकचूर्ण्यावश्यकनिर्युक्तिहारिभद्रवृत्तितद्द्वादशसहस्रीवृत्तिवर्द्धमानसूरिकृतऋषभचरित्रकल्पाकिरणावलीप्रभृतिग्रन्थानुसारेण त्वेकेनैवेक्षुरसघटेन पारणा कारितेति ज्ञायते । एतदाश्रित्य निर्णयस्तु र.र्व्वविद्वेद्य इति ॥ ९३ ॥ ॥ २७ ॥

तथा—तृतीयाद्युपधानेषु सप्त क्षमाश्रमणानि दाप्यन्ते, तत् कुत्र विधिपत्रेऽस्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तृतीयाद्युपधानेषु तद्विधिदर्शकपत्रादौ

सप्तक्षमाश्रमणदानविधानं न दृश्यते, तथापि श्री परमगुरूणामनुशिष्टिरस्ति, यतोऽग्रे मालापरिधानसमये तेषां समुद्देशानुज्ञयोर्विधीयमानत्वादुद्देशोऽपि कर्त्तव्य इति तत्सप्तक्षमाश्रमणानि देयानीति ॥ २८ ॥

तथा—' पणवीसजोअणे ' त्यादि गाथा कुत्रान्तर्वाच्येष्वस्ति, कथं च घटनेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इयं गाथा भूयःस्वन्तर्वाच्यपुस्तकेषु न दृश्यते, कल्पकिरणावलीवृत्तौ तु दृश्यते, गणनाघटना त्विन्द्रमात्रनिर्मापितकलशप्रमाणापेक्षया कर्त्तुं न शक्यते, परमिन्द्रसामानिकविमानेन्द्रप्रकीर्णकदेवकृतकारितैः सा सम्भवत्यपि, किञ्च 'तानेव बिभराञ्चक्रुः, कुम्भान् कुम्भान्तराम्बुभिः । आभियोगिकगीर्वाणाः, कुर्वाणाः स्वामिशासनम् ॥ ५३२ ॥ स्वामिस्नात्रे हरे रिक्तरिक्तान् कुम्भानपूरयन् । अमराश्चक्रिणो यक्षा, निधानकलशा इव ॥ ५३६ ॥ रिक्तारिक्ता भृतभृता, रेजिरे सञ्चरिष्णवः । भूयो भूयः कलशास्तेऽरघट्टघटिका इव ॥ ५३७ ॥ एवमच्युतनाथेन, यथेष्टं कुम्भकोटिभिः । स्वामिनो विदधे स्नात्रं, चित्रमात्मा पवित्रितः ॥ ५३८ ॥ " इति त्रिषष्टीयऋषभचरित्रानुसारेण केचित्कलशाः स्नात्रोपयोगिनः परं स्थाप्याः, केचित्कलशा आभरणार्थमेव तिष्ठन्तीति, तदपेक्षया वा सा गणना सञ्जाघटीत्येतद्गाथायास्तथाविधस्थानाभावे सर्व्वं सर्व्वविद्वेद्यमिति ॥ २९ ॥

तथा—युगालिकशरीराणि सुराः समुद्रे क्षिपन्त्यथवा स्वयं विनश्वरीभवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' पुरा हि मृतमिथुनशरीराणि महाखगाः । नीडकाष्ठमिवोत्पाट्य, सद्यश्चिक्षिपुरम्बुधौ ॥ १ ॥ " इति त्रिषष्टीयऋषभदेवचरित्रवचनात् समुद्रे युगालिकशरीराणि क्षिपन्त्यन्ययुगलिकक्षेत्रेऽप्येवं सम्भाव्यते, आरण्यकपशूना निसर्गतो मृतानां यथा किमप्यवयवादिक नोपलभ्यते तथा तेषामपीत्येषापि सम्भावना सञ्जायत इति ॥ ३० ॥

तथाऽन्तकृच्छब्दस्य कोऽर्थः इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ज्ञानावरणीयादिकर्मान्तकृत् सन् सिद्धिं गत इत्यर्थ इत्यावश्यकहारिभद्रीवृत्तौ " अट्ठंतकडा रामा " इति गाथाव्याख्याने ॥ ३१ ॥

तथा—दशविधचक्रवालसामाचारीत्यत्र चक्रवालशब्देन किमुच्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चक्रवाले नित्यकर्मणि सामाचारी चक्रवालसामाचारी दशविधा-दशप्रकारा चासौ चक्रवालसामाचारी च दशविधचक्रवालसामाचारीति चक्रवालशब्दोऽत्र कार्यवाचीति पञ्चवस्तुवृत्तौ तथा चक्रवाले चक्रवालविषया चक्रवत्प्रतिपदं भ्रमन्ती दशविधा सामाचारीत्यपि प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ शततमद्वारे इति ॥ ३२ ॥

तथा—तीर्थकृतां जन्मादिकल्याणकेषु यथेन्द्रागमनं शास्त्रेषु स्पष्टतया दृश्यते न तथा ज्ञानकल्याणके तत्कथमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-यथा चतुर्षु कल्याणकेषु सुरेन्द्रागमनं तथा ज्ञानकल्याणकेऽपि सुरेन्द्रागमनं सुवर्णवृष्टिश्च दृश्यते । यदुक्तं—"एत्थंतरंमि सहोवि, नाणस्स आहिना-णभावेणं । नलिआसणा मुणेउं, जिणारगब्भागयारमहं ॥ ९० ॥ तत्तदुत्तयाइ उट्ठिऊण सक्कोत्तएण तयाभिमुहं । भरणिअलमिलिअमउलिमंडला तत्थ वद्दति ॥ ९१ ॥ पंचसु कल्लाणेसु गंतव्वमवस्स जिणवरिंदाणं । तिअसाहिवेहिं इअ निच्छिऊण सक्कोवि सचलिओ ॥ ९२ ॥ अह सुरवइस्स गिहे, इट्ठाएसेण धणवइप्पमुहा । मुञ्चन्ति जक्खनिअरा, मणिरयणसुवण्णधणनिवहं ॥ १०० ॥ वसुहिमणुन्नभोगसंजुत्त तह पवरवत्थाणि । विविहाभरणाणि अ किरणजालकलिआणि निक्खिवंति" ॥ १०८ ॥ इति श्री सुपार्श्वचरित्रे, "इह हि पवरे महसावे पारिग्रसुहा । नन्दितोऽयं समागत्य सहेवाभ्या सुरेश्वरैः" ॥ २७ ॥ इतिश्रीशान्तिचरित्रेऽपीति ॥ ३२ ॥

तथा—साम्प्रतका इव चारणश्रमणादयः स्वाध्यायं कुर्वन्ति नोति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा साम्प्रतकाः स्वाध्यायं कुर्वन्ति तथा चारणश्रमणा अपि, यथा "मज्झिमउवरिमगेविज्जगाओ तो चविअ नंदिसेणपुरे । आगरिओ तणओ, तो सो चउदस निवइ सुमिणे ॥ ३९ ॥ एत्थंतरंमि नाणी, चारणसमणो समागओ तत्थ । निविणा पुट्ठो रण्णा, सुमिणाण फलं कहइ एव ॥ ८१ ॥" इति ॥ २४ ॥

तथा—शीतोष्णवर्षाकालेषु यथाक्रमं विंशतिविंशतिपञ्चदशदिनानि यावदारनालादिं साधूनां विहर्तुं कल्पते, तथा यथोक्तकालमध्यनिष्पन्न-

सेवतिकानां पानीयखण्डाभ्यामेकादिनोनपूर्वोक्तत्रिंशदादिदिनेषु मोदका वध्यन्ते, ते मोदकाः पुनस्त्रिंशदादिदिनानि यावद्विहर्त्तुं कल्पते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-पानीयखण्डाभ्यां वर्ण्णरसगन्धादिपरावर्त्तनात्पुनर्यथोक्तकालं यावत्ते मोदका मुनीनां विहर्त्तुं कल्पन्त इति सम्भाव्यते, परमेतदर्थे विशेषाक्षराणि दृष्टानि न स्मर्यन्त इति ॥ ३५ ॥

तथा—येन साधुना ये योगा न व्यूढास्तेन तद्योगानां प्रवेशोत्तारणं कार्यते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-मुख्यवृत्त्या येन ये योगा व्यूढास्तेन तेषामेव प्रवेशोत्तारणादिकं विधीयते, तदभावे तु नन्द्यनुयोगद्वारयोगवाहिना सर्व्वेष्वव्यूढयोगेषु प्रवेशस्तेभ्यो निर्गमनं च कार्यते, तयोः क्रियायाः असम्बद्धत्वादिति परम्पराऽप्यस्ति, परं सर्व्वथैव तत्क्रिया कारिता न शुद्ध्यतीति ॥ ३६ ॥

तथा—चतुर्निकायेषु विमानाधिपतयः सम्यग्दृष्टयो मिथ्यादृष्टयो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विमानाधिपतितया यो देवविशेष उत्पद्यते स सम्यग्दृष्टिरेव भवति, न कदापि स मिथ्यादृष्टिरित्यनादिकालीना जगद्व्यवस्थितिः, यतो विमानाधिपतितयोत्पद्यमानो देवः ' किं मे पुव्वं करणिज्जं ? किं मे पच्छा करणिज्जं ? किं मे पुव्वं सेयं ? किं मे पच्छा सेयं ? किं मे पुव्विंपि पच्छावि हियाए सुहाए खमाए निस्सेसाए आणुगामिअत्ताए भविस्सइ ? ' इत्यादिराजप्रश्नीयोक्तशुभाध्यवसायविशेषेण सम्यग्दृष्टिरेवावसीयते, सम्यक्त्वमन्तरेण तथाध्यवसायरूपपरिणामानुत्पत्तेः, न चायं प्रकारो राजप्रश्नीयाद्युपाङ्गे सूर्याभदेवसम्बन्धित्वाच्चरितानुवादरूपोऽतः कथं सर्व्वेषामप्यन्यविमानाधिपतित्वेनोत्पद्यमानानां देवविशेषाणामयमेव प्रकार इति शङ्कनीयं, ग्रन्थान्तरे प्रकारान्तरस्यानभिधानाद् अन्येषामपि विमानाधिपतितयोत्पद्यमानानां तथाप्रकारस्य वक्तुमौचित्याद्, अत एव विजयदेवाधिकारे तथाप्रकार एव विजयराजधान्यामुत्पन्नमात्रस्य विजयदेवस्यागमे भणित इति । किञ्च—विमानाधिपतिदेवानां मिथ्यादृष्टित्वेऽभ्युपगम्यमाने तद्विमानगतसिद्धायतनजिनप्रतिमानां मिथ्यादृष्टिभावितत्वेन भावग्रामताव्याघातः स्यात्, सम्यग्दृष्टिभावितानामेव—सम्यग्दृष्टिपरिगृहीतानामेवेत्यर्थः, तासां भावग्रामतया

प्रवचने प्रतिपादनात्, न तु मिथ्यादृष्टिपरिगृहीतानामपीति, तथानोक्त— ' जा सम्मभाविआओ, पडिमा इयरा ण भावगामो उत्ति ' बृहत्कल्प-निर्युक्तौ तद्वृत्त्येकदेशो यथा याः सम्यग्दृष्टिपरिगृहीताः प्रतिमाः ता भावग्राम उच्यते, नेतरा—मिथ्यादृष्टिपरिगृहीता इत्यादि, किञ्च—विमानाधिपतयो देवाः परैर्मिथ्यादृशोऽभिधीयन्ते, ते देवाः किं तीर्थकृतामाशातनां परिहरन्ति नवा ?, यदि परिहरन्तीत्युच्यते, तदा मिथ्यादृष्टित्वं तेषां दत्ताञ्जल्येव सम्पन्नं, ' आसायणवज्जणाओ सम्मत्त ' मिति वचनेन सम्यक्त्वस्यैवाभिधानात्, तत्राशातनापरिहारोऽपि, " अहो देवाण य सीलं, विसयविसमोहिआवि जिणभवणे । अच्छरसाईहिं समं, हासं कीलं च वज्जाति ॥ १ ॥ इतिप्रवचनाभिहित एव, नापरः, तस्यागमेऽनुक्तेः, स न मिथ्यादृष्टित्वे सति स्वप्नेऽपि न सम्भवति, किन्तु नियमतः सम्यग्दृशामेवात एव तथाशातनावर्ज्जनस्वरूपशालिनां देवविशेषाणा वर्णवादोऽर्हतां वर्णवादवत्प्रेत्य सुलभबोधिताहेतुर्भणितः, तथा च स्थानाङ्गसूत्रम्—' पंचहिं ठाणेहिं जीवा सुलभबोहिअत्ताए कम्म पकरेंति, अरहंताण वण्णं वयमाणे, जाव विविक्कतवबंभचेराणं देवाणं वण्णं वयमाणे ' वृत्तिदेशो यथा—तत्र देवानां वर्णवादो यथा ' अहो देवाण य सीलं ' इत्यादि । यच्च कैश्चिदाशङ्क्यते—मिथ्यादृशोऽपि स्थानकमाहात्म्यात्तथा तदाशातना वर्ज्जयिष्यन्तीति, तदपि परास्तमवसातव्य, यतो मिथ्यादृशा दूरे वर्णवादस्य सुलभबोधिताहेतुत्वं प्रत्युत सम्यक्त्वदूषकत्वमेव तस्यागमेऽभिहितं, यदुक्तम्—" शङ्का १ काङ्क्षा २ विचिकित्सा ३ मिथ्यादृष्टिप्रशंसनम् ४ । तत्संस्तवश्च पञ्चापि ५, सम्यक्त्वं दूषयन्त्यमी ॥ १ ॥ इति योगशास्त्रे । अथ तं न परिहरन्तीति द्वितीयपक्षः, स तूपेक्षणीय एव, आगमे सिद्धायतनेष्वाशातनापरिहरणस्यैवाभिधानात् 'बहूणं देवाणं देवीण य वंदणिज्जाओ अच्चणिज्जाओ,' इत्यादिना वन्दनपूजनादेराशातनापरिहारपूर्व्वकतयैव भावादिति । आस्तां सिद्धायतनेषु, यत्र सुधर्म्मासभासु स्वमाणवकचैत्यस्तम्भेषु श्रीमदर्हद्दंष्ट्रालंकृताः समुद्गकास्तिष्ठन्ति तत्रापि देवा नैव मैथुनादिप्रवृत्तिकरणादिनाऽऽशातना कुर्व्वन्तीति । तस्मात्सिद्धं सुलभबोधिताहेतुतीर्थकृदाशातनापरिहारान्यथानुपपत्त्या विमानाधिपतयः सम्यग्दृशो भवन्तीति । किञ्च—यदि विमानाधि-

पतिर्देवो मिथ्यादृष्टिरपि जिनप्रतिमाः पूजयतीति कल्पस्थितिरिति परे कल्पयन्ति, तथा तद्देवानुवृत्त्या परेऽपि तद्विमानवासिनो देवा मिथ्यादृशः किं न पूजयन्तीति परिकल्पयन्ति, सम्यग्दृष्टयस्तु इमा अर्हत्प्रतिमा मोक्षाय भविष्यन्तीति बुद्ध्या पूजयन्ति, (एवं चेत्) 'सव्वेसिं देवाणं सव्वेसिं देवीण य अच्चणिज्जे ' इत्यादिका पाठरचना कृताऽभविष्यत्, परं सा न कृता, प्रत्युत ' बहूणं देवाणं देवीण य अच्चणिज्जे ' इत्यादिका पाठरचना कृता, ततोऽवसीयते—ये एव सम्यग्दृशो देवास्त एव जिनप्रतिमाः पूजयन्ति शक्रस्तवं च पठन्तीति सुधीभिः परिभावनीयं । यत्तु ' एवं खलु देवाणुप्पिआणं अंतेवासी तीसए णामं अणगारे छट्ठंछट्ठेण जाव सक्कस्स देविंदस्स देवरण्णो सामाणिआ देवा केमहिड्ढिया ' इति भगवत्यां ३ शतके १ उद्देशके शक्रसामानिकानां निजनिजविमानेषूत्पत्तिभणनात्तदाधिपत्यभणनाच्च सर्व्वे सामानिकसुरा विमानाधिपतयो भणिताः, तथाभणने च तदन्तर्गतः सङ्गमकामरोऽपि विमानाधिपतिरेव भणितोऽवसेयः, स चाभव्यत्वान्निय-मात् मिथ्यादृष्टिरेवेति कथं सम्यग्दृश एव विमानाधिपतयः सर्व्वेऽपीति वक्तुं पार्यते इति विकल्पयन्ति, तदपि न सम्यग्, प्रवचनाभिप्रायस्य तैरनाकलनात्, न हि ' सयंसि विमाणंसि ' इति पाठबलेन विमानाधिपतित्वं सामानिकाना सेत्स्यति, तथापाठस्य विमानाधिपतित्वं विनाऽप्यागमे उपलम्भात्, यतो ज्ञाताधर्म्मकथाङ्गे कालिदेव्याः कालावतंसकविमाने उत्पत्तिरभिहिता, सूरप्रभादेव्याः सूरप्रभे विमाने यावत्पद्मादेव्याः सौधर्मे कल्पे पद्मावतंसके विमाने तथा कृष्णादेव्या ईशाने कल्पे कृष्णावतंसकविमाने उत्पत्तिर्भणिता, देवीनां चाग्रमहिषीणां न भवनानि न विमानानि प्रवचनेऽभिहितानि सन्ति, अपरिगृहीतदेवीनामेव विमानाना भणनात् । अयं च भावः-यथा देवीनां पृथग् विमानानि न सन्ति, परं मूलविमान-सम्बन्धिविमानैकदेशः स्वोत्पत्तियोग्यः तद्विमानत्वेन भणितः, एवं सामानिकानामपि शक्रविमानसम्बन्धी तदेकदेशः तदीयप्रभुतादिना नियमितः

१ इन्दुस्याधिपत्येऽप्येवंपाठ

चतुरशीति-तदीयविमानत्वेन भण्यमानो न दोषावह इति, तदभिव्यञ्जक जिनजन्मोत्सवादौ शक्रसिंहासनमण्डनवत्तदग्रमहिषीसिंहासनमण्डनवच्च चतुरशीति-
तदीयविमानत्वेन भण्यमानो न दोषावह इति, तदभिव्यञ्जक जिनजन्मोत्सवादौ शक्रसिंहासनमण्डनवत्तदग्रमहिषीसिंहासनमण्डनवच्च कथमिव तेषां सिंहासनानि
सहस्रसामानिकदेवानामपि तदर्हसिंहासनमण्डनमेवात्रसेयं, यदि ते सामानिकाः शक्रविमानवासिनो न स्युः ततः कथमिव तेषां सिंहासनानि
शक्रविमाने मण्डितानि भवेयुरित्यपि स्वधिया पर्य्यालोच्यं, 'सयसि विमाणंसि' इत्यादि पाठावलोकनेऽपि न कोऽपि व्यामोहः कार्यः, एवं च विमाना-
धिपतयः सम्यग्दृशो भवन्तीति आगमिकयुक्तेः आगमप्रामाण्यात् तत्सिद्धस्यार्थस्यापि प्रामाणिकत्वं प्रतिपत्तव्यमेव, यदुक्तं,-- 'तह वक्खाणेअव्वं,
जहा जहा तस्स अवगमो होई। आगमिअमागमेणं, जुत्तीगम्मं तु जुत्तीए ॥ १ ॥ त्ति, पञ्चवस्तुके यथा, नवरं चन्द्रविमाने चन्द्र उत्पद्यते तत्सा-
मानिकात्मरक्षकादयश्चेति चन्द्रप्रज्ञप्त्यष्टादशप्राभृतवृत्तिप्रान्तेऽस्तीति अतोऽपि सङ्गमको न पृथक् विमानाधिपतिरित्यवसीयते। इति विमानाधिपत-
यस्सम्यग्दृष्टय एवेति व्यवस्थितम् ॥ ३७ ॥

तथा—समवसृतौ पुष्पाणि वैक्रियाण्यन्यानि वेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—समवसरणे पुष्पाणि वैक्रियाण्यौदारिकाणि च जलस्थलसमुद्भवानि भवन्ति
इति समवायाङ्गसूत्रवृत्त्यादिभ्यो ज्ञेयमिति ॥ ३८ ॥

तथा—पञ्चविकृतिप्रत्याख्यानिना द्विघटिकानन्तर गुडमिश्रितचूरिमकं कल्पते नवेति? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चविकृतिप्रत्याख्यानवता द्विघटि-
कानन्तरं गुडमिश्रितचूरिमकं तद्दिने न कल्पते इति ॥ ३९ ॥

तथा—विकलेन्द्रियाश्च्युत्वा मनुष्यत्व प्राप्य मोक्ष यान्ति नवेति? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विकलेन्द्रियाः स्वभवतः च्युत्वा मनुष्यत्वं प्राप्य मोक्षं
न यान्ति, सर्वविरतिं च प्राप्नुवन्तीति संग्रहणीवृत्त्यादावुक्तमस्तीति ॥ ४० ॥

१ विचार्य सुधीभिर्देवेन्द्रस्तवादौ सामानिकाना विमानपार्थक्योक्ते ज्योतिष्कविमानाधिपतीना सर्वेषां सम्यग्दृष्टित्वे तत्संख्याविरोधात्

तथा—साधुवत्साध्वी चारणश्रमणलब्धिमती भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साधुवत्साध्वी चारणश्रमणलब्धिमती न भवति, यतः स्त्रीणां तल्लब्धिनिषेधो लब्धिस्तोत्रे दशाश्रुतस्कन्धे च कथितोऽस्तीति ॥ ४१ ॥

तथा—पञ्चानां निर्ग्रन्थानां मध्ये आहारकशरीरं कः करोतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चानां निर्ग्रन्थानां मध्ये कषायकुशीला निर्ग्रन्था आहारकशरीरं कुर्व्वन्तीति श्रीभगवतीसूत्रवृत्तौ २५ शतके पञ्चनिर्ग्रन्थीसूत्रावचूर्ण्णौ च प्रोक्तमस्तीति ॥ ४२ ॥

तथा—पञ्चमारके पक्षिणामायुः कियन्मानं विद्यते इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—" मणुआउ सम गयाई, हयाइ चउरंसऽजाइ अट्ठंसा । गोमहिसुट्टखराई, पणंस साणाइ दसमसा ॥ ४२ ॥ इच्चाइ तिरिच्छाणवि, पायं सव्वारएसु सारिच्छं । " इति वीरंजयसेहराभिधक्षेत्रविचारवृत्तौ कालसप्ततयामपि तथैव तिरश्चामपि प्रायः सर्व्वारकेषु साहश्यमिति भणनात्पञ्चमारकेऽपि पक्षिणामप्यायुर्मनुष्याद्यायुरपेक्षया हीयमान सम्भाव्यते, न तु क्वापि नामग्राहं चतुर्थभागादिनिश्चयः प्रतिपादितोऽस्तीति ॥ ४३ ॥

तथा—पाक्षिकचातुर्मासिकसांवत्सरिकक्षामणकानि तत्तपांसि च कियद्दिनानि यावत्कृतानि शुद्ध्यन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्क्षामणकानि तत्तपांसि न यथाक्रमं द्वितीयां पञ्चमीं दशमीं च यावत्कृतानि परम्परया शुद्ध्यन्ति, किञ्च पाक्षिकाद्यर्वागपि यथासम्भवं तत्तपांसि प्रापणीयानीति श्रद्धेयम् ॥ ४४ ॥

तथा—उद्योते उद्योतिका लगति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शरीरोद्योतिकयोरन्तराले चन्द्रोद्योते सत्युद्योतिका लगति, चन्द्रोद्योते शरीरलग्ने सति उद्योतिका न लगतीति परम्पराऽस्ति, तथा खरतरकृतसन्देहदोलावलीग्रन्थेऽपि तथैवोक्तमस्तीति ॥ ४५ ॥

तथा—श्राद्धाना त्रिफलापानीयग्रहणं कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–निशीथभाष्ये ' तुवरीफले अ पत्ते, रुक्खसिलातुप्पमद्दणाईसु । पासंदणे पवाए, आयवतत्ते वहे अवहे ॥ १ ॥ ' इयं गाथा, एतच्चूर्णौ व्याख्यालेशो यथा–तुवरीफला हरितक्यादय इत्यादिवचनात्रिफलामिश्रितं पानीयं प्रासुकं भवतीति ॥ ४६ ॥

तथा—तुर्यव्रतप्रत्याख्यानिश्रेष्ठिविजयश्राविकाविजययोः प्रतिलाभने चतुरशीतिसहस्रसाधुप्रतिलाभनपुण्यं भवतीति अक्षराणि कस्मिन् ग्रन्थे सन्ति ? कस्य तीर्थङ्करस्य वारके चैतज्जातमिति व्यक्त्या प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–अयं सम्बन्धः प्रघोषेण श्रुतोऽस्ति, प्रकारान्तरेण त्वेवं यथा–वसन्तपुरे शिवङ्करश्रेष्ठी श्रीधर्मदाससूरिपार्श्वे हर्षेण भणति,–मम लक्षसाधर्मिकभोजनप्रदानमनोरथोऽस्ति, परं किं करोमि तथाविधं धनं नास्ति, गुरुभिरभाणि–याहि भृगुकच्छे श्रीमुनिसुव्रतस्वामिवन्दनार्थं, तत्र जिनदासाभिधः श्राद्धो भार्यासुहागदेवीयुतो वस्त्रभोजनाद्यलङ्करणीयस्तद्वात्सल्येन लक्षसाधर्मिकभोजनदानपुण्यं भविष्यति, ततस्तेन तथा कृतं, तदनु पृष्टं चतुष्पथे भो जिनदासः सुकृती कीदृशोऽस्ति सत्यो वा दाम्भिको वा ?, लोकाः कथयन्ति, शृणु–स सप्तवार्षिको गुरुमुखात् शीलोपदेशमालाव्याख्यां श्रुत्वा एकान्तरितब्रह्मव्रतं प्रतिपन्नवान्, एवं सुहागदेव्याऽपि साध्वीपार्श्वे एकान्तरितशीलव्रतं प्रतिपन्नं, भवितव्यवशात् परस्परं पाणिग्रहणं जातं, ततो यस्मिन् दिने जिनदासस्य मुत्कलं तस्मिन् दिने सुहागदेव्या नियमः यस्मिन्दिने तस्या मुत्कलं तस्मिन् तस्याभिग्रहः, तदनु गुरुसमीपे यावज्जीवमेव ब्रह्मव्रतं–प्रतिपन्नमिति उपदेशतरङ्गिणीग्रन्थानुसारेण उपदेशरसालग्रन्थानुसारेण च तत्प्रतिलाभने लक्षसाधर्मिकप्रतिलाभनपुण्यं भवतीत्यक्षराणि सन्ति ॥ ४७ ॥

तथा—गीतार्थेन प्रातः स्वाध्याये क्रियमाणे श्राद्धाः समायान्ति, ते सज्झाय करुं इत्यादेशं मार्गयन्ति उत सज्झाय सांभलुं इत्यादेशं इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–स्वाध्यायान्तः समागताः श्राद्धाः सज्झाय करु इत्यादेशं मार्गयन्तीति वृद्धपरम्पराऽस्तीति ॥ ४८ ॥

॥'

तथा—गणीनां पुरः श्राद्धा श्राद्धयश्च पौषधादेशं मार्गयन्ति तदा गणय आदेशं ददाति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपधानादिविशेषक्रियां विना पौषधं कुर्व्वतां श्राद्धादीनां गणय आदेशं न ददाति, श्राद्धादयस्त्वादेशं मार्गयित्वा पौषधादिक्रियां कुर्व्वन्तीति वृद्धपरम्पराऽस्तीति ॥ ४९ ॥

तथा—केवलिभिर्यस्मिन् काले येषां जीवानां मोक्षगमनं दृष्ट तस्मिन्नेव काले ते जीवा मोक्षं यान्ति नवेति ? केचन वदन्ति—पुण्यं पापं च कुर्व्वतां जीवानां कालस्थितेर्हानिर्वृद्धिश्च भवतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—येषां जीवानां यस्मिन् काले केवलिभिर्मोक्षगमनं दृष्टमस्ति तस्मिन्नेव काले ते जीवा मोक्षं यान्ति, परं केवलिभिः सर्व्वसामग्र्यपि सहैव दृष्टाऽस्ति, तस्मान्न काऽप्याशङ्केति ॥ ५० ॥

तथा—सन्ध्याप्रतिक्रमणे षडावश्यकसूत्राणि कानीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नमो अरिहंताणमित्यादि सम्पूर्णनमस्कारः करेमि भंते ! सामाइअमित्यादितः अप्पाणं वोसिरामीत्यन्तं प्रथमं सामायिकाध्ययनम् १ ॥ लोगस्स उज्जोअगरे इत्यादितः सिद्धा सिद्धिं मम दिसंतु इत्यन्तं द्वितीयं चतुर्विंशति-स्तवाध्ययनम् २ ॥ इच्छामि खमासमणो ! वंदिउं जावणिज्जाए निसीहिआए अणुजाणह मे मिउग्गहमित्यादि तृतीयं वन्दनकाध्ययनम् ३ ॥ चत्तारि मङ्गलं, इच्छामि पडिक्कमिउं जो मे देवसिओ, इच्छामि पडिक्क० इरिआवहिआए० इच्छामि पडिक्कमिउं पगामसिज्जाए० इत्यादि चतुर्थं प्रतिक्रमणाध्ययनम् ४ ॥ इच्छामि ठामि काउस्सग्गं० तस्स उत्तरीकरणेणं० अन्नत्थ ऊससिएणं० सव्वलोए अरिहंतचेइआणं० पुक्खरवरदी० सिद्धाणं बुद्धाणं० वेआवच्चगराणं० इच्छामि खमासमणो अब्भुट्ठिओमि अब्भिंतरदेवसिअं खामेउं० इच्छामि खमासमणो ! पिअं च मे जं भे इत्यादि पञ्चमं कायोत्सर्गाध्ययनम् ५ ॥ उग्गए सूरे नमुक्कारसहिअं पच्चक्खामीत्यादि सर्व्वाण्यपि प्रत्याख्यानसूत्राणि षष्ठं प्रत्याख्यानाध्ययनम् ६ ॥ च, इमानि प्रतिक्रमणे षडावश्यकसूत्राणि परम्परया ज्ञेयानीति ॥ ५१ ॥

तथा—षडावश्यकमूलसूत्राणि गणधरकृतान्यन्यकृतानि वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—षडावश्यकमूलसूत्राणि गणधरकृतानीति सम्भाव्यते, यतो

सामान्येनैवैककर्तृकत्वं दृश्यते, आवश्यक न मूलसूत्रं मूलसूत्राणि चागमः ततो गणधरकृतमित्यापन्नं, तथा सकलसिद्धान्तादिपुस्तकटिप्पासु
नन्द्यादौ 'सिद्धाण बुद्धाण' मित्यत्राद्यास्तिस्रो गाथा गणधरकृता इत्युक्तमस्ति, तथा पाक्षिकसूत्रे नमो तेसिं खमासमणाणमित्यत्र सर्व्वत्रालापके
' षडावश्यकमूलसूत्राणि सुधर्मस्वामिकृतानी ' ति लिखितमस्ति, तथा ' सामाइयमाइयाइं एक्कारसअंगाइं अहिज्जइ ' इत्याद्युक्तेश्चेति ज्ञेयम् ॥ ९२ ॥

तथा—नगरस्थितवृद्धलघुगीतार्थैः शाखापुरे शय्यातरगृहं कृतं, तत्रत्यगीतार्थैस्तद्गृहे आहारादिकं ग्राह्यं नवा ? तथा शाखापुरस्थगीतार्थै-
र्नगरमध्ये शय्यातरगृहं कृतं भवति तदा तत्रत्यगीतार्थैस्तद्गृहे आहारादिकं ग्राह्यं नवा ? तथा क्रोशद्वययावधि वृद्धगीतार्थैः शय्यातरगृहं कृतं
तत्पालनीयं नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नगरस्थितगीतार्थैः शाखापुरे शय्यातरगृहं कृतं भवति तदा तद्गृहे नगरस्थगीतार्थादिभिस्तत्रस्थसाधुभिश्चा-
हारादिकं न ग्राह्यं, तथा शाखापुरस्थगीतार्थैर्नगरमध्ये शय्यातरगृहं कृतं भवति तदा तद्गृहे तत्रस्थसाधुभिः शाखापुरस्थसाधुभिश्चाहारादिकं न
ग्राह्यं, पर परस्परं तद्गृहं ज्ञापनीयं, तथा क्रोशद्वययावधि वृद्धकृतशय्यातरगृहं मुख्यवृत्त्या सर्व्वैरपि साधुभिः पालितं युज्यते, परमधुना स विधिः
सत्यापयितु न शक्यते तथापि यदा ज्ञायते तदा सत्याप्यते इति परम्पराऽस्तीति । किञ्च यत्रोषितास्ततः स्थानात् यस्यां वेलायां निर्गता
द्वितीयदिने तावत्याः वेलायाः परतोऽशय्यातरो भवतीत्यावश्यकटिप्पनके इति ज्ञेयम् ॥ ९३ ॥

तथा—मुत्कलश्राद्धः स्थापनाप्रतिलेखना करोति तदा पडिलेहणा पडिलेहावु इत्यादेशं मार्गयित्वा प्रतिलिखत्यन्यथा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—
मुत्कलश्राद्धः प्रतिलेखनादेशं मार्गयित्वा मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य परिधानवस्त्रं परावृत्त्य च स्थापनाः प्रतिलिखति, परं पौषधसामायिकं विना पडि-
लेहणा पडिलेहावु इत्यादेशं न मार्गयतीति परम्पराऽस्तीति ॥ ९४ ॥

तथा—प्रागुद्दयोगस्य शैक्षस्य गुरुदीक्षानन्तरमुपस्थापनाया अर्वाङ् मण्डल्यामतीचारादिकं कथितं शुद्ध्यति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तस्य-गुरुदक्षिानन्तरमुपस्थापनाया अर्वाग् मण्डल्यामतिचारादिकं कथितं न शुद्ध्यतीति परम्पराऽस्तीति ॥ ९५ ॥

तथा—सर्व्वास्तीर्थकृन्मातरश्चतुर्दश स्वप्नान् मुखे प्रविशतः पश्यन्त्युत काश्चिदिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सर्व्वास्तीर्थकृज्जनन्यश्चतुर्दश स्वप्नान् मुखे प्रविशतः पश्यन्ति, यदुक्तम्—"वृषभः कुञ्जरः सिंहः, पद्मवासाभिषेचनम् । पुष्पदाम शशी सूर्यः, पुर्णकुम्भः सितध्वजः ॥ १ ॥ पद्माकरः पयोराशिर्विमानं कल्पवासिनाम् । रत्नोच्चयः शिखी चेति, प्रविशन्तो मुखाम्बुजे ॥ २ ॥ इति **सम्यक्त्वरहस्यवृत्तौ** १४ पत्रे श्रीहेमचन्द्रसूरिकृतवीरचरित्रेऽप्येवमेव, तथाच देवानन्दया प्रविशन्तो निष्क्रामन्तश्च स्वप्ना दृष्टाः, त्रिशलया प्रविशन्त इति **हारिभद्रीयवृत्तौ**, तथा अचिरा चतुर्दश स्वप्नान् मुखे प्रविशतः पश्यतीति देवभद्रत्नाख्यशान्तिचरित्रे इति ग्रन्थानुसारेण तीर्थकृन्मातरश्चतुर्दश स्वप्नान् मुखे प्रविशतः पश्यन्तीतिभावः ॥ ९६ ॥

तथा—सिद्धाना ज्ञानदर्शनचारित्रवीर्याण्यनन्तानि प्रोक्तानि तत्कथ घटते ? तेषां पृथक् पृथगेकैकसद्भावात् तद्व्यक्त्या प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—ज्ञानादीना चतुर्णां तदावरणकर्मपुद्गलानामनन्ताना क्षयात्तेषामप्यानन्त्यं घटत एव, यदुक्तं "ज्ञानादयस्तु भावाः प्राणमुक्तोऽपि जीवति स तैर्हि । तस्मात्तज्जीवत्वं नित्यं सर्व्वस्य जीवस्य ॥ १ ॥ अनन्तं केवलज्ञानं, ज्ञानावरणसङ्क्षयात । अनन्तं दर्शनं चापि, दर्शनावरणक्षयात् ॥ २ ॥ क्षायिके शुद्धसम्यक्त्वचारित्रे मोहनिग्रहात् । अनन्तसुखवीर्ये च, वेद्यविघ्नक्षयात् क्रमात् ॥ ३ ॥ आयुषः क्षीणभावत्वात्, सिद्धानामक्षया स्थितिः । नामगोत्रक्षयादेवाऽनन्ताऽमूर्त्ताऽवगाहना ॥ ४ ॥" इति ॥ ९७ ॥

तथौपपातिकसूत्रे 'पन्ताहारे' इत्यस्य वृत्तौ साधवः पर्युषितं वल्लचणकाद्याहारयन्तीति व्याख्यातमस्ति, तत्र पर्युषितशब्देन किमुच्यत इति

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रभातराद्धवल्लचणकादि द्विदलं मध्याह्नादिषु शीतलं नीरसं विनष्टं च भवति तत्पर्युषितशब्देनोच्यते, कोऽर्थः—शीतलं विनष्टं वल्लचणकादि पर्युषितमित्यर्थः । यदुक्तं बृहत्कल्पभाष्ये "निप्फाव चणगमाइ, अंतं पंतं च होइ वावन्नति" एतद्वृत्तौ वावन्नं विनष्टमिति व्याख्यातमस्ति । तस्मादन्ताहारादौ सर्वत्र स्वाभिनिवेशं मुक्त्वा सम्यग् विभाव्यार्थयोजना कार्येति ज्ञेयम् ॥ १८ ॥

तथा—सगरचक्रिणः षष्टिसहस्रसुताः पृथङ्मातृका एकमातृका वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—" इतः पुनश्चतुःषष्टिसहस्रस्त्रीभिरन्वितः । रतिसागरनिर्मग्नो, नाकीवारंस्त चक्रभृत ॥ ४२ ॥ तस्यान्तःपुरसम्भोगजन्मा ग्लानिरपास्यत । स्त्रीरत्नभोगादध्वन्यश्रमोऽपाच्यनिलादिव ॥ ४३ ॥ एवं सुखं वैषयिकं, तस्यानुभवतोऽनिशम् । जह्नुप्रभृतयः षष्टिसहस्रा जज्ञिरे सुताः ॥ ४४ ॥" इति श्रीअजितनाथचरित्रानुसारेण सगरचक्रिणः षष्टिसहस्रसुताः पृथग्मातृजाता ज्ञायन्ते, भोजचरित्रे तु सगरचक्रिणा मुनिसिंहाभिधकेवली विज्ञप्तो—भगवान् ! मम सुतो भविष्यतिः, मुनिराह—एकस्मिन् समये षष्टिसहस्रा भविष्यन्ति, कथमिति कौतुकं वर्त्तते ?, मुनिराह—समुदायकर्मवशाद्, अथ रात्रौ यदा तुभ्यं चाम्रफलमेकं शासनाधिपो दास्यति, षष्टिसहस्रस्त्रीणां स्तोकं स्तोकं दातव्यं, सर्वासां पुत्रा भविष्यन्ति, तदा तथा कृतं राज्यलोभादेकया पट्टराज्या तद्भक्षितं, जलोदरीव जठरं जातं, पूर्णमासेषु प्रसवे मर्कोटकसमानाः सुता जाता घृतघुतरुतेन वर्द्धितास्तत्राद्यसुतो जह्नुनामा इत्येकमातृका अपीति एतेषामेकोदरावस्थानत्वं देवशक्त्या ज्ञायत इति ॥ १९ ॥

तथा—घटिकाद्वयमध्ये आनुपूर्व्यनानुपूर्वीभ्यां चतुर्दशपूर्वगणनलब्धिमन्तश्चतुर्दशपूर्वभृतश्चतुर्दश पूर्वाणि गणयन्ति तत् स्मरणमात्रेण वाचा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्दशपूर्वधराश्चतुर्दश पूर्वाणि ताल्वोष्ठपुटसंयोगजन्यवाचा घटिकाद्वयमध्ये गणयन्ति, यदुक्तं परिशिष्टपर्वाणि

" सोऽप्युवाच महाप्राणध्यानमारब्धमस्ति यत् । साध्यं द्वादशभिर्वर्षैर्नागमिष्याम्यहं ततः ॥ ६१ ॥ महाप्राणे हि निष्पन्ने, कार्ये कस्मिंश्चिदागते । सर्व्वपूर्व्वाणि गण्यन्ते, सूत्रार्थाभ्यां मुहूर्त्ततः ॥ ६२ ॥" इति, इयमपि लब्धिः केषाञ्चित् न सर्व्वेषां पूर्व्वविदामित्यपि ज्ञेयमिति ॥ ६० ॥

तथा—अप्रासुकोदकमोदकादिकं सचित्तविकृतिमध्ये गण्यते द्रव्यमध्ये वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं– श्राद्धविधौ सचित्तविकृतिवर्ज्जं यन्मुखे क्षिप्यते तद्द्रव्यमध्ये गण्यते इति वचनात्प्रासुकनीरोष्णोदकतन्दुलधावनोदकादीनां सचित्तत्वाभावाद्द्रव्यमध्ये गणनं मुद्गमोदकभेषजलड्डकनिर्विकृत-घृतादिनां विकृतित्वाभावाद् द्रव्यमध्ये गणनं च क्रियते, तथैकस्मिन्नपि द्रव्ये पोलिका क्षोभितपोलिका लहचूई सप्तपुटिका गडदादिभेदेन भिन्ननाम-रसस्वादवत्वात् पृथक् पृथक् द्रव्यमध्ये गण्यते, अप्रासुकजलमोदकादिकं तु सचित्तविकृतिमध्ये गण्यते, अधुना केचन द्रव्यमध्येऽपि गणयन्तो दृश्यन्ते, किञ्च रूप्यादिधातुशिलाकादिमुखे क्षिप्यते तद्द्रव्यमध्ये न गण्यते, रसास्वादाभावात् ॥ ६१ ॥

तथा—लोका जिनकल्पिनं नग्नं पश्यन्ति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं--लोकास्तं नग्नं पश्यन्ति,यतः शास्त्रे लज्जाजेता जिनकल्पमङ्गीकरोतीति ॥६२॥

तथा—औषधरसाङ्गमध्ये क्षिप्तं वत्सनागादिकमभक्ष्यं भवति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–औषधादिमध्ये क्षिप्तं वत्सनागभाङ्गिपोस्ताहिफेनादिक-मौषधनिमित्तं गृहीतुमभक्ष्यं न भवति परं कन्दर्पार्थं गृहीतं त्वभक्ष्यं भवतीति ॥ ६३ ॥

तथा—सार्द्धद्वीपद्वये जघन्योत्कृष्टत एकस्मिन् समये तीर्थकृतां कत्यभिषेकाः तथा तत्र कत्यरका भवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सार्द्धद्वीपद्वये जघन्यत एकसमये दश तीर्थङ्करा मेरुपञ्चके शक्रैरभिषिच्यन्ते उत्कृष्टतस्तु विंशतिः, तथा तत्र जघन्यतश्चत्वारोऽरका उत्कृष्टतस्तु पञ्च भवन्तीति ज्ञायते ॥ ६४ ॥

तथा—चक्रवर्त्तिनो मागधादौ कत्यष्टमान् कुर्वन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मागधस्तूप १ वरदामस्तूप २ प्रभासस्तूप ३ वैताढ्यदेवसाधन ४ तिमिस्रादेवसाधन ५ नमिविनमिदेवसाधन ६ सिंधुदेवीसाधन ७ चुल्लहिमवत्साधन ८ गङ्गादेवीसाधन ९ नवनिधानप्रकटीकरणा १० योध्यानगरीप्रवेशकरणार्थं ११ चक्रिणोऽनुक्रमेणैकादशाष्टमान् कुर्वन्तीति जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रे, तीर्थकृच्चक्रिणोऽष्टमान्न कुर्वन्तीत्यपि शान्तिचरित्रेऽस्तीति ज्ञेयम् ॥ ६५ ॥

तथा—चक्रित्वं प्राप्य पुनश्चक्रित्वं कियता कालेन प्राप्यत इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जघन्यतः साधिकसागरेणोत्कृष्टतोऽनन्तकालेन तत् प्राप्यते इति भगवती ११ शतके ॥ ६६ ॥

तथा—कश्चित्पञ्चेन्द्रियजीवं हन्यमानं गोचरयति तदभयदानमनुकम्पादानं वा कथ्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तदभयदानं कथ्यते, यतः श्रीशान्तिनाथजीवेन पूर्वभवे पारापतो मोचितस्तदभयदानं पुष्पमालावृत्तौ कथितमस्तीति ॥ ६७ ॥

तथा—उपधानवाहिना तपोदिने कल्याणकतिथिराराधिता तत्र तेनैव तपसा सरति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बहुतपस्त्वात्तेन तपसा सरतीति ज्ञायते, अन्यथा चतुर्दश्यादिष्वेकाशनकं कृत्वाऽग्रेतना कल्याणकतिथिराराध्यत इति ॥ ६८ ॥

तथा—नारदाः सर्वेऽपि मोक्षं एव यान्ति स्वर्गं वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नारदा मोक्षं स्वर्गं च यान्तीति ऋषिमण्डलवृत्तौ, किञ्च—ते पूर्वं मिथ्यात्विनः पश्चात्सम्यक्त्वभाजस्तत्रैवोक्ता इति, अन्यच्च भीम १ महाभीम २ रुद्र ३ महारुद्र ४ काल ५ महाकाल ६ चतुर्मुख, ७ नवमुख ८—उन्मुखा ९ एवंविधनामान्यपि सन्तीति ॥ ६९ ॥

तथा—सिन्धुदेशे श्रीवीरस्वामिगमने पञ्चशताधिकसहस्रसाधुभिरनशनं कृतं तदक्षराणि प्रसाद्यानीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तदक्षराणि निशीथचूर्णौ सन्ति, तथा श्रूयते च अप्कायमचित्तं जानाना अपि केवलमनःपर्यायावधिश्रुतज्ञानिनो न परिभुञ्जते, अनवस्थाप्रसङ्गभीरुतया, तथा श्रीवर्द्धमानस्वामिना विमलसलिलशैवलपटलत्रसादिरहितो महाद्रहो व्यपगताशेषजलजन्तुकोऽचित्तवारिपरिपूर्णः स्वशिष्याणा तृड्बाधितानामपि पानाय नानुजज्ञे, तथा अचिततिलशकटस्थण्डिलपरिभोगानुज्ञा चानवस्थादोषसंरक्षणाय भगवता न कृतेति, श्रुतज्ञानप्रामाण्यज्ञापनार्थं च, इत्याचाराङ्गप्रथमाध्ययनतृतीयोद्देशकवृत्ताविति ॥ ७० ॥

तथा—अन्धकारे आहारकरणे रात्रिभोजनदोषो लगति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–जे चेव रयणिभोयणदोसा ते चेव संकडमुहंमि । जे च्चेव संकडमुहे, ते दोसा अंधयारंमि ॥ १ ॥ इत्योघनिर्युक्तिवचनात् रात्रिभोजनदोषो लगतीति ज्ञायते ॥ ७१ ॥

तथा—ब्राह्मीसुन्दरीभ्यां पाणिग्रहणं कृतं नवा ? केचन कथयन्ति–भरतेन सुन्दरी बाहुबलिना ब्राह्मी परिणीता, तर्हि बाहुबलेर्वर्षकायोत्सर्गान्ते ताभ्यां भ्रातर्गजादुत्तरेत्युक्तं तत्कथमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–भरतबाहुबलिभ्यां विपरीततया पाणिग्रहणं कृतमित्यक्षराणि आवश्यकमलयगिरिवृत्तौ सन्ति, यत्तु ताभ्यां भ्रातर्गजादुत्तरेत्युक्तं तत्प्राक्तनभ्रातृसम्बन्धात् द्वाभ्यां समुदिताभ्यां कथनात् यतितया च युक्तिमदेवेति ॥ ७२ ॥

तथा—तेजोलेश्यायाः पुद्गलाः सचित्ता अचित्ता वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–लब्धिः पुद्गलरूपा न भवति, शक्तिरूपा भवति, परं तेजोलेश्यापुद्गला जीवेन मुखाज्जीवप्रदेशसहिता निष्कासितास्तस्माज्जीवप्रयोगनिष्काशितत्वात् सचित्ता ज्ञायन्ते इति ॥ ७३ ॥

तथा—देशविरतिसम्यक्त्वधारिणौ द्वादशदेवलोके यातो नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तौ द्वावप्युत्कृष्टतो द्वादशदेवलोके यात इत्यक्षराणि पन्नवणासूत्रे वृत्तौ च सन्तीति ॥ ७४ ॥

तथा—सम्यक्त्वप्राप्त्यनन्तरं कियता कालेन देशचारित्रं सर्वचारित्रं वा लभ्यते इति ?. प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पल्योपमपृथक्त्वेन देशचारित्रं सङ्ख्यातसागरोपमप्रमाणेन सर्वचारित्रं न लभ्यते, इति प्रवचनसारोद्धारवृत्ताविति ॥ ७५ ॥

तथा—दधि गृहस्थैरोदनादिना संसृष्टं तद्दिने प्रहरानन्तरं निर्विकृतिकं भवति, तथा दुग्धमपि राद्धकूरपृथुकादिना संसृष्टं निर्विकृतिकं भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कूरमिश्रं दधि करम्बरूपं जायते, तद् घटिकाद्वयादनु निर्विकृतिकं भवति, यच्च दधि दुग्धं वा 'दुद्धदहि चउरङ्गुले' त्यनुसारेण कूरादिमिश्रं विधीयते तद्भाष्यावचूरिवचनात्पर्युषितं सत् निर्विकृतिकं भवतीति ॥ ७६ ॥

तथा—महागिरिसुहस्तिनौ केन कारणेनार्योपपदौ जाताविति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—"स्वामिना स्थूलभद्रेण, शिष्यौ द्वावपि दीक्षितौ । आर्य-महागिरिरार्यसुहस्ती चाभिधानतः ॥ १ ॥ तौ हि यक्षार्यया बाल्यादपि मात्रेव पालितौ । इत्यार्योपपदौ जातौ, महागिरिसुहस्तिनौ ॥ २ ॥" इति परिशिष्टपर्वण्युक्तमस्तीति ॥ ७७ ॥

तथा—पञ्चदशकर्मादाननिषेधवता धान्यनालिकेरादिफलगुलीहरितालपशूनां विक्रये भङ्गोऽभङ्गो वा ? तथा—सद्दालपुत्रादीनां श्राद्धानां कर्मादानस्य सम्भवो निषेधो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—धान्यादीनां कृतपरिमाणादूर्ध्वं क्रयादिकरणे भङ्गोऽन्यथा तु नेति, तथा सद्दालपुत्रादीनां परिमितत्वादङ्गालादिकर्मकरणेऽपि न कर्मादानसंज्ञेति वृद्धोक्तिः ॥ ७८ ॥

तथा—उपवासी श्राद्धः सन्ध्यायां सामायिकं विधाय मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य प्रत्याख्यानं करोत्यन्यथा वा ?, यदि तथैव तदा वन्दनकदाननिषेधः कस्मादिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामाचारीप्रमुखग्रन्थेषु भोजनदिवसे वन्दनकदानानन्तरं प्रत्याख्यानकरणाक्षराणि सन्ति, परमुपवासदिने

वन्दनकदानानन्तरं प्रत्याख्यानकरणविधिर्नास्ति, मुखपोतिका तु प्रतिलेखिता युज्यते, यस्मात्तां विना प्रत्याख्यानं न शुद्ध्यतीति सामाचार्यस्ति, तथोपधानेऽपि तथैव करणादिति ॥ ७९ ॥

तथा—प्रतिवासुदेवमाता कति स्वप्नान्पश्यतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सा त्रीन् स्वप्नान् पश्यतीति, यदुक्तं श्रीअजितसिंहसूरिकृतशान्तिचारित्रे षष्ठप्रस्तावे–" प्रत्यर्द्धचक्रिणां त्रींश्चान्येषामुत्तमजन्मिनाम् । एकैकमम्बिकाः स्वप्नं, पश्यन्त्येषां हि मध्यतः ॥ १९ ॥ " इति, तथा सप्ततिशतस्थानकेऽपि, किं च–स तान् गज १ कुम्भ २ वृषभा ३ ख्यान् पश्यतीति परम्परया ज्ञेयम् ॥ ८० ॥

तथा—स्वयम्बुद्धाः प्रत्येकबुद्धाश्च नग्ना अनग्ना वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–स्वयम्बुद्धानां पात्रादिर्द्वादशविध उपधिस्तद्यथा–"पत्तं १ पत्ताबंधो २ पायट्ठवणं च ३ पायकेसरिया ४ । पडलाइँ ५ रयत्ताणं ६, गुच्छओ ७ पायनिज्जोगो ॥ १ ॥ तिन्नेव य पच्छागा १० रयहरणं चेव ११ होइ मुहपंत्ती १२ " इति, प्रत्येकबुद्धानां तु जघन्येन रजोहरणमुहपत्तिरूपो द्विविधः, उत्कृष्टतस्तु चोलपट्टक १ मात्रक २ कल्पत्रिकवर्जो ९ नवविध इति पाक्षिकसूत्रबृहद्वृत्तौ, एतदनुसारेण स्वयम्बुद्धाः प्रत्येकबुद्धाश्च चोलपट्टाभावेन सप्रावरणा अपि नग्ना एव ज्ञायन्ते इति ॥ ८१ ॥

तथा—प्रथमाङ्गस्याष्टादशसहस्रपदानि सन्ति, तत्रैकपदप्रमाणं किमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–" पढमं आयारंगं, अट्ठारसपयसहस्सपरिमाणं । एवं सेसंगाविहु, दुगुणादुगुणप्पमाणाइं ॥ १ ॥ " एवमेकादशाङ्गानां त्रिकोटीसप्त (अष्ट) पष्टिलक्ष (षट्) चत्वारिंशत्सहस्रपदानि भवन्ति, तत्रैकपदस्य ५१०८८६८४० एतावन्तः श्लोका अष्टाविंशत्यक्षराणि च भवन्तीत्यनुयोगद्वार (कर्मग्रन्थ) वृत्ताविति ॥ ८२ ॥

१० तथा—सुपार्श्वनाथस्यैका पञ्च नव च फणाः क्रियन्ते तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–" जेणेगपंचनवसिरासु नागसिज्जासु तिसुवि पत्तेयं । जणणी सुमिणे पिच्छइ, गब्भत्थस्सावि सामिस्स ॥ १ ॥ ० तेणेगाइफणा नेया । सुपार्श्वफणपञ्चककृताविदमपि कारणं पूर्वाचार्या [एवं] वदन्ति–

भगवतः छद्मस्थावस्थाया कायोत्सर्गस्थस्योपरि 'सवर्त्तकपक्षिपरिहाराय वन्दनागतधरणेन्द्रेण वैक्रियपञ्चाङ्गुलकरो धृत इति, अत्रार्थे वसुदेवहिंण्डि-द्वितीयखण्डोऽवलोकनीयः, कथावलीप्रथमखण्डेऽप्युक्तं 'नवफणरयणाहरणेहिं तेहिं समोसरणे सक्केण विउव्विज्जइ तिविहंपि सुपाससीसाइं,' "इग पण नव य सुपासो, पासो फण तिन्नसगइगार कमा। फणिसिज्जासुविणाओ, फणिंदभत्तीए नन्नेसु" ॥ १ ॥ इति वचनात् सुपार्श्वपार्श्वनाथयोः फणकृतिर्ज्ञेयेति ॥ ८३ ॥

तथा—'नवण्हं मासाणं बहुपडिपुन्नाण अद्धट्ठमाणराइंदियाण' मित्यत्र नव मासाः सप्त रात्रय एव भवन्ति, यतो यस्य मध्यरात्रावुत्पत्तिः तस्य मध्यरात्रावेव च जन्म तर्हि कथं सार्धाः सप्त रात्रयः प्रोक्ता इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—भगवज्जन्मनि नव मासाः सप्त रात्रय एव भवन्ति, परं सिद्धांतशैलीवशात् 'अद्धट्ठमाणराइंदियाण' मिति पाठो ज्ञायत इति ॥ ८४ ॥

तथा—केवलिना कति परीषहा भवन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—केवलिना क्षुधा १ तृषा २ शीतो ३ ष्ण ४ दंश ५ चर्या ६ शय्या ७ वध ८ रोग ९ तृणस्पर्श १० मल ११ रूपैकादश परीषहा भवन्तीति भगवत्यष्टमशतके नवमोद्देशके इति ॥ ८५ ॥

तथा—अनुत्तरविमानेषु जीवः कति भवान् करोतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—विजयादिषु उत्कर्षतो वारद्वयं, सर्वार्थसिद्धिविमाने एकवारं इति जीवाभिगमवृत्तौ, 'विजयादिषु द्विचरमा' इति तत्त्वार्थसूत्रचतुर्थाध्याये, सर्वार्थसिद्धिविमानादागतोऽनन्तरभवे सिद्ध्यत्येव, विजयादिचतुर्षु गतो मनुष्येष्वेऽऽवायाति, तत्रापि जघन्येन एकं द्वौ वा भवौ उत्कर्षतश्चतुर्विंशतिभवान्, तत्र नरभवेऽष्टौ देवभवेऽष्टौ भूयो नरभवेऽष्टौ ततः सिद्ध्यत्येव, विजयादिषु द्विरुत्पन्नस्य नियमात् सिद्धिरनन्तरभव एवेति प्रघोषः, प्रज्ञापनायां संख्यातभवानिति ॥ ८६ ॥

तथा—विष्णुकुमार एको द्वौ वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—वासुपूज्यतीर्थे नमुचिकृतोपद्रववारकः प्रथमो, द्वितीयः श्रीशान्तिनाथतीर्थेऽभूदित्यष्टाविंशत्युत्तराध्ययनचतुर्दशसहस्रीवृत्तौ ज्ञेयम् ॥ ८७ ॥

तथा—श्रीह्रीप्रभृतिषड्देव्यश्चतुर्विंशतिजिनयक्षिण्यः षट्पञ्चाशद्दिक्कुमार्यः सरस्वती श्रुतदेवी शासनदेवी चेत्येतासां मध्ये का भवनपतिनिकायवासिन्यः काश्च व्यन्तरनिकायवासिन्य इति साक्षरं व्यक्त्या प्रसाद्यमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—श्रीह्रीप्रभृति षड् देव्यो भवनपतिनिकायान्तर्गता इति मलयगिरिकृतबृहत्क्षेत्रविचारटीकायामिति, तथा चतुर्विंशतिजिनयक्षिण्यस्तु व्यन्तरनिकायान्तर्गता एव सम्भाव्यन्ते, यत उक्तं संग्रहणीसूत्रे-'वतरं पुण अट्ठविहा पिसायभूआ तहा जक्खे' त्यादि ॥ तथा षट्पञ्चाशद्दिक्कुमार्यस्तु श्रीआवश्यकचूर्णौ षट्पञ्चाशद्दिक्कुमारीणां ऋद्धिवर्णने 'बहूहिं वाणमंतरेहिं देवेहिं देवीहिंय सद्धिं संपरिवुडा' इत्याद्युक्तानुसारेण व्यन्तरनिकायान्तर्गता ज्ञायन्त इति। तथा शासनदेवी तु जिनयक्षिण्येव नापरेति, तथा सरस्वती श्रुतदेवी तु पर्यायान्तरमिति ज्ञायते परं कुत्रापि तदायुर्माननिकाया न दृश्यन्त इति ॥ ८८ ॥

तथा—"सुत्ते अत्थे भोअण, काले आवस्सए अ सज्झाए। संथारएवि अ तहा, सत्तेया हुंति मंडलिओ" ॥ १ ॥ एतद्गाथोक्तसप्तमण्डलीसत्यापनस्थानकानि कानि भवन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रातः स्वाध्यायकरणं सूत्रमण्डली, व्याख्यानमर्थपौरुषी चार्थमण्डली २ भोजनमण्डली प्रतीता ३ कालप्रवेदनं कालमण्डली ४ उभयकालप्रतिक्रमणमावश्यकमण्डली ५ स्वाध्यायप्रस्थापनं स्वाध्यायमण्डली ६ संस्तारकविधिभणनं संस्तारकमण्डली च ज्ञायते ७, किञ्च तृतीयप्रहरप्रतिलेखनादेशमार्गणमण्डली प्रश्नोत्तरसमुच्चयवचनादावश्यकमण्डल्यन्तर्भूतेति बोध्यम् ॥ ८९ ॥

तथा—वीरनिर्वाणात् १९२ वर्षे "जीअं काऊण पणं, तुरुमिणिदत्तस्स कालिअज्जेण। अवि अ सरीरं चत्तं, न य भणिअमहम्मसंजुत्तं" ॥ १ ॥ एतद्गाथोपदर्शितचरित्रः कालिकाचार्यः प्रथमः, वीरात् ३३५ वर्षे पढमाणुओग कासी० इति ऋषिमण्डलसूत्रानुसारेण प्रथमानुयोगकर्त्ता द्वितीयः,

वीरात् ४५३ वर्षे गर्दभिल्लोच्छेदी तृतीयः, वीरात् ५८४ वर्षे आर्यरक्षितसूरिः शक्रपृष्टनिगोदविचारव्याख्याता शक्रदत्तनामा कालिकाचार्यः चतुर्थः, प्राकृतदीपालिकाकल्प १ संस्कृतकालिकाचार्यकथा २ श्राद्धविधिविनिश्चय ३ श्राद्धविधि ४ विचारामृतसंग्रह ५ भरहेसरबाहुबलीवृत्ति ६-प्रमुखग्रन्थानुसारेण वीरात् ९९३ वर्षे पञ्चमीतः चतुर्थ्यां पर्युषणापर्व्वाऽऽनेता पञ्चम इत्येतत्कालिकाचार्यपञ्चकं सत्यमसत्यं वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**—भवल्लिखितकालिकाचार्यपञ्चकं सत्यमिव प्रतिभाति परं तद्ग्रन्थावलोकने सत्येव निर्णयो ज्ञापयिष्यत इति ॥ ९० ॥

तथा—साध्वीनां कालिकयोगक्रियाया श्रावकदत्तानि वन्दनकानि शुद्ध्यन्ति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—साध्वीनां कालिकयोगक्रियायां श्राद्धदत्तानि वन्दनकानि शुद्ध्यन्तीति वृद्धाः ॥ ९१ ॥

तथा—षोडशप्रहरानन्तरं दध्यऽभक्ष्यं स्यात् द्वादशप्रहरानन्तरं वेति व्यक्त्या प्रसाद्यमिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—"आमगोरससंपृक्तं द्विदलं पुष्पितौदनं । दध्यहर्द्वितयातीतं, क्वथितान्नं च वर्जयेत्—" ॥ १ ॥ इति **योगशास्त्र**तृतीयप्रकाशे, एतद्व्याख्यालेशो यथा—इह हि इयं स्थितिः—केचिद्भावा हेतुगम्याः केचित्त्वागमगम्यास्तत्र ये यथा हेत्वादिगम्याः ते तथैव प्रवचनधरैः प्रतिपादनीयाः, आगमगम्येषु हेतून् हेतुगम्येषु त्वागममात्रं प्रतिपादयन् आज्ञाविराधकः स्यादित्यामगोरससंपृक्तद्विदलादौ न हेतुगम्यो जीवसद्भावः किन्त्वागमगम्य एव, तथाहि—आमगोरससम्पृक्ते द्विदले आदिशब्दात् पुष्पितौदने अहर्द्वितयाऽतीते च दध्नि क्वथितान्ने च ये जंतवस्ते केवलज्ञानिभिर्दृष्टा इत्यामगोरसमिश्रद्विदलादिभोजनं वर्जयेदिति, तद्भोजनाद्धि प्राणातिपातलक्षणो दोषः स्यादिति । अहर्द्वितयातीतमिति कोऽर्थो—दिनद्वयाऽतिक्रमेऽभक्ष्य, दिवसग्रहणे रात्रिग्रहणं समागतमेव यथा—त्रिंशद्दिनैर्मासः पञ्चदशादिनैः पक्ष इत्यर्थः, एतावता रात्रिद्वयातिक्रमे द्वादशादिप्रहरातिक्रान्तं दध्यभक्ष्यम् । यदा प्रथमदिवसे प्रभाते मेलितं तदा षोडशप्रहरानन्तरमप्यभक्ष्यं भवति परं षोडशप्रहरनियमो नेति सम्भाव्यते, यतः पूर्वदिने सन्ध्यायां मेलितं द्वादशप्रहरानन्तरमप्यभक्ष्यं भवति इति ॥९२॥

तथा—कृतगृहसत्कप्रत्याख्यानः श्राद्धो गृहे गत्वाऽन्यत्र भोजनं करोति तदा शुद्धयति । किं वा तत्र दन्तधावनं विधायेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कृतगृहसत्कप्रत्याख्यानः श्रावको गृहे गत्वा पारितगृहसत्कप्रत्याख्यानो दन्तधावनकरणमन्तराप्यन्यत्र भुङ्क्ते तदा शुद्धयतीति वृद्धाः ॥ ९३ ॥

तथा—चक्षुर्विकलस्य साधोः पार्श्वे कालिकोत्कालिकयोगस्य क्रिया कृता शुद्धयति नवेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कालिकोत्कालिकयोगक्रिया चक्षुर्विकलस्य साधोः पार्श्वे प्रायो न शुद्धयतीति ज्ञातमस्ति ॥ ९४ ॥

तथा—'**बारस मुहुत्त गब्भे,' 'इअरे चउवीस विरह उक्कोसो'** एतद्विरहकालः संमूर्च्छजमनुष्याणां कियता कालेन भवतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**—इह मनुष्या द्विविधाः—सम्मूर्च्छजाः गर्भजाश्च, तत्राद्याः कदाचिन्न भवन्त्येव, जघन्यतः समयस्योत्कृष्टतस्तु चतुर्विंशतिमुहूर्त्तान्तरकालस्य प्रतिपादितत्वात्, उत्पन्नानां तु जघन्यत उत्कृष्टतश्चान्तर्मुहूर्त्तस्थितिकत्वेन परतः सर्व्वेषां निर्लेपकत्वसम्भवात्, यदा तु भवन्ति तदा जघन्यत एको द्वौ त्रयो वा, उत्कृष्टतस्तु असङ्ख्याताः, इतरे तु संख्येया भवन्तीत्य**नुयोगद्वारवृत्तौ** । त्रसत्वं—त्रसत्वेनोत्पत्तिः, सततमनवरतं, जघन्यत एकं समयमुत्कर्षत आवलिकाऽसङ्ख्येयभागं कालं, परतोऽवश्यमन्तरम् । अपि चास्तां सामान्येन त्रसत्वम्, किन्तु द्वीन्द्रियास्त्रीन्द्रियाश्चतुरिन्द्रियास्तिर्यक्पञ्चेन्द्रियाः सम्मूर्छजमनुष्याः अप्रतिष्ठाननरकावासनारकवर्ज्जाः शेषाः प्रत्येकं नारका अनुत्तरसुरवर्ज्जाः शेषाः प्रत्येकं देवाश्च निरन्तरमुत्पद्यमाना जघन्यत एकं समयमुत्कृष्टत आवलिकाया असङ्ख्येयभागं कालं इति **पंचसंग्रहवृत्तौ** ४९ पत्रे, एतदक्षरानुसारेणोत्कृष्टतः कदाचिदावलिकाया असंख्येयभागकालानन्तरं सम्मूर्छजमनुष्याणां चतुर्विंशतिमुहूर्त्तविरहकालः सम्भवतीति ॥ ९५ ॥

तथा—एकेन केनचिच्चारित्रब्रह्मचर्यादिव्रतं गृहीतं, पश्चात्कर्मवशाद्भग्नम्, अपरेण तु तद्भङ्गभयादेव न गृहीतं, तयोर्मध्ये को गुरुः कश्च लघुरिति साक्षरं प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**—येन व्रतग्रहणवेलायां शुभाध्यवसायेन यत्कर्मार्जितं बोधिलाभस्वर्गायुर्बन्धादि तदर्ज्जितमेव, **गौतमप्रतिबोधित**

हालिकवत्, कर्म्मवशाच्च तद्भङ्गेऽपि निन्दागर्हादिना नन्दिषेणादिवत् शुद्धोऽपि स्यात्, तदपेक्षया स लघुकर्म्मा । येन तु तद्भङ्गभयादेव न गृहीतं स गुरुकर्म्मा, तद्ग्रहणलाभाभावादिति । अन्यथा तु " वयभङ्गे गुरुदोसो, थेवस्सवि पालणा गुणकरी उ । गुरुलाघवं च नेअं, धम्मंमि अओ अ आगारा ॥ १ ॥ इत्यपि प्रत्याख्यानपञ्चाशके प्रोक्तमस्तीति ॥ ९६ ॥

तथा—दध्ना पर्युषितौदनमेकीकृत्य करम्बको विहितः, स तृतीयदिने यतीना कल्पते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—दध्ना तक्रेण च द्वितीयदिनौदनो द्वितीयदिने तृतीयदिने वा करम्बको विहितः स तृतीयदिने साधूनां विहर्त्तुं कल्पते इति परम्पराऽस्तीति ॥ ९७ ॥

तथा—उपधानवाहिना परिपूर्णप्रवेदनक्रियाकरणानन्तरं मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनं विनाऽऽलोचनादिकं शुद्ध्यति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—उपधानवाहिना परिपूर्णप्रवेदनक्रियाकरणानन्तरं मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनं विनाऽपि आलोचनं क्षामणकं च क्रियमाणं परमगुरूणा पार्श्वे दृष्टमस्ति, सम्प्रत्यपि च कार्यमाणमस्तीति ॥ ९८ ॥

तथा—श्राद्धादिना जपमालादिकं साधुवन्नमस्कारद्वयेन त्रयेण वा स्थाप्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—श्राद्धैर्जपमालादिकं नमस्कारत्रयेण स्थाप्यते इत्यविच्छिन्नपरम्पराऽस्ति, परमुत्थापनमुभयोरप्येकेनैव नमस्कारेणेति बोध्यम् ॥ ९९ ॥

तथा—जीवानामिन्द्रत्वप्राप्तिः सकृदनेकशो वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इन्द्रत्वं चाक्रित्वं चानेकशः प्राप्नोति जीवो, यतः—" देविंदचक्कवट्टित्तणाइं मुत्तूण तित्थयरभावं । अणगारभाविआवि अ, सेसा य अणंतसो पत्ता ॥ १ ॥ ' एषा गाथा प्रत्याख्यानप्रकीर्णके ६१ देवेन्द्रत्वं चक्रवर्तित्वादिकं च मुक्त्वा शेषा भावा अनन्तशः प्राप्ताः, देवेन्द्रत्वं चक्रवर्त्तित्वं तु अनेकशः प्राप्यते, न त्वनन्तश इति भावार्थः ।

तथा—देविंदचक्कवट्टित्तणाइं रज्जाइं उत्तमा भोगा। पत्ता अणंतखुत्तो, नयऽहं तत्तिं गओ तेहिं ॥ १ ॥' एषा मरणसमाधिप्रकीर्णके महाप्रत्याख्यान प्रकीर्णके च, अत्रापि अनन्तकृत्व इति अनन्तशब्दोऽनेकपर्यायो ज्ञेयः। एभिरक्षरैरिन्द्रत्वमनेकशः प्राप्यते भव्यैरिति ॥ १०० ॥

तथा—जीवप्रदेशादाकाशप्रदेशस्तुल्यो वाऽधिको वा हीनो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीवप्रदेशाकाशप्रदेशयोर्निर्विभागभागरूपत्वेन तुल्यत्वमेवेति मन्तव्यम् ॥ १०१ ॥

तथा—कश्चित्साधुरन्तर्मुहूर्त्तमानाभ्या पष्ठसप्तगुणस्थानकाभ्यामुत्कर्षतो देशोनपूर्व्वकोटिं यावत्तिष्ठतीति तयोरन्तर्मुहूर्त्तं समानं न्यूनाधिकं वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पष्ठगुणस्थानस्यान्तर्मुहूर्त्तं महत् सप्तमस्य च लघ्विति भगवतीसूत्रतृतीयशतके, तत्रैव मतान्तरेण द्वे[1] अपि प्रत्येकं पूर्व्वकोटिमाने प्रोक्ते स्त इत्यपि ज्ञेयम् ॥ १०२ ॥

तथा—तीर्थकृज्जननी चतुर्दश स्वप्नान् स्फुटान् पश्यति, चक्रवर्त्तिजननी त्वस्फुटानित्यक्षराणि सन्ति प्रघोषो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चक्रवर्तिमाता अस्फुटान् पश्यति, तदुक्तं—"चतुर्दशाप्यमून् स्वप्नान्, या पश्येत् किञ्चिदस्फुटान्। सा प्रभो प्रमदा सूते, नन्दनं चक्रवर्तिनम्" ॥ १ ॥ इति वासुपूज्यचरित्रे ॥ १०३ ॥

तथा—स्फटिकादिपृथ्वी सचित्ताऽचित्ता वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्फटिकादिपृथ्वी सचित्ता 'फलिहमणिरयणविद्रुम' इति वचनात्, रत्नान्यचित्तानि भवन्ति, सुवण्णरयणमाणिमुत्तियसंखसिलप्पवालरत्तरयणाणि अचित्ताणि' इत्यनुयोगद्वारसूत्रप्रान्तवचनादिति ॥ १०४ ॥

---

१ सामान्येन प्रमत्ताप्रमत्तत्वे, तेन केवलित्वकालोऽप्यप्रमत्तत्वे।

तथा—नव नारदाः कस्मिन् वारके सञ्जाता इति साक्षर प्रसाद्यामिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—नव नारदाः वासुदेवसमानकालीनाः सम्भाव्यन्ते, तत्तच्चरित्रादिषु तद्वारके तेषा गमनागमनादिश्रवणादिति ॥ १०५ ॥

तथा—शान्तिनाथजनन्या द्विश्चतुर्दश स्वप्ना दृष्टा उतैकवारामिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—शान्तिनाथजनन्या द्विश्चतुर्दश स्वप्ना दृष्टा, यदुक्तं शत्रुञ्जयमाहात्म्येऽष्टमपर्वणि " द्विःस्वप्नदर्शनादर्हच्चक्रिजन्मसुनिश्चया । रत्नगर्भेव सा गर्भं, बभार शुभदोहदा ॥ १६ ॥ " इति, एवमन्यत्रापीति ॥ १०६ ॥

तथा—तपःकरणाशक्तस्य श्राद्धस्य आलोचनाप्रायश्चित्तद्रव्यं क्व व्यापार्यते जिनालयेऽन्यत्र वा तत्कियद्दीयत इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—आलोचनाप्रायश्चित्तविषये द्रव्यमोचनं तु तपःसामर्थ्याऽभावे आलोचनाऽऽदातुः सम्पत्त्यनुसारेण दीयते नत्वियत्तान्वितं, तद्द्रव्यं चामारिजिनमन्दिरचित्कोशादिषु यथावसरमुपयुज्यते इति ॥ १०७ ॥

तथा—श्रावको वन्दनकानि ददत् मुखवस्त्रिकया गुरुपादं प्रमार्जयति तदाऽऽशातना लगति न वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मुखवस्त्रिकया गुरुपादप्रमार्ज्जने आशातना ज्ञाता नास्ति, प्रत्युत तत्प्रमार्ज्जनं युज्यते, यथा शिष्या गुरुपादौ रजोहरेण प्रमार्ज्जयन्ति तद्वदिदमपि ज्ञेयमिति ॥ १०८ ॥

तथा—छक्किोपधानवहनानन्तरं षण्मासमध्ये मालापरिधानं शुद्ध्यति किं वा षण्मासानन्तरामिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तद्वहनानन्तरं षण्मासमध्य एव मालापरिधापनं शुद्ध्यतीत्येकान्तो ज्ञातो नास्ति परं त्वरितं परिधाप्यते तदा वरमिति ॥ १०९ ॥

तथा—उपधानवाचना तपःपूर्त्तौ तपोदिने एव दीयतेऽन्यथा वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पूर्णे तपस्युपधानवाचना दीयमानाऽस्ति, परं तपोदिने एव दीयते इत्येकान्तो ज्ञातो नास्तीति ॥ ११० ॥

तथा—क्षारककरीरादिकमातपे दत्त्वा पश्चात्तैलादिदाने सन्धानकं भवति नवेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—क्षारककरीरादिकं दिनत्रयमातपे दत्त्वा पश्चात्तैलादिदापने न सन्धानकं जायत इत्थं श्रीपरमगुरुपार्श्वे श्रुतं नास्ति, एवंविधान्यक्षराण्यपि दृष्टानि न सन्ति, प्रत्युत क्षारककरीरादिकमध्ये स्थितं पानीयं दिनत्रयोपरि यदि न शुष्यति तदा सन्धानकं जायत इति ॥ १११ ॥

तथा—'पच्छा इरिआवहियाए' इति पाठानुसारेण श्राद्धानां सामायिककरणानन्तरमीर्यापथिकीप्रतिक्रमणं दृश्यते, तस्यार्थः प्रसाद्य इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एतस्य विस्तरः सर्वोऽप्यावश्यकचूर्णिमध्येऽस्त्यन्ये ग्रन्थास्तु सर्वे तदनुसारिणो वर्त्तन्ते, तथाऽऽवश्यकचूर्णिमध्ये ईर्यापथिकी सामायिकसम्बद्धा कथिता नास्ति, यतो 'जइ चेइयाइं अत्थि' इत्यादिकस्तत्र पाठः कथितोऽस्ति, तस्माच्चैत्यगमनसम्बद्धाऽसौ ज्ञायते, अन्यस्तु सामायिककरणविधिरीर्यापथिकीप्रतिक्रमणमुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनादिः सर्वः परम्परया ज्ञायते, तत ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्यैव सामायिकं करणीयमिति ॥ ११२ ॥

तथा—'सरीरमुस्सेह अंगुलेण तह' त्ति वचनादेकान्तेन किं शरीरमानमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उत्सेधाङ्गुलेन शरीरमानमुक्तमस्ति, तथापि तत्प्रायिकं सम्भाव्यते, तेन न काप्यनुपपत्तिः, यद्येकान्ततः शरीरमानमुत्सेधाङ्गुलेनैव स्यात्तदा प्रज्ञापनोपाङ्गादावुक्तो द्वादशयोजनप्रमाणशरीरोऽसालिकाजीवो महाविदेहादिचक्रिणां प्रमाणाङ्गुलेन द्वादशयोजनप्रमाणस्य स्कन्धावारस्य विनाशहेतुः कथं सम्भवति ? कथं वा कृतलक्षयोजनवैक्रियरूपेण सौधर्मदेवलोकं गतेन तेन चमरेन्द्रेणैकः पादः पद्मवरवेदिकायां मुक्तोऽपरश्च सुधर्मसभायामित्यादिकं भगवत्युक्तं सम्भवतीति बोध्यम् ॥ ११३ ॥

तथा—मुखपोतिकाप्रतिलेखनाया ' सुत्तत्थ तत्तदिट्ठी ' त्यादि भावना कथितास्ति, सा स्थापनाचार्यप्रतिलेखनायां क्रियते न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–प्रवचनसारोद्धारसूत्रवृत्तिप्रतिक्रमणहेतुगर्भप्रमुखग्रन्थादिषु मुखवस्त्रिकादेहयोः पञ्चाशत्प्रतिलेखनानां भावना कथिताऽस्ति न तु स्थापनाचार्यप्रतिलेखनायाः, तथापि मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनायास्त्रीणि कारणानि कथितानि, यथा–जइवि पडिलेहणाए, हेऊ जियरक्खणं जिणाणा य। तहवि इमं मणमक्कडनिज्जंतणत्थं मुणी बिंति ॥ १ ॥ इति, तानि तु स्थापनाचार्यादिप्रतिलेखनायामपि ज्ञायन्त इति बोध्यम् ॥ ११४ ॥

तथा—श्राद्धानामुपवासे तन्दुलधावनं रक्षानीरं च कल्पते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तेषामुपवासे प्रासुकमुष्णोदकं चेति पानीयद्वयं कल्पते तन्दुलधावनं रक्षाजालं च प्रासुकं भवति, परं श्राद्धानां न कल्पत इति ॥ ११५ ॥

तथा—कृष्णेनाऽष्टादशसहस्रसाधूनां वन्दनकानि दत्तानि तानि किं लब्ध्याऽन्यथा वा ? यदि लब्ध्या तदा वीरासालविकस्यापि तथैवान्यथा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कृष्णेन सहस्रादिपरिवारसहितथावच्चापुत्रादीनामग्रेसराणां वन्दनकानि दत्तानि, तदनुयायिसमस्तपरिवारस्यापि तानि समागतान्येव, ततो मनसा त्वष्टादशसहस्रसाधूनां दत्तान्येव, यदीत्थं न कथ्यते तदा वेला न प्राप्नोति, यतो दिनमानं तदा महन्नाभूत्तया कृष्णस्यापि वन्दनकदानलब्धिर्ज्ञाता नास्ति, तस्माद्वीरासालविकस्य वन्दनकदाने न काप्याशङ्केति ध्येयम् ॥ ११६ ॥

तथा—चैत्रमासवृद्धौ कल्याणकादि तपः प्रथमे द्वितीये वा मासि कार्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रथमचैत्राऽसितद्वितीयचैत्रसितपक्षाभ्यां चैत्रमाससम्बद्धं कल्याणकादितपः श्रीतातपादैरपि कार्यमाणं दृष्टमस्ति, तेन तथैव कार्यमन्यथा भाद्रपदवृद्धौ मासक्षपणादितपांसि कुत्र क्रियन्त ? इति ॥ ११७ ॥

तथा—' उच्चनीयमज्झिमकुलाइं अडइ ' इति अत्र लुम्पाका नीचशब्देन सर्व्वाणि नीचकुलानि वदन्ति, तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नीचकुलानि—दरिद्रकुलानि उच्चकुलानि—ऋद्धिमत्कुलानीति श्रीदशवैकालिकवृत्त्यादिषु व्याख्यातमस्तीत्यतो नीचशब्देनाऽनृद्धिमत्कुलानि ज्ञेयानि न तु गर्हणीयकुलानि, तथा च दशवैकालिकेऽपि ' पडिकुट्ठकुलं न पविसे ' इत्यादि सूपपन्नमिति ॥ ११८ ॥

तथा—समुदानीभिक्षा किमुच्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उच्चावचं धनापेक्षया उत्तमाधमं कुलं चरेत् सा समुदानीभिक्षोच्यते इति श्रीदशवैकालिकसूत्रपिण्डैषणाध्ययनवृत्त्यादिपूक्तमस्तीति ॥ ११९ ॥

तथा—पौषधिकेन जिनालये गत्वा प्रहरे सार्द्धप्रहरे वा देवा वन्दितास्तस्य कालवेलायां पुनर्देववन्दनं युज्यते न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—येनाऽकाले देवा वन्दितास्तस्य कालवेलायां पुनर्देववन्दनं युज्यते, यतः कालवेलाकार्यं कालवेलायामेव कर्त्तव्यं, परम्पराऽप्येवमेव दृश्यत इति ॥१२०॥

अथ पण्डितदेवविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि ।

यथा—उपस्थापनायाः प्राक् दशवैकालिकयोगोत्तरं सप्तमण्डल्या आचाम्लानि कारयितुं कल्पन्ते न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—निर्व्यूढेऽपि दशवैकालिकयोगे विनोपस्थापनां सप्तमण्डल्या आचाम्लानि कारयितुं न कल्पन्ते, योगविधावप्येतदुक्तमस्तीति ॥ १२१ ॥

तथा—चतुरशीतिलक्षपूर्व्वायुषां श्रीऋषभदेवेन सार्द्धं मोक्षं गतानां भरतस्याष्टनवतिभ्रातॄणामायुरपवर्त्तनं कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बाहुबलेरिव यदि तेषामायुश्चतुरशीतिलक्षपूर्व्वप्रमाणं क्वापि ग्रन्थे प्रोक्तं स्यात् तदा तदपवर्त्तनस्य हरिवंशकुलोत्पादयुगलिकायुरपवर्त्तनादिवदाश्चर्यान्तर्भावान्न दोष इति ॥ १२२ ॥

तथा—यतिः श्राद्धगृहे गत्वोपविश्य भक्तादिकं गृह्णाति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यतिः श्राद्धगृहे कारणं विनोपविश्य भक्तादिकं न

गृह्णाति, " तिण्हमण्णयरागस्स, निसिज्जा तस्स कप्पइ । जराए अभिभूअस्स, गिलाणस्स तवस्सिणो ॥ १ ॥ " इति दशवैकालिकषष्ठाध्ययने प्रतिपादितत्वादिति ॥ १२३ ॥

तथा—पौषधदिने श्राद्धः प्रतिक्रमणं कृत्वा देवान् वन्दित्वा पश्चात् पौषधं करोति तथा कृतः पौषधः शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-पौषधं कालवेलायां कृत्वा प्रतिक्रमणं च कृत्वा देवान् वन्दत इति विधिः, कालातिक्रमादिकारणवशात्तु पूर्वं देवान् वन्दित्वा पश्चात्पौषधं गृह्णातीति ॥ १२४ ॥

तथा—प्रवालाद्यक्षमालाग्रे प्रतिक्रान्तिः शुद्ध्यति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सूत्रीयनिश्चलमणिकाक्षमालाग्रेस्थापनपुरःसरक्रियाकरणविधिर्दृश्यते परम्परयेति ॥ १२५ ॥

तथा—साधूनां सप्त चैत्यवन्दनानि प्रोक्तानि, तेषां मध्ये प्रतिक्रमणयोर्द्वे चैत्यवन्दने कुत्र स्थाने क्रियते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्राभातिकप्रतिक्रमणे 'इच्छामो अणुसट्ठिं' इति कथनानन्तरं यद्देववन्दनं क्रियते, तत्रैकं चैत्यवन्दनं, सन्ध्याप्रतिक्रमणे तु दैवसिकप्रतिक्रमणस्थापनादर्वाग् यद्देववन्दनं क्रियते तच्चैत्यवन्दनं द्वितीयमित्यक्षराणि सङ्घाचारवृत्तौ सन्तीति ॥ १२६ ॥

तथा—एकोनत्रिंशदधिकद्विशतषष्ठोच्चारः कृतोऽस्ति, परं शक्त्यभावे एकान्तरोपवासैः कर्तुं शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकोनत्रिंशदधिकद्विशतषष्ठा उच्चरितास्तदा षष्ठा एव कर्तुं शुध्यन्ति ॥ १२७ ॥

तथा—आश्विनचैत्राऽस्वाध्यायमध्ये उपवासः क्रियते स विंशतिस्थानकमध्ये प्रक्षेप्तुं शुद्ध्यति न वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आश्विनचैत्राऽस्वाध्यायमध्ये सप्तम्यादिदिनत्रयकृतोपवासो विंशतिस्थानकमध्ये प्रक्षेप्तुं न शुध्यतीति ॥ १२८ ॥

तथा—श्रीवीरजन्मनि गुलपर्प्पटिकादिभोजनं लात्वाऽऽगच्छन्ति तदुपरि यतीनां वासक्षेपः कृतः शुद्धयति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीवीरजन्मनि गुडपर्प्पटिकादिभोज्योपरि सुविहिताना वासक्षेपपरम्परा नास्तीति ॥ १३० ॥

अथ पण्डितश्रीविनयकुशलगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च—

यथा—' चरगपरिव्वाय बंभलोगो जा ' इति वचनानुसारेण द्वादशे स्वर्गे ग्रैवेयके च मिथ्यात्विनः केऽवतरन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्वादशस्वर्गे गोशालकमतानुसारिणः आजीविका मिथ्यादृशो व्रजन्ति, ग्रैवेयके तु यतिलिङ्गधारिनिह्नवादयो मिथ्यादृष्टयो व्रजन्तीत्यौपपातिकादौ प्रोक्तमस्तीति ॥ १३१ ॥

तथा—तामलिनाऽन्ते साधवो दृष्टाः सम्यक्त्वं च प्राप्तमिति प्रघोपः क्व शास्त्रेऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अयं प्रघोषः श्री जिनेश्वरसूरिकृतकथानककोशे वर्त्तते ॥ १३२ ॥

तथा—इन्द्रास्सर्व्वेऽपि सर्व्वदा सम्यग्दृष्टय एव मिथ्यादृष्टयोऽपि वा कदाचिद्भवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सर्वेऽपीन्द्रास्सर्व्वदा सम्यग्दृष्टय एव सम्भाव्यन्ते, न तु मिथ्यादृष्टयो, यतो जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यादौ निर्व्वाणकल्याणकादौ ' निराणंदे अंसुपुण्णनयणे ' इत्यादिभक्तिप्राग्भारसूचकानि तेषां विशेषणान्युपलभ्यन्ते ॥ १३३ ॥

तथा—छक्कियाख्योपधाने उच्चरितपञ्चमीतपसां षष्ठदिने पञ्चमी समेति तदा पञ्चम्युपवासं कृत्वा सप्तमदिने आचाम्लं करोति किं वा षष्ठं करोतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सप्तमदिने उपवासस्यावश्यकरणीयत्वेन षष्ठं करोति, शक्त्यभावे तु तदनुसारेणैवोपधानप्रवेशं करोतीति ॥ १३४ ॥

तथा—येषां नक्षत्राणां द्वित्र्यादितारकास्सन्ति तेषु प्रत्येकमेकस्मिन्वा विमानवाहकास्सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—केषुचिन्नक्षत्रेषु यद्यपि ताराबाहुल्यं प्रोक्तमस्ति, तथापि तत्र मौलं यन्नक्षत्रविमानं तत्र चतुस्सहस्रमिता विमानवाहकाः, तारारूपविमानेषु तु प्रत्येकं द्विसहस्रमिता विमानवाहका भवन्तीति सम्भाव्यते सङ्ग्रहणीवृत्त्याद्यनुसारेणेति ॥ १३५ ॥

तथा—ध्यानानि रूपीण्यरूपीणि वेति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—ध्यानान्यरूपीणि, आत्मपरिणामरूपत्वात्तेषामिति ॥ १३६ ॥

तथा—सम्यक्त्वधारिणो देवा एकस्मिन् समये कति च्यवन्ते इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सम्यग्दृष्टिदेवा उत्कर्षत एकस्मिन् समये सङ्ख्याता एव च्यवमानास्सम्भाव्यन्ते आगमानुसारेण, यतस्तत्र सम्यग्दृशा देवानां मनुष्येष्वेवोत्पादोऽभ्यधायि, तेषां च सङ्ख्यातत्वादिति ॥ १३७ ॥

तथा—प्रथमदिने एक उपवासः कृतो द्वितीयदिने तु द्वितीय इत्थं कृतं षष्ठतप आलोचनामध्ये समायाति न वा ? तथा प्रहरानन्तरं प्रत्याख्यात उपवास आलोचनामध्ये आयाति न वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यद्यपि संलग्नतया प्रत्याख्यात षष्ठादितपस्तथा कालवेलाप्रत्याख्यातमुपवासतपश्च बहुफलदायि भवति, तथापि विशकलिततयोच्चारित षष्ठादितपः कालातिक्रमेणोच्चारितमुपवासतपश्च सर्वथाऽऽलोचनामध्ये नायातीत्येकान्तो ज्ञातो नास्तीति ॥ १३८ ॥

तथा—सौधर्म्मे किल्बिषिकाणां विमानानि द्वात्रिंशल्लक्षमध्येऽन्यानि वा ? तेषां देवानां च सम्यक्त्वं भवति न वा ? तथा तत्र प्रतिमास्सन्ति नवेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सौधर्म्मे द्वात्रिंशल्लक्षविमानानि देवलोकमध्ये, किल्बिषिकविमानानि तु स्वर्लोकादधः सङ्ग्रहिण्यादौ प्रतिपादितानि सन्ति, तथा तेषा सम्यक्त्वप्रतिमापूजाक्षराणि शास्त्रे दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ १३९ ॥

तथा—लवणसमुद्रे वृद्धकलशानां लघुकलशानां च मुखानि सर्व्वथा पानीयस्याधो वर्त्तन्ते किंवा सहस्रयोजनानामुपरीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कलशानां मुखानि पानीयस्याधो भूमिसम्बद्धानि वर्त्तन्त इति प्रवचनसारोद्धारसूत्रवृत्तिक्षेत्रसमासानुसारेण ज्ञायत इति ॥ १४० ॥

तथा—मेरोर्मेखलास्वरूपं केनाकारेण विद्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं- अनेन स्थापिताकारेण मेरोर्मध्ये, नतु बहिस्तान्मेखला वर्त्तत इति ॥ १४१ ॥

तथा—प्रतिमाधरो यतिर्यदि परीषहादिना न क्षुभ्यति तदा अवधिज्ञानादि प्राप्नोति, यदि च क्षुभ्यति तदोन्मत्तरोगातङ्कादि प्राप्नुयात्, परं स कथं क्षुभ्यति, यतः स्वयं पूर्व्वधरस्ततः पूर्व्वे दत्तोपयोगो भविष्यति, पूर्व्वधराज्ञया च प्रतिमा प्रतिपन्नोऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा प्रतिमाप्रतिपत्तुः स्वयं पूर्व्वधरत्वं तथा दातुरपि, तथापि तयोश्छद्मस्थत्वेन तस्मिन्समये श्रुतोपयोगाभावोऽपि भवति, तेन स कथं क्षुभ्यति इत्याशङ्का निरवकाशेति ॥ १४२ ॥

तथा—त्रिषष्ट्यधिकशतत्रयपाखण्डिकास्समवसरणाद्बहिस्तिष्ठन्ति किंवा मध्ये इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाखण्डिकाः प्रायो बहिरेव भवन्ति, कश्चित्तु कदाचिन्मध्येऽपि समेति तदा कोऽत्र प्रश्नावकाश इति ॥ १४३ ॥

तथा—शीतोदायास्समुद्रे प्रवेशः कथं जायते अधोग्रामगामित्वेनेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शीतोदायाः प्रवेशस्तु जयन्तद्वाराऽधो भूत्वा लवणाब्धावनेकयोजनसहस्राणि भूम्यन्तर्गत्वा भवतीति लघुबृहत्क्षेत्रसमासविचारसप्ततिवृत्त्यादावस्तीति ॥ १४४ ॥

तथा—' आयरियउवज्झाए ' इत्यादिगाथात्रयं केचन न पठन्ति, वदन्ति च योगशास्त्रवृत्तौ ' काऊण वंदणं तो ' इत्यत्र श्राद्धानामेव प्रोक्तमस्ति न यतीनामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—योगशास्त्रवृत्तिजीर्णपुस्तकपट्कं विलोकितं, तत्र सर्व्वत्रापि ' काऊण वंदणं तो ' इति गाथायाः

पाठः सढो इति पदेनैव संयुक्तो दृश्यते, तत्र अशठा इति व्याख्यानेन साधुश्राद्धयोः समानमेवावश्यककर्त्तव्यं दृश्यते, तथापि भावदेवसूरिकृत-सामाचार्यां अवचूर्णावेतद्गाथात्रयं केषांचिन्मते साधवो न पठन्तीति प्रोक्तमस्ति, तन्मतान्तरं ॥ १४५ ॥

तथा—मिलन्ती तिथिः कियद्घटीप्रमाणा शुध्यति सर्व्वसङ्क्रान्तिष्विति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जघन्यतस्सर्व्वसङ्क्रांतिषु घटीद्वयात्प्रारभ्य मिलन्ती तिथिः शुध्यति, न तु न्यूनेति परम्पराऽस्ति ॥ १४६ ॥

तथा—ऐरावणाद्याः सर्व्वदा गजतुरगवृषभरूपिणः ? किं वा सुररूपिणः ? किं वा वाहनावसरे गजादिरूपिणः ? तेषा योषितोऽपि किं-रूपिण्यः इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**-ऐरावणाद्या वाहनकाले गजादिरूपा अन्यदा तु सुररूपिणः, तेषा योषितस्तु सदा सुरीरूपा इति ज्ञातमस्ति ॥ १४७॥

तथा—श्रीपार्श्वनाथप्रसादात्सर्पजीवो नमस्कारं श्रुत्वा मौलो धरणेन्द्रो जातः, किं वा सामानिकः, तथोपसर्गावसरे समागातस मौलः किं वाऽन्य इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सर्व्वत्राक्षरानुसारेण मौलो धरणेन्द्रो ज्ञातो नास्तीति ॥ १४८ ॥

तथा—श्रीमल्लिजिनस्य द्वादशपर्षदामवस्थितिर्देशनादौ सर्व्वजिनवत् किंवा भिन्नत्वमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—देशनाकाले द्वादशपर्षदामवस्थिति-स्सर्व्वजिनसमाना, वैयावृत्त्यं तु साध्व्यः कुर्व्वन्तीति ॥ १४९ ॥

तथा—'तीअद्धाए चंपाए, सोमपत्तीइ जस्स कडुतुब । दाउं नागसिरीए, उवज्जिओऽणंतसंसारो ॥ १ ॥' इति ऋषिमण्डलसूत्रे **ज्ञातासूत्रे** कुशिष्यशतकवदुक्तं, द्रौपद्यध्ययने तु " खरबायरपुढविकाइयत्ताइसु अणेगसयसहस्सखुत्तो " इत्युक्तं, तेन द्रौपद्याः कुशिष्यस्य च संसारः सङ्ख्यातोऽसङ्ख्यातोऽनन्तो वा ? अनन्तश्चेत्कथं तस्याः स निगोदगमनमन्तरेण सम्भवतीति यथाक्षरं व्यक्त्या प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उभयोरप्यनन्तसंसारित्वमेवावसीयते, द्रौपद्यधिकारे खरबायरपुढवीत्यादि तूपलक्षणपर वेदितव्यमिति ॥ १५० ॥

तथा—देवकमासि कल्याणकानि पूर्वे पाश्चात्ये वा मासि क्रियन्ते ? केचन परपाक्षिका वदन्ति— प्रथमश्रावणकृष्णपक्षे द्वितीयश्रावणशुक्लपक्षे च कल्याणकतपो विधीयते, तत्सङ्गतं वितथं वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवकमासापेक्षया वृद्धिप्राप्तं मासं विमुच्य कल्याणकतपःकरणं युक्तिमदिति ॥ १९१ ॥

तथा—यथाऽऽहारे हस्तशतादूर्ध्वमानीतमभ्याहृतं भवति, वस्त्रादिषु तथैवान्यथा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' आइन्नं तुक्कोसं, हत्थसयातो घरे उ तिन्नि तहिं ' इत्यादिपिण्डविशुद्ध्यादिगाथानुसारेण वस्त्रैषणायामपि ज्ञेयं, य एवाहारदोषास्त एव वस्त्रदोषा इति ॥ १९२ ॥

तथा—पव्वाविआ सुहत्थी, अज्जाए जक्खदिन्ननामाए । पव्वावणानिसेहो, तओ परं साहुणी वग्गे ॥ १ ॥ आलोअणवयदाण'मित्यादिगाथाः कुत्र ग्रन्थे सन्ति, छूटकपत्रे तु दृश्यन्ते, समीचीना असमीचीना वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'स्वामिना स्थूलभद्रेण, शिष्यौ द्वावपि दीक्षितौ । आर्यमहागिरिश्चार्यसुहस्ती चाभिधानतः ॥ १ ॥ तौ हि यक्षार्यया बाल्यादपि मात्रेव पालितौ । इत्यार्योपपदौ जातौ, महागिरिसुहस्तिनौ ॥ २ ॥ ' इति परिशिष्टपर्वण्युक्तमस्ति, ' पव्वाविओ सुहत्थी ' इत्यादिगाथायास्त्वास्पदं नास्तीति ॥ १९३ ॥

तथा—श्रीवीरजन्मपत्री छूटकपत्रे चैत्रशुदित्रयोदशी भौमे उत्तराफाल्गुनीनक्षत्रे सिद्धियोगे रात्रिघटी १९ मकरलग्ने सिद्धार्थराजगृहे पुत्रो जातः स्कन्दपुराणादुद्धृता इत्येवं लिखिता दृश्यते, परं वीरजन्मपत्रीयमेवान्यथा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वीरजन्मपत्री तु स्कन्दपुराणनाम्ना छूटकपत्रे लिखिता दृश्यते न तु ग्रन्थे दृष्टाऽस्तीति ॥ १९४ ॥

तथा—२५६ आवलिकायुःप्रमाणं सूक्ष्मबादरनिगोदयोरुभयोः किं वाऽऽद्यस्यैवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सूक्ष्मनिगोदस्य क्षुल्लकभवग्रहणरूपमेवान्तर्मुहूर्त्तमायुर्भवति, बादरनिगोदस्य तु क्षुल्लकभवग्रहणरूपं किञ्चिन्न्यूनान्तर्मुहूर्त्तरूपं च भवति, सामान्येन तु उभयोरप्यन्तर्मुहूर्त्तमुच्यत इति ॥ १९५ ॥

तथा—श्रेणिककृष्णयोर्मांसाशनमासीन्न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शुद्धसम्यक्त्ववतां प्रायो मासाद्यभक्ष्यभक्षणं न युक्तिमत्, तथापि तथावि-
धाक्षरोपलम्भं विना सम्यग्दृष्टयो मासाद्यभक्ष्य नैव भक्षयन्तीति नियमस्तु वक्तुं न शक्यते ॥ १९६ ॥

तथा—कूणिकरावणयोस्तीर्थकरत्वं कुत्र ग्रन्थे प्रोक्तमस्ति ? कस्मिन् क्षेत्रे कतिभवैरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—रावणाख्यभवादारभ्य रावणजी-
वस्य चतुर्दशे भवे तीर्थकरत्वं त्रिषष्टीयपद्मचरित्रे प्रोक्तमस्ति, क्षेत्रव्यक्तिस्तु न दृश्यते, कूणिकस्य तु तीर्थङ्करत्वप्राप्त्यक्षराणि कुत्रापि दृष्टानि न
स्मरन्तीति ॥ १९७ ॥

तथा—चैत्रमासीयकायोत्सर्गविस्मृतौ यत् स्वयं योगोद्वहनं न कल्पते तथान्येषां योगक्रियाप्रवेदनादिक कारयितुं शुद्ध्यति न वा ? तथा परेषां
कालग्रहणं दण्डिकाधरणं दिगालोकश्च शुद्ध्यति न वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्रसम्बन्धिकायोत्सर्गाकरणे तस्य योगसम्बन्धिनी क्रिया स्वयं कर्तुं परेषां
कारयितुं च न कल्पत इति ॥ १९८ ॥

तथा—चैत्राश्विनमासचतुर्मासकद्विकसत्कास्वाध्यायः पञ्चमीचतुर्दशीयामद्वयानन्तरं यल्लगति तद्यामद्वय तिथिभोगापेक्षया किंवा औद-
यिकापेक्षयेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्राश्विनमासयोः पञ्चमीतिथेरर्द्धादस्वाध्यायो लगति, न तु सूर्योदयात्, एवं चतुर्मासकस्यास्वाध्यायोऽपि चतुर्दशीतिथे-
रर्द्धाल्लगतीति वृद्धसम्प्रदाय इति ॥ १९९ ॥

तथा—श्रीऋषभदेवस्य पूर्वपञ्चमे ललिताङ्गदेवभवे स्वयम्प्रभानाम्नी या देव्यासीत् सैव च्युत्वा निर्नामिका समुत्पन्ना किं वाऽन्या काचिदिति ?
प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ऋषभदेवस्य पाश्चात्यपञ्चमभवे ललिताङ्गदेवस्य स्वयम्प्रभादेवीच्यवनादनु अन्यो निर्नामिकाजीवः स्वयम्प्रभास्थाने समुत्पन्न इत्याव-
श्यकमलयगिरिवृत्त्याद्यनुसारेण ज्ञायते, तेन न कोऽप्यत्र शङ्कावकाश इति ॥ १६० ॥

तथा——कल्पसूत्रे द्विचत्वारिंशत्स्वप्नास्त्रिंशन्महास्वप्ना द्वासप्ततिस्सर्व्वे स्वप्ना इत्यादि यदुक्त तेषां नामानि पृथक् पृथक् क्वापि ग्रन्थे सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–द्वासप्ततिनामानि ग्रन्थे दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ १६१ ॥

तथा——श्रीवीरजिनजन्मोत्सवावसरे मेराविन्द्रस्य सन्देहो यः समुत्पन्नः स सौधर्मेन्द्रस्य ततः कथं प्रथममच्युतेन्द्रः स्नपयतीति युक्तिमदिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–श्रीवीरजन्माभिषेकावसरे सौधर्मेन्द्रस्य संशयस्समुत्पन्नः, तदनु सन्देहापनोदात् सौधर्म्मेन्द्राज्ञया अच्युतेन्द्रः प्रथमं स्नपयतीति नायुक्तिमत्, श्रीवीरचरित्रादौ तथैव दर्शनादिति ॥ १६२ ॥

तथा——जिनकल्पिकः कथं मोक्ष न याति ? कर्म्मणो बाहुल्यादन्यद्वा किमपि कारणं ? तस्य क्षपकश्रेण्युपशमश्रेण्योर्मध्ये कापि भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–जिनकल्पिकस्तस्मिन् भवे मोक्षं न याति, तथाकल्पत्वात्, किंचोपशमश्रेणिं तु कश्चित्प्रतिपद्यते, न तु क्षपकश्रेणिं, पञ्चवस्तुके तथाभिधानादिति ॥ १६३ ॥

तथा–उपधानोत्तरणदिनस्य प्राग्दिने योगोत्तरणादिनवत्तप एव कृतं विलोक्यते एकाशनपारणकेऽप्युत्तरितुं कल्पते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–एकाशनकादिपारणकेऽप्युत्तारयितुं कल्पते, न तु योगादिवत्तपोनियम इति ॥ १६४ ॥

तथा–प्रतिमाधरश्राद्धयः पर्व्वदिवसपौषधान् रात्रिकायोत्सर्गाश्चास्वाध्यायसम्भवे कथं कुर्व्वन्तीति रीतिः प्रसाद्येति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–अस्वाध्यायसम्भवे प्रतिमाधरश्राद्धयो मौनेन कायोत्सर्गान् पौषधादिकं च कुर्व्वन्तीति वृद्धवादः ॥ १६५ ॥

तथा–जीवाभिगमादिषु नपुसकस्य यत् चरणमुक्त तत्सम्यक्त्व देशसंयमं सर्व्वसंयमं वा, पञ्चदश भेदाः सिद्धानां प्रोक्तास्तत्र मूलनपुंसकत्वे कृत्रिमत्वे वा मोक्षः ? तत्साक्षरं प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं–जातिनपुंसकस्य सम्यक्त्वं देशविरतिं च यावत्प्रतिपत्तिर्भवति, न तु परतः, तेन मोक्षावाप्तिरपि कृत्रिमनपुंसकानामिति ॥ १६६ ॥

तथा—कालमानं किं विकृतिपक्वान्नस्यैव उत सर्व्वपक्वान्नस्येति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विकृतिपक्वान्नस्येव च सर्वपकान्नस्य कालमानं समानमिति वृद्धाः ॥ १६७ ॥

तथा—योगे कल्पाकल्प्यविभागः तृतीयभाष्यावचूर्णौ लहचुई प्रारम्य तक्रं यावल्लिखितस्तत्र तक्रं फूलवघारितमन्यद्वा ?, चेत्फूलवघारितं तर्हि अपुष्पवघारितं कल्पत एव, तदेव अपुष्पवघारितं पूरणपटीरडचादिकं कल्पते नवा ? तथा लहिंगटुं पलेववगारकवडी प्रमुखं भगवतीयोगे चमरोद्देशकं यावदाचाराङ्गसप्तसप्तिकोत्तराध्ययनं यावच्च न कल्पते, तर्हि तदन्येपु स्थानेपु योगे तानि घोलवटकादीनि कल्पन्ते नवा ? तथा आचाम्लायितकटकाणकटकाणिका योगमध्ये कल्पन्ते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ग्रन्थोक्ताक्षरानुसारेण फूलवघारितं तक्रं पटीरडचादिक च योगेपु न कल्पते, अन्यत्तु कल्पते, परं साम्प्रतं वृद्धवादानुसारेण तक्रं कल्पते, पूरणपटीरडचादिकं त्वाचामाम्लयोग्यमेव योगेपु कल्पते, तथा लहिंगटुं पलेववगारकवडीप्रमुखं तु साम्प्रतीनवृद्धवादानुसारेणाचामाम्लयोग्यमेव इत्यादिकं भगवतीचमरोद्देशकानुज्ञादिस्थानत्रय विनाऽन्यसर्व्वयोगेपु कल्पते कल्पते नान्यत्, तथा कटकाणकादिकमप्याचामाम्लयोग्यं कल्पत इति ॥ १६८ ॥

तथा—गृहचैत्ये यदि केनचिदर्हतां भूपणानि कारितानि कालान्तरे च स गृहस्थो गृहकार्ये आपतिते तानि व्यापारयति तदा कल्पन्ते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि देवार्थमेव कारितानि तदा न कल्पन्ते, यदा तु साधारण्येन कारितानि तदा कल्पन्ते, अत्राभिप्राय एव प्रमाणमिति ॥ १६९ ॥

तथा—पौषधवता श्राद्धानां कर्पूरादिभिः कल्पादिपुस्तकपूजा पौपधवतीनां श्राद्धीना च गूहलिकान्यूंछनकादिकरण शुद्ध्यति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधवता श्राद्धाना कर्पूरादिभिः कल्पादिपुस्तकपूजा न घटते, द्रव्यस्तवरूपत्वाद्, गुरुपारम्पर्येणापि तथा दृष्टत्वाच्च, एवं पौपधवतीना श्राद्धीनां गूंहलिकान्यून्छनकाद्याश्रित्यापि ज्ञेयमिति ॥ १७० ॥

तथा—श्रीज्ञातासूत्रेऽष्टमाध्ययने अदीनशत्रुराज्ञो (जस्य) मल्लीस्वरूपावगमाधिकारे 'तएणं से मल्लदिन्ने कुमारे तस्स चित्तगरस्स सण्डासगं छिन्दावेती'त्यत्र सन्दंशशब्देन किमुच्यते ? तस्य किं छेदितं ? वृत्तौ व्याख्यातं न दृश्यते, आवश्यकवृत्ति-उपदेशमाला-दोघट्टीवृत्ति-श्राद्धविधिप्रमुखग्रन्थेषु मृगावतीसम्बन्धे सन्दंशक एव लिखितोऽस्ति, परं सन्दंशकस्यैवार्थः क ?, तेन तस्यार्थः साक्षरं प्रसाद्य इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं सन्दंशकशब्देनात्राङ्गुष्ठप्रदेशिन्योरग्रमुच्यते, यतो विशेषावश्यकवृत्तौ चित्रकरसम्बन्धाधिकारे—निरपराधस्यैकचित्रकरस्याङ्गुष्ठप्रदेशिन्योरग्रं छेदितं शतानीकनरपतिनेत्युक्तमस्तीति ॥१७१॥

तथा—तत्रैव मल्ल्यध्ययने ' जाव वीसतिमाओ पुरिसजुगाओ जुगंतकरभूमी, दुवासपरिआए अंतमकासी ' त्यत्र मल्लिजिनादारभ्य तत्तीर्थे विंशतिपुरुषं यावत्साधवः सिद्धास्ततः परं सिद्धिगमनव्यवच्छेदोऽभूदिति वृत्तावुक्तं, तर्हि किं पट्टप्रतिष्ठितानां साधूनां केवलज्ञानाभावः ? किंवा सर्व्वेषां साधूनां केवलव्युच्छित्तिः ? यदा च सर्व्वेषां मनुष्याणां केवलज्ञानव्यवच्छेदस्तर्हि प्रज्ञापनावृत्त्यादौ प्रथमपदे पञ्चदशभेदसिद्धगतातीर्थसिद्धाधिकारे सप्तस्वन्तरेषु तीर्थव्यवच्छेदेऽपि सिद्धिगमनं कथमुक्तं ? तीर्थव्युच्छित्तौ यदा मोक्षमार्गस्तदा तीर्थे सति सिद्धिगमनं कथं न स्यात् ? यदि चात्र पट्टप्रतिष्ठिता एव चिन्त्यन्ते तदा 'दुवासपरियाए अन्तमकासी'त्यत्र साधव एव सिद्धाः, एवमशेषतीर्थङ्कराणामपि सति शासने केवलव्यवच्छेदो भवति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीमल्लितीर्थे विंशतितमपट्टधरादनु सर्व्वसाध्वादिसिद्धिगमनव्युच्छेदो ज्ञेयो, नचैवं सति सुविध्यादीनां तीर्थकृतामन्तरेषु तीर्थव्युच्छेदे कथं सिद्धिगमनमुक्तमित्याशंकनीयं, तत्र तीर्थव्युच्छेदेऽपि मुक्तिमार्गस्याव्युच्छिन्नत्वात् जातिस्मरणादिना तत्प्राप्तेर्नन्दीवृत्त्यादावुक्तत्वाच्च, यत्र च तीर्थे सत्यपि मुक्तिगमनव्युच्छेदस्तत्र संहरणतोऽसाधारण्येन ज्ञेयं, तथा सर्व्वतीर्थकृतां शासने सति केवलव्युच्छेदो भवति नवा, इत्यत्र नैकान्त इति॥१७२॥

तथा—येन श्राद्धेन सचित्तपरिमाणं कृतं भवति तस्य च नीलवनस्पत्याः संख्या वर्त्तते चिर्भटकजातिरित्येव प्रत्याख्यातमस्ति, तेन च

चिर्भट सचित्तं सत् भक्षितं तज्जातीयमन्यत्फल किञ्चिद्भक्षित च तदा तस्य सचित्तमेकमेव लग्नं ? किंवा सचित्तद्विकं जातं ? यथा चाम्भसि निपानान्तरे पीतेऽपि सचित्तमेकमेव गणयन्ति तथाऽत्र न्यायः ? किं वा पृथग्गण्यते सचित्तमिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रत्याख्यानकर्तुर्विवक्षैव प्रमाणमिति ॥ १७३ ॥

तथा—सगरचक्रिणः पुत्रैर्यदाऽष्टापदप्रासादरक्षार्थं खातिका खाता जान्हवी चानीता तदा नागकुमाराणां भवनेषु मृत्तिका पानीयं च पतितं, अत्र के नागकुमारा अवसीयन्ते ? नागकुमाराणां भवनानि भवनपतित्वेन रत्नप्रभायाः प्रमाणाङ्गुलनिष्पन्नसहस्रयोजनानामधो वर्त्तन्ते, एतावती भूमिः कथं खातुं शक्यते, दण्डरत्नप्रभावात्कदाचित्तदपि भवति, परं सहस्रयोजनाधश्च नरक्षेत्रप्रमाणो नरलोकस्याध एव सीमन्ताभिध इन्द्रकनरकावासो वर्त्तते, तेन तत्र नागकुमाराणां भवनानामसम्भवोऽतः के ते नागकुमाराः ? ये **श्रीमदुत्तराध्ययनवृत्तौ** नागकुमारास्तदधिपो ज्वलनप्रभश्च उक्तः, तद्विशेषः शास्त्रादौ विलोक्य प्रसाद्य इति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रज्ञापनाद्यनुसारेण 'चउतीसा चउचत्ते' त्यादिगाथोक्तानि भवनपतीनां भवनानि योजनसहस्रादधः सन्ति, वसुदेवहिण्ड्याद्यनुसारेण पुनरर्वागपि अनियतप्रमाणाः कायमानाकारा मण्डपाः प्रासादाश्च ज्ञायन्ते, यथा रत्नप्रभाया उपरि भवनपतीनां व्यन्तराणां च राजधान्यः प्रासादाश्च सन्तीति ॥ १७४ ॥

तथा—गणधरो ज्येष्ठोऽन्यो वा तीर्थस्थापनादिने एव तीर्थकरस्य व्याख्यानानन्तरं व्याख्यानं करोति, उत सर्व्वदा भगवद्व्याख्यानानन्तरं मुहूर्त्तमेकं व्याख्यानं करोतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—ज्येष्ठोऽन्यो वा गणधरः सर्व्वदा द्वितीयपौरुष्यां व्याख्यानं करोतीत्यक्षराण्यावश्यकवृत्त्यादौ सन्ति, न तु तीर्थस्थापनादिने एव मुहूर्त्तमेकं व्याख्यानं करोतीति ॥ १७५ ॥

तथा—श्रीवर्द्धमानजिनस्य प्रथमसमवसरणे सालवृक्ष उर्ध्वमभूत्किंवा सर्व्वदाऽपि सार्थेऽचलदिति ? **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यत्र भगवन्तास्तिष्ठान्ति

यत्र च निषीदन्ति तत्र देवा अशोकवृक्षं विकुर्व्वन्तीति समवायाङ्गादावभिप्रायोऽस्ति, तेन तदुपरिवर्त्तिनः सालवृक्षस्यापि तथैव सम्भावना, न तु सार्द्धं चलनं प्रथमसमवसरण एव वा तद्विधानमिति ॥ १७६ ॥

तथा—लघुविबुधानां पर्यायज्येष्ठा गणयः क्षामणकं न कुर्व्वन्तीति रीतिर्दृश्यते, परं भोजनमण्डलीस्थानादेशं प्रतिक्रमणमण्डलीस्थानादेशं प्रतिक्रमणावसरे गमनागमनालोचनादेशं च मार्गयन्ति नवा ? तेषां पुरतो वृद्धगणीनां प्रतिक्रमणादिकं कृतं शुद्ध्यति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—लघुविबुधानां क्षामणकादि सर्व्वं शास्त्रानुसारेण कृतं शुद्ध्यतीति ज्ञायते, साम्प्रतीनव्यवहारेण तु क्षामणादिकं न कुर्व्वन्ति, मण्डल्यादेशमार्गणादिकं तु केचित्कुर्व्वन्ति केचिन्न कुर्व्वन्तीति दृश्यते, तेन नात्रार्थे आग्रहः कार्य इति ॥ १७७ ॥

अथ पण्डितरत्नहर्षगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च—

यथा—ग्रामान्तरगतः श्राद्धः श्रुतभवनदेवतयोर्मध्ये कस्याः कायोत्सर्गं करोतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाक्षिकचातुर्मासिकसांवत्सरिकं-दिवसं विना श्राद्धानां स्थानान्तरगतानामपि ' सुअदेवया भगवई ' इत्येव स्तुतिः पठनार्हा नान्येति ॥ १७८ ॥

तथा—८ पूर्व्वार्द्धैरेक उपवास इत्यादिगणनया गणितं तपस्तृतीयपञ्चमोपधानमध्य आयाति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चमङ्गलमहाश्रुतस्कन्धः १ प्रतिक्रमणश्रुतस्कन्धः २ शक्रस्तवाध्ययनं ३ चैत्यस्तवाध्ययनं ४ नामस्तवाध्ययनं ५ श्रुतस्तवसिद्धस्तवाध्ययनं चेति ६ षडुपधानानि, तत्र चतुर्थषष्ठे विना चत्वार्युपधानानि मूलविधिनाऽपराविधिना चोह्यमानानि सन्ति, तत्रापरविधावष्टभिः पुरिमार्द्धैरेक उपवास इत्यादिगणना भवति, नतु मूलविधौ, प्रयोजनाभावात्, चतुर्थषष्ठयोर्मूलविधिनैवोह्यमानत्वात्तद्गणनाप्रयोजनं नास्तीति ॥ १७९ ॥

अथ पण्डितपद्मानन्दगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च—

यथा—' छण्हं तिहीण मज्झंमि, का तिही अज्ज वासरे ? ' इत्याद्यागमवाक्यं तत्कुत्रागमेऽस्ति स नामग्राहं प्रसाद्यो, यतोऽत्र स्तनिकाः राज-
समक्षमेवं वदन्ति—यज्जैनजीर्णग्रन्थमध्ये द्वितीयाएकादशीप्रमुखतिथीना चतुष्पर्वीं विना माननमाराध्यत्वेन नास्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—छण्हं तिहीण
मज्झमि, का तिही अज्ज वासरे ? इत्यादिगाथा श्राद्धदिनकृत्यसूत्रेऽस्ति, तद्व्याख्यानं च ८—१४—१५—एतास्सितेतरभेदात् षट् तिथय इति,
द्वितीयाएकादशीप्रमुखतिथीनामक्षराणि तु श्राद्धविधिरन्यत्र न सन्ति, तथा ज्ञानपञ्चम्यक्षराणि महानिशीथे सन्तीति ॥ १८० ॥

तथा—तीर्थकृतां समवसरणाभावे चतुर्मुखत्वाभावे च कथं द्वादशपर्षदा व्यवस्थितिरिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—समवसरणाभावेऽपि तीर्थकृता द्वाद-
शपर्षदामवस्थितिर्यथा समवसरणे तथैवेत्यवसीयते ॥ १८१ ॥

तथा—त्रिविधाहारप्रत्याख्यानवतां श्राद्धानां रात्रौ यत्सचित्तजलपानं तत्किं ग्रन्थस्थमुत परम्परागतं ?, तत्र कया युक्त्या
दिवसे सचित्तजलं न शुद्ध्यति रात्रौ च शुद्ध्यतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दिवससम्बन्धित्रिविधप्रत्याख्याने ' तह तिविह पच्चक्खाणे, भन्नति अ
पाणगे छआगारा ' इति वचनात् ' पाणस्स ' इत्युच्चारो भवति, तथा च प्रासुकमेव जलं कल्पते, रात्रिकत्रिविधाहारप्रत्याख्याने तु पाणस्सेत्युच्चारा-
भावात्सचित्तजलमपि कल्पत इति ॥ १८२ ॥

तथा—पञ्चशतधनुःप्रमाणायाः प्रतिमायाः पूजनं कया युक्त्या देवैर्विधीयते ? किं विकुर्व्योत्प्लुत्य वा ?, तत्र राजप्रश्नीयमध्ये महत्प-
रिमाणं शरीरं सूर्याभदेवेन कृतमित्युक्तं नास्ति उत्प्लुत्य तु न शोभते, यथा भवति तथा प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिमानुसारेण देवाः शरीरं
कृत्वा पूजां कुर्व्वन्ति, अनभिधाने त्वविवक्षैव बीजमिति सम्भाव्यते ॥ १८३ ॥

तथा—दिने दिने रविर्मण्डलपरावर्त्तं करोति, तत्राधिकमासि कथं करोति ?, मण्डलानि तु अयने अयने नियतान्येव सन्ति, क्षेत्रमानमपि नियतमेवास्ति, तत्र केचन वदन्ति–हीयमानदिनपूर्त्तये मासवृद्धिरस्ति, हीयमानदिनपूर्तिकृते तु वृद्धिमद्दिनास्सन्ति, तथा 'आसाढे मासे दुपया' अनेन मानेनं श्रावणान्त्यदिने चतुरङ्गुलवृद्धिर्विलोक्यते, द्वितीयश्रावणान्त्यदिनेऽपि चत्वार्येवाङ्गुलान्युताष्टौ ? यदि चत्वारि तदा किं षष्टिदिनेषु पुनः पुनः तत्रैव भ्राम्यति, येनाङ्गुलमानं तादृगवस्थं, तत्र मण्डलसाङ्गत्यं यथा भवति तथा प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सूर्यसम्बन्धित्रिंशन्मासेषु गतेषु चन्द्रसम्बन्धिन एकत्रिंशन्मासा भवन्ति, तत्रैकत्रिंशत्तमो मासोऽभिवर्द्धित उच्यते, तेन सूर्यमण्डलानां नियतत्वेऽपि अधिकमासि पौरुष्यादिप्रमाणे न किञ्चिदनुपपन्नत्व, विशेषजिज्ञासायां **मण्डलप्रकरणं** विलोकनीयमिति ॥ १८४ ॥

तथा—अष्टम्यादितिथिवृद्धौ अग्रेतन्या आराधनं क्रियते, यतस्तद्दिने प्रत्याख्यानवेलायां घटिका द्विघटिका वा भवति, तावत्या एवाराधनं भवति, तदुपरि नवम्यादीनां भवनात् सम्पूर्णायास्तु विराधनं जातं, पूर्वदिने भवनाद्, अथ यदि प्रत्याख्यानवेलायां विलोक्यते, तदा तु पूर्वदिने द्वितयमप्यस्ति, प्रत्याख्यानवेलायां समग्रदिनेऽपीति सुष्ठु आराधनं भवतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—'क्षये पूर्वा तिथिः कार्या, वृद्धौ कार्या तथोत्तरा' इति **उमास्वातिवाचकवचन**प्रामाण्याद् वृद्धौ सत्यां स्वल्पाऽप्यग्रेतना तिथिः प्रमाणमिति ॥ १८५ ॥

तथा—एकादशोत्तराध्ययनचतुर्दशसहस्र्यां १३१ पत्रे 'जोगवं उवहाणवं' इति द्वयमपि शिष्यस्योक्तमस्ति, तत्कथं शिष्यस्य श्राद्धस्य च कार्यत इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—योगा मनोवचनकायसम्बन्धिनः उपधानं तपोविशेषः, एतद्द्वयमपि मुनीनामेवोक्तमस्ति, श्राद्धानामुपधानोद्वाहनं तु **महानिशीथाक्षर**प्रामाण्यादेवेति ॥ १८६ ॥

तथा—सेचनकहस्तिना प्रच्छन्ना खातिका कथं ज्ञातेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—हैमवीरचरित्रे सेचनकहस्तिना विभङ्गज्ञानेन प्रच्छन्ना खातिका ज्ञातेत्युक्तमस्तीति ॥ १८७ ॥

तथा—द्रोणः कियन्मणमान इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्भिः कुडवैः प्रस्थः, प्रस्थैश्चतुर्भिराढकः, चतुर्भिराढकैर्द्रोणः, अत्र नाममालावृत्तौ कुडवशब्देन प्रसृतिद्वयं व्याख्यातमस्ति, तदनुसारेण यद्भवति तद्द्रोणमानमवसेयं, परमियन्मणमानो द्रोण इति तु क्वापि व्यक्तं दृष्टं न स्मरतीति ॥ १८८ ॥

तथा—कल्पसूत्रे वाच्यमाने पार्श्वेऽस्वाध्यायो भवेत्तदपनयनं च कर्त्तुं न शक्यते तदा तद्वाचनं शुद्ध्यति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पार्श्वेऽस्वाध्यायो भवति तथाप्यवश्यकरणीयत्वात्कल्पसूत्रवाचनं शुद्ध्यतीति ॥ १८९ ॥

तथा—वर्षाकाले नीलिका फुल्लिका च कियद्भिर्दिनैः प्रासुकीभवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वर्णादिकपरावर्त्ते सति प्रासुकीभवति, परं दिवसमानं ज्ञातं नास्तीति ॥ १९० ॥

तथा—केचन वदन्ति—नमस्कारसहितप्रत्याख्याने उदिते सूर्ये भोक्तुं कल्पते, योगशास्त्रे तु ' अह्नो मुखेऽवसाने चे' त्यनेन घटिकाद्वयमध्ये भोक्तुं न कल्पते, घटिकाद्वयप्रारम्भोऽपि किं प्रातः कररेखादर्शनत उत सूर्योदयत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नमस्कारसहितप्रत्याख्याने सूर्योदयादारभ्य मुहूर्त्ताभ्यन्तरे प्रत्याख्यानभङ्गभयाद्भोक्तुं न कल्पते ' उग्गए सूरे नमुक्कारसहिअं पच्चक्खामि ' इत्यादिसूत्रव्याख्याने योगशास्त्रवृत्त्यादौ च तथैव दर्शनादिति ॥ १९१ ॥

तथा—प्रतिक्रमणहेतुगर्भे रात्रिकप्रतिक्रमणविधौ रात्रिकप्रायश्चित्तकायोत्सर्गस्ततः चैत्यवन्दनं ततः स्वाध्यायः, एवं पश्चात्प्रतिक्रमणादौ

चत्वारि क्षमाश्रमणान्युक्तानि सन्ति, एवं तु न क्रियते, तर्कि बीजमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यतिदिनचर्यादौ** स्वाध्यायादनु चत्वारि क्षमाश्रमणानि प्रोक्तानि, **श्राद्धदिनकृत्यवृत्तिवन्दारुवृत्त्यादौ** तु स्वाध्यायादनु प्रतिक्रमणस्थापनमुक्तं, ततस्तानि स्वाध्यायात्पूर्वं ज्ञायन्ते, अयं च विधिः परम्परया बाहुल्येन क्रियमाणोऽस्ति, सामाचारीविशेषेण चोभयथापि अविरुद्धमेवेति ॥ १९२ ॥

तथा—द्रव्यलिङ्गिनो द्रव्यं जिनप्रासादे प्रतिमायां वा जीवदयायां वा ज्ञानकोशे वा कुत्र कुत्र व्यापार्यते इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—द्रव्यलिङ्गिनो द्रव्यं जिनानां प्रासादे प्रतिमायां च नोपयोगि, जीवदयायां ज्ञानकोशे चोपयोगीति ज्ञातमस्ति ॥ १९३ ॥

तथा—चक्रवर्त्तिपाण्डवप्रमुखाणां देवैर्विभूषणादिकं प्रदत्तमस्ति, तर्कि स्वकोशसत्कं वा स्वोत्पादितं वा ?, यदि स्वकोशसत्कं स्यात् तदा कथं कीलिकाविघटनादिकं दृश्यते, शाश्वतवस्तुनो विघटनाभावाद्, यदि स्वकृतं तदा कथं तत्र तेषामस्माकमिदं सारवस्त्वित्युक्तिरिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—चक्रवर्त्तिप्रमुखाणां देवैर्यदाभरणादिकं दीयते तदौदारिकपुद्गलैर्निष्पादितं, अथवा कस्यचित्सत्कं पुरातनमपि सम्भाव्यते द्वारिकानगरीवदिति ॥ १९४ ॥

तथा—पौषधिकश्राद्धाः सायं काजकोद्धरणानन्तरं उपधिमुखपोतिकादेशं मार्गयन्ति, प्रातस्तु प्रागेव, तथा पौषधशालाप्रमार्जनवसतिप्रमार्जनादेशमपि सायमेव, तत्र किं बीजमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रायः सामाचार्य्येव बीजमिति ॥ १९५ ॥

तथा—विंशतिविहरमाणजिनाना तन्मातापितॄणां च नामानि कुत्र सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—विंशतेरपि विहरमाणजिनाना तन्मातापितॄणां च नामानि छूटकपत्रे स्तोत्रादौ च सन्तीति ज्ञेयं ॥ १९६ ॥

तथा—चतुर्भिरङ्गुलैर्देवा भूमिं न स्पृशन्तीनि यदुच्यते तत्कुत्र स्थल इति प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महीतले कुत्रापि न स्पृशन्तीति संग्रहणीवृत्त्याद्यभिप्रायः ॥ १९७ ॥

तथा—इदानीं भरते मनुजानां तिरश्चां च जातिस्मरणमस्ति न वा ? यदि नास्ति तदा कुतो व्यवच्छिन्नं ? तथाऽवधिज्ञानमपीदानीमस्ति नवेत्यपि च प्रसाद्यमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वर्त्तमानकाले जातिस्मरणस्यावधिज्ञानस्य च व्यवच्छेदः शास्त्रे प्रतिपादितो नास्तीति ॥ १९८ ॥

तथा—त्रयोदशचतुर्दशगुणस्थानयोर्द्विचरमसमयं यावत् षट्संहननसत्ता केन हेतुना ? यतो मोक्षगमनमाद्येनैव भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यद्यपि मोक्षगमनमाद्येनैव भवति तथापि प्राकृतनसंहननानां सत्तासद्भावे को विचार इति ॥ १९९ ॥

अथ पण्डितविद्याविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—चैत्राश्विनाऽस्वाध्यायदिनेषु यत्तपः कृतं स्यात्तत्तपो रोहिण्यालोचनादिषु समेति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सप्तम्यादिदिनत्रयकृतं तप आलोचनायां न गण्यते, रोहिण्यादितथाविधसम्बद्धतपांसि तु गण्यते, न तु सर्व्वत्रेति ॥ २०० ॥

तथा—सूतकगृहं साधव आहारार्थं यान्ति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यत्र देशे सूतकगृहे यावद्दिवसैर्ब्राह्मणादयो भिक्षार्थं व्रजन्ति तत्रात्मभिरपि तथा विधेयमिति वृद्धव्यवहारः ॥ २०१ ॥

तथा—छट्ठभत्तिए अट्ठमभत्तं वड्ढित्ता कोडुम्बिअपुरिसे सद्दावेइ. इत्यत्र छट्ठभत्तिए इति का विभक्तिरस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—छट्ठभत्तिए इति प्रथमान्तपदं ज्ञायते ॥ २०२ ॥

तथा—विंशतिस्थानादिषु देववन्दनं मुखवस्त्रिका विना घटते नवेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या मुखवस्त्रिकां विना देववन्दनं न घटते ॥२०३॥

तथा—राजप्रश्नीयोपाङ्गे 'भिलुगानाम पावसमणा परिवसन्ती' त्यत्र श्रवणशब्दस्य कोऽर्थ इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रवणशब्देन पाखण्डिविशेषो ज्ञायते ॥ २०४ ॥

तथा—केचन श्राद्धाः पुरा नमस्कारस्तोत्रावचूरिगतपञ्चपदानामानुपूर्वीगुणनं कुर्वन्त आसन्, तेषां च कैश्चिदुपाध्यायैः कैश्चित्पण्डितैश्च निषेधितमस्ति, प्ररूपितं च—नेदं गुणनं सार्वत्रिकं किंतु कारणे सत्येव गण्यते, मन्त्रादिवत्, खण्डितनमस्कारगुणने चास्ति दूषणमपीत्यत्रार्थे परमगुरूणां वचः प्रमाणमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नमस्कारानुपूर्वीगणनं पञ्चपद्या नवपद्या वा क्रियते, श्राद्धविध्यादावुक्तत्वात्, नात्र कश्चिद्विचार इति। यदुक्तं श्रीमहानिशीथतृतीयाध्ययने 'से भयवं! जहुत्तविणओवहाणेणं पंचमंगलमहासुअक्खंधमहिज्जित्ता णं पुव्वाणुपुव्वीए पच्छाणुपुव्वीए अणाणुपुव्वीए सरवंजणजाव परिचिअं काऊण'मिति, तथा योगशास्त्राष्टमप्रकाशादौ 'एकेनापि वर्णेन स्मरणस्योक्तत्वा'दिति नात्र कश्चिद्विचार इति ॥२०५॥

अथ पण्डितकान्हर्षिगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च।

यथा—उपधानवाहिश्राद्धश्राद्धीनां कल्पदिनपञ्चकमध्ये उत्तरितुं न कल्पते नवेति! प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महत्कारणं विना उत्तरितुं न कल्पते, यदि च तथाविधकारणे उत्तरति तदारम्भवर्जनं करोतीति ॥ २०६ ॥

तथा—पारणादिने वाचना कल्पते नवेति? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पारणादिनेऽपि वाचना कल्पत इति ज्ञातमस्तीति ॥ २०७ ॥

तथा—पारणादिनानन्तरमुत्तरितु कल्पते नवेति? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—न कल्पते इति ॥ २०८ ॥

तथा—आत्मीयप्रतिक्रमणविधिस्सम्पूर्णः क्व मूलसूत्रेऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकवृत्त्यावश्यकचूर्ण्योदौ कियान् विधिरुपलभ्यते, कियांस्तु सामाचार्यादाविति ॥ २०९ ॥

तथा—सूर्यग्रहणं यद्भवति तदस्वाध्यायिका कुत आरभ्य कियद्यावद्भवति ? तथा यौगिकानां कियन्ति प्रवेदनानि न शुद्ध्यन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यत्सूर्यग्रहण भवति तत आरभ्याहोरात्रं यावदस्वाध्यायिका, तदनुसारेणैकं प्रवेदनमशुद्धं ज्ञायत इति ॥ २१० ॥

तथा—सप्तदशभेदपूजाया क्रियमाणाया पूजा पूजा प्रति स्थालीमध्ये कलशो ध्रियते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पूजां पूजां प्रति स्थालीमध्ये कलशो धरणीय एवंविधो नियमो ज्ञातो नास्ति, यदा यद्वस्तुनः पूजा तदा तद्वस्तुमोचनप्रवृत्तिः स्थालीमध्ये दृश्यत इति ॥ २११ ॥

तथा—चतुर्दशीं पूजां कृत्वा स्थालमध्ये प्रदीपं मुक्त्वा ऊर्ध्वस्था गायन्ति ? किं वा प्रदीपाधिकारो नास्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्दशी-पूजातः पश्चात्स्थालीमध्ये प्रदीपो मुच्यत एवेति नियमो ज्ञातो नास्तीति ॥ २१२ ॥

तथा—तिरश्चोऽस्थि सरसं भवति तस्यास्वाध्यायिका कियतः प्रहरान् यावद्भवतीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तिर्यगस्थि त्रिप्रहराणामुपरि यावत्सरसं तावदस्वाध्यायिका भवतीति ज्ञायते ॥ २१३ ॥

अथ पण्डितजनानन्दगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च ।

तथा—ब्राह्मीसुन्दर्यौ बालब्रह्मचारिण्यौ किं वा कृतोद्वाहिके इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कृतोद्वाहिके इति ॥ २१४ ॥

अथ पण्डितकुअरविजयगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च ।

यथा—मुक्ताफलानि सचित्तान्यचित्तानि वा ? पृथ्वीकायदलान्यप्कायदलानि वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं-मुक्ताफलान्यचित्तानि, पृथ्वीकायरूपाणि च भवन्तीति ॥ २१५ ॥

अथ पण्डितचारित्रोदयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—शाम्बप्रद्युम्नश्रवणौ सार्द्धाष्टकोटिभिस्साधुभिस्सह सिद्धाशिखरिणि सिद्धिं प्राप्तौ, तन्नाम्ना साधुद्वयं तु रैवतगिरौ दृश्यते, तथा चैक्यं स्यादित्येतन्निर्णयः प्रसाद्य इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सार्द्धाष्टकोटिभिः सह तौ शत्रुञ्जये सिद्धिं प्रापतुः, यत्तु रैवताचले तन्नाम्ना शिखरद्वयं दृश्यते तत्तु कायोत्सर्गकरणादिनाऽपि भवत्येवेति ॥ २१६ ॥

तथा—जिनालये क्षेत्रपालप्रतिमाया मानने पूजने सिन्दूरचटापने च सम्यक्त्वस्य दूषणं लगति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—क्षेत्रपालप्रतिमायाः क्षेत्ररक्षाकरत्वेन सिन्दूरतैलचढापने दूषणं न लगति, मानने तु सम्यक्त्वस्य दूषणं लगति ॥ २१७ ॥

तथा—श्रीकल्पसूत्रे 'पंचहत्थुत्तरे होत्था' इति हस्तोत्तरासु जन्म कथं सम्भवति ? यतो यस्मिन्नक्षत्रे उत्पद्यते तस्मात्त्रयोदशे जन्म भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यस्मिन्नुत्पद्यते तस्मात्त्रयोदशे नक्षत्रे जन्म भवतीत्येवंविधो नियमो ज्ञातो नास्तीति ॥ २१८ ॥

तथा—पौषधपारणानन्तरं स्त्रीसेवनेन पौषधस्य दूषणं लगति नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधस्य दूषणं न लगति, परं पर्व्वतिथिविराधना भवतीति ॥ २१९ ॥

तथा—यावज्जीवं रात्रौ चतुर्विधाहारप्रत्याख्यानवतः स्त्रीसेवने भङ्गोऽभङ्गो वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्त्रीसेवने ओष्ठचुम्बने सति प्रत्याख्यान-भङ्गो भवति, नान्यथेति श्राद्धविधिवचनादिति ॥ २२० ॥

तथा—देशावकाशिकं पौषधस्थाने क्रियते, तत्र कः क्रियाविधिः, तथा देशावकाशिकमध्ये पूजास्नात्रादिकं सामायिकं च कर्तुं कल्पते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देशावकाशिके 'देसावगासिअं उवभोगपरिभोगं पच्चक्खामी' त्याद्येवोच्चारविधिः तथा स्वचिन्तितानुसारेण पूजास्नात्रादिकं सामायिकं च क्रियते, न कश्चिदेकान्त इति ॥ २२१ ॥

तथा—यथात्र भरते मेरुदिशि ध्रुवो वर्त्तते तथा महाविदेहेष्वैरवते च सोऽस्ति नवा ? तथा जम्बूद्वीपे कति ध्रुवास्सन्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—भरतवदन्यत्रापि ध्रुवाः सम्भाव्यन्ते, परमेतत्प्रतिपादकान्यक्षराणि तु दृष्टानि न स्मरन्तीति ॥ २२२ ॥

तथा—अष्टाशीतिग्रहाणां सर्व्वतारकाणां च मण्डलानि कति सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा चन्द्रसूर्ययोर्मण्डलानां सङ्ख्यादिविचारः शास्त्रे उपलभ्यते, न तथा परग्रहाणामपि, तथा तारकाणां मण्डलान्यवस्थितान्येव भवन्ति, न तु चन्द्रसूर्यमण्डलवदनियतानीति ॥ २२३ ॥

तथा—दीपालिकादिपर्व्वणि सुखभक्षिकादिकरणे मिथ्यात्वमारम्भो वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आरम्भो लगतीति ज्ञातमस्ति, न तु मिथ्यात्वमिति ॥ २२४ ॥

तथा—श्राद्धविधावशनादिचतुष्काधिकारे स्त्रियास्सम्भोगे चतुर्विधाहारो न भज्यते, बालादीनामोष्ठादिचुम्बने तु भज्यते, द्विआहारे तदपि कल्पते, अत्र प्रथमस्थाने मुखसङ्गमेऽपीतिपदं नास्ति, तर्हि पृच्छतां श्राद्धानामग्रे मुखसङ्गमे त्रिचतुर्विधाहारप्रत्याख्यानयोर्भङ्गोऽभङ्गो वे (वा कथनीय इ) ति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बालादीनामित्यत्रादिशब्दात्स्त्रिया अपि मुखसङ्गमे भज्यत इति ज्ञायते ॥ २२५ ॥

तथा—अष्टम्यां प्रतिमायां स्वयमारम्भकरणनिषेधोऽस्ति, तत्र सचित्तपुष्पादिभिः पूजां करोति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सचित्तपुष्पादिभिः पूजां न करोतीति ॥ २२६ ॥

तथा—अशोधितपट्टावल्यां चित्रावालगच्छीयाः श्रीदेवभद्रोपाध्याया इत्युक्तमस्ति शोधितायां तु अस्यां चैत्रगच्छीया इति तत्र को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–श्रीमुनिसुन्दरसूरिकृतगुर्व्वावल्यां चैत्रगच्छीया इत्युक्तमस्ति, तेन शोधितायां तथैव लिखितमस्ति, कुत्रचित्तु चित्रावालगच्छीया इत्यपि दृश्यते, परं तदपि चैत्रगच्छस्य नामान्तरमिति सम्भाव्यते ॥ २२७ ॥

तथा—'अड्ढाइज्जेसु दीवसमुद्देसु' त्तिपाठे 'अक्खुयायार' इति 'अक्खयायार' इति वा पाठः कथ्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–अक्खुयायार इति पाठ आर्षत्वात् श्रीतातपादैरादिष्टोऽस्तीत्यसावेव पठनीय इति ॥ २२८ ॥

तथा—श्रीस्थूलभद्रस्य यतित्वे वेश्यागृहस्थितिः सा सिद्धान्तोक्ता नवा? यदि सिद्धान्तोक्ता स सिद्धान्तो नामग्राहं प्रसाद्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–नन्दीसूत्रे पारिणामिक्यां बुध्धौ स्थूलभद्रः कार्मिक्यां तु वेश्या सारथिश्च उदाहरणतयोक्तास्सन्ति, एतदर्थप्रतिपादने स्थूलभद्रस्य यतित्वेऽपि वेश्यागृहेऽवस्थानमुक्तमस्तीति ॥ २२९ ॥

तथा—श्रीहैमनेमिचरित्रे कृष्णंजरासंद्ध्युध्धाधिकारे जरामोचनशङ्खेश्वरपार्श्वनाथानयनाधिकारः कथं नोक्तः? सोऽधिकारः शास्त्रीयो नेवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तीर्थकल्पादौ सोऽधिकारोऽस्तीति शास्त्रीय एवेति ॥ २३० ॥

तथा—नेमिचरित्रे सर्व्वसाधूनां द्वादशावर्त्तवन्दनं कृष्णो ददौ इत्युक्तमस्ति, न त्वष्टादश सहस्राणामिति तदुक्तिर्लौकिकी शास्त्रीया वेति, यदि शास्त्रीया तदा कथं तदुपपत्तिः 'पयट्ठिआणं च तइयं तु' इति वचनात्, सर्व्वेषां च पदस्थत्वाभावात्, यदि सर्व्वेषां पदस्थत्वं तदा ते

कस्मिन्पदे स्थिता इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा नेमिचरित्रे तथावश्यकवृत्त्यादावपि सर्व्वेषां साधूनां द्वादशावर्त्तवन्दनकमुक्तमस्ति, सर्व्वशब्देन चाष्टादशसहस्रसङ्ख्या समागतैवेति काऽरेका ?, किञ्च सर्व्वेषामिति पदं विवक्षितसर्व्वपरं, तेन पदस्थानामेव वन्दनकप्रदानं सम्भाव्यते, पदस्थेष्वपि ये गुरुनिकटस्थास्ते कथं तद्दापयन्तीति विचारेण सर्व्वं समञ्जसमेवेति ॥ २३१ ॥

तथा—श्रीकल्पसूत्रे श्रीनेमेश्चत्वारिंशत्सहस्राण्यार्या उक्तास्सन्ति, नेमिचरित्रे त्वेवं "विना च कनकवतीं, रोहिणीं देवकीं तथा । पत्न्योऽपि प्राव्रजन् स्वामिसन्निधौ सकला अपि" ॥ १ ॥ वसुदेवहिण्ड्यामपि द्वासप्ततिसहस्राण्यपि वसुदेवपत्न्यः श्रीनेमिपार्श्वे प्रव्रज्य मोक्षं गताः, अन्या अपि सहस्रशः कृष्णादिपत्न्यः श्रीनेमिपार्श्वे प्रव्रजितास्सन्तीति कथ सङ्गच्छते ?, तथा सर्व्वेषामपि तीर्थकृतां श्राद्धश्राद्धीसाधुसाध्वी-संख्या कल्पसूत्रोक्ताऽपि सन्देहमावहतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकृतां पार्श्वे यैः सम्यक्त्वलाभपूर्व्वकं देशविरत्यादि प्रतिपन्नं त एव तीर्थकृत्परिवारमध्ये गणनीया नान्ये इति न कोऽपि शङ्कावकाश इति ॥ २३२ ॥

अथ पण्डितकीर्तिविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—केचन जीवा इलिकागत्या भवान्तरं यान्ति, केचन कन्दुकगत्या, तत्र किं निदानमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ये जीवा देशतो मारणान्तिकसमुद्घातं कुर्व्वन्ति ते इलिकागत्या भवान्तरं यान्ति, ये च सर्व्वतो मारणान्तिकसमुद्घातं कुर्व्वन्ति ते कन्दुकगत्या भवान्तरं यान्तीति श्रीभगवत्यां प्रोक्तमस्ति ॥ २३३ ॥

१ पाठस्तावदेवं—यदा मारणान्तिकसमुद्घातगतो म्रियते तदेलिकागत्योत्पत्तिदेशं प्राप्नोति, तत्र च जीवदेशस्तत्रोत्पत्तिदेशे प्राप्तत्वात् देशेन समवहन्तीत्युच्यते । यदा तु मारणान्तिकसमुद्घातात्प्रतिनिवृत्त सन् म्रियते तदा सर्व्वप्रदेशसंहरणतो गेन्दुकगत्योत्पत्तिदेशं प्राप्त सर्व्वेण समवहत इत्युच्यते श० १७–३६

तथा—प्रस्थापितस्वाध्यायद्वयकृतकालद्वयानुष्ठानकृतकालमण्डलद्वयप्रतिक्रान्तवैरात्रिककालस्य स्थण्डिलादिगमने प्रहरातिक्रमे वाऽवशिष्टाऽनुष्ठानं सन्ध्यायां कल्पते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रभाते सकलक्रियाकरणाऽशक्तौ स्वाध्यायद्वयं प्रस्थाप्य कालद्वयक्रियां करोति, तदनु एकं कालमण्डलं विधायैकं स्वाध्यायं प्रस्थापयति तदनु द्वितीयं कालमण्डलं कृत्वा वैरात्रिककालं प्रतिक्रामति, तदा सन्ध्यायामवशिष्टानुष्ठानं कर्त्तुं कल्पते, नान्यथेति योगविधावुक्तमस्ति ॥ २१४ ॥

तथा—योगशास्त्रतृतीयप्रकाशवृत्तौ 'शुचिः पुष्पामिषस्तोत्रैर्देवमभ्यर्च्य वेश्मनि' इति १२२ श्लोकव्याख्याने पूर्वं गण्डूषादिकं कृत्वा पश्चात्प्रत्याख्यानं प्रोक्तमस्ति तत्किमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—योगशास्त्रे शुचिभवनप्रकारो लोकप्रसिद्धोऽनुवादपरतया प्रोक्तोऽस्ति, नत्वयं विधेयतयेति प्रत्याख्यानवतां गण्डूषकरणं विनाऽपि देवपूजा शुद्ध्यतीति न कश्चिद्विरोधः ॥ २३५ ॥

तथा—"सामाइअपुव्व मिच्छामिठाउकाउसग्गमिच्चाइं, सुत्तं भणिअ पलंबिअभुअकुप्पर धरिअपरिहरणओ" ॥ १ ॥ इति बृहत्प्रतिक्रमणहेतुगर्भगाथामाश्रित्य केचन मतिनः प्रश्नयन्ति—यत् श्रीमन्तः कटिदवरकबन्धनं कुर्वन्ति, तत्कुत्र शास्त्रे प्रोक्तमस्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकवृत्तिधर्मरत्नप्रकरणवृत्त्यादौ श्रीआर्यरक्षितसूरिभिः स्वपितुः कटीदवरको बन्धित इति प्रोक्तमस्ति, तेन तदाचरणया साम्प्रतमपि बध्यत इति वृद्धवादः ॥ २३६ ॥

तथा—प्रथमोपाङ्गे कूणिकवर्णके 'माउपिउसुजाए' एतत्सूत्रवृत्तौ पित्रोर्विनीततया सुपुत्र इत्युक्तं तत्किमिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कूणिकः पित्रोर्विनीत एवास्ति, यत्त्वन्तराले श्रेणिकस्य किञ्चिद्विरूपमाचरितं तन्निदानवशादेव, कथमन्यथा पितृमरणशोकाकुलितो राजगृहं विहाय चम्पायामुषित इति ॥ २३७ ॥

तथा—“ दव्वे खीरदुमाई, जिणभवणाईसु होई खित्तंमि । पुण्णतिहिपभिइकाले, होत्थुवओगा उ भावेण ॥ १ ॥ ” इति श्राद्धजीतकल्पप्रान्तगाथायाश्चतुर्थपदस्य कोऽर्थ इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—“ दव्वे खीरदुमाई, जिणभवणाईसु होइ खित्तंमि । पुण्णतिहिपभिइ काले, सुहोवओगाइ भावे उ ” ॥ १ ॥ इत्ययं भवद्भिः पृष्टाया गाथायाः सम्यक्पाठो बोध्य एतदनुसारेणार्थोऽपि सुगम एवेति ॥ २३८ ॥

तथा—आश्विनमासाऽस्वाध्यायादिनेषु सिद्धान्तगाथापञ्चकं पठति, तस्य तत्पठनं कल्पते नवेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अस्वाध्यायदिनेषु सिद्धान्तसम्बन्ध्येकादिगाथापाठो न शुद्ध्यतीति ॥ २३९ ॥

तथा—आवश्यकबृहद्वृत्तौ सूत्रकृदङ्गवृत्तौ च “ काले प्रसुप्तस्य जनार्द्दनस्य, मेघान्धकारासु च शर्व्वरीषु । मिथ्या न भाषामि विशालनेत्रे !, ते प्रत्यया ये प्रथमाक्षरेषु ॥ १ ॥ एतद्वृत्तपदत्रयप्रथमाक्षरैः कामेमीति क्रियापदमास्ति, तत्कथं निष्पद्यते इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकवृत्त्यादौ काले प्रसुप्तस्येति काव्ये कामेमीति क्रियापदं प्राकृतभाषयाऽवसीयते ॥ २४० ॥

तथा—श्रीविजयदानसूरिप्रसादितसप्तजल्पमध्ये उत्कटोत्सूत्रभाषिणो धर्मकृत्यं नानुमोद्यं, तत्रोत्कटोत्सूत्रभाषिशब्देनात्र किमुच्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उत्कटानुत्कटोत्सूत्रशब्दयोरर्थमाश्रित्य काचपिच्यनिवारणार्थमेव द्वादशजल्पमध्ये द्वितीयजल्पो लिखितोऽस्ति, तेन तदनुसारेण सर्व्वं बोध्यमिति ॥ २४१ ॥

तथा—पौषधे पारिते सामायिकपारणमुखवस्त्रिकायां प्रतिलिख्यमानायां पञ्चेन्द्रियच्छिन्दने जाते सति पौषधपारणमुखवस्त्रिका पुनः प्रतिलेखिता विलोक्यते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधः पुनः पारितो विलोक्यते इति ॥ २४२ ॥

तथा—‘ जंतेहिं पीलिओ ’ इत्यादि उपदेशमालागाथावृत्तौ स्कन्दकुमारः पञ्चशतपरिकरो निष्कान्त इत्युक्तं, ऋषिमण्डले तु ‘ ए

गुणे पंचसया ' इत्युक्तं तत्कथमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उपदेशमालावृत्तौ प्रव्रज्याधिकारे पञ्चशतपरिकरितत्वमुक्तं, ऋषिमण्डले तु निर्वाणाधिकारे एकोनपञ्चशतत्वमिति न कश्चिद्विरोध इति ॥ २४३ ॥

तथा—ज्ञाताधर्मकथाङ्गप्रथमाध्ययने श्रेणिकराजस्य धारिण्या देव्या एक एव मेघकुमारनामा पुत्रः प्रोक्तः, अनुत्तरौपपातिके तु जालि-कुमारप्रमुखाः सप्त सुता उक्तास्तत्कथमिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—श्रेणिकस्य सा धारिणी अन्याऽथवा तस्या एव धारिण्या जालिप्रमुखाः सप्त पुत्रा मेघकुमारप्रव्रज्यातः पश्चाज्जाता इति सम्भाव्यते ॥ २४४ ॥

तथा—' उम्मुक्कभूसणंगो ' इत्याद्यक्षरानुसारेण पौषधमध्ये श्राद्धानामाभरणमोचनमुक्तमस्ति, साम्प्रतं तु ते परिदधति, तत्कथमिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उत्सर्गमार्गेण यदि सर्व्वतः पौषधं प्रतिपद्यते, तदा तन्मोचनमेव युक्तं, विभूषालोभादिनिमित्तत्वेन, सामायिके तयोरपि निषिद्धत्वात्, यदि देशतः करोति तदा तत्परिधानमपि भवतीति ॥ २४५ ॥

तथा—लम्बुत्तरदोषः श्राद्धानां लगति नवा इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**--एकोनविंशतिदोषाधिकारे लम्बुत्तरदोषप्रतिषेधः कृतो नास्ति, तथाप्य-विच्छिन्नपरम्परयौचित्येन च लम्बुत्तरदोषनिवारणं न दृश्यते इति ॥ २४६ ॥

तथा—प्रतिष्ठाधिकारे साधूनां वासक्षेपाक्षराणि क सन्ति ? यदि च सन्ति तदा प्रतिष्ठावत्प्रतिदिनं ते वासक्षेपपूजां कथं न कुर्व्वन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पञ्चचत्वारिंशदागमानां मध्ये आवश्यकबृहद्वृत्तौ गणधरपदप्रतिष्ठाधिकारे साधूनां वासक्षेपाक्षराणि सन्ति, प्रतिदिनं वासक्षेपपूजाक्षराणि तु साधूनां कुत्रापि न सन्तीति तद्विधान कुतस्त्यमिति ॥ २४७ ॥

तथा—क्रियावादिनामक्रियावादिनां च मिथ्यादृशां सकामनिर्ज्जरा भवति नवा ? यदि सकामनिर्ज्जरा तर्हि ग्रन्थाक्षराणि प्रसाद्य नीति

प्रश्नोऽत्रोत्तरं—क्रियावादिनामक्रियावादिना च केषाञ्चित्सकामनिर्ज्जराऽपि भवतीत्यवसीयते, यतोऽकामनिर्ज्जरावतामुत्कर्षतो व्यन्तरेष्वेव बालतपस्विनां चरकादीना तु ब्रह्मलोकं यावदुपपातः प्रथमोपाङ्गादावुक्तोस्तीति, तदनुसारेण पूर्वोक्तानां सकामनिर्ज्जरेति तत्त्वम् ॥ २४८ ॥

तथा—कृतसामायिकस्य श्राद्धस्य अपारितेऽपि सामायिके सँल्लग्नसामायिकानि कियन्ति कृतानि शुद्ध्यन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतावन्ति सामायिकानि संल्लग्नानि कृतानि शुद्ध्यन्तीति एवंविधाक्षराणि शास्त्रे दृष्टानि न स्मृतिपथमायान्ति, यदि च मनः स्थाने तिष्ठति तदा यथेच्छं सामायिकानि कर्त्तव्यानि, परं द्वितीयादिसामायिकेषु स्वाध्यायादेशमार्गणं न सम्भाव्यत इति वृद्धवादः, पर सामायिकात्सामायिकान्तरकरणं शरीर-चिन्ताद्युपयोगं विधायैवेति ॥ २४९ ॥

तथा—'तस्स णं अज्जगस्स नत्तुए होत्था इट्ठे कंते' इति, राजप्रश्नीयोपाङ्गे प्रदेशी आर्यकनप्तृक उक्तः, श्राद्धविधिवृत्तौ तु आर्यकपुत्रः कथं प्रोक्त इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पुत्रपुत्रोऽप्यतीववल्लभत्वात्पुत्रत्वेन लोकैर्व्यवह्रियते तेनात्रापि नप्तृशब्दः पुत्रत्वेन व्यवहृतः सम्भाव्यते ॥ २५० ॥

तथा—शलाकापुरुषा गार्हस्थ्ये पिशिताशनं कुर्व्वन्ति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकृता पिशिताशनं सर्व्वथा न भवति, अन्येषामपि प्रायो न भवतीति ज्ञायते ॥ २५१ ॥

तथा—"पिग मोटा अवगुण सांभलो, जिम निशिभोजनकरतां टलो, जीव हणइ जे भव छन्नवइं, तेह पाप एक सरसो सवि" ॥ १ ॥ इत्यादि वहूक्तं रात्रिभोजनचतुष्पद्यां, तत्किं मान्यं नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—केवलिनिषिद्धत्वेन अनेकजन्तुघातहेतुत्वेन च तद्वर्ज्जनीयमेव, यत्तु चतुष्पद्यामुक्तं तत्तु लौकिकं वर्त्तते, तदप्यनर्थवाक्यरूपतया कथञ्चित् मान्यमेवेति ॥ २५२ ॥

तथा—श्रीविमलनाथप्रपौत्रश्रीधर्मघोषस्थविरपार्श्वे प्रव्रज्य महाबलकुमारः पञ्चमकल्पे दशाब्धिस्थितिमनुपाल्यानन्तरं श्रीवीरपार्श्वे प्रव्रज्य

सिद्ध इति भगवत्येकादशशतैकादशोद्देशकादावुक्तं, तथा सति श्रीनेमिनाथश्रीवीरयोः श्रीकल्पसूत्रादिग्रन्थे महदन्तरं दृश्यते तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—भगवतीवृत्तौ द्वितीयव्याख्याने प्रपौत्रके शिष्यसन्ताने इत्युक्तमस्ति, तेन कल्पसूत्रोक्तकालमानमाश्रित्य न काऽप्यनुपपत्तिरिति ॥२९३॥

तथा—नन्दीवृत्तौ ९१ पत्रे 'सित्तोगाहण' गाथाविचारे बुद्धद्वारे सर्वस्तोकाः स्वयम्बुद्धसिद्धास्तेभ्योऽपि प्रत्येकबुद्धसिद्धाः सङ्ख्येयगुणास्तेभ्योऽपि बुद्धिबोधितासिद्धाः सङ्ख्येयगुणास्तत्कथं ? यतो बुद्धिबोधितानां केवलश्राद्धसभाग्रे व्याख्यानस्य दशवैकालिकवृत्त्यादौ निषेधदर्शनादिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बुद्धिशब्देन तीर्थकर्यः सामान्यसाध्व्यश्चोच्यन्ते, तत्र तीर्थकरीणामुपदेशे विचार एव नास्ति, सामान्यसाध्वीनां तु यद्यपि केवलश्राद्धानां पुरस्तादुपदेशनिषेधः, तथापि श्राद्धीमिश्रितानां कारणे केवलानां न पुरस्तादुपदेशः सम्भवत्यपीति न काप्यनुपपत्तिरिति ॥ २९४ ॥

तथा—"काऊण सामईयं इरिअं पडिक्कमिय गमणमालोए । वंदित्तु सूरिमाई, सज्झायावसयं कुणई" ॥ १ ॥ श्राद्धदिनकृत्य-१२१ गाथायाः कोऽर्थ इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गाथाया अर्थो वृत्तौ सुप्रसिद्ध एव, यत्तु सूत्रपाठमात्रेण सामायिकानन्तरमैर्यापथिकीप्रतिक्रमणं प्रतिभाति तत्र सविस्तराण्यावश्यकचूर्ण्यक्षराण्यनुसरणीयानि, येन संशयापनोदो भवति, सर्वेषामेवंविधपाठानां तन्मूलकत्वादिति ज्ञायते ॥ २९५ ॥

तथा—सूत्रकृदङ्गप्रथमश्रुतस्कन्धचतुर्थाध्ययनवृत्तौ "छिन्नपादभुजस्कन्धाश्छिन्नकर्णोष्ठनासिकाः । छिन्नतालुशिरोमेण्ढ्रा, भिन्नाक्षिहृदयोदराः ॥ १ ॥" इत्युक्तं, तत्र नारकाणां नपुंसकत्वे छिन्नमेण्ढ्रा इति कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नारकाणां नपुंसकत्वेऽपि मेण्ढ्रसत्ता न विरुध्यते, 'महिलासहावो सर वण्णभेओ, मिंढं महंतं मउआ य वाणी' इत्यादिलक्षणस्य पुष्पमालादावुक्तत्वादिति ॥ २९६ ॥

तथा—हैमपद्मचरित्रे रामकेवलिवचनाच्चतुर्थनरकस्थरावणशम्बुकाभ्यां युध्यमानं परमाधार्मिककदर्थितं लक्ष्मणं दृष्ट्वा सीतेन्द्रस्तत्र गत्वा

किञ्चिद्दुःखं न्यषेधयदित्युक्तं, तत्र :चतुर्थनरके सीतेन्द्रगमनं परमाधार्मिककदर्थनं च कथं सङ्गच्छते, 'सहसारंतिय देवा नारयनेहेण जंति तइयभुव। तिसु परमाहम्मिअकयावि० इति **पञ्चसङ्ग्रहसङ्ग्रहण्योः** प्रामाण्यादिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—'तिसु परमाहम्मिअ कयावी' ति **संग्रहणी**वचनस्य प्रायिकत्वाच्चतुर्थपृथिव्या रावणादेः परमाधार्मिककृताऽपि वेदना सम्भवतीति न विरोधः, 'सहसारन्तिय' त्ति **पञ्चसंग्रह**गाथामाश्रित्य तु पञ्चसंग्रहपुस्तकमत्र हस्तप्राप्यं नास्तीति प्रत्युत्तरं न लिखितं, तेन तत्समयान्तरे ज्ञास्यत इति ॥ २५७ ॥

तथा—द्रव्यलिङ्गिद्रव्यनिष्पन्नचैत्यमविधिचत्यमित्यागमोक्तिः, पुस्तकादिक्षेत्रेषु तद्द्रव्यव्यापारणं युक्तमयुक्तं वा ? यदि युक्तं तर्हि चैत्ये कथमयुक्तं ? तदर्पितं पुस्तक सुविहितैः कथं गृह्यते इति, तथा कैश्चिच्चिरन्तनाचार्यैः शिथिलपथमपास्य स्वद्रव्यानीतमुक्ताफलपटलं लेष्टुना चूर्णीकृतं उग्रविहाराङ्गीकारसमये, यदि तद्द्रव्यं पुस्तकादिषु कल्पनीयमभविष्यत्तदा मुक्ताफलचूर्णनेन तद्द्रव्यविनाशनं नाकरिष्यदिति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—चैत्यमाश्रित्य विध्यविधिविचारः शास्त्रेषु प्रोक्तोऽस्ति, न तु पुस्तकमाश्रित्य, तेन न तयोः साम्यम्, तत एव च परम्परयापि तत्पुस्तकं गृह्यमाणमस्तीति न काऽप्यनुपपत्तिः। यच्च कैश्चिच्चिरन्तनदर्शनिभिः सुविहितमार्गाङ्गीकारे मुक्ताफलानि लेष्टुना चूर्णीकृतानि तदुग्रवैराग्यवत्ताख्यापनार्थमिति न काऽप्यनुपपत्तिरिति ॥ २५८ ॥

तथा—चतुस्सहस्रभूपैस्सह श्रीनाभेयजिनो दीक्षां जग्राह, तेषां दीक्षोच्चारः केन कारित इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तेऽपि श्रीप्रथमजिनेन सह प्रभुवद्व्रतं जगृहुरिति **ऋषभचरित्रादौ** ॥ २५९ ॥

तथा—वन्दारुवृत्तौ 'सिद्धे भो! पयओ०' वृत्तव्याख्याने त्रिकोटिपरिशुद्धत्वेन प्रख्यातायेत्यत्र त्रिकोटिशब्दस्य कोऽर्थ इति **प्रश्नोऽत्रोत्तर**—सूत्रा१ऽर्थ२तदुभय३रूपाः कष १ च्छेद २ तापलक्षण ३ परीक्षात्रयरूपा वा तिस्रः कोट्यः सम्भाव्यन्ते ॥ २६० ॥

तथा—वन्दनकनिर्युक्तौ 'देविंद राय' इत्यादिगाथायां गिहवइसागारिशब्दयोर्लघुवृत्तौ व्याख्यानं नास्ति, बृहद्वृत्तौ किं व्याख्याममस्ति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बृहद्वृत्तौ तद्व्याख्यान नास्ति, परं भगवतीषोडशशतकद्वितीयोद्देशकवृत्तौ गृहपतिशब्देन माण्डलिको राजा सागारिकशब्देन च सामान्यगृहस्थश्च प्रोक्तोऽस्तीति ॥ २९१ ॥

तथा—किरणावल्यां दशमस्वप्नाधिकारे 'विबुहेहिं अलंकितो' त्ति पाठः, आवश्यकवृत्तौ तु अन्यत्, तत्किरणावल्यां कुतस्ताछिखनामिति व्यक्त्या प्रसाद्यामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकवृहद्वृत्तौ 'पउमसरो विउधपंकतो' इति पाठोऽस्ति, तस्याऽर्थो विबुधपङ्कजं पद्मसरः, तथा किरणावल्यां 'विबुहेहिं अलंकितो' त्ति पाठः कल्पचूर्णितः कुतश्चिदन्तर्वाच्यतो वा लिखितो भविष्यतीति सम्भाव्यते इति ॥ २९२ ॥

अथ पण्डितधनहर्षगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—सुधर्मसुरत्वपदव्यपेक्षया यथा ईशानसुरत्वपदवी अधिका, तथा भुवनपतिज्योतिष्कव्यन्तराणामन्योऽन्यं का पदवी न्यूना का च अधिकेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—व्यन्तरज्योतिष्कभवनपतीनां यथोत्तरं बाहुल्येन महर्द्धिकत्वमिति पदव्यधिकताऽपि तथैवेति ॥ २९३ ॥

तथा—गङ्गादिनदीजलं यथा लवणाब्धौ विश्राम्यति, तथा मानुषोत्तरपर्व्वतसम्मुखविनिर्गतनदीजलमपि कुत्र विश्राम्यतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मानुषोत्तराभिमुखनिर्गतनदीजलं पुष्करवरसमुद्रे विश्राम्यतीति स्थानाङ्गादावस्तीति ॥ २९४ ॥

तथा—अष्टोत्तरीयस्नात्रे क्रियमाणे कृतधौतिकाः श्राद्धा जघन्यत उत्कृष्टतश्च कियन्तो मृग्यन्ते इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जघन्यतोऽष्टौ श्राद्धाः कृतधौतिकास्तिष्ठन्ति, उत्कर्षतस्तु यथेच्छमिति ॥ २९५ ॥

तथा—जिनमन्दिरादावष्टोत्तरीयस्नात्रे विधीयमाने वीक्षितुं गातुं नन्तुं श्राद्धच आयान्ति नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गानाद्यर्थं श्राद्धचः तिष्ठन्ति अष्टोत्तरीयस्नात्रविधिपत्रेषु तथा लिखितत्वादिति ॥ २६६ ॥

तथा—कस्यापि श्राद्धस्य द्वादशव्रतसम्बन्धिनी चतुष्पद्यादिरूपाः जोडिः कृत्वा दत्ता भवति, तदन्तर्गतः प्रथमव्रताद्यधिकारविशेष उपधि-मुखवस्त्रिकाप्रतिलेखनानन्तरं क्रियमाणे स्वाध्याये कस्यापि वक्तुं कल्पते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिलेखनास्वाध्यायसमये गाथापञ्चकादि वक्तुं कल्पते इति ॥ २६७ ॥

तथा—चम्पकादिपुष्पवासितवारि सकलार्द्रवस्तुप्रत्याख्यानवतः श्राद्धस्य पातुं कल्पते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सकलार्द्रप्रत्याख्यानवतस्त-द्वारि कल्पते पातुमिति ॥ २६८ ॥

तथा—चतुर्मासाष्टाहिका चतुर्दशीं यावत्पूर्णिमा यावद्वा गणनीयेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्मासाष्टाहिका साम्प्रतं चतुर्दशीं यावद्गणनीया, पूर्णिमा तु पर्वतिथित्वेनाराध्या एवेति ॥ २६९ ॥

तथा—चैत्राश्विनाष्टाहिकामध्ये पूर्णिमा गण्यते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्राश्विनाष्टाहिकामध्ये पूर्णिमा गण्यते ॥ २७० ॥

तथा—" कीडी चूव्चलाओ, कुंथु उद्देहि घीमिल्ला, इल्ली मंकुण जुआ, खुडही जूया य गद्दहिआ ॥ १ ॥ " इत्याराधनापताका-गाथायां चूडेलीति प्रसिद्धो जीवविशेषस्त्रीन्द्रियजीवमध्ये प्रोक्तो दृश्यते, ' बेइंदिअमाइवाहाई ' इति जीवविचारद्वीन्द्रियगाथाप्रान्ते माइवाहा पदेन चूडेलि इत्यर्थः श्रुतोऽस्ति तेन किं प्रमाणमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चूडेलिविषये मतान्तरमवसेयं, मतान्तरविषये च न व्यामोह इति ॥ २७१ ॥

तथा—सरुजः पुंसो यत्त्रिविधाहारनिषेधरूपं सागारिकमनशनं कार्यते तदुच्चारविधिः कथं इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पूर्वं निरूपितवेलाकृत-त्रिविधाहारचतुर्विधाहारप्रत्याख्यानस्य पुंसः 'जइ मे हुज्ज पमाओ' इति गाथोच्चारपूर्वकं सागारिकमनशनं कार्यत इति ॥ २७२ ॥

तथा—सूक्ष्मनिगोदान्निर्गतो जीवः पुनः सूक्ष्मनिगोदमध्ये याति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सूक्ष्मनिगोदान्निर्गतो जीवः पुनरपि सूक्ष्मनिगोदे यातीति ॥ २७३ ॥

तथा—उपाश्रये समागच्छन् मुत्कलः श्राद्धः निसीहीति तस्मान्निर्गच्छंश्च आवस्सहीति वक्ति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मुत्कलः श्राद्धः निसीहीति वक्ति न त्वावश्यकीति ॥ २७४ ॥

तथा—जिनमन्दिरान्निर्गच्छद्भिः साधुभिः श्राद्धैश्च आवस्सहीति वक्तव्यं न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**—आवस्सहीति साधुभिर्वक्तव्यं न तु श्राद्धैरिति ॥ २७५ ॥

तथा—अणिमाद्या अष्टौ महासिद्धयः कस्यां लब्धावन्तर्भवन्ति, महाव्रतिनां अणुव्रतिनां मिथ्यादृशां वा ताः सम्भवन्ति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरम्**—अणिमाद्यो वैक्रियलब्धावन्तर्भवन्ति ताश्चासम्यग्दृशां सम्यग्दृशां वा सम्भवन्तीति ॥ २७६ ॥

तथा—श्रीवीरतीर्थङ्करे देशनां दत्त्वा देवच्छन्दान्तः प्राप्ते सति एकादशगणधरमध्याद् ज्येष्ठत्वाद्गौतम एव धर्मदेशनां ददाति, पट्टधारित्वेन स्थापितत्वात् सुधर्म्मस्वामी वा ? अन्यो वा यः कश्चिद्गणधरो वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—दीक्षया ज्येष्ठत्वात्सति गौतमस्वामिनि गौतमस्वाम्येव धर्म्मदेशनां विधत्ते, असति च तस्मिन्नन्योऽपि यो ज्येष्ठो भवति स विधत्ते इति ॥ २७७ ॥

तथा—श्रीजम्बूप्रभवस्वामिभ्यां सार्द्धं तपस्या गृहीता, श्रीजम्बूस्वामिनश्च सर्व्वायुरशीतिर्वर्षाणि, श्रीप्रभवस्वामिनस्तु सर्व्वायुः पञ्चाशीतिर्वर्षाणि,

सह दीक्षासमयग्रहणे ३० त्रिंशद्वर्षाणि इति जम्बूस्वामिनि सत्येव प्रभवस्वामिनः स्वर्गभाक्त्वं सम्पनीपद्येत, तेनैतत् पट्टावलीगतं लेख्यकं कथं मिलतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—श्रीजम्बूस्वामिदीक्षानन्तरं कियद्भिर्वर्षैः श्रीप्रभवस्वामिनो दीक्षा सम्भाव्यते, तथा च सति न कोऽपि विरोधो, यदुक्तं **परिशिष्टपर्व्वणि**—" पञ्चमः श्रीगणधरोप्येवमभ्यर्थितस्तदा । तस्मै सपरिवाराय, ददौ दीक्षा यथाविधि ॥ १ ॥ पितॄनापृच्छ्य चान्येद्युः, प्रभवोऽपि समागतः । जम्बूकुमारमनुयान्, परिव्रज्यामुपाददे ॥ २ ॥ " २७८ ॥

तथा—आकाशप्रदेशपरमाण्वोः कतमः सूक्ष्म इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रदेशापेक्षया द्वयोस्तुल्यत्वमेव, विभागाभावात्, अवगाहनापेक्षया त्वेकस्मिन्नप्याकाशप्रदेशेऽनन्ताः परमाणवोऽवगाहन्त इति विशेषो भावनीयः ॥ २७९ ॥

तथा—**प्रवचनसारोद्धारवृत्त्यादौ** इन्द्रियविषयप्रमाणता आत्माङ्गुलेन प्रोक्ताऽस्ति, चक्षुष उत्कृष्टविषयतायां कृतलक्षयोजनरूपो विष्णुकुमारो दृष्टान्तः प्रोक्तोऽस्ति, तथाहि-चक्षुः सातिरेकयोजनलक्षाद्रूपं गृह्णाति, सातिरेकत्वं तु विष्णुकुमारादयः स्वपदपुरःस्थितं गर्त्तादिकं तन्मध्यगतं च लेष्ट्वादिकं पश्यन्तीति **नवतत्त्वमहावचूर्णावस्ति**, इति चक्षुषः सातिरेकलक्षयोजनदूरस्थरूपग्रहणविषये दृष्टान्तकरणाद्विष्णुकुमारविकुर्व्वितरूपमात्माङ्गुलेन सम्भाव्यते, अन्यथा न दृष्टान्तसङ्गतिरित्येवं सति **प्रश्नोत्तरसमुच्चयचतुर्थ**प्रकाशप्रान्ते यद्विष्णुकुमारविकुर्व्वितरूपमुत्सेधाङ्गुलनिष्पन्नलक्षयोजनप्रमाणमुक्तमस्ति तत्कथमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—विष्णुकुमारकृतं सातिरेकलक्षयोजनप्रमाणरूपं चमरेन्द्रादिवत्प्रमाणाङ्गुलेनापि सम्भवतीति न कापि विप्रतिपत्तिः, यच्च **प्रश्नोत्तरे** उत्सेधाङ्गुलेन प्रोक्तमस्ति तत्र किञ्चिद्विधेयमस्तीति ॥ २८० ॥

तथा—इच्छामि खमा समणो० भगवन् हं आचार्याहं इत्यादि ४ चतुःक्षमाश्रमणाना प्रथमक्षमाश्रमणे भगवन्० अत्र भगवच्छब्देन किं वाच्यं ? कश्चित्सुधर्म्मस्वामिनं वक्ति, कश्चिच्च मण्डलीस्वामिनं गीतार्थं वक्ति, काश्चित्तु तीर्थङ्करं ब्रूते 'च्यारे खमासमणे अरिहन्तादिक वांदइ' इति

प्रतिक्रमणहेतुगर्भबालावबोधे लिखितमस्ति, लघुप्रतिक्रमणहेतुगर्भे भगवच्छब्देन चत्वारोऽर्थाः प्रोक्ताः सन्ति, तेन भगवच्छब्देन किमत्र वाच्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—भगवच्छब्देन पारम्पर्येण धर्माचार्यः श्रूयते, यच्च **प्रतिक्रमणहेतुगर्भबालावबोधे** ' च्यारे खमासमणे अरिहंतादिक वांदइ ' इत्युक्तमस्ति तत्र स बालावबोधः केन कृत इति ज्ञापनीयं तदनु ज्ञास्यत इति ॥ २८१ ॥

तथा—जिनमन्दिरे मूलनायकस्य दृष्टिर्द्वारशाखायाः कियत्तमे भागे समानेया ? **विवेकविलासादौ** कथमस्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यदुक्तं **विवेकविलासे**—" द्वारशाखाष्टभिर्भागैरधः पक्षाद्विधीयते । मुक्त्वाऽष्टमं विभागं च, यो भागः सप्तमः पुनः ॥ १ ॥ तस्यापि सप्तमे भागे, गजांशस्तत्र सम्भवेत् । प्रासादप्रतिमादृष्टिर्नियोज्या तत्र शिल्पिभिः ॥ २ ॥ अष्टभागीकृताया द्वारशाखायाः यः सप्तमो भागः सोऽप्यष्टभागीक्रियते तस्य सप्तमे भागे प्रतिमादृष्टिरानीयत इत्यवसेयमिति ॥ २८२ ॥

तथा—जिनमन्दिरे भ्रमन्त्या देहरी इत्यपरपर्याया देवकुलिकास्त्रयोविंशतिश्चतुर्विंशतिर्वा कार्याः, मूलनायकेन सह चतुर्विंशतिर्जायते तेन त्रयोविंशतिरेव तत्र कार्या इति कश्चित्तेन किमत्र प्रमाणमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मूलनायकात्पृथक् चतुर्विंशतिर्देवकुलिकाः क्रियन्ते इत्यत्रत्याः सूत्रधारा वदन्तीति ॥ २८३ ॥

तथा—चतुर्निकायदेवानामेकैका कोटिरिति चतस्रः कोट्यस्तीर्थकृत्पार्श्वे जघन्यतो भवन्ति समुदितानां एका कोटिरिति वा कथमस्तीति प्रसाद्यं ? चतुष्कोट्यक्षराणि **वीतरागस्तववृत्तौ** सन्तीति कश्चिद्वक्ति तत्प्रमाणं न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—चतुर्निकायदेवानां समुदितानां कोटिर्ज्ञायते, **नाममालादौ** तथोक्तेः, यत्र च प्रतिदेवनिकायं कोटिरुक्ताऽस्ति सा का **वीतरागस्तववृत्तिः** केन च कृतेति ज्ञापनीयं ततो ज्ञास्यत इति ॥ २८४ ॥

तथा—जिनसमवसरणे सङ्ख्याताः सुरा मान्त्यसङ्ख्याता वा इति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जिनसमवसरणेऽसङ्ख्याताः सुरनरादयो मान्तीति
योगशास्त्रवृत्तौ प्रोक्तमस्ति, न च तत्र काप्यनुपपत्तिः, यच्च नाममालादौ क्वापि कोटाकोटिरुक्ता, तद्विशेषाऽविवक्षयेत्यवसीयते इति ॥ २८५ ॥

तथा—सावत्सरिकप्रतिक्रमणकायोत्सर्गे ४० चत्वारिंशल्लोकोद्योतकरान् कथयित्वा तत्प्रान्ते एको नमस्कारो वक्तव्यः पश्चात् कायो-
-त्सर्गः पारणीयः कश्चिदिति वक्ति, कश्चिच्च प्रान्ते नमस्कारं वक्तव्यं न ब्रूते, तेन किं प्रमाणमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सांवत्सरिकप्रतिक्रमणे सनमस्कार-
श्चत्वारिंशल्लोकोद्योतकरकायोत्सर्गः प्रतिक्रमणहेतुगर्भादावुक्तोऽस्ति, पारम्पर्येणापि तथैव क्रियत इति ॥ २८६ ॥

यथा—सागारिके सति रजोहरणेन पदोः प्रमार्जनं प्रमार्जनाऽसंयम इत्युक्तमस्ति, तत्र को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अपरिणतलोकोपहासा-
दिहेतुरवसेय इति ॥ २८७ ॥

तथा—अर्हदादिविंशति २० पदाराधनं यश्चतुर्थतपसा करोति, स तद्ध्येयपदगणनमुपवासदिने कुर्याद्दिनत्रयेऽपि वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—
यश्चतुर्थतपसा स्थानकाराधनं करोति स यदि पृथक् पृथक् चतुर्थान् करोति तदा त्रिष्वपि दिनेषु ध्येयपदं गणयति, समुदितचतुर्थकरणे तु
यथासम्भवमिति बोध्यम् ॥ २८८ ॥

तथा—इहैके सत्त्वाः पूर्वं नानाविधयोनिकाः स्वकृतकर्मवशगास्तत्स्थावरशरीरेषु सचित्ताऽचित्तेषु पृथ्वीकायत्वेनोत्पद्यन्ते, यथा शिरःसु
मणयः करिदन्तेषु मौक्तिकानि विकलेन्द्रियेष्वपि शुक्त्यादिषु मौक्तिकानि स्थावरेष्वपि पारकरादिषु जीवा लवणभावेनोत्पद्यन्ते, एतान्यक्षराणि
सूत्रकृदङ्गदीपिकायां सन्तीत्युक्त्वा मौक्तिकानि सचित्तानि खरतराः कथयन्तः सन्ति, प्रश्नोत्तरग्रन्थे तु अचित्तानि तानि भवन्तीत्युक्तमस्ति,
तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सूत्रकृदङ्गदीपिकादौ मौक्तिकानि यद्यपि सचित्तत्वेनोत्पद्यन्ते इत्युक्तमस्ति, तथापि तान्यनुयोगद्वारादौ अचि-

विहरणाद्यप्रसङ्गः ॥ २८९ ॥

तथा—"जायमयसूअगाईनिच्छूढा" इत्यादिसूतकशब्दः प्रत्येकं सम्बद्ध्यते, जातकसूतकं नाम जन्मानन्तरं दशाहानि यावत् मृतसूतकं मृतानन्तरं दश दिवसान् यावत्तत्र यद्वर्ज्यं तद्विधा—'लोग' त्ति लौकिकं 'उत्तर' त्ति लोकोत्तरं, लौकिकं द्विधा—इत्वरं यावत्कथिकं च, तत्रेत्वरं यत्सूतकमृतकादि, तथाहि—लोके सूतकादि दश दिवसान् यावद्वर्ज्यत इति, यावत्कथिकं च वरुडछिम्पकचर्मकारडोम्बादि, एतान्यक्षराणि व्यवहारसूत्रवृत्तौ सन्तीत्युक्त्वा सूतकगृहं दशदिवसान् यावत्खरतरास्त्यजन्तः सन्ति, प्रश्नोत्तरग्रन्थे तु दशदिननिर्बन्धो ज्ञातो नास्ति इत्युक्तमस्ति, तत्कथमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—व्यवहारसूत्रवृत्तौ सूतकविषये यद्दशदिनवर्जनं तद्देशविशेषपरत्वेन, ततो यत्र देशे सूतकविषये यावानवधिस्तावन्ति दिनानि वर्जनीयानि, तेन प्रश्नोत्तरग्रन्थेन सह न कोऽपि विरोध इति ॥ २९० ॥

तथा—प्रवचनसारोद्धारस्य तृतीयशतकस्य त्रयस्त्रिंशत्तमगाथाया 'संगरिगाइंमि अप्पडिए' एतत्पदव्याख्याने श्रीआणन्दसूरिणा—सङ्गरिकादौ अपतिते पतिते तु द्विदलदोषसम्भवान्न कल्पते घोलादि इत्युक्तमस्ति, एतदुक्तिबलात् सांगरिफलं वब्बूलफलमपि द्विदलत्वेन खरतरैरभ्युपगम्यते, आनन्दसूरिश्च वडगच्छीयः श्रूयते, तेन तदुक्तं कथमात्मनां प्रमाणं नास्तीति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आनन्दसूरिकृतग्रन्थस्तु अद्य यावद् दृष्टो नास्ति, तेन तद्दर्शने तद्विषयो विचारो युक्तिमान्नान्यथेति ॥ २९१ ॥

तथा—प्रज्ञापनाद्वितीयपदे बादराग्नेरधिकारे 'वाघायं पडुच्च पञ्चसु महाविदेहेसु' एतत्पदव्याख्याने व्याघातो नामातिस्निग्धोऽतिरूक्षो वा कालः, तस्मिन्सति अग्निव्यवच्छेदात्, ततो यदा पञ्चसु भरतेषु पञ्चस्वैरवतेषु सुषमसुषमा सुषमदुष्षमा वर्त्तते तदाऽतिस्निग्धः कालो दुष्षमदुष्षमायां

चातिरूक्ष इत्यग्निव्यवच्छेद इत्युक्तमस्ति, अत्र च प्रथमारके तृतीयारके च बादराग्निनिषेधो भणितो न द्वितीयारके, तेन द्वितीयारकेऽग्निर्भवति नवा? किञ्च सुषमादुष्षमायामत्राग्निनिषेधः प्रोक्तः, 'अगणिस्स य उट्ठाणं' इत्यादिना चाग्निसम्भवः प्रोचे, तदेतत्कथं सङ्गच्छते?, किञ्चोत्सर्पिण्या द्वितीयारके कियति गते बादरोऽग्निरुत्पत्स्यते? कियति गते च तस्मिन् नीतिप्रवृत्तिः तत्प्रवर्त्तकश्च को भविष्यतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–प्रज्ञापनेत्यत्र प्रज्ञापनापुस्तकपाठानुसारेण प्रथमद्वितीयतृतीयारकेषु कालस्यातिस्निग्धता प्रोक्ताऽस्तीति का शङ्का? तथा तृतीयारकेऽतिस्निग्धतायामुक्तायामपि तत्प्रान्ते 'अगणिस्स य उट्ठाणं' इत्यादि भणनं तु अल्पस्याविवक्षणान्न बाधाविधायि, तथोत्सर्पिण्या द्वितीयारकस्यादौ पुष्करसंवर्त्तादिपञ्चमेघ-वर्षणे बादरवनस्पतिप्रादुर्भवने बिलनिर्गतमनुष्यैर्मांसादिनिवृत्तिरूपा नीतिर्विहिता ग्रामादिनिवेशाश्चादिग्रहणादग्न्यादिसम्भवे पाकादिनिवर्त्तनं च प्राग्जातजातिस्मरणात्प्रथमकुलकराद्विमलवाहनाद्द्वितीयारकस्य प्रान्ते प्रवृत्तमिति **हैमवीरचरित्रे** प्रोक्तमस्ति ॥ २९२ ॥

तथा—प्रज्ञापनाद्वितीयपदे द्वीन्द्रियादीनां पर्याप्तापर्याप्ताना स्थानप्रश्नाऽधिकारे 'उड्ढलोए तदेक्कदेसभागे' इत्यत्र उर्ध्वलोके तदेकदेशभागे मन्दरादिवाप्यादिषु द्वीन्द्रियादयः शङ्खादयः प्रोक्तास्सन्ति, "एगिंदिअ पचिंदिअ, उड्ढे अ अहे अ तिरिअलोए अ विगलिंदिअजीवा पुण, तिरिअलोए मुणेअव्वा ॥ १ ॥" एतस्यां च गाथाया तिर्यग्लोके विकलेन्द्रिया ज्ञातव्या इत्युक्तमस्ति, तत्कथं? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–'एगिंदिअ पंचिंदिअ' इति गाथायां यत्तिर्यग्लोके एव विकलेन्द्रियप्रतिपादनं तद्बाहुल्यमाश्रित्य ज्ञेयम् ॥ २९३ ॥

तथा—प्रथमपदे आशालिकाऽधिकारे 'अंतोमुहुत्तद्धाउआ' इति पाठो दृश्यते, वृत्तौ च अद्धेति पदं व्याख्यानं वोपलभ्यते तेन सूत्रेऽधिकं वृत्तौ न्यूनं वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–सूत्रेऽद्धापदं समस्ति वृत्तौ तदव्याख्यानं तु सुकरत्वान्न कृतमिति बोध्यम् ॥ २९४ ॥

तथा–आर्द्रे नालिकेरे शुष्के वा कियन्तो जीवाः सन्ति, तथा नालिकेरबीयके सङ्ख्याता असङ्ख्याता अनन्ता वा कियन्तो जीवाः सन्ति ? यतस्तमत्र केचिदनन्तजीवात्मकं प्रतिपादयन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—बीयके सम्बद्धे नालिकेरे एक एव जीव इति ॥ २९५ ॥

तथा–शृङ्गाटके शुष्के आर्द्रे च कियन्तो जीवाः सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–शृङ्गाटकफले शुष्के आर्द्रे वा जीवद्वयं प्रोक्तमस्तीति ॥ २९६ ॥

तथा–आउलिनामा वनस्पतिविशेषः किं सङ्ख्यातजीवोऽसङ्ख्यातजीवोऽनन्तजीवो वा ? कुत्र च प्रोक्तोऽस्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–आउलिसत्कमूलादौ असङ्ख्याता जीवाः, पत्रादौ तु एकैको जीव इति प्रज्ञापनादौ प्रोक्तमस्तीति ॥ २९७ ॥

तथा–हस्तत्रयादारभ्य उत्सेधाङ्गुलेन यावत् पञ्चहस्तप्रमाणदेहधारिणां तद्भवे मोक्षो भवेन्न वेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उत्सेधाङ्गुलेन हस्तद्वयादारभ्य साधिकपञ्चधनुःशतानि यावत् शरीरधारिणो जीवा मुक्तिं गच्छन्तीति ॥ २९८ ॥

तथा–" अद्दामलगपमाणे, पुढवीकाए हवंति जे जीवा । ते पारेवयमित्ता, जंबुद्दीवे न मायंति ॥ १ ॥ एगंमि उदगबिंदुंमि, जे जीवा जिणवरेहिं पन्नत्ता । ते जइ सरसवमित्ता, जंबुद्दीवे न मायंति ॥ २ ॥ " एतद्गाथाद्वयं **प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तिप्रवचनसारोद्धारसूत्रवृत्त्यादौ** यथा दृश्यते तथा तेजस्कायप्रभृत्येकेन्द्रियाणा जीवमानप्रतिपादिका गाथाः प्रायो ग्रन्थे न दृश्यन्ते, तत्कथं ?, किञ्च बरट्टिकातन्दुलप्रमाणमात्रे तेजस्काये ये जीवास्ते यदि मस्तकलिक्षाप्रमाणदेहधारिणो भवेयुस्तदा ते जम्बूद्वीपे न मान्ति, निंबपत्रस्पृष्टमात्रे वायौ ये जीवाः सन्ति ते यदि खसखसप्रमाणदेहा भवेयुस्तदा जम्बूद्वीपे न मान्ति, अयमर्थः प्रमाणमप्रमाणं वा ?, किञ्च—एतदर्थप्रतिपादके यादृश्यौ तादृश्यौ छुटितपत्रे गाथे अपि स्तः, तद्यथा—' बरटीतदुलमित्ता, तेऊजीवा जिणेहिं पन्नत्ता । मत्थयलिक्खपमाणा, जंबुद्दीवे न मायंति ॥ १ ॥ जे लींबपत्तफरिसा, वाऊजीवा जिणेहिं पन्नत्ता । ते जइ खसखसमित्ता, जंबूद्दीवे न मायंति ॥ २ ॥ " किञ्च पृथिवीकायादिजीवप्रमाणप्रतिपादिकाया गाथायां पारापतादये ये प्रोक्तास्ते च तत्तत्तीर्थ-

कृत्काले भिन्नभिन्नप्रमाणदेहधारिणो भवन्ति तेन पारापतादयः किंकालीना ग्राह्या इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नेजस्कायिकप्रभृतिशरीरमानप्रतिपादकं गाथाद्वय यद्यपि महाग्रन्थे न दृश्यते, तथापि सूत्रेण सह सम्मतमेव, तदर्थस्य सूत्रानुयायित्वात् । तथा जीवमानप्रतिपादकपारापतादिप्रमाणमत्र-स्थितकालत्वेन महाविदेहगतं ज्ञायत इति, मुग्धबोधनार्थश्चायमुपदेश इति न काऽप्यनुपपत्तिरिति ॥ २९९ ॥

तथा—नाममालायां 'षष्ठे पुनः षोडशाब्दायुषो हस्तसमुच्छ्रयाः' इत्युक्तमस्ति, लघुक्षेत्रसमासे तु 'पंचमसमछट्ठारे, दुकरुचा वीस-वरिसआउ नरा' इत्यस्ति, तेनैतत्कथं सङ्गच्छते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नाममालायां मानं यदुक्तं तत्षष्ठारकप्रान्तमाश्रित्य, लघुक्षेत्रसमासे तु षष्ठारकस्यादिदिनमाश्रित्येति बोध्यम् ॥ ३०० ॥

तथा—तेषु त्रिष्वारकेषु यथाक्रम नराणां त्रिद्व्येकदिनैस्तुवरीकणबदरामलकमानमाहार इत्युक्तमस्ति लघुक्षेत्रसमासे, तुवरीकणादय-श्चारकेऽरके पृथक्पृथक्प्रमाणास्तेन किमरकवर्त्तिनस्तुवरीकणादयोऽत्र ग्राह्या इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्तदरकसम्भवितुवरीकणादिप्रमाण-माहारस्य ज्ञेयम् ॥ ३०१ ॥

तथा—'मज्झण्हाओ परओ, जाव दिवसस्स अंतोमुहुत्तो ताव निप्पइ' इति सामाचारीमध्ये विद्यते, तेन तृतीययामादर्वाक् मध्या-ह्नात्परतः रात्रिपौषधः कर्त्तुं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मध्याह्नात्परतः पौषधग्रहणं शुद्ध्यति, परं साम्प्रतीनप्रवृत्त्या प्रतिलेखनात् अर्वाग् न कार्यते, किन्तु परत इति ॥ ३०२ ॥

तथा—शनैश्चरादीनां राशिपरावर्त्तदिनमिदमिति ज्ञात्वा ये जिनपूजाऽऽचाम्लादिकं कुर्वते तेषां सम्यक्त्वं म्लानं भवति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शनैश्चरराशिपरावृत्तिदिने विशेषतपःपूजादिकरणे सम्यक्त्वम्लानिर्ज्ञाता नास्तीति ॥ ३०३ ॥

तथा—यद्दिनतः प्रारभ्य शैवा माघस्नानं कुर्वते तद्दिनत एवारभ्य केचन श्राद्धा अपि स्वगृहे उष्णोदकादिना स्नात्वा जिनधाम्नि गत्वा जिनपूजां कुर्वन्ति, मासप्रान्ते जिनभक्त्यर्थं रात्रिजागरणं मोदकादिलम्भनिकामपि कुर्वते, माघस्नानमिदमुच्यते, तत्करणे च मिथ्यात्वं स्यादित्युक्त्वा केचन एतत्कृत्यं निषेधयन्तः सन्ति, तत्प्रमाणमप्रमाणं वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—माघमासं यावदुष्णोदकादिना स्नानकरणं पूजाकरणं तत्प्रान्ते रात्रिजागरणं लम्भनिकादिकरणं च न युक्तिमत्प्रतिभाति, प्रसङ्गदोषादिभयादनाचीर्णत्वादिति ॥ २०४ ॥

तथा—मोहनीयकर्म्मणोऽष्टाविंशति २८ अष्टमा निरन्तरं कर्त्तुमारब्धाः सन्ति, तदन्तराले चोच्चरितपञ्चमीरोहिण्यादिकमागतं तदा तैरेवाष्टमैः सरति किं वा पञ्चम्यादेरुपवासं पृथक्कर्षणीयमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मोहनीयकर्म्मसत्केषु निरन्तरमष्टमेषु क्रियमाणेषु उच्चरितपञ्चम्यादितपो यावन्मुक्त तावत्सति सामर्थ्ये पश्चात्करोति, स्थानकपदगणनसामर्थ्याभावे तु तदऽकरणेऽपि सरति ॥ २०५ ॥

तथा—पदगणनं एकवारदेववन्दनं वा विस्मृतं द्वितीयदिने पारणातः प्राक् तत्करोति यदि तदा शुद्ध्यति न वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रथमदिने विस्मृतं पदगणनं एकशो देववन्दनं वा द्वितीयदिने पारणकरणादर्वाग् अवधिपूर्त्यादिमहत्कारणं विना न शुद्ध्यति, क्रियमाणं तु दृश्यत इति ॥ २०६ ॥

तथा—पञ्चम्यां प्रतिमाया कच्छाटिकावालन निषिद्धमस्ति, तदाश्रित्य काश्चिद्वक्ति—रात्रौ चतुर्दिक्षु कायोत्सर्गे एव कच्छाटिका न वालनीया, अन्यदा सर्वकालं कच्छाटिका वालनीयैव, तदाश्रित्य कथमस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चमीप्रतिमातोऽबद्धकच्छ इत्येव ग्रन्थे दृष्टमस्तीति कायोत्सर्गकाले एव कच्छाटिका मोच्येति यो वक्ति स एव प्रष्टव्यः—एवंविधान्यक्षराणि क्व सन्तीति ॥ २०७ ॥

तथा—समवसरणस्तोत्रे यक्षवराश्चामराणि वीजयन्तः प्रोक्तास्सन्ति "करकलिअरुयणदंडा सोहम्मीसाण सुरवरा ताव। ढालिंति चाम-

राइं उभओ पासेसु उद्धठिआ ॥ १ ॥" इति शीलभावनासूत्रवृत्त्युक्तगाथायां तु सौधर्म्मेशानसुरवराः प्रोक्ता दृश्यन्ते, तेन उभयेषा मध्ये किं प्रमाण इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शीलभावनाग्रन्थोऽत्र हस्तप्राप्यो नास्तीति ॥ ३०८ ॥

तथा—तीर्थकृद्व्याख्यानं श्राद्धय ऊर्ध्वस्थिताः शृण्वन्ति इत्यक्षराणि कुत्र सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचाराङ्गवृत्तौ स्त्रिय ऊर्ध्वस्थिताः शृण्वन्तीत्युक्तमस्तीति ॥ ३०९ ॥

तथा—श्राद्धय इव देव्योऽपि ऊर्ध्वस्था एव व्याख्यानं शृण्वन्त्युतासीना इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकवृत्तौ देव्य ऊर्ध्वं स्थिताः शृण्वन्तीत्युक्तमस्तीति ॥ ३१० ॥

तथा—पाश्चात्यरात्रौ साधुसमीपे समागत्य यत् श्राद्धाः प्रतिक्रमणं कुर्व्वाणा दृश्यन्ते, तस्याक्षराणि कुत्र ग्रन्थे सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामाचार्यनुसारेण यथा पौपधकरणाय पाश्चात्यरात्रौ साधुसमीपसमागमनं दृश्यते तथा प्रतिक्रमणकृतेऽपि तद् युक्तिमद् ज्ञायत इति ॥ ३११ ॥

तथा—घटिकाद्वयादिशेपरात्रिसमये पौपधं करोति कश्चित्, कश्चिच्च वस्त्राङ्गप्रतिलेखनां कृत्वा तत्करोति, तयोर्मध्ये कः शास्त्रोक्तविधि-रिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाश्चात्यरात्रौ पौपधकाले पौपधविधानमिति मौलो विधिः, कालातिक्रमे तद्विधान त्वापवादिकमिति ॥ ३१२ ॥

तथा—" आवस्सय ओहनिज्जुत्ति १ पिंडनिज्जुत्ति २ उत्तरज्झयणे ३ । दसकाञिअ ४ चउरोत्ति, मूलगंथे सरेमि सया " ॥ १ ॥ इति श्रीकुलमण्डनसूरिकृतप्राकृतसिद्धान्तस्तवगाथा, एतस्या च मूलग्रन्थाश्चत्वार एते प्रोक्ताः सन्ति, श्रीहीरविजयसूरिप्रसादितप्रश्नोत्तरसमुच्चय-ग्रन्थे च कश्चिद्भेदो दृश्यते, तत्कथं इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उक्तगाथायामोघनिर्युक्तेर्निर्युक्तित्वेनावश्यकानिर्युक्त्यन्तर्भूतत्वान्न पृथग् विवक्षा,

पिण्डनिर्युक्तेस्तु निर्युक्तित्वेनैव पिण्डैषणाध्ययनसूत्रात्पृथग्विवक्षया, प्रश्नोत्तरसमुच्चये त्वोघनिर्युक्तेः छुटकपत्रलिखितानुसारेण विभिन्नविषयत्वात् पृथग्गणनं, पिण्डनिर्युक्तेस्तु पृथगविवक्षैवेति सर्वमवदातम् ॥ ३१३ ॥

तथा—"तिपयाहिणापुरस्सर महावीरजिणेसरं गणहरे अ । [श्रेणिकः] पणिवइऊण जहरिहं ईसाणादिसाए निवेसेइ" ॥ १ ॥ इति शीलभावनासूत्रवृत्त्युक्तगाथाया अर्थानुसारेण यथा श्रीमहावीरजिनस्य प्रदक्षिणात्रिकं प्रदातव्यं, तथा गणधराणामपि पृथग् प्रदातव्यं न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकरप्रदक्षिणात्रयं कुर्व्वतो गणधराणामपि तत्त्रयं सहैव भवतीति ज्ञायते ॥ ३१४ ॥

तथा—केचन वृद्धशालिका इत्थं वदन्ति 'इरिआकुसुमिणुसग्गो' इति गाथाद्वयोक्तविधिद्वयं मार्ग्गादिकारणे श्रद्धालुर्न करोति तद्युक्तमयुक्तं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं मार्ग्गादिकारणे विधिद्वयप्रत्यापनं युक्तमेवेति ॥ ३१५ ॥

तथा—प्रतिष्ठायां प्रतिमाया नेत्रोन्मीलकेऽञ्जने मधु क्षिप्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साम्प्रतं प्रतिष्ठायामञ्जने मधुशब्देन शर्कराऽभिधीयत इति सैव प्रक्षिप्यते ॥ ३१६ ॥

अथ पण्डितजयवन्तर्षिगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च,

यथा—चतुर्मासकमध्ये विजयदशमीं यावत् खण्डाविहरणं कथं न शुद्ध्यतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—परम्परया खण्डाविहरणं निषिध्यते इति॥३१७॥

तथा—प्रतिक्रमणमध्ये विद्युत्प्रदीपादिप्रकाशः शरीरे लगति तदाऽग्निकायविराधना मन्यते तत्तपाकृतग्रन्थेऽस्त्यन्यत्र वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आवश्यकनिर्युक्तिकायोत्सर्गाध्ययने "अगणीउ छिंदिज्ज व, बोहिअ खोभा य दीहडको वा । आगारेहि अभग्गो उस्सग्गो,

एवमाईहिं ॥ १ ॥ ” एतद्गाथावृत्तिमध्ये ‘ अगणि ’ त्ति यदा ज्योतिः स्पृशति तदा प्रावरणाय कल्पकग्रहण कुर्व्वतोऽपि कायोत्सर्गभङ्गो न भवतीति प्रतिपादितमस्तीति ॥ ३१८ ॥

अथ पण्डितभक्तिसागरगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च,

यथा—खाद्याः कथयन्त्यस्माकं पौषधिकाः रात्रेस्तुर्ययामे समुत्थाय पौषधमध्ये सामायिकं कुर्व्वन्ति, तदक्षराणि च प्रतिक्रमणसूत्रचूर्णौ सन्ति, तेन श्रीमता श्रीपूज्याः सामायिकं कथं न कारयन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—रात्रिपौषधमध्ये पाश्चात्यरात्रौ सामायिककरणमाश्रित्य यानि चूर्ण्यक्षराणि सन्ति तानि सामाचारीविशेषेण समर्थनीयानि नतु दूषणीयानि, तस्याः शिष्टकृतत्वात्, न चात्मना तदक्षरदर्शनेन तत्कर्त्तव्यतापत्तिः, सर्व्वेऽपि सामाचारीविशेषाः सर्व्वैरपि अवश्यंभावेन विधेया एवेति शास्त्राक्षरानुपलम्भादिति । किञ्च—खरतरपक्षीयाणां चूर्णिगतैकवचनं युक्तिमन्न प्रतिभाति, तद्गतसकलसामाचार्यास्तैरकरणात्, यदि च तेषा चूर्णेः प्रामाण्यमेव तदा तद्गता सकलाऽपि सामाचारी तैः कथ न विधीयत इति बहु वक्तव्यमस्तीति ॥ ३१९ ॥

तथा—अभव्याना सर्व्वथा निर्व्वाणश्रद्धानराहित्यवद्देवलोकादिपरलोकश्रद्धानस्य राहित्यं साहित्यं वा ?, किञ्च—जीवादिश्रद्धानमाश्रित्याङ्गारमर्द्दकाचार्यसदृशाः सर्व्वेऽभव्या उत नेति, किञ्च—सर्व्वदाध्यवसायस्य सादृश्यमुत न्यूनाधिकत्वं वा ?, यदि सर्व्वेषामध्यवसायसादृश्यं स्यात्तदा तेषामप्यनन्तशो ग्रन्थिदेशे समागमनं प्रोक्तमस्ति तत्कथं सम्भवति, तदध्यवसायभेदाविनाभावित्वात्, किञ्च-प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तावभव्यस्य भिन्नानि दश पूर्व्वाणि प्रोक्तानि सन्ति तत्कथं सम्भवति, यतः प्रवचनसारोद्धारादौ पूर्व्वलब्धेर्निषेधः कथितोऽस्ति, अपि चागमव्यवहारिणामन्तःपातित्वं

तेषां कथं सम्भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सर्व्वेषामभव्यानां मुक्तिश्रद्धानं न भवत्येव, देवलोकादिश्रद्धानं तु केपाञ्चिद्भवत्यपि, **विशेषावश्यकवृत्त्यादौ** तथोक्तेः । तथा अभव्यानां अध्यवसायवैचित्र्यं स्यादेव, यतो नवमग्रैवेयकादिकं सप्तमनरकादिकं च यावद्गच्छतां शुक्लकृष्णादिलेश्यावतामुभयेपामपि अध्यवसायसाम्यं न घटते, कार्यभेददर्शने कारणभेदाभ्युपगमस्य न्यायसिद्धत्वात्, सर्व्वेऽप्यभव्या अङ्गारमर्दकाचार्यसदृशा एव भवन्तीत्यपि शास्त्रे दृष्टं नास्ति । तथा अभव्यानां पूर्व्वगतलब्धिमाश्रित्य पूर्व्वाणि धारयन्तीति दशचतुर्दशपूर्व्वविद इत्यावश्यकबृहद्वृत्तिवचनात् अभिन्नदशपूर्व्वधरादयः पूर्वगतलब्धिमन्तोऽवसीयन्ते, नत्वन्ये, अत एवाभव्यानां भिन्नदशपूर्व्वीश्रुतलाभेऽपि शास्त्रान्तरोक्तपूर्वगतलब्धिनिषेधो युक्तिमानेव । तथा तेषामागमव्यवहारित्वेऽपि न काऽपि क्षितिः, भव्या एवागमव्यवहारिण इत्यक्षराणां शास्त्रेष्वदर्शनात् ॥ २२० ॥

तथा—यो मोक्षार्थं क्रिया करोति स क्रियावादीति प्रघोषः सत्योऽसत्यो वा ?, यदि सत्यस्तर्हि मोक्षार्थं जीवघातं कुर्वत्सु सत्स्वपि तुरुष्कादिफिरङ्गिकपर्यन्तसर्व्वमिथ्यादृष्टिषु क्रियावादित्वं स्यात्, तत्तु केपाञ्चिदात्मश्राद्धानामत्रत्यढुण्ढिकखाद्यानां च चेतासि न प्रतिभासते, प्रत्युत ढुण्ढिका इत्थं कथयन्ति श्रीमता ये ये गीतार्था अत्र समायान्ति ते सर्वेषां क्रियां कुर्व्वता मिथ्यादृशा क्रियावादित्वं कथयन्ति, तदसमीचीनं श्रद्धानं, ते तु ढुण्ढिकाः सम्यग्दृशां सम्यक्त्वाभिमुखानां च क्रियावादित्वं कथयन्ति, नान्येषामिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यो मोक्षार्थं क्रिया करोति स क्रियावादीति प्रघोषः सत्य एव लक्ष्यते, न च कोऽपि मोक्षार्थं जीवघातादिकं करोति, यतः तुरुष्काणामपि मूलशास्त्रेषु जीववधस्य निषिद्धत्वात्, याज्ञिकानामपि स्वर्गाद्यर्थमेव यज्ञस्य प्ररूपणात्, तथा सम्यग्दृश एव सम्यक्त्वाभिमुखा एव वा क्रियावादिन इत्यक्षराणि शास्त्रे न सन्ति प्रत्युत **भगवतीवृत्तावि**त्युक्तमस्ति—एते च सर्व्वेऽप्यन्यत्र यद्यपि मिथ्यादृष्टयोऽभिहितास्तथापीहाद्याः सम्यग्दृष्टयो ग्राह्याः, सम्यगस्तित्ववादिनामेव तेषां समाश्रयणात्, **भगवतीसूत्रं** च विशेषपरं, तेन तत्र क्रियावादिपदेन सम्यग्दृष्टयो गृहीताः, अन्यत्र तु मिथ्यादृष्टयोऽपि, तत उभयेऽपि क्रियावादिन इति तत्त्वम् ॥२२१॥

तथा—प्रज्ञापनातृतीयपदवृत्तौ क्षेत्रानुसारेण चिन्त्यमानाः पुद्गलास्त्रैलोक्यस्पर्शिनः सर्व्वस्तोका इत्युक्त, तत्र के ते ? कथं वा त्रैलोक्यव्यापिनो भवन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महास्कंधा द्वेधा सचित्ताचित्तभेदात्, तत्र केवलिसमुद्घाते सकललोकव्यापी अनन्तानन्तकर्मपुद्गलमयो महास्कन्धः सचेतनजीवाधिष्ठितत्वात् सचित्तमहास्कन्ध उच्यते, तदितरत्पुद्गलमयस्तु विस्रसापारिणामजनितः सकललोकव्याप्यचित्तमहास्कन्धः, एवमनेकेऽपि केवलिदृष्टाः सकललोकव्यापिनो महास्कन्धा ज्ञेयाः, यद्येतद्विषया भूयस्यपेक्षा तदा विशेषावश्यकवृत्तौ पीठिकायां द्रव्यवर्गणाधिकारो विलोकनीय इति ॥ ३२२ ॥

अथ पण्डितशुभकुशलगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च--

यथा—सम्प्रति तपागच्छीयश्राद्धा यथेर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्व्वकं सामायिकमुखपोतिकां प्रतिलेखयन्ति तथा क्व शास्त्रे प्रतिपादितमस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महानिशीथे हारिभद्र्या दशवैकालिकवृत्तौ च स्पष्टतया सर्व्वमपि चैत्यवन्दनाद्यनुष्ठानमैर्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्व्वकमेवोक्तमस्ति, तन्मध्ये सामायिकमुखपोतिकाप्रतिलेखनमप्यायातमेव, तेन तदपीर्यापथिकाप्रतिक्रमणपुरस्सरमेव विधेयमिति तत्त्वम् ॥ ३२३ ॥

अथ पण्डितप्रेमविजयगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च--

यथा—जिना गृहस्थावस्थायां केवलिन साधु वा प्रणमन्ति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—निषेधो ज्ञातो नास्ति ॥ ३२४ ॥

तथा—षट्पञ्चाशद्दिक्कन्यकाना कुमारीति सञ्ज्ञा कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अत्र भवनपतयः सर्व्वेऽपि प्रायः क्रीडाप्रिया भवन्तीति कुमारा उच्यन्ते, तथा एता दिक्कुमार्योऽपि भवनपतित्वेन तद्वद्बोध्या इति ॥ ३२५ ॥

अथ पण्डितमुनिविमलगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च–

यथा—प्रतिवासुदेवस्य कियन्ति कानि च रत्नानि स्युरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–प्रतिवासुदेवस्य रत्नसङ्ख्याया रत्नानां च नियमः शास्त्रे दृष्टो नास्ति, तेन चक्रादीनि तानि यथासम्भवं भविष्यन्तीति सम्भाव्यत इति ॥ ३२६ ॥

तथा—किल्बिषसुराणां प्रथमद्वितीयकल्पाधस्तृतीयकल्पाधः षष्ठकल्पाधश्च स्थितिरुक्ताऽस्ति, तत्राधःशब्देन किमभिधीयते, अधस्तनप्रस्तटं तस्मादप्यधोदेशो वा [१], अन्यच्च द्वात्रिंशदादिलक्षविमानानां मध्ये साधारणदेवीनामिवैतेषां कतिचिद्विमानानि सन्ति विमानैकदेशे विमानाद्बहिर्वा तिष्ठन्ति, चाण्डालस्थानीयत्वात्तेषां मध्ये वासोऽनुचितः, विमानानामपान्तराले भुवोऽभावाद्बहिरपि तद्वासः कथं घटत इति किल्बिषाणां वासस्थानं ग्रन्थाक्षरपूर्वकं प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–किल्बिषसुराणां वासः कल्पद्विकादीनामधो भणित इत्यत्राधःशब्दस्तत्स्थानवाचको ज्ञेयः, न चात्राधःशब्दः प्रथमप्रस्तटाथा घटते, तृतीयषष्ठकल्पसत्ककिल्बिषिकामराणां तत्प्रथमप्रस्तटयोस्त्रिसागरोपमत्रयोदशसागरोपमस्थित्योरसम्भवात्, तथा तद्विमानानां सङ्ख्या शास्त्रे नोपलभ्यते, तथा देवलोकगतद्वात्रिंशल्लक्षादिविमानसङ्ख्याया मध्ये तद्विमानानां गणनं न सम्भाव्यते, तेषां कल्पद्विकादीनामधो वासाभिधानात्, तत्त्वं तु सर्वविद्वेद्यमिति ॥ ३२७ ॥

तथा—'जंमि उ पीलिज्जंते' इति गाथायथाश्रुतार्थेन बब्बूलादीनां द्विदलत्वं नोत्थाप्यते, प्रत्युत व्यवस्थाप्यते, निःस्नेहत्वात्, तेनैतद्-द्विदलतान्यपोहायैतद्गाथाभावार्थः प्रसाद्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–यस्मिन्पीड्यमाने सति स्नेहो न भवति, दालिकरणे द्विदलतासम्भवे सतीति शेषस्तद्धान्यादिकं पूर्वाचार्या द्विदलं ब्रुवन्ति, द्विदले उत्पन्नमपि स्नेहयुतं द्विदलं न भवतीति प्रस्तुतगाथाभावार्थो व्यक्त एवास्ति, तेन बब्बूलादीनामिञ्जासु स्नेहसद्भावात्तेषां द्विदलताऽभावो बोध्य इति ॥ ३२८ ॥

तथा—उपासकदशाङ्गे योगशास्त्रे च श्राद्धाना पञ्चाचारातिचाराः कथं नोक्ता इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपासकदशाङ्गयोगशास्त्रयोः सम्यक्त्वमूलकव्रतानामेवाभिधातुमुपक्रान्तत्वात्तदतिचारा एवोक्ता इति ॥ ३२९ ॥

तथा—आमगोरससम्पृक्तद्विदलं इत्यत्र गोरसशब्देन किं व्याख्यातमस्ति इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गोरसशब्देन दुग्धं दधि तक्रं च त्रयमपि परम्परयाऽभिधीयमानमस्ति, योगशास्त्रवृत्तौ गोरसशब्दार्थो व्याख्यातो नास्ति ॥ ३३० ॥

तथा—सन्धानस्य योगशास्त्राभिप्रायेण संसक्ते सति, त्याज्यत्वं, प्रवचनसारोद्धारे तु संसक्तत्वविशेषणं नास्ति, तत्र कोऽभिप्रायः ? सन्धानं च कया रीत्या कृतं संसक्तं स्यात् कया रीत्या च न इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सन्धानस्य त्याज्यत्वे हेतुः प्रायः संसक्तत्वमेवेति, प्रवचन-सारोद्धारे तु संसक्तमर्थाल्लभ्यत एव । सन्धानं न जलादिजनितार्द्रत्वे सति भवतीति वृद्धव्यवहारोऽस्तीत्यवसेयः ॥ ३३१ ॥

तथा—पाक्षिकप्रतिक्रान्तौ श्राद्धैरुच्यमानास्तपआचाराद्यतीचाराः साधुभिः श्रूयन्ते, केवलसाधवश्च प्रतिक्रामन्तस्तानतीचारान् कथयन्ति न वा ? साम्प्रत तु न केचित्कथयन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तर—केवलसाधुभिः पाक्षिकप्रतिक्रमणे क्रियमाणे तपआचाराद्यतीचारा यद्यायान्ति तदा स्वयं कथनीयाः, तत्प्रवृत्तिरपि दृष्टाऽस्तीति ॥ ३३२ ॥

तथा—श्राद्धाना चरवलकग्रहण 'तदप्पिअकरणे' त्ति विना व्यक्तरीत्या क्वचिच्चूर्ण्यादावभिहित स्यात् तदा तान्यक्षराणि प्रसाद्यानीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'साहूण सगासाओ रयहरण निसिज्जं वा मग्गति, अह घरे तो से उवग्गहिअरयहरण अत्थि' इत्यादिकान्यावश्यकचूर्ण्यादौ रजोहरणाक्षराणि सन्ति, श्राद्धानां च रजोहरणं चरवलक एवेति ॥ ३३३ ॥

तथा—जीवाभिगमादौ सूत्रे आरात्रिकमङ्गलप्रदीपाक्षराणि यदि स्युस्तदा तानि प्रसाद्यानीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीवाभिगमादिसूत्रेष्वारात्रिकमङ्गलप्रदीपाक्षराणि साक्षान्नोपलभ्यन्ते, प्रकरणेषु तु बहुषु सन्ति, तत्रापि विप्रतिपत्तिः पञ्चाङ्गीमङ्गीकुर्वतां काऽपि नास्तीति तात्पर्यम् ॥ ३३४ ॥

तथा—खानिजोऽपि हिङ्गुलः 'जोअणसयं तु गंतुं' इत्यक्षरबलात् प्रवहणादागतोऽचित्तीभवति, कृत्रिमस्य तदचित्तत्वे किं वाच्यं ? तथापि तस्य साचित्तताव्यवहारः क्रियते, तत्र को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—हिङ्गुलः खानिजो योजनशतादेः परत आयातत्वात्कृत्रिमश्च स्वत एवोभावप्यचित्तौ ज्ञायेते, तद्ग्रहणं तु अनाचीर्णतया, तेन साम्प्रतं संवर्तितः सन् गृह्यत इति यतिव्यवहार इति ॥ ३३५ ॥

अथ पण्डितदेवविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च—

यथा—'जत्थ जलं तत्थ वणं' इति व्याप्तिः सावधारणाऽन्यथाऽपि वा ? तदपि वनं किं प्रत्येकरूपं साधारणं उभयं वा ? तदुभयमपि किं सूक्ष्मं बादरं तदुभयमपि वा ? तथा 'जत्थ जलं' मिति वचोयुक्त्या कुम्भादिगतजलव्यापारणे श्राद्धस्य वनस्पतिकायविराधनापि लगति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इयं व्याप्तिः सावधारणा ज्ञायते श्रीदशवैकालिके पिण्डैषणाध्ययने 'साहट्टु निक्खिवित्ताणं' इत्यादि गाथावृत्तौ तथोक्तेः । तथा स वनस्पतिर्बादरसाधारणप्रत्येकरूपो ज्ञायते । तथा कुम्भादिगतजलव्यापारणे वनस्पतिविराधना भवति, परं तत्प्रत्याख्यानभङ्गो न भवति, तस्य व्यावहारिकवनस्पत्याश्रितत्वादिति ॥ ३३६ ॥

तथा—उपधानावाहिनां पञ्चमङ्गलमहाश्रुतस्कन्धपाठे विराधनायामनन्तसंसारावाप्तिः फलं, तदाश्रित्य किमादिश्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपधानावहनेऽनन्तसंसारिता महानिशीथे उक्ता, परं तत्सूत्रमुत्सर्गनयाश्रितं, तेन यो नास्तिकस्तस्योपधानवहननिषेधकस्तस्य सेति ज्ञेयम् ॥ ३३७ ॥

तथा—पौषधिकस्य भोजनाक्षराणि क सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–पौषधिकस्य भोजनाक्षराणि पञ्चाशकचूर्णौ श्राद्धप्रतिक्रमणसूत्रचूर्ण्यादौ व्यक्तानि सन्तीति ॥ ३३८ ॥

तथा—'चाउद्दसट्ठमुद्दिट्ठपुण्णिमासिणीसु णं पडिपुण्णं पोसहं' इत्यत्र श्रीसूत्रकृताङ्गवृत्तौ उद्दिष्टशब्देन कल्याणकतिथय उक्ताः, पौर्णमासी-शब्देन तु तिसृश्चतुर्मासकपूर्णिमा उक्ताः, राजप्रश्नीयवृत्तौ तु उद्दिष्टशब्देनामावास्या पौर्णमासीशब्देन सामान्येन पूर्णिमा उक्तास्तदयं कथमर्थभेद इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–सूत्रकृताङ्गवृत्तिराजप्रश्नीयवृत्तिव्याख्यानं चरितानुवादपरं, न च तत्साधकं बाधकं वा भवति, भगवतीवृत्तियोगशा-स्त्रवृत्त्यादौ तु चतुष्पर्व्यधिकारे सामान्यतः पूर्णिमाऽमावास्ये उक्ते स्त इत्यत्र श्रावकाना तत्र ते ज्ञेये इति ॥ ३३९ ॥

तथा—सिद्धांते 'पडिपुण्णं पोसहं पालेमाणे' इति पाठः टीकाया प्रतिपूर्णमहोरात्रमिति व्याख्यातं, ततः केवलदिवसपौषधाक्षराणि न्व सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–उत्तराध्ययनसूत्रपञ्चमाध्ययने 'अगारिसामाइअंगाइं' एतद्गाथावृत्त्यनुसारेण प्रतिपूर्णपौषधकरणं प्रायिकं ज्ञेयमिति ॥ ३४० ॥

तथा—पौषधिकः पट्टपाट्टिकालिखितप्रतिमां वासेन पूजयति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–पौषधिकः कारणं विना पट्टादिकं न पूजयतीति ज्ञेयमिति ॥ ३४१ ॥

तथा—कर्म्मग्रन्थवृत्तौ 'जातिस्मरणमपि अतीतसङ्ख्यातभवाऽवगमस्वरूप मतिज्ञानमेवे'त्युक्तमस्ति "पुव्वभवा सो पिच्छइ, इक्कं दो तिन्नि जाव नवगं वा। उवरिं तस्स अविसओ, सहावओ जाइसरणस्स" ॥ १ ॥ इति गाथायां तु नवैव भवा जातिस्मरणस्य विषयस्तत्कथमिति प्रश्नो-

ऽत्रोत्तरं—जातिस्मरणवान् आचाराङ्गवृत्त्याद्यभिप्रायेणातीतान् सङ्ख्यातान् भवान् पश्यतीति ज्ञायते, कर्म्मग्रन्थवृत्तावपि स एवाभिप्रायोऽस्ति 'पुव्वभवा सो पिच्छइ' इयं गाथा तु छुटितपत्रस्था न तु तथाविधग्रन्थस्था, तेन निर्णायिका न भवतीति ॥ ३४१ ॥

तथा—"छम्मासाऊसेसे, उपन्नं जेसि केवलं नाणं । ते नियमसमुग्घाया, सेस समुग्घाय भयणिज्जा" ॥ १ ॥ इति दीपालिकायां "यः षण्मासाऽधिकायुष्को, लभते केवलोद्गमम् । करोत्यसौ समुद्घातमन्ये कुर्वन्ति वा न वा ॥१॥" गुणस्थानप्रकरणे "यस्य पुनः केवलिनः, कर्म्म भवत्यायुषोऽतिरिक्ततरम् । स समुद्घातं भगवानुपगच्छति तत्समीकर्त्तुम्" ॥ १ ॥ इति प्रशमरतावितिि त्रयाणां मध्ये कः केवली नियमतः समुद्घातं करोति कश्च न करोतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रज्ञापनासूत्रवृत्तिप्रवचनसारोद्धारवृत्तिप्रशमरत्यादौ सामान्यतः समुद्घातस्वरूप प्रोक्तमस्ति, न तु कश्चिद्विशेषो, गुणस्थानकक्रमारोहसूत्रे तु यः षण्मासाधिकायुष्क इत्यादि विशेषोऽपि दृश्यते, अत्र मतभेदस्सम्भाव्यते, तत्त्वं तु केवलिनो विदन्ति, दीपालिकामतं तु गुणस्थानक्रमारोहवृत्तिकारेण तद्गाथायाः स्वोक्तसमर्थनाय सामान्येन दर्शितत्वात्तदनुयाय्येव, परस्परं तदुपपत्तिश्च 'छम्मासाऊसेसे' इत्यत्र प्राकृतशैल्या षण्मासायुःशव्दात् सप्तम्येकवचनलोपे शिष्यते—विशिष्यतेऽधिक्रियते इति शेष इति शेषशव्दस्याधिकवाचकत्वे च किञ्चिदाधिके षण्मासायुषीत्यर्थकरणेन ज्ञेया, षण्मासशव्दादधिकशव्दस्य लोपेन वा इति ॥ ३४२ ॥

तथा—नारकजीवेभ्यो निगोदजीवानां दुःखमधिकं निगोदजीवेभ्यो वा नारकजीवानामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—निश्चयतो नारकजीवेभ्यो निगोदजीवानां जन्ममरणाद्येकशरीरानन्तजीवावस्थानादिरूपं महद् दुःखं, परं तन्मत्तमूर्च्छितादीनामिव नातिदुस्सहं, व्यवहारतस्तु निगोदजीवेभ्यो नारकजीवाना परमाधार्मिककृतवेदनादिरूपं महद्दुःखमिति वृद्धवाद इति ॥ ३४३ ॥

तथा—चिरकालीनाल्पकालीननिगोदजीवाना दुःखं प्रति किं साम्यं हीनाधिकत्वं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तेषा व्यवहारेण समानं दुःखमवसीयते, निश्चयस्तु केवलिगम्य इति ॥ ३४४ ॥

तथा—अनादिनिगोदजीवाः किंजनितबहुकर्म्मवशेन तत्र तिष्ठन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रवाहापेक्षया, अनादिकर्म्मसम्बन्धेन तत्र तिष्ठन्तीति ॥ ३४५ ॥

तथा—केचन निगोदजीवा लघुकर्म्मीभूय व्यवहारराशौ समायान्ति, तेषा तत्र लघुकर्म्मीभवने किं कारणमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तथाभव्यत्वपरिपाकादिकं तेषा लघुकर्म्मीभवने कारणमिति ॥ ३४६ ॥

तथा—श्रीराजप्रश्नीये सूर्याभस्य शीघ्रगमननाम्नो वैक्रियविमानस्यान्तर्भूमिकावर्णनाधिकारे पञ्चवर्णरत्नवर्णने पञ्चवर्णा अशोककणवीरबन्धुजीवाः समानीताः सन्ति, वृत्तौ च प्रतीता इति व्याख्यातं, ते वृक्षाः के ?, किं च पुष्पादिकं तेषां पञ्चवर्णं भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–अशोकादयो वृक्षा जीवाभिगमवृत्त्यादिषु पञ्चवर्णा व्याख्याताः सन्ति, नतु तत्पुष्पादीनि, तेन तान्यपि तदनुसारेण ज्ञेयानीति ॥ ३४७ ॥

तथा—'सज्झाय संदिसावुं उपधि संदिसावु' इत्यादिषु संदिसावुंशब्देन किमुच्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–संदिसावुं इत्यस्यायमर्थः–सन्देशयामि–स्वाध्यायकरणोपधिप्रतिलेखनयोरादेशं मार्गयामीति ॥ ३४८ ॥

तथा—वर्त्तमानचतुर्विंशतितीर्थकृतां 'पउमाभवासुपुज्जा रत्ते' ति रक्तादिवर्णविभागः किं शरीरेषु दृश्यमान उत ध्यानाद्यर्थं कल्पनामात्रमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–एतद्गाथोक्तवर्णविभागस्तीर्थकृता शरीरगतो ज्ञेय इति ॥ ३४९ ॥

तथा—भरतैरवततीर्थकृद्व्यतिरिक्तानां तीर्थकृतां कीदृग् वर्णविभाग इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पञ्चवर्णान्यतरवर्णरूपो वर्णविभागो ज्ञेयोऽत्रापि पूर्वोक्त एव हेतुरिति ॥ ३९० ॥

तथा—श्रीवज्रस्वामिना पटविद्यया सङ्घः सुभिक्षदेशे नीतः, तत्र सङ्घः किं चतुर्विधः साधुसाध्वीमात्रसमुदायो वा ? पटविद्या च किंस्वरूपेति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—परिशिष्टपर्व्वाद्युक्तवज्रस्वामिसम्बन्धानुसारेण चतुर्विधसङ्घोऽवसीयते, नतु साधुसाध्वीरूप एव, तथा—यया चक्रवर्त्तिचर्मरत्नवद्विवक्षितविस्तारः पटो भवति सा पटविद्येति ॥ ३९१ ॥

तथा—देवानां भवधारणीयेनापि वपुषा कादाचित्कमत्रागमनं सम्भवति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सङ्गमकसुरसम्बन्धाद्यनुसारेण देवानां भवधारणीयेनापि वपुषा कदाचिदत्रागमनं ज्ञायत इति ॥ ३९२ ॥

तथा—वंदित्तुवृत्तौ 'संखा कंखा' इति गाथावृत्तौ एकोनाशीतिमिथ्यात्वस्थानकेषु षट्षष्टितमस्थाने 'सर्व्वमासेषु वा तासूपवासादीनि' सर्व्वास्वेकादशीषु उपवासकरणे कथं मिथ्यात्वमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—चतुर्दश्यष्टमीज्ञानपञ्चमीषु नियततपोदिनेषु उपवासमकृत्वा यदि सर्व्वास्वेकादशीषु उपवासं करोति तदा मिथ्यात्वस्थानं भवतीति ज्ञायते इति ॥ ३९३ ॥

तथा—गच्छान्तरीयसम्यक्त्वदेशविरत्युच्चारविधिपत्रेषु सम्यक्त्वोच्चारालापकप्रान्तवत् द्वादशव्रतोच्चारालापकप्रान्तेषु अपि रायाभियोगेणमित्यादिषडाकारोच्चारणमस्ति तद् यौक्तिकमन्यथा वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—आवश्यकनिर्युक्त्युपासकदशाङ्गादौ श्रावकाणां सम्यक्त्वोच्चार एव षडाकारा उक्ताः सन्ति, न तु द्वादशव्रतोच्चारे, तेन सम्यक्त्वोच्चार एव राजाभियोगादिषडाकारोच्चारणं युक्तिमत्प्रतिभातीति ॥ ३९४ ॥

तथा—वीरशासने आचार्यभूयापि किंसङ्ख्याका नरकगामिनः सूरय उक्ताः सन्ति ? तदक्षराणि च कुत्र ग्रन्थ इति सव्यासं प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीवीरशासने एतावत्सङ्ख्याका आचार्या नरकगामिनः इति ग्रन्थे दृष्टं न स्मराति, किञ्च " तीआणागयकाले केई होहिंति गोअमा सूरी । जेसिं नामग्गहणे नियमेणं होइ पच्छित्तं " ॥ १ ॥ इति श्रीगच्छाचारप्रकीर्णके प्रोक्तमस्तीति ॥ ३९५ ॥

तथा—द्रव्यकषायाद्यष्टभेदात्मनि ' जीवाजीवानां द्रव्यात्मे ' त्यत्राजीवेष्वात्मत्वांशः कया युक्त्या इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अतति सातत्येन गच्छति तांस्तान् पर्यायानित्यात्मा इति शब्दव्युत्पत्तिमाश्रित्य अजीवेष्वपि पुद्गलादिषु उपचाराद् द्रव्यात्मत्वव्यपदेश इति ॥ ३९६ ॥

अथ वटपल्लीयपण्डितपद्मविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च—

यथा—सामाचार्यां चत्वारि पञ्च वा योजनानि गन्तुमागन्तुं च कल्पते इत्युक्तमस्ति तद्गमनागमनमाश्रित्य किं वा गमनमाश्रित्यैव वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्मासकमध्ये ग्लानौषधादिककारणे चत्वारि पञ्च वा योजनानि गच्छति, तान्येवागच्छति, न तु ग्लानौषधादिकार्ये सम्पूर्णे सति क्षणमात्रमपि तत्र तिष्ठति, तथा—गोचर्यां तु यत्सक्रोशं योजनमस्ति तद्गमनाऽऽगमनाभ्यां ज्ञेयमिति ॥ ३९७ ॥

तथा—' निद्रासमयमासाद्य, ताम्बूलं वदनात्त्यजेत् । भालात्पुण्ड्रं स्रजो मूर्ध्नः, पल्यङ्कात्प्रमदां त्यजेत् ॥ १ ॥ ' इत्यत्र को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ताम्बूलात्यागे मुखदौर्गन्ध्यं १, तिलकात्यागे आयुषो हानिः २, स्रगत्यागे सर्पभयं ३, प्रमदाऽत्यागे बलहानिः ४, इति हेतुचतुष्टयी अस्तीति ॥ ३९८ ॥

तथा—देवो देवीं मूलशरीरेण भुङ्क्ते उत्तरवैक्रियेण वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उभयथापि भोगो भवतीत्यक्षराणि श्रीभगवतीप्रज्ञापनाजीवाभिगमराजप्रश्नीयप्रमुखग्रन्थेषु सन्तीति ॥ ३९९ ॥

तथा—अद्यतननिष्पन्नकटाहविकृतिर्भुज्यते तस्याः कियन्त्यो विकृतयो लगन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एका कटाहविकृतिर्लगतीति ॥ ३६० ॥

तथा—देवा मूलशरीरेण नग्नास्तिष्ठन्ति ? किं वा वस्त्राणि परिदधतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मूलशरीरेण वस्त्रपरिधाननिषेधो ज्ञातो नास्तीति ॥ ३६१ ॥

तथा—दन्तधावनं कल्पवर्त्तं च विधाय क्षामणकप्रतिक्रमणादिकं कर्त्तुं शुद्ध्यति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कारणे वेलामध्ये क्षामणकप्रतिक्रमणादि कर्त्तुं शुद्ध्यतीति ॥ ३६२ ॥

अथ पण्डितमेघविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—एकादशीवृद्धौ श्रीहीरविजयसूरीणा निर्व्वाणमहिमपौषधोपवस्त्रादिकृत्यं पूर्व्वस्यामपरस्या वा किं विधेयमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—औदयिक्येकादश्या श्रीहीरविजयसूरिनिर्व्वाणपौषधादि विधेयमिति ॥ ३६३ ॥

तथा—सप्तदशभेदपूजादौ श्रीजिनगृहे चैत्यवन्दनं कृत्वा यदोपविश्यते तदा ऐर्य्यापथिकीप्रतिक्रमणपूर्व्वकमेवान्यथा वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मुहूर्त्ताद्यवस्थानसम्भावनायामैर्यापथिकी प्रतिक्रम्यतेऽन्यथा तु यथावसरमिति ॥ ३६४ ॥

तथा—केवलस्थापनाचार्यनिकटे प्रतिक्रमणं कुर्व्वन्तः श्रद्धालवः क्षामणावसरे कति वारं क्षामयन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—केवलस्थापनाचार्याग्रे प्रतिक्रमणे श्राद्धा एका क्षामणा कुर्व्वन्तीति ॥ ३६५ ॥

तथा—पृथग् श्राद्धाना मुखवस्त्रिकाग्रहणवर्णाः कुत्र सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अहसंममवणयंगो, करजुअविहिधरिअ पुत्तिरयहरणो। परिचिंतिअ अइयारे, जहक्कमं गुरुपुरो विअडे " ॥ १ ॥ इयं गाथा श्रावकप्रतिक्रमणाधिकारे योगशास्त्रतृतीयप्रकाशवृत्तौ वर्त्तते, एतदनुसारेण केवलस्य श्राद्धस्य मुखवस्त्रिकादिग्रहणाक्षराणि ज्ञेयानि, अनुयोगद्वारसूत्रवृत्त्यादावपि व्यक्तान्येव तानि सन्तीति ॥ ३६६ ॥

तथा—मतान्तरीये वेषधरे मिलिते प्रणते वा केचनात्मीयवाचंयमा मस्तकेन वन्दामीति वन्दे इति कथयन्ति, केचन न कथयन्ति, तत्र या रीतिः सा प्रसाद्येति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अग्रतः पक्षान्तरीयैरात्मनां प्रणामकरणे यथावसरं विधेयमिति ॥ ३६७ ॥

तथा—द्वादशव्रतपौषधवहने श्राद्धानां प्रारम्भवासरे किमाचामाम्लं कार्यतेऽथ चैकाशनकं ? तथा भोजने चार्द्रशाकादिग्रहणं कल्पते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धानां द्वादशव्रतपौषधवहने यथाशक्ति तपो विधेयं, तथाऽऽर्द्रशाकभक्षणं तु कारणं विना न कल्पते इति ॥ ३६८ ॥

अथ पण्डितश्रुतसागरगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

तथा—मूलकपत्राणामनन्तकायित्वमुत प्रत्येकत्वमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मूलकमध्ये कन्दस्यैवानन्तकायिकत्वं, न तु तत्पत्रादीनामिति ॥ ३६९ ॥

तथा-उत्सूत्रभाषिणां सम्यग्दृष्टित्वमुत मिथ्यादृष्टित्वमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उत्सूत्रभाषिणां मिथ्यादृष्टित्वमाश्रित्य विप्रतिपत्तिः कापि नास्ति, सूत्रोक्तस्यैकस्याप्यरोचनादक्षरस्य भवति नरः । मिथ्यादृष्टि' रित्यादिवचनादिति ॥ ३७० ॥

तथा—देवभूयङ्गतमानितद्रव्येण तस्य सावत्सरिकमुद्दिश्य सांवत्सरिकादिपौषधिकामन्त्रणे सम्यग्दृशां तत्र भोजनमुचितमनुचितं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवभूयङ्गतसांवत्सरिकवासरकृत्यं किञ्चित्पृथक्कृत्य यदि पौषधिकान् जेमयति तदा तत्र गमनं सम्यग्दृशामुचितमेवास्तीतरथा तु नेति, साम्प्रतं प्रवृत्तिरपि महानगरादिष्वेवमेवास्तीति ॥ ३७१ ॥

तथा—सप्तक्षेत्रमुक्तद्रव्यान्तः साधुसाध्वीद्रव्यस्य व्ययः साधुसाध्वीनां कस्मिन् स्थाने योज्यते श्राद्धैरिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सप्तक्षेत्री-मुक्तद्रव्यस्य व्ययः साधुसाध्वीक्षेत्रयोरापद्गाणवैद्यानयनमार्गसहायकरणादिषु श्राद्धैः कार्यत इति ॥ ३७२ ॥

तथा—'तहेव काणं काणं' ति वचनमुद्भाव्य न मिथ्यादृष्टेर्मिथ्यादृष्टित्ववचनव्यवहारः कठिनवचनत्वादिति केचनापि प्रतिपादयन्ति इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मिथ्यादृष्टेर्मिथ्यादृष्टिरिति कथनं तदकथनं च यथासमयं विधेयमिति ॥ ३७३ ॥

तथा—देवद्रव्यस्य वृद्धिकृते श्राद्धैस्तत्स्वयं व्याजेन गृह्यते न वा इति, तद्ग्राहकाणां दूषणं किं वा भूषणमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—श्राद्धानां देवद्रव्यस्य व्याजेन ग्रहणं न युज्यते, निःशूकताप्रसङ्गात्, ननु वाणिज्यादौ व्यापारणीयं स्वल्पस्यापि देवद्रव्यभोगस्य सङ्काशसम्बन्धादिष्वतीवायतो दुष्टविपाकजनकतया दर्शितत्वादिति ॥ ३७४ ॥

तथा—उत्सूत्रभाषिप्रारब्धाष्टोत्तरीस्नात्रादौ स्वजनादिकारणं विना सम्यग्दृशां तत्र गमने सम्यक्त्वस्य दूषणं किं लगति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—स्नात्रादौ गमने सम्यक्त्वस्य दूषणं ज्ञातं नास्तीति ॥ ३७५ ॥

तथा पण्डितकनकविजयगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च ।

यथा—वृद्धविध्युपधानवाहकस्य कृतचतुर्विधाहारोपवासस्य सन्ध्याप्रत्याख्यानवेलायां सन्ध्याप्रत्याख्यानं गुरुसमक्षं कर्त्तव्यं न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रातः कृतचतुर्विधाहारोपवासस्य सन्ध्यायामुपधानक्रियाकरणवेलाया पश्चात्प्रत्याख्यानं कृतं विलोक्यते, उपधानमन्तरा तु सन्ध्याया तत्स्मरणं विलोक्यते, परं पुनः प्रत्याख्यानकरणविशेषो ज्ञातो नास्तीति ॥ ३७६ ॥

श्रीविजयसेनसूरिसत्कपण्डितकनकविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—षष्ठादौ प्रत्याख्याने भक्तद्वयकथनाधिक्यस्य किं प्रयोजनमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामान्यतः सतां द्विवारं भोजनं लोकप्रतीतमित्यु-पवासद्वयेन भोजनचतुष्टयं, भोजनद्वयं च पारणोत्तरपारणयोरेकाशनपूर्वकं कार्यते इति ॥ १७७ ॥

तथा—वीरात् कियन्तो दुर्भिक्षा अभवन् ? यतः केऽप्येवं कथयन्ति यद्दुर्भिक्षद्वयमभवत्, परिशिष्टपर्वादौ च बहवः सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वीराद् अर्वाग् दुष्काला भूयासो बभूवुः, परं साक्षाद् द्वादशाब्ददुष्कालत्रयं शास्त्रे प्रोक्तं दृश्यते, तत्र परिशिष्टपर्वणि द्वयं, नन्दीवृत्तौ चैक इति । ये तु दुष्कालद्वयमेव कथयन्ति तत्कस्मिन् शास्त्रे वर्तते तन्नाम ज्ञापनीयं, पश्चात्तदुत्तरविषये ज्ञास्यत इति ॥ १७८ ॥

तथा—सार्द्धत्रिकोट्यः पुत्रपौत्राः कृष्णस्य, भरतस्य तु सपादा कोटिः, तत्र 'कालस्तु पतनशीलोऽस्ति, तत्कथमाधिक्यं संजाघटीति' प्रश्नो-ऽत्रोत्तरं—द्वारकानगर्यां सार्द्धत्रिकोट्यः कुमाराः प्रोक्तास्सन्ति, ते नानेकेषां यदुवंशीयानां पुत्रा न त्वेकस्यैव कृष्णस्य, भरतस्य तु सपादकोटिः पुत्रा इति न काऽप्यसमानतेति ॥ १७९ ॥

अथ पण्डितदयाविजयगणिगुणविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—दर्शनसम्यक्त्वयोः कः प्रतिविशेषः ? येन द्वयोरप्यतीचाराः, परमार्थतः परस्परं केचन सदृशा एव दृश्यन्ते, तेन तयोर्व्यक्त्या भेदः प्रसाद्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दर्शनसम्यक्त्वयोर्वस्तुगत्याऽभेदेऽपि कथञ्चिन्निःशङ्कित्वाद्यभाव एव सम्यक्त्वातिचार उच्यते, शङ्कादिसद्भावस्तु दर्शनातिचार इति व्यक्तं प्रवचनसारोद्धारवृत्तौ षष्ठे द्वारे ॥ १८० ॥

तथा—'देसिअ राइअ पक्खिये'ति कायोत्सर्गनिर्युक्तिगतचतुर्नवतितमगाथार्थो हारिभद्र्यां वृत्तौ व्याख्यातोऽस्ति, तत्रैकैकस्मिन् प्रतिक्रमणे त्रयो गमाः प्रतिपादिताः सन्ति, ते पञ्चस्वपि प्रतिक्रमणेषु यथास्थानं यथा समाप्ता गमा भवन्ति तथा व्यक्त्या प्रसाद्या इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—दैवसिकादिषु पञ्चसु प्रतिक्रमणेषु प्रारम्भानन्तरं यत्प्रथमं 'करेमि भंते!' इत्याद्युच्चारणं स प्रथमगमप्रारम्भः, तदनु प्रतिक्रमणसूत्रपठनावसरे यत् 'करेमि भंते!' इत्याद्युच्चारणं स द्वितीयगमप्रारम्भस्तस्योच्चारादर्वाक् प्रथमगमस्य समाप्तिः, तत्र तृतीयवेलायां यत् 'करेमि भंते!' इत्याद्युच्चारणं स तृतीयगमस्य प्रारम्भस्तस्य पूर्वं तु द्वितीयगमस्य समाप्तिः, तृतीयगमसमाप्तिस्तु तत्प्रतिक्रमणसमाप्तिं यावदिति श्रीआवश्यकबृहद्वृत्त्यनुसारेणावसीयत इति ॥ ३८१ ॥

तथा—अश्रुत्वाकेवलिनस्तीर्थे भवन्ति तीर्थविच्छेदे वा भवन्ति ?, यदि तद्विच्छेदे भवन्ति तदा पाक्षिकसूत्रवृत्तौ अतीर्थेऽन्तकृत्केवलिनो भूत्वा सिद्ध्यन्ति, भगवत्यां च नवमशतके तदाश्रित्य 'तप्पक्खियसावगस्स तप्पक्खियसाविया एवे' त्यत्र धर्म्मोपदेशं न दत्ते, एकं प्रश्नं ज्ञातमेकं च मुक्त्वेत्यभिप्रायेणाश्रुत्वाकेवलिनस्तीर्थे एव भवन्ति। अन्यच्चाश्रुत्वाकेवलिनः पञ्चदशभेदभिन्नानां सिद्धानां मध्ये कस्मिन् भेदे समायान्ति, तेनैतद्विषये सर्वं सविस्तरं प्रसाद्यमिति. प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अश्रुत्वाकेवलिनः श्रीभगवतीसूत्रवृत्त्यनुसारेण तीर्थे एव भवन्ति, नातीर्थे। पाक्षिकसूत्रवृत्तौ तु अतीर्थसिद्धाधिकार एते उक्ता न सन्तीति, तथा ते तीर्थसिद्धादिमध्ये यथासम्भवमवतरन्तीति ॥ ३८२ ॥

तथा—आचाराङ्गलोकसाराध्ययनपञ्चमोद्देशकादिमसूत्रे ह्रदोपमेनाचार्येण भाव्यमित्यत्र वृत्तौ धर्म्ममाश्रित्य चतुर्भङ्ग्या प्रत्येकबुद्धास्तूभयाभावाच्चतुर्थभङ्गस्था इत्युक्तप्रकारेण सर्व्वेऽपि प्रत्येकबुद्धा धर्म्मोपदेशं न ददत्येतत्कथं सञ्जाघटीति, यतः—ऋषिमण्डलसूत्रे "पत्तेअबुद्धसाहू, नमिमो जे भासिउं सिव पत्ता। पणयालीसं इसिभासियाइं अज्झयणपवराइं ॥ १ ॥" इति गाथाया प्रत्येकबुद्धानामध्ययनमुक्तामिति किमत्र

तत्त्वमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आचाराङ्गवृत्त्यनुसारेण प्रत्येकबुद्धाः सभाप्रबन्धेन धर्म्मोपदेशं न ददतीत्यवसीयते, ऋषिमण्डले तु तेषामध्ययन-प्रणयनरूपधर्मोपदेश इति न किमप्यनुपपन्नं इति ॥ ३८३ ॥

तथा—स्वपक्षीयैः परपक्षीयैर्वा श्राद्धैः कृतस्वाध्यायो मण्डल्यां कियान्तः आत्मीयश्राद्धानां कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—धामस्थ-कृतस्वाध्यायो यतीनां श्राद्धाना च क्रियामध्ये न शुद्ध्यतीति ॥ ३८४ ॥

तथा—परपक्षीयवेषधारिकृतसाम्प्रतीनस्तुतिस्तोत्रस्वाध्यायादि स्वपक्षीयवाचंयमानां कियान्तः मण्डल्यां कथ्यमानं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आधुनिकपरपक्षीयकृतस्तुतिस्तोत्रस्वाध्यायादि कियान्तः कथ्यमानं न शुद्ध्यतीति ॥ ३८५ ॥

तथा—चतुःशरणप्रकीर्णकस्य गुणनं व्रतिना श्राद्धानां च कालवेलायां अस्वाध्यायदिने च शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुः-शरणप्रकीर्णकस्य गुणनं कालवेलायामपि कल्पते, अस्वाध्यायदिनेपि कल्पत इति ॥ ३८६ ॥

तथा—अवधिज्ञानिनो मनःपर्यवज्ञानिनो वा कियतो भवान् कुर्व्वन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—"आभिणिबोहियनाणिस्स णं भंते ! अंतरं कालओ केवच्चिरं होइ ?, गोयमा ! जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं अणंतं कालं जाव अवड्ढपोग्गलपरिअट्टं च देसूणं । सुअनाणिओहिनाणि मणपज्जवनाणीणं एव चेव, केवलनाणिस्स नत्थि अंतरं" इत्यादिभगवतीसूत्राष्टमशतकद्वितीयोद्देशके, एतदक्षरानुसारेण अवधिज्ञानिनो मनः-पर्यवज्ञानिनो वा अनन्तभवान् कुर्व्वन्तीति ज्ञायत इति ॥ ३८७ ॥

अथ पण्डितश्रीगुणविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—अभव्यः पादपोपगमनाख्यमनशनं करोति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अभव्यो यथा द्रव्यतो नवमग्रैवेयकायुर्बन्धयोग्यं सम्यक्-सामाचारीकं चारित्रं पालयति तथा पादपोपगमनानशनमपि करोतीति तस्याऽसम्भवो नास्तीति ॥ ३८८ ॥

तथा—तीर्थकृद्दीयमाने दाने वरघोषणायां सत्यां श्रावको योषिच्च तद्दानं गृह्णीतो नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकृद्दानसमये ज्ञाताधर्मकथादिषु सनाथानाथपथिककार्पटिकादीनां याचकानां ग्रहणाधिकारो दृश्यते, न तु व्यवहारिणां, तेन श्रावकोऽपि कश्चिद्यदि याचकीभूय गृह्णाति तदा गृह्णातु, योषितस्तु प्रायस्तत्राधिकारो न दृश्यते इति ॥ ३८९ ॥

तथा—बलदेव १ कर्ण २ द्वीपायन ३ शंख ४ ख्या आगमिष्यच्चतुर्विंशतौ तीर्थकृतो भविष्यन्ति, ते किं नवमराम १ कौंतेय २ द्वारकादाहक ३ श्रीवीरप्रथमश्रावका एव अथवा किमन्ये वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शंखः श्रीवीरप्रथमश्रावकादन्यस्तीर्थकृत् श्रीस्थानाङ्गवृत्तौ उक्तोऽस्ति, द्वैपायनो द्वारिकादाहकोऽन्यो वा इति निर्णयः केवलिगम्यः, कृष्णभ्राता बलदेव आवश्यकनिर्युक्त्यादावागामिष्यच्चतुर्विंशतिकायां कृष्णतीर्थे सेत्स्यन्नुक्तोऽस्ति, तेन बलदेवः कश्चिन्नामान्तरेणावगन्तव्यः, कर्णस्थाने तु शास्त्रे कृष्णः प्रोक्तोऽस्ति, सोऽपि नामान्तरेण बोध्योऽत एव शास्त्रान्तरैः सह विसंवादं सम्भाव्य प्रवचनसारोद्धारवृत्तिकारेणापि द्वित्रा एव भावितीर्थकृज्जीवा व्यक्तया विवृताः सन्ति, न शेषा इति ॥३९०॥

अथ पण्डितचन्द्रविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—तीर्थङ्करस्य सामान्यकेवलिनो वा वीर्यान्तरायः सद्दृगेव क्षयङ्कृतः तत्कथं सामर्थ्ये न्यूनाधिक्यं दृश्यत इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकृत्केवलिनां सामान्यकेवलिनां च वीर्यान्तरायकर्मक्षयजनितस्यात्मवीर्यस्य समानत्वेऽपि नामकर्मभेदरूपशरीरलक्षणबाह्योपकरणभेदाद्बले भेदः, अत एव सामान्यकेवलिशरीरेभ्यस्तीर्थङ्करशरीरमनन्तबलवत्, जीर्णतुलादृष्टान्तोऽत्र भावनीय इति ॥ ३९१ ॥

तथा—श्रीज्ञातासूत्रप्रथमाध्ययने मेघकुमारमातुरकालमेघदोहदः समुत्पन्न इत्युक्तं तत्कथं घटते ?, तदा वर्षाकालस्य विद्यमानत्वादिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ज्ञातासूत्रोक्तपञ्चवर्णाद्युपेतमेघस्य देवप्रभावसाध्यस्य वर्षास्वपि अकाल एवेति धारिण्या अकालमेघदोहदोत्पत्तिरुक्तेति ॥ ३९२ ॥

तथा—केनचित् श्राद्धेन योजनशतादुपरि गमनप्रत्याख्यानं कृतं, तस्य धर्म्मार्थमाधिकं गन्तुं कल्पते नवा ?, यदि गच्छति तदा केन विधिनेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रत्याख्यानकरणसमये विवेको विलोक्यते, तेन प्रायो मुख्यवृत्त्या प्रत्याख्यानं सांसारिकारम्भस्य भवति, न तु धर्म्मकृत्यस्य, यदि च सामान्यतः कृतं तदा नियमितक्षेत्रोपरि यतनया गच्छति, तत्र च गतः सांसारिककृत्यं न करोतीति ॥ ३९३ ॥

तथा—पौषधकारिणः श्राद्धाः कियतीं भुवं यावद्यान्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधकारिणः श्राद्धाः ईर्यासमित्यादिना धर्म्मार्थं यथेष्टं व्रजन्ति, न चात्र भूभागानियम इति ॥ ३९४ ॥

अथ पण्डितअमरचन्द्रगणिकृतप्रश्नोत्तराणि ।

यथा—चन्दनवत्प्रतिमानां कस्तूरीलेपः क्रियते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जिनप्रतिमानां कस्तूरीलेपो न क्रियत इत्यक्षराणि न सन्ति, प्रत्युत सामान्यतस्तत्करणाक्षराणि श्राद्धविध्यादौ सन्ति, यक्षकर्दममध्यगता तु कस्तूरी साम्प्रतमपि जिनार्चने व्यापार्यमाणा दृश्यत इति ॥ ३९५ ॥

तथा—सन्ध्याप्रतिक्रमणवत्प्रातःप्रतिक्रमणे श्राद्धाना प्रतिक्रमणसूत्रादेशो न दीयते तत्र को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रातःप्रतिक्रमणं बाढस्वरेण न कर्तव्यमिति अगमीयारीतिः, श्रद्धानामादेश दानेतुते प्रतिक्रमणसूत्रश्रावणार्थं । बाढस्वरेण कथयन्तीति तद्विलोपः स्यादिति प्रातः प्रतिक्रमणादेशो न दीयतेति ॥ ३९६ ॥

तथा—श्राद्धाना गोत्रदेवीपूजने मिथ्यात्व लगति नवा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यस्य तथाविधं धैर्यं भवति तेन गोत्रदेवी न पूजनीया एव, कुमारपालेनेव, तदभावे तु कदाचित्तत्पूजनेऽप्युच्चारितसम्यक्त्वभङ्गो न भवति, यतो देवताभियोगेनेति सम्यक्त्वोच्चारे छिण्डिकाऽप्यस्तीति ॥ ३९७ ॥

तथा—आञ्चलिकप्रतिष्ठिता प्रतिमा पूज्या न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आञ्चलिकप्रतिष्ठिता अपि प्रतिमा द्वादशजल्पपट्टकानुसारेण गुरुवचनात्पूज्या एव 'तम्हा सव्वानुन्ना सव्वनिसेहो य पवयणे नत्थि' इत्याद्युक्तिरत्रानुस्मरणीयेति ॥ ३९८ ॥

तथा—चत्वारो लोकपालाश्चतुर्णां निकायानां मध्ये कस्मिन्निकायमध्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वैमानिकभवनपतिलक्षणे निकायद्वये लोकपालचतुष्कसद्भावः सङ्ग्रहणीवृत्त्यादावुक्तोऽस्तीति ॥ ३९९ ॥

तथा—श्रुतदेवीभवनदेवीनां कायोत्सर्गाः कुत्र प्रोक्तास्सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रुतदेवताभवनदेवतानां कायोत्सर्गा आवश्यकचूर्णिपञ्चवस्तुकवृत्त्यादिष्वनेकेष्वागमप्रकरणेषूक्तास्सन्तीति ॥ ४०० ॥

तथा—श्राद्धाना पूजावसरेऽष्टपुटमुखकोशबन्धः प्रोक्तोऽस्ति स कया रीत्या बध्यते ?, वस्त्रद्वयी यदा भवति पूजकस्य शरीरे तदोत्तरीयाञ्चलवस्त्रेण मुखकोशबन्धः कर्त्तुं न शक्यते, यदि तृतीयं वस्त्रं मुखकोशबन्धनिमित्तं भवति तदा युक्तमुत्तरीयाञ्चलेनैव वा बध्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पूजावसरे श्राद्धैरष्टपुटमुखकोशबन्ध उत्तरीयाञ्चलेन कर्त्तव्यो न तु तृतीयवस्त्रेण, यतः श्राद्धविधौ देवपूजावसरे श्राद्धानां परिधानोत्तरीयलक्षणं वस्त्रद्वयं श्राद्धीनां च कञ्चुकसहितं तत्त्रयमेवोक्तमस्ति, नत्वधिकं, तथोत्तरीयमपि तत्करणयोग्यमेव विधेयं, तेन न किमप्यशक्यमिति ॥ ४०१ ॥

अथ पण्डितश्रीसत्यसौभाग्यगणिकृतप्रश्नो तदुत्तरे च ।

यथा—उत्कृष्टचैत्यवन्दनविधावुत्तरोत्तरं स्तुतयो वर्णैर्वृद्धा विधीयन्ते न त्वल्पा इति रूढिः सत्याऽसत्या वेति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उत्कृष्टचैत्यवन्दनविधावुत्तरोत्तरं स्तुतयः प्रायो वर्णैर्वृद्धा एव विधेया इति परम्परा वर्त्तते, तेन रूढिः सत्यैवावसीयते। परम्परामूलं तु 'नमोऽस्तु वर्द्धमानाय'

इत्यस्याधिकारे 'ताओ अ थुईओ एगसिलोगादिवड्ढंतिआओ पयअक्खरादीहिं वा सरेण वा वड्ढंतेण तिन्नि भणिऊण' मित्यत्राद्यावश्यकचूर्ण्यक्षरदर्शनमिति सम्भाव्यत इति ॥ ४०२ ॥

तथा—भुवनसुरीस्मृतिकायोत्सर्गादनु पाक्षिकप्रतिक्रमणे 'ज्ञानादिगुणयुतानां' इति स्तुतिः श्राविकाभिरपि पठ्यते न वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाक्षिकप्रतिक्रमणे 'ज्ञानादिगुणयुताना' इति स्तुतिः श्राविकाभिः साध्वीभिरपि च कथ्यमानाऽस्तीति ॥ ४०३ ॥

अथ पण्डितजीवविजयगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

यथा—प्रत्यहं प्रल्हादनविहारे पञ्चशतीवीसलप्रियाणा भोगः कथितोऽस्ति तन्नाणकं किंनामकं कथ्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वीसलदेवेन राज्ञा पातितं वीसलप्रियनामकं तत्कालीनः कश्चिन्नाणकविशेषः सम्भाव्यते, तदधुना प्रसिद्धं नास्ति, परं षट्त्रिंशन्मूटकद्रम्मैर्वीसलप्रियनाणकं अष्टशतविंशतिसहस्राधिकद्विषष्टिलक्षप्रमाणं कथितमस्तीति ॥ ४०४ ॥

तथा—श्राविका जिमालये गृहदेवावसरे च प्रतिमायाः प्रक्षालनं करोति नवा इति, तथा यौवनावस्थायां देवपूजां करोति न वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवगृहे देवावसरे च श्राविका प्रतिमायाः प्रक्षालनं करोति, तथा यौवनावस्थायां पूजामपि करोतीति, यथा ज्ञाताधर्म्मकथाङ्गे द्रौपद्या योवनावस्थायां स्नपनपूर्व्वकं पूजा कृतेति बोध्यम् ॥ ४०५ ॥

अथ पण्डितजससागरकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

तथा—तीर्थकृत्समवसरणे बली राद्धोऽराद्धो वा ? गच्छे चापकाया बलेः प्ररूपणं, मलयगिरिविरचितावश्यकवृत्तौ तु वलिः सिद्धः कथितोऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तीर्थकृत्समवसरणे वलिः राद्धोऽवसीयते इति ॥ ४०६ ॥

तथा—चतुश्शरणाध्यापनमुपासकानां कथं कार्यते, यतीनां योगं विना तदनध्यायः श्राद्धानां तु तमन्तरेणैव पाठः, तत्र किं शास्त्रं बलीयः किं वा गच्छसामाचारीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुश्शरणादीनि चत्वारि प्रकीर्णकानि आवश्यकवत्प्रतिक्रमणक्रियादिषु बहूपयोगित्वादुपधानयोगोद्वहनं अन्तरेणापि परम्परयाऽधीयमानानि सन्ति सैव तत्र प्रमाणमिति ॥ ४०७ ॥

तथा—मूर्त्तैः कर्म्मभिरमूर्त्तस्य जीवस्य वह्न्यःपिण्डन्यायेन कथं सम्बन्ध इति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—अरूपिभिः सह रूपाणां संयोगस्सम्भवत्येव, यथाऽऽकाशेन सह परमाणूनां पक्षिणां वा, वह्न्यःपिण्डन्यायेन तु सम्बन्धविशेषो व्यवस्थाप्यते, न तु रूपिद्वयानियतः सम्बन्ध इति न किञ्चिदनुपपन्नम् ॥ ४०८ ॥

तथा—मत्स्यकच्छपवृषमहिषशुकसारसादिजलचरस्थलचरखचरतिरश्चामायुषो गर्भस्थितेश्च कियती परिमितिरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—जलचरस्थलचरखचरतिरश्चामायुर्मानं 'गब्भभुअजलयरोभयेत्यादि' सङ्ग्रहणीगाथातो "मणुआऊसम गयाई, हयाइ चउरंसऽजाउ अट्ठंसा । गोमहिसुट्टखराई, पणंससाणाइ दसमंसा ॥ १ ॥" इति वीरंजयसेहरपयेति क्षेत्रविचारगाथातश्चावसेयं, तेषां गर्भस्थितिमानं तु जघन्यतोऽन्तर्मुहूर्त्तमुत्कर्षतश्चाष्टौ वर्षाणीति भगवत्यादौ प्रतिपादितमस्तीति ॥ ४०९ ॥

तथा—चतुर्दशनियमेषु द्वित्रादीनि सचित्तादीनि प्रातः प्रत्याख्याने क्रियमाणे मुत्कलानि रक्षितानि, तानि त्वहन्येव सर्व्वाण्यपि पूर्णीभूतानि, अथ रात्रौ तेषां कार्ये समुत्पन्ने पूर्व्वप्रमाणीकृतादप्यपराण्यादातुं कल्पन्ते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धानां चतुर्दशनियमेषु द्वित्रादीनि सचित्तानि प्रातः प्रत्याख्यानसमयेऽहोरात्रावधि मुत्कलानि रक्षितानि भवन्ति तदा तावतां दिवापरिभोगे रात्रावधिकानि न कल्पन्ते, यदि च सन्ध्याऽवध्येव त.वन्ति मुत्कलानि रक्षितानि तदा रात्रावधिकान्यपि कल्पन्ते इति ॥ ४१० ॥

तथा—बन्धुजीवकशब्देन किमुच्यते 'बिहुरिओ' इति वृक्षस्य पुष्पमन्यद्वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बन्धुजीवकशब्देन बन्धुजीवकपुष्पं शास्त्रे प्रोक्तमस्ति, लोकमध्ये तु 'बफोरिओ' वृक्ष इति कथितमस्तीति ॥ ४११ ॥

तथा—चण्डरुद्राचार्याः शिष्यस्य स्कन्धे उपाविश्य चलिता इति सत्यमसत्यं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीउत्तराध्ययनवृत्तिप्रमुखबहुग्रन्थानुसारेण चण्डरुद्राचार्येण शिष्यस्य कथितं त्वमग्रतो गमनं कुरु, पश्चात्सोऽग्रतश्चलितः, चण्डरुद्राचार्यास्तु पृष्ठतश्चलिताः, कस्मिंश्चिद्ग्रन्थे कथितमस्ति यच्छिष्यस्य स्कन्धे भुजां दत्त्वा चलिता इति ॥ ४१२ ॥

तथा—बदरीबब्बूलयोरसङ्ख्याता जीवा एको वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रज्ञापनायां प्रथमपदे गुच्छाधिकारे आउलिबदरयोर्मूलकन्दस्कन्धत्वक्शाखाप्रवालेषु प्रत्येकमसङ्ख्येयजीवात्मकता प्रोक्ताऽस्ति, तदनुसारेण बदरीबब्बूलयोरपि षट्स्वपि स्थानेषु असङ्ख्याता जीवास्सम्भाव्यन्ते, न तु न्यूनाधिकजीवतेति ॥ ४१३ ॥

तथा—'एगभवगहणेणं सयसहस्सपुहुत्ताइं' इत्यत्र पृथक्त्वशब्देन का सङ्ख्या इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकस्मिन् भवे 'सयसहस्सपुहुत्तं' इत्यत्र पृथक्त्वशब्दो बहुत्ववाचको, नो चेट्टीकायामेकसयोगेऽपि शतसहस्रपृथक्त्वोत्पत्तिर्निष्पत्तिश्च मत्स्यादीनां मनुष्याणा चोत्पत्तिः प्रतिपादिता तदा भवे का वार्त्ता ? तेन दिवसमुहुत्तपुहत्ता इत्यत्रेवात्र पृथक्त्वशब्दस्य बहुत्वार्थकत्वमेवेत्यवसेयम् ॥ ४१४ ॥

अथ पण्डितहर्षचन्द्रगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—श्रीजिनेन्द्राम्बा जिनेन्द्रप्रसवनानन्तरमपत्यं प्रसूते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकान्तो ज्ञातो नास्ति, नेमिनाथादीनां रथनेम्यादेर्लघुभ्रातृतया प्रतीतत्वादिति ॥ ४१५ ॥

तथा—केनापि स्वगृहं जिनगृहे मुक्तं, तत्र श्राद्धः कोऽपि भाटकं दत्वा तिष्ठति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यद्यपि साधिकभाटकप्रदान-पूर्व्वकमवस्थाने दोषो न लगति, तथापि तथाविधकारणमन्तरेदं युक्तिमत्र प्रतिभाति, देवद्रव्यभोगादौ निश्शूकताप्रसङ्गादिति ॥ ४१६ ॥

तथा—कोऽप्युपधानचतुष्कमुद्वाह्य मालां परिदधाति तस्य समुद्देशानुज्ञावस्थायामवशिष्टोपधानयोर्नाम गृह्यते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—षण्णामप्युपधानानां समुद्देशानुज्ञयोर्नाम गृह्यते, द्वयोरुद्देशस्य च पुरतोऽपि भवने न दोष इति **वृद्धसम्प्रदायः** ॥ ४१७ ॥

तथा—सुषेणसेनापतिस्तिमिश्रागुहायाः कपाटोद्घाटनसमये कियद्भूमिं पश्चादपसरतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कपाटपूजां कृत्वा प्रहारदानार्थं सप्ताष्टपदानि पश्चादपसरतीति, कपाटोद्घाटनसमये द्वादशयोजनावधि सेनानीरत्नतुरगापसरणप्रवादस्तु अनागमिकः, **आवश्यकटिप्पनके** तथा भणनादिति ॥ ४१८ ॥

तथा—सर्व्वचक्रवर्त्तिनां सर्व्वरत्नानि प्रमाणतस्तुल्यानि न्यूनाधिकानि वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सर्व्वचक्रवर्त्तिनां काकिण्यादिरत्नानि कियन्ति केषाञ्चिन्मते प्रमाणाङ्गुलमाननिष्पन्नानि, कियन्ति तु तत्कालीनपुरुषादिमानोचितमानानि, केषाञ्चिन्मते तु सर्व्वाण्यपि तत्कालोचितमानानीति ॥ ४१९ ॥

तथा—खाद्यस्तनिकादीनां प्रतिक्रमणकरणोदीरणां क्रियते त्रिवारं सामायिकादिदण्डकं चोच्चार्यते तद्युक्तमयुक्तं वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—खाद्यस्तनिकादीनां प्रतिक्रमणकरणोदीरणाकरणं न युक्तं, यदि च ते स्वयं प्रतिक्रमणं कुर्व्वन्ति पौषधादिदण्डकं त्रिवारमुच्चरन्ति तदा द्रव्यक्षेत्रकालभावानुसारेणानुकूलादिगुणसम्भवः स्यात्तदोच्चार्यते, यस्माच्छास्त्रेऽप्येवं दृश्यते 'तम्हा सन्नाणुन्ना सव्वनिसेहो अ पवयणे नत्थि' इति ॥ ४२० ॥

तथा—खाद्या मण्डल्यां प्रतिक्रमणं कुर्वन्ति तत्कथितं प्रतिक्रमणसूत्रं श्राद्धानां स्तवनादिकं यतीनां च शुद्ध्यति नवा ? तथा औपवस्त्रादिप्रत्याख्याने ये कसेल्लकपानीयं पिबन्ति तेषामुपवस्त्रादिक कार्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्रव्यक्षेत्रकालभावानुसारेण प्रश्नोत्तरवदनुसन्धेया इति ॥ ४२१ ॥

तथा—प्रासुकपानीयस्य संस्तारकः कचकपानीये मुच्यते किंवा पृथक् रक्ष्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रासुकपानीयस्य संस्तारकः एकान्तेन सचित्तपानीये न क्षिप्यते इत्यक्षराणि शास्त्रे न ज्ञातानि; ततो यथा यतना भवति तथा कर्त्तव्यं, परं यथा तथा संस्तारको न क्षिप्यत इति ॥ ४२२ ॥

तथा—साधुः सांवत्सरिकक्षामणार्थं नदीमुत्तीर्य याति न वा, इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नदीमुत्तीर्य यतीनां क्षामणार्थं गमनप्रवृत्तिर्ज्ञाता नास्तीति ॥ ४२३ ॥

तथा—देवलोके राजप्रश्नीयमध्ये वनखण्डवृक्षफलपुष्पादिकं कथितमस्ति तत्पृथ्वीपरिणामरूपं वनस्पतिपरिणामरूपं वा ?, तथा पुष्करणीप्रमुखवापीषु मत्स्याः कथितास्ते जीवपरिणामरूपा आकारमात्रं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—देवलोकेषु वनखण्डवृक्षफलपुष्पादिकं कथितमस्ति तद्वनस्पतिरूपं पृथ्वीपरिणामरूपं वाऽस्ति, यद्यपि तत्र पृथ्वी रत्नरूपाऽस्ति तथाऽपीदृशी मृदुरूपास्ति यथा वनस्पतीनामुद्गमने काप्याबाधा न जायते, तथा पुष्करणीप्रभृतिषु ये मत्स्यादयः कथितास्तेऽपि पृथ्वीपरिणामरूपा आकारमात्रास्सम्भाव्यन्ते, यतो देवलोकवापीषु मत्स्यादिजलचरजीवनिषेधगाथा दृश्यन्त इति ॥ ४२४ ॥

तथा—उपधानतपसि पूर्णे जाते शेषप्रवेदनेषु दिनवृद्धिर्भवति नवा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपधानशेषप्रवेदनेषु दिनवृद्धिर्भवतीति ॥ ४२५ ॥

तथा—सम्पूर्णदिवसे देशावकाशिकं क्रियते तत्रोच्चरणपारणविधिर्लिखनीयः, तथा तत्र सामायिकं गृहीतं पारितं च शुद्ध्यति न वा ?

तथा देशावकाशिकेन सह सामायिकमुच्चरति न वा ? इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं–देशावकाशिकोच्चरणविधिः ' देसावगासिअं उवभोगपरिभोगं पच्चक्खामि ' इत्यादिको दृश्यते, परं पारणविधिर्ज्ञातो नास्ति, तथा देशावकाशिकमध्ये सामायिकस्य ग्रहणं पारणं च शुद्धयति, तेन सह सामायिकग्रहणमपि शुद्धयतीति ॥ ४२६ ॥

तथा–उपधाने पालीपरावर्त्तनं शुद्धयति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–तथाविधकारणे तत्प्रत्याख्यानं शुद्धयतीति ॥ ४२७ ॥

अथ पण्डितधर्मविजयगणिकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

तथा—आराधना श्रीराणपुरप्रतिष्ठाकृत्श्रीसोमसुन्दरसूरिकृता किंवा श्रीसोमप्रभसूरिकृता इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं–आराधनासूत्रं सप्तचत्वारिंशत्तमपट्टे श्रीसोमप्रभसूरिकृतमिति ॥ ४२८ ॥

तथा—देवप्रणतेः पूर्व्वं घण्टां वादयन्ति पश्चाद्वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अन्यद्रव्यपूजाकरणानन्तरं नादपूजारूपा घण्टा वाद्यत:इति पूजाकारकवृद्धश्राद्धपरम्परा वर्त्तते, तेन पूजाकरणे पुष्पादिरूपद्रव्यपूजाकरणानन्तरं घण्टा वाद्यते, चैत्यवन्दनमात्रकरणे तु अक्षतादिमोचनरूपद्रव्यपूजाकरणानन्तरं घण्टा वाद्यत इति ज्ञायते, अन्यथा घण्टावादनं तु हर्षप्रकर्षसूचकलोकप्रवाहपतितं, न तु परम्परानुसारीति ॥ ४२९ ॥

अथ पण्डितविद्याविजयगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—उद्घाटितमुखजल्पने ईर्यापथिकी समायाति वन्दनकदानावसरे तु कथं नायाति इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–वन्दनकदानावसरे विधिसत्यापनार्थमुद्घाटितमुखस्यापि जल्पतः प्रमादाभावान्नैर्यापथिकी समायातीति ध्येयम् ॥ ४३० ॥

तथा—उपाश्रये सांवत्सरिकादिप्रतिक्रमणावसरे यद् घुसृणतैलादि मान्यते तद्देवद्रव्ये साधारणद्रव्ये वा समायाति इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथाप्रतिज्ञं देवद्रव्ये साधारणद्रव्ये वा तत्समायातीत्यवधेयम् ॥ ४२१ ॥

तथा—पौषधमध्ये याचकादेर्दानं दातुं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या पौषधमध्ये याचकादेर्दानं दातु न कल्पते, कस्मिंश्चित्कारणविशेपे तथा जिनशासनोन्नतिं ज्ञात्वा कदाचिद्यदि ददाति तदा निषेधो ज्ञातो नास्तीति ॥ ४२२ ॥

तथा—चतुर्मासकानन्तरं मासद्वयं यावद्वस्त्रादिक विहर्त्तुं न कल्पते तदक्षराणि कुत्र सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वर्षाकाले यत्र क्षेत्रे चतुर्मासकं स्थितं तत्पूर्त्तावपि तत्रान्यत्रापि च संविग्नक्षेत्रे सक्रोशयोजनप्रमाणे कारणं विना मासद्वयान्तर्वस्त्रादिग्रहणं न कल्पते, एतदपि विस्तरतो निशीथदशमोद्देशकचूर्णितो निर्णेयं, एतदक्षरानुसारेण साधूनां चतुर्मासकान्ते मासद्वयं यावद्वस्त्रादि विहर्त्तुं न कल्पते ॥ ४२३ ॥

तथा—साधुर्वस्त्रे 'थिग्गलकं' ददाति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यो भिक्षुर्वस्त्रस्यैकं थिग्गलं ददाति ददतं वा अनुमोदयति तस्य दोषाः, यः कारणे त्रयाणां थिग्गलाना परतश्चतुर्थं थिग्गलं ददाति तस्य प्रायश्चित्तं इति निशीथसूत्रप्रथमोद्देशके, एतदनुसारेण साधूनां थिग्गलदानं न कल्पते इति ॥४२४॥

तथा—प्रतिक्रमणमध्ये मुखवस्त्रिकायां प्रतिलिख्यमानायां पञ्चेन्द्रियच्छिन्दनं भवति तदा तयैव सरत्युत पुनः सा प्रतिलेखिता युज्यते वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चेन्द्रियच्छिन्दनेऽपि तयैव मुखवस्त्रिकया सरति, विशेषाक्षरानुपलम्भादिति ज्ञायते ॥ ४२५ ॥

अथ पण्डितधीरकुशलगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—द्वादशे देवलोके शीताजीवः शीतेन्द्रो जातः, तेन शीतेन्द्र इति तदभिधा सत्याऽसत्या वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अच्युतेन्द्र इत्येवाभिधा सत्येति ॥ ४२६ ॥

तथा—आरात्रिकनैवेद्यादिढौकनविषयः कस्मिन् पुरातनग्रन्थे सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रवचनसारोद्धारवृत्तिश्राद्धविधिप्रमुखग्रन्थेषु पूजावसरे आरात्रिकोत्तारनैवेद्यढौकनादिविषयः प्रतिपादितास्सन्तीति ॥ ४३७ ॥

तथा—समवसरणस्थस्य तीर्थङ्करस्य श्राद्धा यतयश्च कथं वन्दन्ते इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—समवसरणस्थस्य तीर्थकृतः श्राद्धा यतयश्च वन्दित्वा यथास्थाने निषिदन्तीति हारिभद्र्यां, परं तद्वन्दनरीतिः क्वापि लिखिता नास्ति, तस्मादाधुनिकवन्दनरीतिरेव सम्भाव्यत इति ॥ ४३८ ॥

तथा—दिगम्बरादिप्रासादे आत्मीयाचार्यप्रतिष्ठितप्रतिमाऽस्ति सा वन्द्यते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—स एकान्ते वन्द्यते, परं तत्समुदायमध्ये वन्दनं कुर्व्वतस्तन्मतस्थिरीकरणं यथा न भवति तथा करोति द्रव्यक्षेत्रकालादिकं विचार्य इति ॥ ४३९ ॥

तथा—अष्टविंशतिदिनोपधाने पञ्चत्रिंशद्दिनोपधाने च मूलविधिना उह्यमाने कति दिनानि भवन्ति, तथा तदुपधानद्वयात्कतिदिनेषु न्यूनेपूत्तार्यते इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मूलविधिना तद्द्वये उह्यमाने दिनन्यूनाधिक्यं ज्ञातं नास्ति, तथा तदुपधाने न्यूनदिनेषु महत्कारणे सम्पूर्णे तपसि जाते उत्तारयन्तो दृश्यन्ते, परं दिनसङ्ख्या ज्ञाता नास्तीति ॥ ४४० ॥

तथा—तीर्थे यन्नालिकेरादिद्रव्यं मानितं तदेव मुच्यतेऽन्यद्वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—शङ्खेश्वरादितीर्थे मूलविधिना यदेव मानितमभूत् तदेव मुच्यते, कारणे तु यथा देयं न भवति तथा कर्त्तव्यमिति ॥ ४४१ ॥

तथा—'जीवंतसामिपडिमाइ, सासणं विअरिऊण भत्तीए' इत्यत्रार्यायां शासनशब्देन ग्रामोऽथवाऽन्योऽर्थः, तथाऽयमर्थः केषु मौलेषु ग्रन्थेषु वाऽस्तीति सम्यक् प्रसाद्य इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अनेकार्थसूत्रवृत्तौ शासनशब्दस्यार्थपञ्चकं व्याख्यातं, तत्रैकोऽर्थो राजदेयभूमिलक्षणो ग्रामस्यापि

राजदेयभूम्येकदेशत्वेन 'जीवंतसामिपडिमाइ' इत्यत्र शासनशब्देन ग्राम उच्यते, तत्संवादकोऽर्थो दानकुलशब्दार्थे व्याख्यातोऽस्ति, तथाऽयमर्थः सविस्तरः हरिभद्रसूरिकृतावश्यकवृत्त्यादिषु कथितोऽस्तीति ॥ ४४२ ॥

अथ पण्डितसोमविमलगणिकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च ।

यथा—तीर्थकृता जन्मभवनानन्तरं देवाः कियत्प्रमाणां रत्नादिवृष्टिं कुर्वन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'उसमे णं अरहा कोसलिए जाए जाव चिट्ठइ, ततो वेसमणो सक्कवयणेणं बत्तीसं हिरण्णकोडीणो बत्तीसं सुवण्णकोडीओ बत्तीसं नंदासणाइं बत्तीसं भद्दासणाइं भगवतो तित्थकरस्स जम्मणभवणंमि साहरइ' इत्यावश्यकबृहद्वृत्ति ७६ पत्रे एतदनुसारेण तथा—"कुण्डलं क्षोमयुग्मं चोच्छीर्षे मुक्त्वा हरिर्व्यधात् । श्रीदामरत्नदामाढ्यमुल्लोचे स्वर्णकन्दुकम् ॥ ४२ ॥ द्वात्रिंशद्रत्नरैरूप्यकोटिवृष्टिं विरच्य सः । बाढमाघोषयामासेति सुरैराभियोगिकैः ॥ ४३ ॥" इति कल्पकिरणावल्यनुसारेण च तीर्थकृतां जन्मभवनानन्तरं देवविहिता वृष्टिः द्वात्रिंशद्धिरण्यकोटिप्रमाणा भवतीति ॥ ४४३ ॥

अथ गणिहेमसागरकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—सङ्गमकगोपालकेन यदा साधूनां परमान्नं दत्तं तदा तस्य सम्यक्त्वमस्ति ? विना सम्यक्त्वं कथं तथाविधबहुलसुखप्राप्तिरिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तथाविधसुखप्राप्तिस्तु भद्रकपरिणामविशेषमाहात्म्यादित्यवधेयम् ॥ ४४४ ॥

तथा—'दक्खिन्नदयालुत्त, पियभासित्ताइ विविहगुणनिवहं ॥ सिवमग्गकारणं जं, तमहं अणुमोअए सव्वं ॥ १ ॥ सेसाणं जीवाणं० २ ॥ एमाइ अण्णंपि अ० ३ ॥" एतदाराधनापताकागाथात्रयानुसारेण मिथ्यादृष्टीनां दाक्षिण्यदयालुत्वादिकं प्रशस्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एत-

दाराधनापताकाप्रकीर्णकसम्बन्धि गाथात्रयमस्ति, तन्मध्ये यति १ देशविरतिश्रावका २ ऽविरतसम्यग्दृष्टि ३ जिनशासनसम्बन्धि विनाऽन्येषां

दाराधनापताकाप्रकीर्णकसम्बन्धि गाथात्रयमस्ति, तन्मध्ये यति १ देशविरतिश्रावका २ ऽविरतसम्यग्दृष्टि ३ जिनशासनसम्बन्धि विनाऽन्येषां दाक्षिण्यदयालुत्वादिकं प्रशस्यतयोक्तं, ततोऽयुक्तं ज्ञातं नास्ति, यत एते गुणाः श्रीजिनैरानेतव्या एव कथितास्सन्तीति ॥ ४४५ ॥

तथा—साधूनां भावपूजा कथिताऽस्ति, प्रतिष्ठादावञ्जनशलाकाकरणे तु द्रव्यपूजा जायते तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–साधूनां बाहुल्येन भावपूजा श्राद्धानां च बाहुल्येन द्रव्यपूजा कथिताऽस्ति, परमत्रैकान्तो ज्ञातो नास्ति, यतः–श्रीस्थानाङ्गसूत्रे 'पूएइ नामेगे पूजावेइ' इति चतुर्भङ्गिकाऽस्ति, एतस्या अर्थकरणे यतीनामेकान्तद्रव्यपूजानिषेधो ज्ञातो नास्ति, यतोऽङ्गरागेण यतिपतीनां पूजा क्रियते, सापि द्रव्यपूजा भवतीति ॥ ४४६ ॥

तथा—नेमिनाथस्यैकादश गणधरा एकविंशतिस्थानके कथिताः, कल्पसूत्रे तु अष्टादश तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तावन्त एवैकविंशतिस्थानके तथा सप्ततिशतस्थानकप्रवचनसारोद्धारावश्यकादिग्रन्थेषु च कथिताः सन्ति, कल्पसूत्रे तु नेमिनाथस्याष्टादश गणधरा इत्यादि यदन्तरं पतति तन्मतान्तरं ज्ञेयमिति ॥ ४४७ ॥

तथा—नववासुदेवानां शरीरबलं सदृशं न्यूनाधिकं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–अवसर्पिणीकालानुभावेन तेषां शरीरबलं न्यूनाधिकमपि भवति, यतः प्रथमवासुदेवेन कोटिशिला छत्रस्थानीया कृता, नवमवासुदेवेन भूमिकातः सा चतुरङ्गुलानि यावदुत्पाटिताऽस्तीति ॥ ४४८ ॥

तथा—कार्त्तिकामावास्यारात्रौ 'श्रीमहावीरसर्व्वज्ञाय नमः' इति गण्यते तत्किमर्थं?, कस्मिन् दिने च ज्ञानमुत्पन्नमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीमहावीरेण सर्व्वज्ञत्वेन देशना दत्ता तेन 'श्रीमहावीरसर्व्वज्ञाय नमः' इति गण्यते, तन्मध्यरात्रे तु मुक्तिं गतस्तेन 'श्रीमहावीरपारंगताय नमः' इति गण्यते ॥ ४४९ ॥

तथा—निर्व्वाणावसरे श्रीवीरेण षोडश प्रहरान् यावद्देशना दत्ता, सा कस्माद्दिनादारभ्य कस्मिन् दिने पूर्णा जाता इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्द्दशीदिनादारभ्यामावास्यायाः पाश्चात्यघटिकाद्वयरात्रौ देशना पूर्णा जाता सम्भाव्यते, यतोऽमावास्यायामेकोनत्रिंशन्मुहूर्त्तैः निर्व्वाणं कथितमस्ति, षोडश प्रहरास्तु ततोऽर्वाग् जाता युज्यन्त इति ॥ ४९० ॥

अथ गणिरङ्गवर्द्धनकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—श्रावकस्य निर्विकृतिकप्रत्याख्याने यतिवन्निर्विकृतिकं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यतीनां श्रावकाणां च मुख्यवृत्त्या निर्विकृतिकं न कल्पते, कारणे तु कल्पते, एवंविधान्यक्षराणि शास्त्रे सन्ति, तस्मात् श्राद्धः कदाचिन्निर्विकृतिकप्रत्याख्यानं करोति तस्य न कल्पते, बहुतपसि तु कल्पते, कारणत्वाद् एकान्तेन निषेधो ज्ञातो नास्ति, यतीनां तु पर्व्वादिषु पुनः पुनस्तत्प्रत्याख्यानकरणात्कल्पत इति ॥ ४९१ ॥

तथा—पौषधं कर्त्तुकामस्योपवासं कर्त्तुकामस्य च रात्रौ सुखभक्षिकाभक्षणं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधोपवासं कर्त्तुकामस्य श्राद्धस्य मुख्यवृत्त्या रात्रौ सुखभक्षिकाभक्षणं न कल्पते, यस्य तु सर्व्वथा तद्विना न चलति स प्रथमरात्रिप्रहरद्वयं यावत्कदाचित्सुखभक्षिकां भक्षयति तदा पौषधस्योपवासस्य वा भङ्गो न भवति, यदि तु तत्कालानन्तरं भक्षयति तदा भङ्गो भवतीति ॥ ४९२ ॥

तथा—पुस्तकोपकरणादिकं परिग्रहमध्ये समायाति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि मूर्च्छा भवति तदा परिग्रह एव अन्यथा तु न इति तत्त्वम् ॥ ४९३ ॥

तथा—स्थापना कियत्कालं तिष्ठतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्थापना शास्त्रे द्विप्रकारा कथितास्ति—इत्वरा यावत्कथिका च, तत्र यावदुपयोगो भवति तावदित्वरा, यावद्वस्तुविनाशो न भवति तावद्यावत्कथिका भवतीति ॥ ४९४ ॥

तथा—येन दीक्षाग्रहणार्थं नीलवाणिप्रत्याख्यानं कृतं भवति तस्य दीक्षाग्रहणानन्तरं कल्पते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यदि प्रत्याख्यानकरण एवं कथितं भवति यद्दीक्षाग्रहणानन्तरं नीलवाणिः कल्पते तदा कल्पते, नान्यथेति ॥ ४५५ ॥

तथा—बहुतरे दुग्धे दध्नि वा यत्राल्पतरान् तन्दुलान् प्रक्षिपाति तद्दुग्धं तद्दधि वा निर्विकृतिकं भवति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—'दक्खबहु अप्पतंदुले' ति भाष्यगाथावचनादल्पतन्दुलप्रक्षेपेऽपि तद्दुग्धं तद्दध्यपि निर्विकृतिकं भवतीति ज्ञायत इति ॥ ४५६ ॥

अथ गणिप्रेमविजयकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—निरन्तरं बहवो जीवा मुक्तौ यान्ति परं मुक्तौ सङ्कीर्णं न जायते संसारश्च रिक्तो न भवति तस्य को दृष्टान्त इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यथा भूमिकामृत्तिका मेघजलप्रेरिता समुद्रमध्ये निरन्तरं याति तथाऽपि समुद्रः पूर्णो न भवति भूमिकायां च गर्त्ता न भवति तथा मुक्तावप्ययमेव दृष्टान्तो ज्ञेय इति ॥ ४५७ ॥

तथा—कण्डरीकः सहस्रवर्षं चारित्रं प्रपाल्य एकदिनं विषयसुखं भुक्त्वा नरके गतः तच्चारित्रपालनफलं अग्रे उदयं समेष्यति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तत्फलविपाकानुभवे नियमो नास्ति, अत्रापि च विशेषो दृष्टो नास्ति ॥ ४५८ ॥

तथा—चक्षुर्विकलो ब्रह्मदत्तचक्री रात्रौ द्विनवतिसहस्राधिकलक्षरूपाणि करोति तानि किं चक्षुर्विकलानि स्वाभाविकानि वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—ब्रह्मदत्तचक्री यानि रूपाणि विकुर्वति तानि प्रायशश्चक्षुर्विकलानीति ॥ ४५९ ॥

तथा—नवमवासुदेवो द्वारिकायां भवत्यन्यनगरे वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अवसर्पिण्यां नवमवासुदेवो द्वारिकानगर्यां भवतीति शास्त्रानुसारेण ज्ञायते, वृद्धप्रसिद्धिरप्येवमेवास्तीति ॥ ४६० ॥

तथा—श्राद्धोऽभिमानेनान्यपूजास्पर्द्धया वा सप्तदशभेदपूजां करोति तस्य किं फलं भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्याऽभिमानादिकं विना केवलवीतरागभक्त्या पूजा क्रियते, यदि कश्चिदभिमानादिना पूजां करोति तदा तस्य न तथाविध फलमिति ॥ ४९१ ॥

तथा—सङ्कटमध्ये पतितायास्सत्याः शीलखण्डनं स्यात्तदा तस्याः सतीत्वं याति तिष्ठति वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—बलात्कारेण शीलखण्डनायां द्रव्यतः सतीत्वं याति, न तु भावत इत्येके, अपरे त्वाहुः—द्रव्यतः सतीत्वातिक्रमेऽपि न तदतिक्रम इति दशवैकालिकवृत्तिचूर्ण्याद्युक्तमैथुनचतुर्भङ्ग्यनुसारेणोन्नीयते ॥ ४९२ ॥

तथा—कमलप्रभाचार्येण तीर्थकृन्नामकर्म बद्धं सत् केन दोषेण विफलीकृतामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अकस्मात्स्त्रीसङ्घट्टे जाते लिङ्गिभिः प्रश्ने कृते चतुर्थानतस्य प्रशस्तत्वनिरूपणलक्षणप्रमादेन तद्विफलीकृतामिति प्रसिद्धिः ॥ ४९३ ॥

तथा—नमस्कारस्य श्रीशत्रुञ्जयनाम्नश्च गणने अधिकलाभः कुत्रास्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यस्य यद्गणने चित्तोल्लासोऽधिको भवति तस्य तद्गणनेऽधिकलाभोऽस्ति, परं द्वयोर्महिम्नः पारो नास्तीति ॥ ४९४ ॥

तथा—महावीरेण कर्णशलाकाकर्षणे कथमाक्रन्दः कृतः अनन्तबलत्वादिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अनन्तबलत्वं भगवतां क्षायिकवीर्यमाश्रित्यैवोक्तं 'अपरिमियबला जिणवरिंदा' इत्यत्र तथा व्याख्यानात्, ततः प्रबलपीडावशाद्भगवत आक्रन्दसम्भवेऽपि न किमप्यनुपपन्नमिति ॥ ४९५ ॥

अथ पण्डितनाकर्षिगणिशिष्यगणिहर्षविजयकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—षण्मासस्योपरि देवशय्या रिक्ता न भवति तर्ह्यवन्तीसुकुमालो नलिनीगुल्मविमाने द्वात्रिंशद्वर्षैः कथमुत्पन्न इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विमानं तदेव कथितमस्ति परं शय्या सैव कथिता नास्ति तस्मात्किमप्यघटमानं नास्तीति ॥ ४९६ ॥

तथा—कुलकोटिमध्ये एककुलस्य कियन्तः पुरुषाः सन्ति ? उत्तममध्यमजघन्यभेदभाजश्च कियन्त इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अष्टाविंशतिपुरुषा एककुलमध्ये भवन्तीति प्रसिद्धिरस्ति, परमुत्तममध्यमजघन्यभेदा ज्ञाता न सन्ति, तथा एतस्य व्यक्ताक्षराणि शास्त्रे न दृष्टानीति ॥ ४६७ ॥

तथा—विशालानगर्यां श्रीमुनिसुव्रतस्वामिस्तूपपातककूलवालको भव्योऽभव्यो वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अस्यां चतुर्दशशतौ सप्तभव्याः कथिताः सन्ति, तस्माद्भव्यः सम्भाव्यते, परं व्यवहारतो महाकर्मा निश्चयतस्तु केवली जानातीति ॥ ४६८ ॥

तथा—गोप्रभृतिजीवमोचनाय द्रव्यलिङ्गिनां द्रव्यं गहीतुं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ज्ञानादिसंभवनिव द्रव्यं न भवति तदा गृह्यते निषेधो ज्ञातो नास्तीति ॥ ४६९ ॥

तथा—यवनधीवरादयः श्राद्धा जातास्तेषां तीर्थकृत्प्रतिमापूजने लाभो न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि शरीरस्य तथा वस्त्रादीनां च पावित्र्यं स्यात्तदा निषेधो ज्ञातो नास्ति, परं तेषां प्रतिमापूजने लाभ एव ज्ञातोऽस्तीति ॥ ४७० ॥

तथा—शिष्यस्तादृक् चारित्रं न पालयति तद्दूषणं गुरोर्लगति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि गुरुर्मोहेन न निवारयति तदा गुरोः पातकं लगति, अन्यथा तु न इति ॥ ४७१ ॥

तथा—सर्वे संसारिणो जीवाः परलोकं व्रजन्तः सिद्धशिलां स्पृशन्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सर्वजीवानां सिद्धशिलास्पर्शनं ज्ञातं नास्ति, यतः शास्त्रे द्विविधा गतिः प्रोक्ताऽस्ति, एका ऋजुर्द्वितीया विग्रहगतिः, तत्र ऋजुगतिः—सरलगतिर्विग्रहगतिः—वक्रगतिरिति ॥ ४७२ ॥

तथा—चक्रवर्तिनास्तिमिस्रागुहाद्वारोद्घाटने ज्वाला निसरन्ति न वा ? यदि न तर्हि कूणिकस्य कथं निस्संसारेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जम्बूद्वीपप्रज्ञप्त्यादिमूकमस्ति यच्चक्रवर्तिनः सेनानी नरो द्वारमुद्घाटयति ज्वाला च न निस्सरति, कूणिकस्य तु द्वाराणि नोद्घाटितानि, तर्हि ज्वाला कुतो

निस्सरेत्, स तु तमिस्रगुहाधिष्ठायकेन दण्डरत्नेन हतः, सैन्यानि पश्चाद्वलितानीत्यक्षराणि आवश्यकद्वाविंशतिसहस्रीमध्ये सन्ति, द्वादशसहस्रीमध्ये तु ज्वालानिस्सरणमप्युक्तमस्ति, सा तु कुमतिकृताऽस्ति, आवश्यकटिप्पनके तु कथितमस्ति यत् ज्वालानिस्सरणघोटकपश्चात्पादवल्गनप्रघोषः सिद्धान्तविरुद्धो ज्ञेय इति ॥ ४७३ ॥

अथ गणिमाणिक्यविजयकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

यथा—श्राद्धः स्वहस्तेन पुष्पाणि त्रोटयित्वा पूजां करोतीति कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीशान्तिनाथचरित्रे मङ्गलकलशः वाटिकातः स्वयं पुष्पाणि गृहीत्वा पूजां करोतीत्यक्षराणि दृश्यन्ते ॥ ४७४ ॥

तथा—अम्बडश्रावकेणादत्तवारि प्रत्याख्यातमस्ति, दत्तवारि तु वस्त्रपूतमपायि किं वाऽन्यथेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—औपपातिकोपाङ्गानुसारेणाम्बडो वस्त्रपूतं वारि पीतवानिति ॥ ४७५ ॥

अथ गणिसौभाग्यहर्षकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

यथा—श्राद्धानामाचाम्लमध्ये निर्विकृतिमध्ये च उष्णोदकं प्रासुकं च वारि शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उभयमपि शुद्ध्यतीति ॥ ४७६ ॥

तथा—रोहिण्युपवासः पञ्चम्याद्युपवासश्च कारणे सति मिलन्त्यां तिथौ क्रियते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—कारणे सति मिलन्त्यां तिथौ क्रियते कार्यते चेति प्रवृत्तिर्दृश्यते, कारणं विना तूदयप्राप्तायामेवेति बोध्यम् ॥ ४७७ ॥

अथ गणिदामर्षिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—पद्मचरित्रे राम एकाक्येव सिद्ध इत्युक्तं, श्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्यादिषु तु त्रिकोटिसाधुभिस्सार्द्धं मुक्तिगमनमुक्तं, तयोर्भिन्नत्वमेकत्वं वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उभयत्रोक्तो राम एक एव, परं पद्मचरित्रे प्राधान्याद्रामस्यैवाभिधानं नान्येषां, शत्रुञ्जयमाहात्म्ये तु परिवारसहितस्याभिधानमित्यत्र ग्रन्थकृदभिप्राय एव प्रमाणमिति ॥ ४७८ ॥

तथा—श्रीशालिभद्रकृते गोभद्रदेवेन नीयमानमलङ्कारादि वस्तु वैक्रियमौदारिकं वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अलङ्कारादि वस्तु औदारिकमिति ज्ञायते ४७९ ॥

तथा—वैक्रियमन्दारपुष्पमालादि निर्माल्यं विगन्धि च स्यान्नवा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—वैक्रियमन्दारपुष्पादि विशारुतामेति, न तु विगन्धि स्यादिति ज्ञायते ॥ ४८० ॥

तथा—साध्वीवन्दने श्राद्धा 'अणुजाणह भगवति पसाउगरिन्' इति पठन्त्यन्यथा वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—साध्वीनां वन्दने 'अणुजाणह भगवति ! पसाउगरी' ति पठन्ति ॥ ४८१ ॥

तथा—कियद्भिः परमाणुभिस्त्रसरेणुर्भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अनन्तसूक्ष्मपरमाणुभिरेकः व्यवहारपरमाणुर्जायते, अष्टव्यवहारपरमाणुभिरेका उत्श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका जायते, ताभिरष्टभिरेका श्लक्ष्णश्लक्ष्णिका जायते, ताभिरष्टभिरेक ऊर्ध्वरेणुर्जायते, एभिरष्टभिरेकस्त्रसरेणुर्जायते, एतावता कोऽर्थः—चतुस्सहस्रैः षंणवत्यधिकैर्व्यवहारपरमाणुभिरेकस्त्रसरेणुर्जायते इत्यर्थः ॥ ४८२ ॥

तथा—सूक्ष्मपृथ्वीप्रमुखाः पञ्च स्थावरास्सन्ति, तेष्वग्निस्तम्भादिकं भित्त्वा को जीवो यातीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अग्निस्तम्भादिकं कश्चिच्चालयति तदा ते पञ्चापि सूक्ष्मा अग्निस्तम्भादिकस्य यानि सूक्ष्मविवरणानि सन्ति तैः कृत्वा तत्रस्था एव तिष्ठन्ति, अग्निस्तम्भादिकैर्न चाल्यते, स्थावरत्वादिति, अग्निस्तम्भादिके तु स्वात्मना तेषां प्रवेशो न सम्भाव्यत इति ॥ ४८३ ॥

तथा—तामलितापसेन सम्यक्त्वं क प्राप्तमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीभगवतीसूत्रानुसारेण ईशानेन्द्रो भूत्वा पश्चात्सम्यक्त्वं प्राप्तमस्ति, प्रघोषस्तु तामलिभवप्रान्ते प्राप्तमिति श्रूयते ॥ ४८४ ॥

तथा—श्रेणिकराज्ञः पुत्रो नन्दिषेणनामा देवलोके गतोऽस्त्यथवा मोक्षे इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—वीरचरित्राद्यनुसारेण देवलोके गतोऽस्ति, महानिशीथमध्ये तु चरमशरीरी कथितोऽस्तीति ॥ ४८५ ॥

अथ पण्डितज्ञानसागरगणिकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—अन्यग्रामादागत्य पौषधं लात्वा पुनस्तत्र याति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधविधिना याति तदा निषेधो ज्ञातो नास्तीति ॥४८६॥

तथा—'संथारय उट्टणकिय' इत्यस्य कोऽर्थः तथापसारणकिय इत्यस्यापि कोऽर्थ इति व्यक्त्या प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—'संथारय उट्टणकिय' इत्यत्र संस्तारकेऽविधिना उट्टण इति उद्वर्त्तन पार्श्वपरावर्त्तनं 'किय' इति कृतं, तथा 'पसारण किय' इत्यत्र अविधिना हस्तादेः प्रसारणं किय इति कृतमित्यर्थो ज्ञेय इति ॥ ४८७ ॥

तथा—प्रोन्छनकस्योपरि स्थित्वा प्रतिक्रमणं कृतं शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तदुपरि कृतं न शुद्ध्यतीति, प्रतिक्रमणसूत्रादिकथनवेलायां तु तत्रोपवेष्टव्यमिति ॥ ४८८ ॥

अथ गणिभाणविजयसूरिशिष्यगणिजीवविजयकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—साधूनां रोगोत्पत्तावन्यः कश्चिदशनाद्यानेता नास्ति तर्हि साध्वी तमानीय समर्प्पयति किं वा श्राद्धादिरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तथाविधकारणे यतनया साध्व्यानीतमप्याहारमन्निकापुत्राचार्यवत्साधवो गृह्णन्ति, श्राद्धाद्यानीताहारं तु न गृह्णन्त्येवेति ॥ ४८९ ॥

तथा—कश्चिद् ज्ञातेर्बहिरस्ति, तस्य गृहेऽशनादिग्रहणं कारणं विना कल्पते नवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—लोकविरुद्धमहापवादे सति यो ज्ञातेर्बहिष्कृतस्तस्य गृहे तथाविधकारणं विना न कल्पत इति ॥ ४९० ॥

तथा—श्रीचन्द्रप्रभचरित्रमध्ये अजापुत्रेणाऽग्निखातिकामध्ये झम्पां चक्रे इत्युक्तमस्ति तत्किमिति; तथा दुर्ज्जयराजा तत्र गतस्तद्भवनं कथ्यते किं वा पातालगृहं, तस्माद्धस्ती अपहृत्य गतस्तत्र नरका दर्शिताः पश्चाद्देवतया बहिर्मुक्तः सर्व्वाङ्गसुन्दर्याः पार्श्वे गतः, तत्र किं भवनपतिनिकाये किं व्यन्तरनिकाये वा ? तथा दुर्ज्जयराजा कुत्र भवनमध्येऽस्ति, सर्व्वाङ्गसुन्दरी च ततोऽधः कुत्रास्ति, तथाऽष्टापदे गतस्तत्रेन्द्रेण वस्त्राणि समर्प्पितानि तानि किं वैक्रियाण्यौदारिकाणि वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अजापुत्रेणाग्निखातिकामध्ये झम्पा दत्ता फलं च दिव्यानुभावेन प्राप्तं, तथा दुर्ज्जयराज्ञो वासस्थानं भूमिकाविवरमध्ये मनुष्यसम्बन्धिन्यां राजधान्यामस्ति, तथा—सर्व्वाङ्गसुन्दरी व्यन्तरी, तद्वासस्थानं व्यन्तरनिकायेऽस्ति, तथा हस्ती अपहृत्य गत इत्यादि सर्व्वं तद्विलसितं ज्ञेयम्, तथा अष्टापदे वस्त्राण्यर्पितानि तान्यौदारिकाणि ज्ञेयानि इति ॥ ४९१ ॥

तथा—श्राद्धा देवद्रव्यं व्याजेन गृह्णन्ति न वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—महत्कारणं विना न गृह्णन्ति इति ॥ ४९२ ॥

तथा—जिनालयकार्यकर्त्तुः आत्मीयं कार्यं दीयते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जिनालयसत्यापकेन स्वकीयकार्यं न कार्यत इति ॥ ४९३ ॥

तथा—ज्ञानद्रव्यममारिद्रव्यं च जिनगृहकार्ये आयाति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ज्ञानद्रव्यं जिमालयकार्ये आयातीति अक्षराण्युपदेशचिन्तामणौ सन्ति, अमारिद्रव्यं तु महत्कारणं विना न समायातीति ज्ञायते ॥ ४९४ ॥

तथा—एकप्रहरदिवसचढनादनु पौषधग्रहणं शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रहरदिवसादनु पौषधग्रहणं न शुद्ध्यतीति परम्पराऽस्तीति ॥ ४९५ ॥

अथ गणिसूरविमलकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

यथा—जिनकल्पिकानां किं प्रायश्चित्तमायातीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—“ पंचेव संजया खलु, नायसुएण कहिया जिणवरेणं । तेसिं पायच्छित्तं, अहक्कमं कित्तइस्सामि ” ॥ १ ॥ ज्ञातसुतेन जिनवरेण वर्द्धमानस्वामिना पञ्चैव खलु संयताः कथिताः, तेषां यथाक्रमं प्रायश्चित्तं कीर्त्तयिष्यामि, तदेव कीर्त्तयति “ सामाइयसंजयाणं, पच्छित्ता छेदमूलरहिअट्ठ । थेराण जिणाणं पुण, तवमंतं छव्विहं होइ ” ॥ २ ॥ सामायिकसंयतानां स्थविराणा स्थविरकल्पिकानां छेदमूलरहितानि शेषाण्यष्टौ प्रायश्चित्तानि भवन्ति, जिनानां—जिनकल्पिकानां पुनः सामायिकसंयतानां तपःपर्यन्तं षड्विधं प्रायश्चित्तं भवति, “ छेदोवट्ठावणिए, पायच्छित्ता हवंति सव्वेवि । थेराण जिणाणं पुण मूलंतं अट्ठहा होइ ” ॥ ३ ॥ छेदोपस्थापनीये संयमे वर्त्तमानानां स्थविराणा सर्व्वाण्यपि प्रायश्चित्तानि भवन्ति, जिनकल्पिकानां पुनः मूलपर्यन्तमष्टधा भवति, “ परिहारविसुद्धीए, मूलंता अट्ठ होंति पच्छित्ता । थेराण जिणाणं पुण, छव्विह छेयादिवज्जं वा ” ॥ ४ ॥ परिहारविशुद्धिके संयमे वर्त्त-

मानानां स्थविराणां मूलान्तान्यष्टौ प्रायश्चित्तानि भवन्ति, जिनानां पुनः छेदवर्ज्जं षड्विधं " आलोअणा विवेगो य, तइयं तु न विज्जई । सुहुमे अ संपराए, अहक्खाए तहेव अ " ॥ ५ ॥ सूक्ष्मसम्पराये यथाख्याते च संयमे वर्त्तमानानां आलोचना विवेक इत्येवंरूपे द्वे प्रायश्चित्ते भवतः, तृतीयं तु न विद्यते, ततः प्रस्तुते किमागतमिति चेदाह—" बउसपडिसेवया खलु, इत्तरि छेया य संजया दोण्णि । जा तित्थणुसज्जन्ती, अत्थि हु तेणं तु पच्छित्तं " ॥ ६ ॥ निर्ग्रन्थचिन्तायां बकुशः प्रतिसेवकः—प्रतिसेवनाकुशीलः इत्येतौ द्वौ निर्ग्रन्थौ संयतचिन्तायां इत्वरी-इत्वरसामायिकवान् छेदोपस्थाप्यश्चेति द्वौ संयमौ यावत्तीर्थं तावदनुषजतो ऽनुवर्त्तेते, तेन ज्ञायते सम्प्रत्यपि प्रायश्चित्तगतमस्तीति व्यवहारटीकायां, एतदनुसारेण जिनकल्पिकानां मूलपर्यन्तमष्टधा प्रायश्चित्तं भवतीति ॥ ४९६ ॥

तथा—युगलिकक्षेत्रे कल्पवृक्षा वनस्पतिरूपा पृथ्वीकायरूपा वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ते वनस्पतिरूपा इति ॥ ४९७ ॥

इति सकलसूरिपुरन्दरपरमगुरुगच्छाधिराजभट्टारकश्रीविजयसेनसूरिप्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसंग्रहे भट्टारकश्री-
श्रीहीरविजयसूरिशिष्यपण्डितशुभविजयगणिविरचिते विबुधगणिविनिर्मितप्रश्नाख्यः
तृतीयोल्लासः सम्पूर्णः ॥

अथ प्रश्नोत्तरसंग्रहे चतुर्थोल्लासः प्रारभ्यते ।

नत्वा श्रीवर्द्धमानाय, वर्द्धमानशुभश्रिये । प्रारभ्यते मया तुर्यो–ल्लासः श्रावकपृच्छकः ॥ १ ॥

अथ जेसलमेरुसङ्घकृतानुयोजनानि तत्प्रतिवचांसि च ।

यथा—"जा दुप्पसहो सूरी, होहिंति जुगप्पहाण आयरिआ । अज्ज सुहम्मप्पभिई, चउरहिआ दुन्नि अ सहस्सा" ॥ १ ॥ इत्यादिकगाथाभिर्युगप्रधानाचार्योपाध्यायसाधुप्रमुखाणां सङ्ख्या दीपालीकल्पमध्ये कथिताऽस्ति, सा तथैव निर्द्धारिताऽस्ति, अन्यथा वा?, तथा एतद्दीपालीकल्पकर्त्ता सुविहितोऽस्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—युगप्रधानप्रमुखाणां सङ्ख्या कथिताऽस्ति, साऽप्यात्मना मान्याऽस्ति, यतोऽन्येषु बहुषु दीपालीकल्पेषु तथा भट्टारकश्रीधर्मघोषसूरिकृतदूसमगण्डिकाप्रमुखग्रन्थे चैतत्सङ्ख्या दृश्यते, तथा दीपालीकल्पकर्त्ता त्वात्मनां मान्योऽस्तीति ॥ १ ॥

तथा—"गीअत्थो अ विहारो, बीओ गीअत्थमीसिओ भणिओ । एत्तो तइअविहारो, नाणुन्नाओ जिणवरेहिं" ॥ १ ॥ एतद्गाथाया भावस्तु अयं—यो गीतार्थेन सार्द्धमगीतार्थो विहारं करोति स गीतार्थनिश्रितः कथ्यते किंवा गीतार्थस्य निश्रयाऽगीतार्थः एकाकी विहारं करोति स गीतार्थनिश्रितः कथ्यते तद्व्यक्त्या प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं— गीतार्थेन सार्द्धमगीतार्थो विहारं करोति स गीतार्थनिश्रितो

विहारः कथ्यते, यो गीतार्थस्य निश्रयाऽगीतार्थस्सन् पृथग् विहारं करोति सोऽपि गीतार्थनिश्रितविहारः कथ्यते, यत एतद्गाथाया 'बीओ गीअत्थ-मीसिओ भणिओ' इति 'बीओ गीअत्थनीसिओ भणिओ' इति पाठद्वयं **प्रवचनसारोद्धारटीकायां** व्याख्यातमस्तीति ज्ञेयम् ॥ २ ॥

तथा—सत्यकिविद्याधरेण श्रीवर्द्धमानस्वामिनः पुरस्तात्कथितं यावन्मिथ्यात्वं वर्त्तते तावत्सर्वं समुद्रमध्ये निमज्जयाम्येतद्वार्त्ता प्रघोषेणास्ति किं वा ग्रन्थे तत्प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रघोषेणैतद्वार्त्ता श्रूयते, परं ग्रन्थेऽक्षराणि न दृष्टानीति ॥ ३ ॥

तथा—कश्चिद् श्राद्ध एकाशनद्व्यशनप्रत्याख्यानेन विना प्रासुकजलं पिबति पाणस्साथाकारानुच्चरति न तस्य रात्रौ द्विधाहारस्त्रिधाहारो वा कुतः शुद्ध्यति किंवा चतुर्विधाहार इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—रात्रौ चतुर्विधाहारं करोतीति परम्पराऽस्ति ॥ ४ ॥

तथा—समुद्रमध्ये मत्स्यो जातिस्मरणेन कृत्वा सम्यक्त्वं देशविरतिं च प्राप्नोति, ते प्राप्य पश्चात् तत्कालं अनशनं करोति किंवा कियत्कालं सम्यक्त्वदेशविरती आराधयतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—कश्चित्तत्कालमनशनमुच्चरति, कश्चित्त कालान्तरेणोच्चरतीति ज्ञायते, निश्चयादक्षराणि तु न दृष्टानीति ॥ ५ ॥

तथा—कश्चिदुपशमश्रेणिमेकशः करोति, स निश्चयेन तस्मिन्नेव भवे द्विशः करोति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तस्मिन् भवे द्विशः करोत्येवेति नियमो ज्ञातो नास्ति, यद्युपशमश्रेणिमेकस्मिन् भवे उत्कृष्टां करोति तदा द्विशः करोतीति ज्ञातमस्ति ॥ ६ ॥

तथा—सम्यक्त्वं प्राप्य योऽर्द्धपुद्गलपरावर्त्तको जीवः स संसारमध्ये कियत्कालं तिष्ठति (स परावर्त्तः अर्धकालमानः अर्धलोकप्रदेशमरण-प्रमाणो वा) इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तं कुर्वतां यावान्कालो जायते तावान्कालः पुद्गलपरावर्त्तः तस्यार्द्धेन यावान् कालो जायते

तावत्कालं सम्यक्त्वप्राप्त्यनन्तरं जीवः संसारमध्ये तिष्ठति, एवंविधो भावो ज्ञातोऽस्ति, परमर्द्धलोकाकाशप्रदेशाननुक्रमेण मरणेन कृत्वा स्पृशत्येवंविधो भावो ज्ञातो नास्तीति ॥ ७ ॥

तथा—श्रीधर्मघोषसूरिकृतदुष्षमासङ्घस्तोत्रदीपालीकल्पगुर्व्वावलीपर्यायकालसप्ततिकाप्रमुखग्रन्थेषु चतुरधिकद्विसहस्रयुगप्रधानानां सङ्ख्या कथिताऽस्ति, तथा—युगप्रधानसमानाचार्योत्तमगुणधारकाचार्यमध्यमगुणधारकाचार्योपाध्यायसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकाणामपि सङ्ख्या कथिताऽस्ति, साऽऽत्मज्ञातमात्रभूमिकामध्ये सम्भाव्यते किं वा सकलभरतक्षेत्रमध्ये ? तथा श्रीसुधर्मस्वामिभ्यः श्रीदुष्प्रसहसूरीन् यावत् युगप्रधानानां सङ्ख्या पट्टपरम्परयाऽन्यथा वा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—युगप्रधानप्रमुखसङ्ख्या कथिताऽस्ति सा सकलभरतक्षेत्रमध्ये शास्त्रानुसारेण ज्ञायते, तथा पट्टपरम्परया युगप्रधानसङ्ख्या भवत्येवंविधाऽक्षराणि न दृष्टानीति ॥ ८ ॥

तथा—पण्डितश्रीवानर्षिगणिकृतप्रकरणमध्ये 'खीणे खायगसम्मं, खायगचरणं च वा कहिअं' एतद्गाथायां क्षायिकसम्यक्त्वं क्षायिकचारित्रं च द्वादशगुणस्थानकादारभ्य चतुर्द्दशगुणं यावद् भवति, तथा—पञ्चनिर्ग्रन्थीकर्म्मग्रन्थयोर्मध्ये क्षायिकसम्यक्त्वं क्षायिकचारित्रं चैकादशगुणादारभ्य चतुर्द्दशगुणं यावद्भवति तत्कथं मिलति, यतः क्षपकश्रेणिधनिको दशमगुणाद् द्वादशगुणमागच्छति तदा एकादशगुणे क्षायिकसम्यक्त्वक्षायिकचारित्रयोरसम्भवादिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पञ्चनिर्ग्रन्थीकर्मग्रन्थयोर्मध्ये एकादशगुणे क्षायिकसम्यक्त्वं कथितमस्ति परं क्षायिकचारित्रं कथितं नास्ति तथा क्षायिकसम्यक्त्वधनिक उपशमश्रेणिं चढति तदैकादशगुणे क्षायिकसम्यक्त्वं भवति क्षायिकचारित्रं त्वेकादशगुणे नास्त्येवेति बोध्यम् ॥ ९ ॥

तथा—त्रयोदशगुणस्थानके सातवेदनीयकर्म्मणः स्थितिर्द्विसमयप्रमाणा कुत्रचित्कथिताऽस्ति सा कथं घटते ? यतो भगवत्यादिषु त्रिसमयस्थितेरुक्तत्वादिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-त्रयोदशगुणे सातवेदनीयकर्म्म प्रथमसमये बध्यते द्वितीयसमये वेद्यते तृतीयसमये निर्जार्यते इति श्रीभगवतीसूत्रस्थानाङ्गसूत्रादिषु प्रोक्तमस्ति, परं निर्ज्जीर्ण्णनसमयेऽवस्थानाभावाद् द्विसमयस्थितिर्घटते इति ज्ञेयम् ॥ १० ॥

तथा—शक्रेन्द्रस्य कूणिकराजा पूर्व्वसङ्गतिकश्चमरेन्द्रस्य च प्रव्रज्यासङ्गतिकः प्रतिपादितोऽस्ति तत्कथं मिलति इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सौधर्म्मेन्द्रस्य कार्तिकश्रेष्ठिभवे कूणिकराज्ञो जीवो गृहस्थत्वेन मित्रमस्तीति तेन पूर्व्वसङ्गतिकः, चमरेन्द्रस्य तु पूरणतापसभवे कूणिकजीवः तापसत्वेन मित्रं तेन पर्यायसङ्गतिकः कथितोऽस्तीति श्रीभगवतीसूत्रसप्तमशतकनवमोद्देशकवृत्तौ इति बोध्यम् ॥ ११ ॥

तथा—असालिको जीवश्चक्रवर्त्यादिस्कन्धावाराध उत्पद्यते स द्वीन्द्रियः पञ्चेन्द्रियो वा ? चेत्संमूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियस्तदा तस्य देहमानं विचार्यमाणं विघटते, यत उरःपरिसर्प्पस्योत्सेधाङ्गुलनिष्पन्नयोजनपृथक्त्वदेहमानं प्रोक्तमस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीवसमासप्रकरणवृत्तौ द्वीन्द्रियो जीवाभिगमपन्नवणासूत्रवृत्तिमध्ये तु सम्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रियः प्रोक्तोऽस्ति, अत्रार्थे निर्णयं केवलिनो विदन्तीति, शरीरमानमाश्रित्य तु 'सरीरमुस्सेह-अंगुलेण तहा' इत्येतस्य प्रायिकत्वात्प्रमाणाङ्गुलेनासालिकस्य देहमानं सम्भाव्यते, यतो महाविदेहे चक्रवर्त्तिप्रभृतिस्कन्धावारो द्वादशयोजनप्रमाणः प्रमाणाङ्गुलेन प्रोक्तोऽस्तीति ज्ञेयम् ॥ १२ ॥

तथा—स्वयम्भूरमणसमुद्रस्योपरि ये ज्योतिष्कास्सन्ति तेषां राजधानी उत्पातस्थानं च क्वास्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-स्वयम्भूरमणसमुद्रस्योपरिस्थज्योतिष्काणां राजधानी स्वयम्भूरमणसमुद्रमध्येऽस्तीति जीवाभिगमे उक्तमस्ति, तेषामुत्पातस्थानं स्वस्वविमानेऽस्ति प्रज्ञापनोपाङ्गादिष्विति ॥ १३ ॥

तथा—महाविदेहेषु ये श्राद्धा देशव्रतिनस्ते उभयकालमावश्यकं कुर्व्वन्ति, किं वा यतिवत्कारणे समुत्पन्ने कुर्व्वन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—"देसिअ राइअ पक्खिअ चउमासिअ वच्छरी अ नामाओ। दुण्ह पण पडिकमणा मज्झिमगाणं तु दो पढमा" ॥ १ ॥ इति सप्ततिशतस्थानकस्थगाथानुसारेण यदि यतीनां दैवसिकरात्रिकप्रतिक्रमणद्वयकरणं प्रत्यहं दृश्यते, तर्हि श्रावकाणां तत्करणे किं वक्तव्यमिति ॥ १४ ॥

तथा—अष्टौ गोस्तनाकारा जीवप्रदेशास्सन्ति तेषां कर्म्मवर्गणा लगति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीवाना मध्याष्टप्रदेशानां कर्म्मवर्गणा न लगतीति ज्ञानदीपिकायां प्रोक्तमस्ति, यथा "स्पृश्यन्ते कर्म्मणा तेऽपि, प्रदेशा आत्मनो यदि। तदा जीवो जगत्यस्मिन्नजीवत्वमवाप्नुयात्" ॥ १ ॥ ॥ १५ ॥

तथा—समये समये अनन्ता हानिः कथ्यते सा किं वस्त्वाश्रित्येति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अवसर्प्पिणीकाले वर्ण्णगन्धरसस्पर्शादिपर्यायाणामनन्ता हानिः कथ्यते, एवंविधभावो जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिवृत्तावस्तीति ॥ १६ ॥

तथा—श्रीआदिनाथवारके यं चतुर्विंशतिस्तवं पठितवन्तस्तमेव श्रीमहावीरवारके पठितवन्त उतान्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीआदिनाथवारके य चतुर्विंशतिस्तवं पाठितवन्तस्तमेवार्थतः श्रीमहावीरवारकेऽपि, परं सूत्रपाठनियमो नास्तीति परम्परास्तीति, युक्तिरपि च तथैव दृश्यते ॥ १७ ॥

तथा—ये केचन रात्रिभोजनप्रत्याख्यानिनो घटिद्वयशेषे दिवसे भोजनं कुर्व्वन्ति तेषां रात्रिभोजनप्रत्याख्यानभङ्गो भवति न वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—घटीद्वयशेषे दिवसे भोजनं कुर्व्वतां रात्रिभोजनस्यातीचारो लगति, न तु तद्भङ्ग इति ॥ १८ ॥

---

१ 'तं दुण्हमुभयकाल इयराणं कारणे इउ मुणिणो' इति पाठात् मुनीना कारणे जाते प्रतिक्रान्तावपि श्रावकाणा न तथा, किन्तु मुनीनामेवेति कुर्वन्त्येवोभयसन्ध्यं श्रावकाः प्रतिक्रातिमिति।

तथा—कसेल्लकपानीयं त्रिविधाहारप्रत्याख्यानिनां पातुं शुद्ध्यति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—त्रिविधाहारप्रत्याख्यानिना तत्पानीयपानं शुद्ध्यति, परमात्मनामाचरणा नास्तीति ॥ १९ ॥

तथा—पक्वान्नग्रहणकालः कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पक्वान्नग्रहणकालः श्राद्धविधौ कथितोऽस्तीति ॥ २० ॥

तथा—श्रीस्थूलभद्रस्य नाम चतुरशीतिं चतुर्विंशतीर्यावत्तिष्ठति तत्कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—श्रीस्थूलभद्रस्य नाम चतुरशीतिं चतुर्विंशतीर्यावत्तिष्ठति इति तच्चरित्रादिष्वस्तीति बोध्यम् ॥ २१ ॥

तथा—' नव रसविगइओ अभिक्खणं २ न आहारेइ ' इति कल्पसूत्राक्षरानुसारेण नवं रसविकृतयो बलवर्द्धनार्थं प्रत्यहं ग्रहणतया निषिद्धाः सन्ति, परं तद्ग्रहणाचरणाऽस्ति नवा इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—या अभक्ष्यविकृतयस्ताः सम्बन्धपाठत्वान्निषिद्धाः सन्ति, न स्वाचरणेति बोध्यम् ॥ २२ ॥

तथा—श्रीकल्पसूत्रं श्रीमहावीरादनु नवशताशीतिवर्षातिक्रमे देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणैर्लिपितया पुस्तकारूढं चक्रे, ततः पुराऽन्यत्किमपि पुस्तकमभून्न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सर्वोऽपि सिद्धान्तो देवर्द्धिगणिक्षमाश्रमणैर्नवशताशीतिवर्षातिक्रमे पुस्तकारूढः कृतस्ततः पुराऽन्यपुस्तकानि बहून्यभूवन्निति ॥ २३ ॥

तथा—सुलसया द्वात्रिंशत्पुत्रा युगपत्प्रसूतास्तत्सत्यं न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सुलसया द्वात्रिंशत्पुत्रा युगपत्प्रसूतास्तत्सत्यं, तदक्षराण्यपि वीरचरित्रादिषु सन्तीति ॥ २४ ॥

तथा—येषां कटाहविकृतिप्रत्याख्यानं भवति तेषां डोलियाख्यतैलतलितपक्वान्नादिकं कल्पते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—डोलियाख्यतैलं विकृतिर्न भवति, तेन तत्तैलनिष्पन्नं पक्वान्नाद्यपि विकृतिर्न भवतीति ॥ २५ ॥

तथा—श्राविका जिनालये चैत्यवन्दनां विधायोर्ध्वं स्थिता सत्येकनमस्कारकायोत्सर्गं कृत्वा चैका स्तुतिं कथयत्येतद्विधिः क्वास्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतद्विधिर्भाष्यावचूरिमध्ये चैत्यवन्दनाधिकारे कथितोऽस्ति, परमेतद्विधिकरणप्रवृत्तिरधुना श्राविकामध्ये दृश्यत इति ॥ २६ ॥

तथा—"जं छम्मासिअवरसिअतवेण तिव्वेण जिज्झए पावं । नवकारअणणुपुव्वीगुणणे य तय खणद्धेणं" ॥ १ ॥ एतद्गाथा कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इयं गाथा श्रीजिनकीर्त्तिसूरिकृते अनानुपूर्व्वीगणनस्वरूपाविर्भावकनमस्कारस्तवेऽस्तीति ॥ २७ ॥

तथा—तीर्थङ्कराः केवलिसमुद्घातं कुर्व्वन्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गुणस्थानक्रमारोहप्रकरणानुसारेण तीर्थङ्कराः केवलिसमुद्घातं कुर्व्वन्ति, तेषामवश्य षण्मासाधिकायुषि केवलोत्पत्तेः, यदुक्तं तत्र—"यः षण्मासाधिकायुष्को, लभते केवलोद्गमम् । करोत्यसौ समुद्घातमन्ये कुर्व्वन्ति वा न वा" ॥ १ ॥ इति । प्रज्ञापनाद्यनुसारेण तु यस्यायुषो वेदनीयादिकर्म्माधिकं भवति स करोति, इतरश्च नेति ॥ २८ ॥

तथा—यथा चतुर्दशपूर्व्वधरा दशपूर्व्वधराः नवपूर्व्वधरा वा दृश्यन्ते, तथा द्विपूर्व्वधराश्चतुष्पूर्व्वधराः पञ्चपूर्व्वधरा वा भवन्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जीतकल्पसूत्रवृत्त्यादावाचारप्रकल्पाद्यष्टपूर्व्वान्तस्य श्रुतव्यवहारस्योक्तत्वादेकद्व्यादिपूर्व्वधरा अपि भवन्तीति ज्ञायते ॥ २९ ॥

तथा—कश्चिद्भक्ति-श्राद्धस्य ग्रहणशिक्षा कथिताऽस्ति, तत्रोत्कृष्टतः षड्जीवनिकायसूत्रार्थं पिण्डैषणालापकं च शृणोति, अधुना तु अङ्गोपाङ्गादिसूत्रार्थौ श्राव्येते, तत्कुत्रास्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—व्याख्यानादौ मुख्यवृत्त्या यत्युद्देशेन श्राव्यमाणमङ्गोपाङ्गादि तत्पृष्ठलग्नाः श्राद्धादयोऽपि शृण्वन्तीति न काप्याशङ्का । यत्तु केवलश्राद्धाना सिद्धान्तश्रावणं तत्कारणिकमिति बोध्यम् ॥ ३० ॥

तथा—श्रीऋषभदेवेन साकं यैर्दशसहस्रमुनिभिर्भक्तं प्रत्याख्यातं ते कियता कालेन सिद्धास्सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ऋषभदेवेन साकं दशसहस्रमुनयोऽभिजिन्नक्षत्रे सिद्धास्सन्तीत्येतदक्षराणि वसुदेवहिण्ड्यादौ वर्त्तन्त इति बोध्यम् ॥ ३१ ॥

तथा—"जो देइ कणयकोडी, अहवा कारेइ कणयजिणभवणं । तस्स न तत्तिअ पुण्णं जत्तिअ बंभव्वए धरिए" ॥ १ ॥ एतद्ब्रह्मचर्यं किं दिवससत्कं यावज्जीवसम्बन्धि वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतद्ब्रह्मचर्यं मुख्यवृत्त्या यावजीवसम्बन्धि अध्यवसायविशेषेण दिवसादि-सम्बन्ध्यपीति ॥ ३२ ॥

तथा—येन नमस्कारसहितप्रत्याख्यानं कालवेलाया न कृतं तस्य पश्चात्पौरुष्यादिप्रत्याख्यानं कर्त्तुं शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नमस्कारसहितप्रत्याख्यानं विना पौरुष्यादिप्रत्याख्यानं कर्त्तुं न शुद्ध्यत्येवंविधाक्षराणि श्राद्धविधिप्रमुखग्रन्थेषु सन्तीति ज्ञेयम् ॥ ३३ ॥

तथा—पाक्षिकचातुर्मासिकादितपः कियता कालेन प्राप्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथाशक्त्या तत्तपः त्वरितमेव पूर्णीभवति तथा विधीयते । कालनियमस्तु ग्रन्थे ज्ञातो नास्तीति ॥ ३४ ॥

तथा—जेसलमेरुनगरे मेदिनीद्रङ्गे चोपाश्रयमध्ये श्रीहीरविजयसूरिप्रतिमायां मस्तकस्योपरि श्रीवीरप्रतिमाऽस्ति; तस्मात्तमुपाश्रयं केचन चैत्यं कथयन्ति, तत्र किमुत्तरमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा—श्राद्धानां गृहे जिनप्रतिमासत्त्वेऽपि न चैत्यत्वं, तथा अत्रापीति ज्ञेयम् ॥ ३५ ॥

तथा—पाक्षिकायां षष्ठं विधाय वीरषष्ठमध्ये क्षिप्यते, पाक्षिकोपवासस्तु स्वाध्यायादिना पूर्यते तदा स षष्ठस्तन्मध्ये आयाति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अल्पशक्तिमता यदि पाक्षिकषष्ठो वीरषष्ठमध्ये क्षिप्यते तदा स आयाति, पाक्षिकं तप उपवासादिना पृथक् त्वरितं पूर्यते इति ३६

तथा—वीरषष्ठपारणके द्व्यशनादि विधीयते किं वा यथाशक्त्ये (क्ती) ति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथाशक्त्या (क्ति) विधीयत इति ॥ ३७ ॥

---

१ प्राक्तावव्याहारि द्वितीयां पञ्चमीं दशमीं यावदिति ।

तथा—अन्तर्द्वीपवेदिकायां द्वाराणि सन्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जगत्या द्वाराणि कथितानि सन्ति, अन्तर्द्वीपे तु वेदिका जगत्याः स्थानेऽस्ति, अतो वेदिकायामपि द्वाराणि सम्भाव्यन्त इति ॥ ३८ ॥

तथा—चतुर्विधमिथ्यात्वमध्ये लोकोत्तरमिथ्यात्वं गुरु किं वा लौकिकं प्राग्लोकोत्तराल्लौकिक गुरुतरमिति श्रुतमभूत्, अधुना तु लौकिकाल्लोकोत्तर श्रूयते, तद्वचक्त्या प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तिप्रभृतिग्रन्थेषु मिथ्यात्वं लौकिक देवगतं गुरुगत च तथा लोकोत्तर देवगत गुरुगतं चेति, चतुर्विधमिथ्यात्वमध्ये इदं महदिद लघ्वित्यक्षराणि तथाविधग्रन्थे न दृष्टानीति द्रव्यक्षेत्रकालभावानुसारेण कथ्यते इति ॥ ३९ ॥

तथा—साध्वी केवलज्ञानोत्पत्त्यनन्तरं छद्मस्थसाधून् वन्दते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरम्—केवलज्ञानवती साध्वी छद्मस्थसाधून् न वन्दते, यतः केवली ज्ञातस्सन् छद्मस्थसाधून् वन्दते इत्येवं शास्त्रे न दृश्यते। तथा केवलज्ञानवतीना छद्मस्थसाधुर्वन्दते इत्यपि सम्भवन्नास्ति, यतः पुरुषः स्त्रिय वन्दते तदा लौकिकमार्गे अनुचित दृश्यते, परमार्थतस्तु केवली सर्व्वेषां वन्दनीय एवेति ॥ ४० ॥

तथा—प्रतिष्ठितजिनप्रतिमा विक्रयकारिभिः समुच्छेदितनामलक्षणाः श्राद्धैर्द्रव्यव्ययेन गृहीताः सन्ति, तेन तन्नामोच्चारावसरे (ऽमु) कस्य जिनस्येयं प्रतिमेति वक्तुं कथ शक्यते ? ततो यदि लक्ष्मादिकरणविधिर्भवति तर्हि तथा प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिष्ठितजिनप्रतिमानामभिधानलक्षणादि प्रायस्तु न कर्त्तव्यं, पुनः प्रतिष्ठाकर्त्तुरज्ञातत्वादिकारणेन यद्यावश्यकं कर्त्तव्यं भवति तदा तद्विधाय प्रतिष्ठितवासक्षेपादिना शुद्धिर्भवतीति ज्ञायते इति ॥ ४१ ॥

तथा—प्रतिमाधरः श्रावकः श्राविका वा चतुर्थीप्रतिमात आरभ्य चतुष्पर्व्वीपौषधं करोति तदा पाक्षिकपूर्णिमाषष्ठकरणाभावे पाक्षिकपौषध विधायोपवासं करोति पूर्णिमायां चैकाशनकं कृत्वा पौषधं करोति तत् शुद्ध्यति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिमाधरः श्रावकः श्राविका वा

चतुर्थीप्रतिमात आरभ्य चतुष्पर्वीपौषधं करोति तदा मुख्यवृत्त्या पाक्षिकपूर्णिमयोश्चतुर्विधाहारपष्ठ एव कृतो युज्यते कदाचिच्च यदि सर्वथा शक्तिर्न भवति तदा पूर्णिमायामाचामाम्लं निर्विकृतिकं वा क्रियते, एवंविधाक्षराणि **सामाचारीग्रन्थे** सन्ति, परमेकाशनकं शास्त्रे दृष्टं नास्तीति ॥ ४२ ॥

तथा—काञ्जिकवटकादिशाकं तथा दधिप्रमुखगोरसं चैकरात्रिं व्यतिक्रम्य द्वितीयरात्रावभक्ष्यं भवत्युत पोडशप्रहरानन्तरमभक्ष्यं भवतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं—योगशास्त्रवृत्त्यादिग्रन्थेषु** 'दध्यहर्द्वितयातीत'मिति वचनाद् दिवसद्वयातिक्रमाद्दध्यादिगोरसं न कल्पते इत्यक्षराणि सन्ति, तस्यार्थस्तु परम्परया एवं कथ्यते-यद्रात्रिद्वयातिक्रमानन्तरं न कल्पते, परं पोडशप्रहरानन्तरं न कल्पते एवंविधाक्षराणि शास्त्रे न दृश्यन्ते, काञ्जिकवटकादिशाकानां राजिकाप्रभृत्युत्कटद्रव्यमिश्रत्वाद्वृद्धपरम्परया चैतदेव कालमानं कथ्यते, न त्वधिकमतिप्रसङ्गाद्, अन्याक्षराणि न ज्ञातानीति ॥ ४३ ॥

तथा—मासमध्ये निगोदजीवा उत्पद्यमानाः कथितास्सन्ति, तथा—" आमासु अ पक्कासु अ, विपच्चमाणासु मंसपेसीसु। उप्पज्जंति अणंता, तव्वण्णा तत्थ जंतुणो " ॥ १ ॥ एतद्गाथायां **योगशास्त्रतृतीयप्रकाशमध्ये** कथितमस्ति, यन्निगोदशब्देन शरीरं कथ्यतेऽतो मांसमध्ये शरीरिणो अनन्ता जीवा उत्पद्यन्ते, तच्छरीराणि, कानि मांसमेव शरीरतया परिणमति, तद्रूपाणि किंवाऽसङ्ख्यातानि शरीराणि उत्पद्यन्ते तानि तेषामप्यनन्तशरीरिणामाबाधोत्पद्यते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मांसमध्ये रसजद्वीन्द्रियजीवा अनेके उत्पद्यमानाः सम्भाव्यन्ते, तथा 'आमासु अ पक्कासु अ' एतद्गाथायां ये निगोदजीवा उत्पद्यमानाः कथिताः सन्ति, तत्र निगोदशब्देन सूक्ष्मजीवा एवमर्थः परम्परया कथ्यमानोऽस्ति, परं साधारणवनस्पतिवदनन्तजीवाश्रय एकशरीरं निगोद एवंविधोऽर्थः कथ्यमानो नास्ति, यतः **प्रतिक्रमणसूत्रवृत्तौ** मासमध्ये तद्वर्णा अनेके जीवा उत्पद्यमानाः कथिताः सन्ति, परमनन्ता असङ्ख्याता न कथितास्तस्मादनन्ता असङ्ख्याता यत्र कथिताः सन्ति तत्रानन्तासङ्ख्यातशब्देन बहव इत्यर्थो ज्ञेय एवं परम्पराऽस्ति, तानि च जीवशरीराणि मांसपुद्गलतयाऽन्यपुद्गलतया च मिश्रितानि उत्पद्यमानानि सम्भाव्यन्ते, यथा तक्रारनालादिषु द्वीन्द्रिय-

जीवा उत्पद्यमानाः कथितास्सन्ति, तद्वत्तेषामपि मासजीवानामत्राभोत्पद्यते इति सम्भाव्यते, परमेकशरीरस्थानन्तजीववन्नोत्पद्यते इति ज्ञात नास्तीति ॥ ४४ ॥

तथा—शुद्धसम्यक्त्वधारी श्राद्धो महाविदेहक्षेत्रे मनुष्यत्वेनोत्पद्यते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—मरणसमयं यावन्निरतिचारसम्यक्त्वाराधनाया सत्यां वैमानिकेष्वेव श्राद्धो यातीति ज्ञेयं, तदभावे तु यथासम्भवमन्यत्रापि गतिर्भवतीति श्राद्धो महाविदेहेष्वपि मनुष्यत्वेनोत्पद्यत इति ॥ ४५ ॥

तथा—तपसा निकाचितकर्म्मणा क्षयो भवति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—निकाचितानामपि कर्म्मणां तपसा क्षयो भवतीति **श्रीउत्तराध्ययनसूत्रवृत्त्यादावुक्त**मस्तीति ॥ ४६ ॥

तथा—**श्रीवीरेण** कस्मिन् भवे तीर्थङ्करनामगोत्रकर्म्म बद्धमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पञ्चविंशतितमनन्दनभवे लक्षवर्षं चारित्रं प्रपाल्य विंशतिस्थानकान्याराध्य च तीर्थकरनामगोत्रकर्म्म बद्धमिति ॥ ४७ ॥

तथा—श्रावकः श्राविका वा चतुर्थीं पौषधप्रतिमा वहते, तस्य **सामाचार्यनुसारेण** चतुर्विधाहारपौषधः कर्त्तव्यः कथितोऽस्ति, तथा—**समवायाङ्गवृत्त्यनुसारेण** तु त्रिविधाहारः सम्भवति, तस्मात्त्रिविधाहारपौषध विधाय चतुर्थीं प्रतिमा वहते किं वा न इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—**प्रवचनसारोद्धारादिग्रन्थे** श्राद्धचतुर्थप्रतिमाया चतुष्पर्वीदिने परिपूर्णश्चतुष्प्रकारपौषधः कथितोऽस्ति, तदनुसारेणाष्टप्रहरपौषधश्चतुर्विधाहारोपवासः कर्त्तव्यो युज्यते, परं **सामाचार्यनुसारेणै**तावान् विशेषो ज्ञायते यत् पक्षिकायां षष्ठकरणशक्तिर्न भवति तदा पूर्णिमायाममावास्यायां च त्रिविधाहारोपवासस्तथा आचामाम्लशक्त्यभावे निर्विकृतिकमपि कर्त्तव्यं, तत्र प्रथमोपवासस्तु शास्त्रानुसारेण चतुर्विधाहार एव कर्त्तव्य इति ज्ञायते । **समवायाङ्गवृत्त्यनुसारेण** तु त्रिविधाहारोपवासः कर्त्तव्य इति व्यक्तिर्न ज्ञायते ॥ ४८ ॥

तथा—कस्मिन् शास्त्रे श्राद्धस्य सामायिककरणावसरे प्रथममीर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य सामायिकमुखवस्त्रिकां प्रतिलेखयतीति उक्तमस्ति तत्प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–' इरियावहिआए अप्पडिक्कंताए न किंचि कप्पइ चेइअवंदणसज्झायावस्सयाई काउं ' इत्यक्षराणि **महानिशीथग्रन्थे** सन्ति, ततः सामायिकेऽपीर्यापथिकीपूर्वमेव प्रतिक्रम्यते इति ज्ञायते, **तथाऽऽवश्यकचूर्णौ** ढड्डरश्रावको विभातकाले गृहान्निसृत्य शरीरचिन्तां विधायोपाश्रये ईर्यापथिकीं प्रतिक्रामन् कथितोऽस्ति, सा वेला सामायिकप्रतिक्रमणकरणस्येति ॥ ४९ ॥

तथा—नमस्कारपदानामोलिकायां कियन्त उपवासाः क्रियन्ते, तत्र च नमस्कारपदानि कथं गण्यन्ते इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—नमस्कारस्य नव पदानि सन्ति तत्र प्रथमसप्तपदेषु प्रत्येकं यावन्त्यक्षराणि तावन्त उपवासाः सम्बद्धाः क्रियन्ते, अष्टमनवमपदयोस्तु सप्तदशाक्षराणि सन्ति, तस्मात् शक्तौ सत्यां सप्तदशोपवासाः सम्बद्धाः कर्त्तव्याः, तदभावे चाष्टौ नव चोपवासाः कर्त्तव्याः, तथा गणनमाश्रित्याधुनिकप्रवृत्त्यनुसारेणैकान्तो न दृश्यते, यतः कश्चिद्गणयति कश्चिन्नेति, यो गणयति स सप्तौलिकामध्ये यत्पदतपः करोति तत्पदं गणयति, तथाऽष्टमनवमपदतपः सम्बद्धं करोति तर्हि पदद्वयगणनमपि सम्बद्धं गणयति, यदि पृथक् तपः करोति तर्हि पदद्वयगणनमपि पृथग् गणयति, गणनं तु प्रतिपदं लक्षमानं ज्ञेयम् । अष्टमनवमपदयोः सम्बद्धगणनं लक्षद्वयमानं, तयोः पृथक् तपसि पृथग्गणनं लक्षप्रमाणम् । तथा—कश्चिद्यदा यत्पदतपः करोति स तदा तत्पदगणनं द्विसहस्रमानं गणयति, तस्माद्यस्य यादृशी शक्तिः स तादृग्गणनं विधत्त इति ॥ ९० ॥

तथा—साधुर्मध्याह्नकाजकमुद्धृत्य परिष्ठापयत्यन्यथा वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**–चतुर्मासके साधुर्मध्याह्नकाजकमुद्धृत्य परिष्ठापयतीति परम्परा श्रीहीरविजयसूरिपार्श्वे दृष्टास्तीति ॥ ९१ ॥

तथा—जगतीपार्श्वे मक्षिकापक्षप्रमाणं जलं कथितमस्ति, तत्र सर्व्वदा मक्षिकापक्षप्रमाणं किंवा वेलाया आगमने न्यूनाधिकं वा भवतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तर**–मक्षिकापक्षप्रमाणं यत्र जलमस्ति तत्र सर्व्वदा सदृशं भवति, परं वेलाप्रयोगेण न्यूनाधिकं ज्ञातं नास्तीति ॥ ९२ ॥

तथा—वर्षाकाले प्रतिक्रमणादिषु विद्युदुद्योतिका लगति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीविजयदानसूरिपार्श्वे श्रीहीरविजयसूरिपार्श्वे च शेषकाले वर्षाकाले च प्रतिक्रमणयोगानुष्ठानादिक्रियाया विद्युदुद्योतिका लगति, क्रिया सातीचारा भवति, कालो गृहीतो गच्छतीति श्रुतमस्ति ॥ ९३ ॥

तथा—आश्विनास्वाध्यायिकादिनत्रयमुपदेशमालादि न गण्यते, तथा चतुर्मासकत्रयास्वाध्यायिकाया तद्गण्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा तदस्वाध्यायिकायां दिनत्रयमुपधानमध्ये न तथा चतुर्मासकत्रये, तस्माच्चतुर्मासकत्रयास्वाध्यायिकायामुपदेशमालादि गण्यते ॥ ९४ ॥

तथा—पदस्थं विना स्थापनाग्रे प्रतिक्रमणं क्रियते तदा क्षामणकविधिः कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्थापनाग्रे प्रतिक्रमणकरणे प्रथमं स्थापनाचार्यस्य पश्चाद् वृद्धानुक्रमेण यतिद्वयस्य चतुष्कस्य पट्कस्य च क्षामणकं क्रियते, यतिं विना स्थापनाया एवेति ॥ ९५ ॥

तथा—युगलिकक्षेत्रतिर्यञ्चः कल्पवृक्षाहार कुर्वन्त्यन्यद्वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गोप्रभृतयः कल्पवृक्षाहारं कुर्वन्ति, तथाऽन्यद्धान्यतृणादिकमपि कुर्वन्तीति सम्भाव्यत इति ॥ ९६ ॥

अथ मुलतानसङ्घकृतानुयोजनानि तत्प्रतिवचांसि च ।

यथा—तथा सर्वैः पाक्षिकप्रतिक्रमणे परम्परया शान्तिरवश्यं कथ्यते, कैश्चित्पुनरन्यस्मिन् दिनेऽपि कथ्यते तत्किमस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाक्षिकप्रतिक्रमणे परम्परया शान्तिरवश्यं कथ्यते, अन्यस्मिन् दिने तु कथनमाश्रित्य नियमो ज्ञातो नास्तीति ॥ ९७ ॥

तथा—कश्चित्पारणकोत्तरपारणकयोश्चैकाशनकं विना 'सूरे उग्गए अभत्तट्ठं प्रत्याख्याति' यदा पारणकोत्तरपारणकयोश्चैकाशनं करोति तदा चउत्थभत्तं प्रत्याख्यातीति रीतिर्दृश्यते, तथा छट्ठभत्त इत्यादिकस्थाने तु नास्ति, तत्र पारणकोत्तरपारणकयोश्चैकाशनं विनापि छट्ठभत्तं इत्यादि प्रत्याख्याति, तत्र को हेतुरिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदा एकाशनकसहितोपवासं करोति तदा 'सूरे उग्गए चउत्थभत्तं अभत्तट्ठं' प्रत्या-

ख्याति पुनरेकाशनकरहितं करोति तदा सूरे उग्गए अभत्तट्ठं प्रत्याख्यातीदृगविच्छिन्नपरम्परा दृश्यते, षष्ठप्रमुखप्रत्याख्याने तु पारणके उत्तर-पारणके चैकाशनं करोत्यथवा न करोति तथापि 'सूरे उग्गए छट्ठभत्तं अट्ठमभत्त' इति प्रत्याख्यातीयमप्यविच्छिन्नपरम्परा दृश्यते। तथा—पारणके उत्तरपारणके चैकाशनकं विनापि चउत्थभत्तं छट्ठभत्त अट्ठमभत्त इति कथ्यते, तदक्षराणि तु श्रीकल्पसूत्रसामाचारीमध्ये सन्तीति बोध्यम्॥ ९८॥

तथा—खरतराः प्रश्नयन्ति–यद्भवन्त आच्छादितस्थापनाग्रे क्रियां कुर्वन्ति तत्कथं शुद्ध्यतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—जपमालिकाप्रमुखेत्वर-स्थापना भवति तत्र दृष्टी रक्षिता विलोक्यते, तस्मात्तदनाच्छादनं युक्तिमत्, अक्षप्रमुखयावत्कथिकस्थापनाग्रे तु दृष्टिरक्षणनियमो ज्ञातो नास्ति, तस्मादाच्छादिताग्रेऽपि क्रिया शुद्ध्यतीति॥ ९९॥

अथ देवगिरिसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च।

यथा—ये श्राद्धा दैवसिकपौषधं गृहीत्वा पश्चात्सन्ध्यायां भाववृद्धौ यदा रात्रिपौषधं गृह्णन्ति तदा पौषधसामायिककरणानन्तरं 'सज्झाय करुं बहुवेल करस्युं उपधि पडिलेहुं' इत्यादेशान् मार्गयन्ति किंवा सज्झाय करुं इत्यनेन सरतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सज्झाय करुं इत्यादेश-मार्गणेन सरति, बहुवेलादेशमार्गणनियमस्तु ज्ञातो नास्ति, यतः स प्रातर्मार्गितोऽस्तीति बोध्यम्॥ ६०॥

तथा—शेषकाले साधवः श्राद्धश्राद्धीजनेषु शृण्वत्सु श्रीकल्पसूत्रं पठन्ति पाठयन्ति किं वा एकान्ते एवेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साधवः स्वेच्छया कल्पसूत्रं पठन्तः पाठयन्तश्च सन्ति, अत्रान्तरे कश्चित श्राद्धादिर्वन्दनार्थं समागतस्तदा शनैः पठनपाठनाक्षराणि न ज्ञातानि सन्ति, परं श्राद्धादि-मुद्दिश्य पठनं पाठनं च पर्युषणापर्व विना न शुद्ध्यतीति॥ ६१॥

तथा—केचन वदन्ति—श्रीमहावीरशिष्यश्रीसुधर्मस्वामिन आरभ्य परम्परया कलिकालयुगप्रधानसमानश्रीहीरविजयसूरयः त्रिषष्टितमपट्टे, केचन वदन्ति एकषष्टितमपट्टे, उ० श्रीधर्मसागरगणिकृतपट्टावल्या त्वष्टपञ्चाशत्तमपट्टे सन्तीति त्रयाणां मध्ये किं प्रमाणमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीमहावीरशिष्यसुधर्मस्वामिन आरभ्य परम्परया श्रीहीरविजयसूरयोऽष्टपञ्चाशत्तमपट्टे सन्तीति ज्ञेयम् ॥ ६२ ॥

तथा—द्वाविंशतितीर्थकरवारके ' कारणजाए पडिक्कमणं ' इत्युक्तमास्ति, तत्पञ्चाना प्रतिक्रमणानां मध्ये किंनामकमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' कारणजाए पडिक्कमणं ' एतत् पाक्षिकाद्याश्रित्य ग्राह्यं, उभयकालप्रतिक्रमण तु सर्वेषा भवतीति बोध्यम् ॥ ६३ ॥

तथा—उपधानपौषधैकाशनकमध्येऽन्यपौपधैकाशनकमध्ये वाऽऽर्द्रशाकभक्षणं शुद्ध्यति न वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उभयपौपधैकाशनके आर्द्रशाकभक्षणप्रवृत्तिरधुना नास्तीति ॥ ६४ ॥

तथा—श्राद्धैः पौषधपारणे सामायिकपारणे च काः कियन्त्यश्च गाथाः कथ्यन्ते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधपारणे ' सागरचंदो कामो० १ धन्ना सलाहणिज्जा० २ ' एते द्वे गाथे वक्तव्ये सामायिकपारणे तु ' सामाइअवयजुत्तो ० १ छउमत्थो मूढमणो ० २ सामाइअपोसहसंठिअस्स० ३ ' एतास्तिस्रो गाथा वक्तव्या इति शास्त्रे सामायिकपारणाधिकारे कथितमस्ति, परमधुना ' सामाइअवयजुत्तो० १ सामाइअम्मि उ कए० २ ' एते द्वे गाथे पठन्तो दृश्यन्ते इति ॥ ६५ ॥

तथा—दानशीलतपभावनामध्ये द्वादशव्रतानि समायान्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सर्व्वव्रतानि प्राणातिपातरक्षणार्थं सन्ति, प्राणातिपातविरमणव्रतं तु अभयदानरूपं, ततो द्वादश व्रतानि दानधर्मे समायान्ति, तथा सर्व्वव्रतानि प्रत्याख्यानरूपाणि, प्रत्याख्यानं तु तपोरूपं, ततस्तपोमध्येऽपि समायान्ति, प्रथमव्रतं दाने चतुर्थव्रतं शीले एवं द्वादशव्रतानि दानादिचतुष्प्रकारकधर्ममध्येऽन्तर्भवन्तीति ॥ ६६ ॥

१ चिन्त्यमिद द्वयोरपि कारणे एव विधेयत्वात् ।

तथा—जीवेनानादिकालभव लभ्यं देयं च भवति, तदनर्प्पणे छुट्यते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एकान्तो नास्ति, यदि तपःस्वाध्यायादिना कर्म्म निर्ज्जरयति तदा तदनर्प्पणे छुट्यते, कर्म्मनिर्ज्जरणमन्तरा तदर्प्पणे छुट्यते इति ॥ ६७ ॥

तथा—चक्रवर्त्ती कियत्कालेन मोक्षं यातीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जघन्यतस्तद्भवे उत्कृष्टतस्तु कश्चित्किञ्चिदूनार्द्धपुद्गलपरावर्त्तान्तरेणापि मोक्षं यातीति ॥ ६८ ॥

तथा—मेथी आचाम्लमध्ये कल्पते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—निषेधो न ज्ञायते, यतो मेथी द्विदलमस्ति, द्विदलं तु कल्पते इति ॥ ६९ ॥

तथा—वार्षिकतपः कियता कालेन पूर्ण्णं भवतीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—एतदालोचनातपः अशीत्यधिकशतोपवासप्रमाणमेकवर्षे पूर्ण्णं भवति, तत्तप उपवासाचामाम्लैकाशनकरीत्या क्रियते, परमेकान्तरोपवासा न कर्त्तव्याः, पुनस्तिथेर्वृद्धिर्हानिर्भवति तदोपवासमेकाशनकं वा कर्त्तव्यं, परमाचामाम्लं नायाति, ततः पर्वदिने उपवासमेव समायाति, तथा विंशत्यधिकशताचामाम्लानि तेषां षष्ट्युपवासानि भवन्तीत्यनया रीत्या अशीत्यधिकशतोपवासैर्वार्षिकं तपः पूर्ण्णं भवति, एकाशनकानि त्वधिकान्यतो द्व्यशनकान्यपि करोति तथापि तपः पूर्ण्णं भवतीति ॥ ७० ॥

तथा—श्राद्धः प्रतिमां वहन् यात्राद्यर्थं यानपात्रेण याति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रतिमायां यात्राद्यर्थं वाहनमारुह्य न यात्यश्वादिक मारुह्य तु यातीति ॥ ७१ ॥

तथा—अष्टमप्रतिमादिषु आरम्भः क्रियते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अष्टमप्रतिमायामष्ट मासान् यावदारम्भः कायेन न क्रियते, एवं नवम्यामपि नव मासान् यावद्दशम्यां दश मासान् यावत्स्वार्थमन्नपानीयादि वस्तु निष्पन्नं न कल्पते, परार्थं निष्पन्नं तु कल्पत इति ॥ ७२ ॥

अथ वषासङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—श्राद्धाः पाक्षिकदिनेऽतीचारान् कथयन्ति, तत्र षष्ठं दिग्व्रत दशमं च देशावकाशिकं कथितं, तदन्ये नाङ्गीकुर्वन्ति, यद् व्रतद्वयं
कथितमस्ति तदात्मश्राद्धैः कथितं, यत्षष्ठव्रतं यावज्जीवप्रत्ययिकं दशमं तु दिनप्रत्ययिकामित्यपि नाङ्गीकुर्वन्ति, तत्र का युक्तिरिति प्रश्नोऽत्रो-
त्तर–श्रीआवश्यके श्रावकव्रताधिकारे देशावकाशिकव्रतालापः कथितोऽस्ति स लिख्यते यथा—'दिसिव्वयगहिअस्स दिसापरिमाणस्स पइदिण
परिमाणकरणं देसावगासिअं, देसावगासिअस्स समणोवासएणं इमे पंच अइआरा जाणियव्वा न समायरिअव्वा तंजहा-आणवणप्पओगे १ पेस-
वणप्पओगे २ सद्दाणुवाए ३ रूवाणुवाए ४ बहिआ पुग्गलक्खेवे ५' एतदालापकानुसारेण षष्ठदिग्व्रतस्य सङ्क्षेपरूपदेशावकाशिकं स्पष्टतया ज्ञायते,
तथा–योगशास्त्राद्यनेकग्रन्थेषु षष्ठदिग्व्रतसङ्क्षेपरूपदेशावकाशिकं कथितमस्ति, तथा–श्रीउपासकदशाङ्गे आनन्दव्रतोच्चाराधिकारे सामायिकादि-
चतुष्कव्रतालापकविस्तारो न कथितः, तस्मात्केचन नाङ्गीकुर्वन्ति तत्तु तदज्ञानमेव, यतो व्रतोच्चारादौ एवं पाठोऽस्ति 'अहण्णं भंते ! देवाणुप्पि-
आणं अंतिए पंचाणुव्वइअं सत्तसिक्खावइअं दुवालसविहं सावयधम्मं पडिवज्जिस्सामि, अहासुहं देवाणुप्पिया ! मा पडिबंधं करेहि ' तथा
व्रतोच्चारानन्तरमेवं पाठोऽस्ति, 'तएणं आणंदे गाहावई समणस्स भगवओ महावीरस्स अंतिए पंचाणुव्वइअं सत्तसिक्खावइअं दुवालसविहं सावय-
धम्मं पडिवज्जइ, पडिवज्जित्ता समणं भगवं महावीरं वंदइ नमंसइ' एतदालापकद्वये द्वादशव्रतोच्चाराङ्गीकारः कथं घटते ? यदि देशावकाशिक-
व्रतं न भवति तर्हि पञ्चातीचाराः कथं कथिताः, तस्मादानन्देन चत्वारि व्रतानि सविस्तराणि नोच्चरितानि यत्प्रतिदिनं, वारंवारमुच्चार्यन्ते, पुनः
सङ्क्षेपतस्तदुच्चरितान्येवेति ज्ञेयम् ॥ ७२ ॥

तथा—"जइ मे हुज्ज पमाओ, इमस्स देहस्स इमाइ रयणीए । आहारमुवहि देहं, सव्वं तिविहेणं वोसिरिअं" ॥१॥ एतद्गाथानुसारेण श्राद्धेन

रात्रौ निद्रापगमे सांसारिककार्यं कृत्वा सुप्यते तदा पुनर्गाथोच्चारो विधीयते किंवा प्राक्कृतोच्चार एव प्रमाणमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—श्राद्धः शयनवेलायामेवं प्रत्याख्यानं कृत्वा स्वपिति यद्रात्रौ प्रमादो भवति तदाहारप्रमुखं व्युत्सृजामि, तस्मान्निद्रापगमेऽपि कश्चित्कदाचित्संसारकार्यं करोति तदा प्रत्याख्यानभङ्गो न भवति इति ॥ ७४ ॥

तथा—आर्द्रफलकर्कटिकाप्रादीनि निर्बीजीकृतानि घटिकाद्वयानन्तरं प्रासुकानि भवन्ति, तथा त्रिविधाहाराद्द्विविधाहारप्रत्याख्यानिनामेकाशनकमध्ये तानि कल्पन्ते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—आमार्द्रफलानि निर्बीजीकृतान्यपि घटिकाद्वयादनु प्रासुकानि न भवन्ति, यतः कटाहजीवस्तथैव तिष्ठति। तथा त्रिविधाहारैकाशनके न कल्पन्ते, द्विविधाहारैकाशनकेऽपि सचित्तप्रत्याख्यानिना न कल्पन्ते, पक्वफलानि निर्बीजीकृतानि तु घटिकाद्वयानन्तरं त्रिविधाहारप्रत्याख्यानिनां कल्पन्ते इति ॥ ७५ ॥

तथा—त्रिकालवेलाया पूजा क्रियते सा त्रिकालपूजा कथ्यते किंवा न्यूनाधिककालेऽपि कृता त्रिकालपूजा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—त्रिकालवेलायां पूजा क्रियते सा त्रिकालपूजा कथ्यते, कारणविशेषे तु न्यूनाधिककालेऽपि कृता सैव कथ्यते इति ॥ ७६ ॥

तथा—जिनालये रात्रौ गीतगानादि क्रियते तत्करणे देवद्रव्यमुत्पद्यते नान्यथा तदा तत्कर्त्तव्यं न वा इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—शास्त्रानुसारेण मूलविधिना गीतगानादि न शुद्ध्यति, परं देवद्रव्योत्पत्तिककारणेन रात्रावपि गीतगानादिभावनाकरणे लाभो ज्ञायते इति ॥ ७७ ॥

अथ फतेपुरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च।

यथा—जन्मसूतके मरणसूतके च प्रतिमा पूज्यते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उभयत्रापि स्नानकरणानन्तरं प्रतिमापूजननिषेधो ज्ञातो नास्तीति ॥ ७८ ॥

---

१ पाठोच्चारस्तु रात्र्यवधिकत्वान्न पुनः करणीयतया प्रतिभासते, विवक्षा चेत्तथा कुर्युरपि।

तथा—देवपूजनावसरे तिलकं क्रियते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं–देवपूजावेलायां तिलककरणनिषेधो ज्ञातो नास्त्यात्मीयगच्छे इति ॥ ७९ ॥

तथा—श्राद्धकृतस्तुतिस्तोत्राणि मण्डल्यां कथयितुं शुद्धयन्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शुद्धयन्तीति ॥ ८० ॥

तथा—द्विविधाहारमध्ये निम्बुकपट्टं विना क्षाराजमकः मधुराजमकश्च ग्रहीतुं कल्पते न वा प्रश्नोऽत्रोत्तरं–द्विविधाहारप्रत्याख्याने निम्बुकपट्टरहितः क्षारको मधुरो वाऽजमको ग्रहीतुं कल्पते इति ॥ ८१ ॥

अथ राजापुरसङ्घकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च ।

यथा—चैत्राद्यष्टाह्निकाषट्क दशसु क्षेत्रेषु शाश्वतं भवति न वा, तत्र देवा महोत्सवं कुर्वन्ति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्राद्यष्टाह्निकाषट्कं श्राद्धविधिप्रमुखग्रन्थानुसारेण तथा अन्यग्रन्थानुसारेण च दशसु क्षेत्रेषु शाश्वतं ज्ञायते, तत्र नन्दीश्वरादिषु वैमानिकप्रमुखदेवाः तीर्थयात्रादिमहोत्सव कुर्वन्तः सम्भाव्यन्ते ॥ ८२ ॥

अथाऽऽगरासङ्घकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

यथा—खसखसडोडकमध्ये ये कणास्ते बहुबीजा अन्यथा वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—खसखसडोडको बहुबीजः कथ्यते, यतं एकडोडकमध्ये बहवः कणास्सन्तीति ॥ ८३ ॥

तथा—नमस्कारसहितप्रत्याख्यानं कृतं भवति, कार्यविशेषाच्च न पारितं, पश्चात्सन्ध्याया पारितं, परमेतावत्कालमुपयोगवान् स्थितस्तस्य नमस्कारसहितफलमाधिकं भवति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—नमस्कारसहितप्रत्याख्यानस्य जघन्यकालमानं घटिकाद्वयं कथितमस्ति, तथा—नमस्कारं गणयति तदा प्रत्याख्यानं पूर्णं भवतीत्यपि कथितमस्ति, तस्माद् घटिकाद्वयस्योपरि यावत्कालमुपयोगवान् तिष्ठति, नमस्कारं च

फतेपुरस० ७८-८१
राजापुरस० ८२
आगरास० ८३-८४

॥

न कथयति तावत्कालं या वेला याति सा प्रत्याख्यानमध्ये गण्यते, जघन्यघटिकाद्वयनमस्कारसहितप्रत्याख्यानाच्चाधिकपुण्यं लगतीति शास्त्रानुसारेण ज्ञायत इति ॥ ८४ ॥

अथोज्जयिनीसंघकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—कश्चित्पौपधिकश्रावको गुरोरग्रेऽर्थपौरुषीचैत्यवन्दनवेलायामुपसर्गहरस्तोत्रं कथयति न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—पौपधिकश्राद्धो गुर्वग्रेऽर्थपौरुपीचैत्यवन्दने उपसर्गहरस्तोत्रं कथयति, निषेधो ज्ञातो नास्ति, वृद्धपरम्परया प्रवृत्तिरपि दृश्यते इति ॥ ८५ ॥

तथा—शुद्धकालवेलायां नमस्कारसहितप्रत्याख्यानं कृतं भवति ततो घटिकाद्वयं गृह्यते किं वा सूर्योदयाद् घटिकाद्वयं गृह्यते ? तद्व्यक्त्या प्रसाद्यमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—शुद्ध[1]कालवेलायां नमस्कारसहितप्रत्याख्यानं कृतं भवति तत आरभ्य घटिकाद्वयं गृह्यते इति ॥ ८६ ॥

तथा—वैताढ्यसमीपे द्विसप्ततिबिलानि क्व सन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—वैताढ्यनिश्रया गङ्गासिन्ध्वोर्द्विसप्ततिबिलानि, तत्र दक्षिणभरतार्द्धे उत्तरभरतार्द्धे च तत्तटद्वये नव नव बिलसद्भावादिति ॥ ८७ ॥

अथ काकनगरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—सैन्धवहरीतकीद्राक्षापिप्पल्यादीनि लाभपुरादागतानि सचित्तान्यचित्तानि वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—योजनशतादुपर्यागतं सैन्धवादि प्रासुकं भवति नेतरदिति ॥ ८८ ॥

---

१ दशसु प्रतिलेखनासु यथा सूर्योद्गमो भवतीत्येवं प्रतिक्रमणारम्भ शास्त्रीय , षष्ठं चावश्यकं प्रत्याख्यानं, ततः तत्स्थानीया वेला शुद्धकालवेलेति ज्ञायते ।

तथा—पारणके उत्तरपारणके चैकाशनकं विधाय षष्ठं करोति तस्य चतुर्थद्वयं प्राप्नोति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्थद्वयं न प्राप्नोति इति ॥ ८९ ॥

तथा—अष्टमप्रतिमावाही अन्यस्य परिवेषयति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अष्टमप्रतिमावाही यथा षट्कायविराधना न भवति तथा परिवेषयति तदा निषेधो ज्ञातो नास्तीति ॥ ९० ॥

अथ वटपल्लीयसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—शतदोकडकपुष्पाणि मालिकपार्श्वाद् गृहीत्वा जिनप्रतिमायाश्चटाप्यते, मालिकस्य तद्द्रव्यस्थाने धान्यवस्त्रादिकं समर्प्यते, तदर्पणे च दोकडकदशकमुद्धरति, तद्द्रव्यं देवसत्कं मालिकसम्बन्धि वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—शतदोकडकपुष्पाणि गृहीत्वा धान्यादि समर्प्यते, तदर्पणे च कडकोशेरकेण यदुद्धरति तद्देवद्रव्यं भवति, न तु मालिकस्य, यतो लोके शतदोकडकपुष्पचटापनयशोवादो जायते तस्मान्न्यूनचटापने दोषो लगति, तदुद्धरितं द्रव्यं देवद्रव्यमध्ये प्रक्षिप्यते तदा दोषो न लगतीति ॥ ९१ ॥

तथा—पूर्वनिष्पन्न जिनगृह कदाचित्किञ्चित्पतितं तावन्मात्रं द्रव्यलिङ्गिद्रव्येण कृतं तत्रस्थप्रतिमा वन्द्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्रस्थजिनप्रतिमा वन्द्यत इति ज्ञायते ॥ ९२ ॥

तथा—नीलवणिप्रत्याख्यानिना तद्दिननिष्पन्नं कइरीपाकप्रमुखं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—परम्परया तत्कल्पनप्रवृत्तिर्दृश्यते इति ॥ ९३ ॥

तथा—अद्यदिनदुग्धं तक्रेण मेलितं कस्यां विकृतौ समायातीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अद्यदिनमेलितं दुग्धं दधिविकृतौ समायातीति ॥ ९४ ॥

उज्जयि ८५- काक० ८८- वटप ९१

अथ पत्तनसङ्कृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—चक्रवर्त्तिना नवनिधानानि तत्पृष्ठगानि किं वा भूमिकाया उपरि चलन्ति मध्ये वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तिसूत्रावश्यकचूर्ण्यादिषु 'नवमहानिहिओ चत्तारि सेणाओ न पविसंति' इत्येवंविधाक्षराणि सन्ति, एतदनुसारेण नव निधानानि भूमिकाया उपरि चलन्ति, प्रवचनसारोद्धारवृत्त्याद्यनुसारेण तु चक्रवर्त्तिना सह भूमिमध्ये तन्नगरे व्रजन्तीति मतद्वयमास्ति, तत्त्वं तु केवलिनो विदन्तीति ॥ ९५ ॥

तथा—चक्रवर्त्तिनः स्कन्धावारो द्वादशयोजनान्युत्तरति, चक्रवर्त्ती तु प्रत्येकं योजनमेकं चलति, ततो द्वादशयोजनप्रान्ते य उत्तरति स योजनमेकं चलति तदा द्वादशयोजनमध्ये कियन्ति दिनानि भवन्तीति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—जम्बूद्वीपप्रज्ञप्तौ योजनयोजनान्तरेण विश्रामेण चक्रवर्त्ती चलति, तथा चक्रवर्त्तिसैन्यं द्वादशयोजनान्युत्तरतीत्यनेकग्रन्थे कथितमस्ति, तस्मात्पूर्वापरविचारणया यद्योजनान्तरं कथितमस्ति तत्सैन्याग्रभागापेक्षया सम्भाव्यते, तथा चक्री सैन्यस्यादौ मध्येऽन्ते चोत्तरतीत्यक्षराणि व्यक्तानि शास्त्रे न दृष्टानि, आधुनिकठकुरास्तु विचाले उत्तरन्तो दृश्यन्ते, ततस्तत्काले यथोचितं भविष्यति तथोत्तारिष्यन्ति, (यथोचितमुत्तरन्तोऽभविष्यन्) तथापि चक्रवर्त्तिनां दिव्यानुभावेन सैन्यप्रान्तोत्तीर्णास्तेऽपि शीघ्रं सुखेन मार्गमतिक्रमिष्यन्तीत्यत्र न काप्याशङ्का, यतो दिव्यशक्तिरचिन्त्याऽस्तीति ॥ ९६ ॥

तथा—शरीरोद्वर्त्तनमले तथा स्नानपानीये तथा परिस्वेदपिण्डीकृतवस्त्रादिषु च सम्मूर्च्छिमपञ्चेन्द्रिया उत्पद्यन्ते न वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रज्ञापनासूत्रमध्ये 'सव्वेसु चेव असुइट्ठाणेसु वा संमुच्छिममणुस्सा संमुच्छंति' इत्येतच्चतुर्दशालापकवृत्तिमध्येऽन्यानि यानि मनुष्यसंसर्गादशुचिस्थानानि सन्ति तेषु सम्मूर्च्छिममनुष्या उत्पद्यमानाः कथितास्सन्ति, एतदनुसारेण भवल्लिखितस्थानेष्वपि उत्पद्यमानास्सम्भाव्यन्त इति ॥ ९७ ॥

अथ अहम्मदावादसङ्कृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—'पणसय सत्ततीसा, चउतीससहस्स लक्खइगवीसा । पुक्खरदीवड्ढनरा, पुव्वेणऽवरेण पिच्छंति ॥ ११ ॥' एतस्या भावार्थः कथं

सङ्गच्छते, यतश्चक्षुरिन्द्रियस्येयान् विषयो नास्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साधिकलक्षयोजनानि यावच्चक्षुषो विषयः प्रकाश्यवस्त्वाश्रित्यैव प्रकाशकवस्तुनि पुनरधिकोऽपि विषयः सम्भवतीति व्यक्तं प्रज्ञापनावृत्त्यादौ, ततो नात्र किञ्चिदनुपपन्नम् ॥ ९८ ॥

तथा—प्रथमदिवसोपवासं चतुर्विधाहारं कृत्वा द्वितीयदिने त्रिविधाहारोपवासं करोतीत्येवं कृतः षष्ठो वीरषष्ठमध्ये आयाति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्वाभ्यामुपवासाभ्यां पृथक् कृताभ्यां निष्पन्नः षष्ठो वीरषष्ठमध्ये नायाति, यत एकोनत्रिंशदधिकद्विशतषष्ठाः तपउच्चरणवेलायां सम्बद्धा उच्चार्यन्ते, आलोचनामध्ये स षष्ठ आयातीति ॥ ९९ ॥

तथा—भगवतीसूत्रस्यैकादशोद्देशे कमलविचारोऽस्ति, तत्र प्रतिसमयमेकैकजीवो निस्सरति तदाऽनन्तः कालो लगति ते उत्पलजीवा अन्ये वोत्पलनिश्रया स्थिता निस्सरन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' उग्गममाणो अंणतओ भणिओ ' इति वचनात्ते उत्पलजीवाः सम्भाव्यन्त इति ॥ १०० ॥

तथा—पौषधमध्ये सामायिकमध्ये चर्चालापकहुण्डिका वाच्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सा मनसि वाच्यते, न तु बादस्वरेण, सिद्धान्तालापकगर्भितत्वादिति ॥ १०१ ॥

तथा—योगोद्वहनं विना साधुः सिद्धान्तं पठति श्राद्धश्चोपधानवहनं विना नमस्कारं गणयति सोऽनन्तसंसारी कथ्यते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अश्रद्धया योगोपधानवहनं विना साधुश्राद्धादीनां सिद्धान्तनमस्कारादिगणनेऽनन्तसंसारिता कथ्यत इति ॥ १०२ ॥

अथ स्तम्भतीर्थसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—श्रीहीरविजयसूरीश्वरप्रसादीकृतद्वादशजल्पमध्येऽनुमोदनाजल्पोऽस्ति, तत्र ' दानरुचिपणुं स्वभाविं विनीतपणुं अल्पकषाईपणुं परोपकारीपणुं भव्यपणु ' इत्यादिका ये ये मार्गानुसारिसाधारणगुणा मिथ्यात्विसम्बन्धिनस्तथा परपक्षिसम्बन्धिनश्चानुमोदनार्हा लिखितास्सन्ति,

पत्तनस
९५-९
अहमद
९८-९
स्तम्भ-
१०३-

तदाश्रित्य केचन नवीनां विपरीतार्थं कुर्वन्तः श्रूयन्ते, तद्यथा—येपामसद्ग्रहो नास्ति तेपामेवैते गुणा अनुमोदनयोग्याः, परं यस्य कस्यापि जल्पस्यासद्ग्रहो भवति तस्यैते गुणा नानुमोदनार्हा इत्येतदाश्रित्य सम्यग्निर्णयः प्रसाद्य इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—असद्ग्रहमन्तरेणान्येपां ये मार्गानुसारिसाधारणगुणास्तेऽनुमोदनार्हा नाऽन्ये इति वदन्ति तदसत्यमेव, यतो येपां मिथ्यात्वं भवति तेपां कश्चिदसद्ग्रहोऽवश्यं भवत्येवान्यथा सम्यक्त्वमेव प्रतिपाद्यते, शास्त्रमध्ये तु मिथ्यात्वरूपासद्ग्रहे सत्यप्येते मार्गानुसारिगुणा अनुमोदनार्हाः कथितास्सन्ति, यदुक्तमाराधनापताकायां " जिणजम्माइऊसवकरणं तह महरिसीण पारणए। जिणसासणंमि भत्ती पमुहं देवाण अणुमन्ने ॥ ३०८ ॥ तिरिआण देसविरइं, पज्जंताराहणं च अनुमोए । सम्मदंसणलंभं, अणुमन्ने नारयाणंपि ॥ ३०९ ॥ सेसाणं जीवाणं, दाणरुइत्तं सहावविणियत्तं। तह पयणुकसायत्तं, परोवगारित्तभव्वत्तं ॥ ३१० ॥ दक्खिन्नदयालुत्तं, पिअभासित्ताइ विविहगुणनिवहं । सिवमग्गकारणं जं, तं सव्वं अणुमयं मज्झ ॥ ३११ ॥ इअ परकयसुकयाणं, बहूणमणुमोअणा कया एवं । अह नियसुचरियनियरं, सरेमि संवेगरंगेणं ॥ ३१२ ' इति ' अहवा सव्वंचिअ वीअरायवयणाणुसारि जं सुकडं । कालत्तएवि तिविहं, अणुमोएमो तयं सव्वं ॥ १ ॥ " इति चतुश्शरणेऽपि, अथ च मिथ्यात्विनां परपक्षिणां च दयामुखः कश्चिदपि गुणो नानुमोदनीय इति ये वदन्ति तेपां समा मतिः कथं कथ्यत इति ॥ १०२ ॥

तथा—श्रीहीरविजयसूरीश्वरप्रसादितद्वादशजल्पपट्टकमध्ये अवन्दनीयचैत्यत्रयं विनाऽन्येपां चैत्यानि वन्दनपूजनयोग्यानि कथितानि सन्ति, केचन तन्निषेधं ब्रुवन्तः श्रूयन्ते, तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—केवलश्राद्धप्रतिष्ठितचैत्य १ द्रव्यलिङ्गिद्रव्यनिष्पन्नचैत्य २ दिगम्बरचैत्यानि ३ विना सर्व्वेपां चैत्यानि वन्दनार्हाणि पूजार्हाणि च ज्ञेयानि, अथ च पूर्व्वोक्तानि निषिद्धान्यपि चैत्यानि साधुवासक्षेपेण वन्दनपूजनयोग्यानि भवन्तीत्यन्यथा परपक्षिकृतग्रन्था अप्यमान्या भवेयुः, तथा भव्यपार्श्वस्थादिदीक्षिताः साधवः केवलिनश्चावन्दनीयाः स्युः, तथा चासमञ्जस-

मापद्येत, यतस्तत्कृतस्तोत्रादिग्रन्था आत्मीयपूर्व्वाचार्यैरङ्गीकृतास्सन्ति, पार्श्वस्थादिदीक्षितसाधवश्च वन्दनीकतया शास्त्रे प्रोक्तास्सन्तीति स्वयमेव ध्येयमिति ॥ १०४ ॥

तथा—चरकपरिव्राजकतामल्यादिमिथ्यादृष्टीनां तपश्चरणाद्यज्ञानकष्टं कुर्व्वतां सकामनिर्ज्जरा भवत्यकामनिर्ज्जरा वा इति, केचन वदन्ति तेषामकामनिर्ज्जरैवेति साक्षरं प्रसाद्यमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—ये चरकपरिव्राजकादिमिथ्यादृष्टयोऽस्माकं कर्म्मक्षयो भवत्विति धिया तपश्चरणाद्यज्ञानकष्टं कुर्व्वन्ति तेषां तत्त्वार्थभाष्यवृत्तिसमयसारसूत्रवृत्तियोगशास्त्रवृत्त्यादिग्रन्थानुसारेण सकामनिर्ज्जरा भवतीति सम्भाव्यते, यतो योगशास्त्रचतुर्थप्रकाशवृत्तौ सकामनिर्ज्जराया हेतुर्बाह्याभ्यन्तरभेदेन द्विविधं तपः प्रोक्तं, तत्र षट्प्रकारं बाह्यं तपो, बाह्यत्वं च बाह्यद्रव्यापेक्षत्वात्परप्रत्यक्षत्वात्कुतीर्थिकैर्गृहस्थैश्च कार्यत्वाच्चेति, तथा—लोकप्रतीतत्वात्कुतीर्थिकैश्च स्वाभिप्रायेणासेव्यत्वाद्बाह्यत्वमिति त्रिंशत्तमोत्तराध्ययनचतुर्दशसहस्रीवृत्तौ एतदनुसारेण षड्विधबाह्यतपसः कुतीर्थिकासेव्यत्वमुक्तं, परं सम्यग्दृष्टिसकामनिर्ज्जरापेक्षया तेषां स्तोका भवति, यदुक्तं भगवत्यष्टमशतकदशमोद्देशके 'देसाराहए'त्ति बालतपस्वी स्तोकमंशं मोक्षमार्गस्याराधयतीत्यर्थः, सम्यग्बोधरहितत्वात्क्रियापरत्वाच्चेति, तया च मोक्षप्राप्तिर्न भवति, स्तोककर्म्मांशनिर्ज्जरणात्, भवत्यपि च भावविशेषाद्वल्कलचीर्यादिवद्, यदुक्तं "आसंबरो अ सेयंबरो अ बुद्धो य अहव अन्नो वा। समभावभाविअप्पा, लहेइ मुक्खं न संदेहो" ॥ १ ॥ इति, यदि तेषामकामनिर्ज्जरैवाङ्गीक्रियते तर्हि 'जीवे णं भंते! असंजए अविरए अपडिहयपच्चक्खायपावकम्मे इतो चुए पेच्चा देवे सिया?' गो० अत्थेगतिए देवे सिआ, अत्थेगतिए नो देवे सिआ, से केणट्ठेणं जाव इतो चुए पेच्चा अत्थेगतिए देवे सिआ अत्थेगतिए नो देवे सिआ? गो०! जे इमे जीवा अकामतण्हाए अकामछुहाए अकामबंभचेरवासेणं अकामसीयायवदंसमसगअन्हाणगसेयजल्लमलपंकपरिदाहेणं अप्पतरं वा भुज्जतरं वा कालं अप्पाणं परिकिलेसंति, परिकिलेसित्ता कालमासे कालं किच्चा अण्णयरेसु वाणमंतरेसु

देवत्ताए उववत्तारो भवन्ति,' श्रीभगवतीसूत्रप्रथमशतकप्रथमोद्देशकौपपातिकसूत्रादौ अकामनिर्ज्जरया व्यन्तरेपूत्पादः कथितोऽस्ति, तत्कथ सङ्गच्छते, यतः—सङ्ग्रहण्यादौ 'चरगपरिव्वाय बंभलोगो जा' इति वचनात्पञ्चमदेवलोके तेषामुत्पादस्य भणितत्वादिति विरोधापत्तेः, हारि-भद्र्यामपि "अणुकंपऽकामनिज्जरबालतवे दाणविणयविब्भंगे। संजोगविप्पओगे वसणूसवईड्ढिसक्कारे ॥ १ ॥" इत्यत्राकामनिर्ज्जराबालतपसो-र्भेदद्वयभणनं व्यर्थमेव, एकेनाकामनिर्ज्जरालक्षणेन चरितार्थत्वात्। तथा 'चउहिं ठाणेहिं जीवा देवाउत्तए कम्मं पकरेंति, तंजहा—'सरागसंजमेणं १ संजमासंजमेणं २ बालतवोकम्मेणं ३ अकामनिज्जराए' ४ एतद्वृत्तिलेशः—सकषायसंयमेन—सकषायचारित्रेण वीतरागसंयमिनामायुषो बन्धाभावात् १ संयमासंयमस्य द्विस्वभावत्वाद्देशसंयमः २, बाला—मिथ्यादृशस्तेषां तपःकर्म्म—तपःक्रिया बालतपःकर्म्म तेन ३, अकामेन—निर्ज्जरां प्रत्यनभिलाषेण निर्ज्जराऽकामनिर्ज्जरणहेतुर्बुभुक्षादिसहनं यत्साऽकामनिर्ज्जरा तया इति स्थानाङ्गसूत्रचतुर्थस्थानके तथा 'अकामनिर्ज्जरारूपात्पुण्याज्जन्तोः प्रजायते। स्थावरत्वं त्रसत्वं वा, तिर्यक्त्वं वा कथंचन' ॥ १०८ ॥ इत्यत्र पुण्यादिति पुण्यं न पुण्यप्रकृतिरूपं, किन्तु लाघवरूपं, तस्मात्स्थावरत्वादिकं प्राप्यते, तामलितापसादीनां तु शास्त्रेष्विन्द्रत्वादिप्राप्तिः कथिताऽस्ति, सा च सकामनिर्ज्जरया भवति, यदुक्तं तत्त्वार्थभाष्यनवमाध्ययनवृत्तौ अमरेषु तावदिन्द्रसामानिकादिस्थानानि प्राप्नोतीति। ननु ज्ञेया सकामा यमिना—' मित्यत्र यदि यमिना यतीनामेव सकामनिर्ज्जरा प्रोच्यते श्रावकाणामविरतसम्यग्दृष्ट्यादीनां च का गतिरिति चेदुच्यते यमिनामिति सामान्यतयोक्तेः श्रावकादीनामपि तारतम्येन द्वादशदेवलोकादिदायका सकामा भवतीति ज्ञायते, श्राद्धादीनामित्यत्रादिशब्दाद्बालतपस्विनामपि कथमिति चेत्, शृणु, बालमसमर्थं सन्मार्गप्रदाने सकलकर्म्मक्षये वा, बालं च तत्तपश्च बालतपः, तच्चाग्निप्रवेशभृगुगिरिप्रपतनादि कायक्लेशरूपं, कायक्लेशश्च 'कायकिलेसो संलीणया ये' त्यागमवचनाद्बाह्यतपः, तच्च सकामनिर्ज्जराहेतुरिति ॥ १०९ ॥

श्रे
सः
॥

तथा—सम्यग्दृशा मिथ्यात्वदृशां परपक्षिणां च तपागच्छाचार्यप्रभृतिभिः प्रत्याख्यानं कार्यते तन्मार्गानुसारि भवति न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-तत्सर्वमपि प्रत्याख्यानं मार्गानुसारीति ज्ञातमस्ति, पर प्रत्याख्यानकर्त्ता यदि प्रत्याख्यानविधिं न जानाति तदा तस्य तद्विधिं प्रज्ञाप्य कार्यते इति विशेषो ज्ञेयः ॥ १०६ ॥

अथ सूरतिबन्दिरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

तथा—चतुर्दशनियमस्मरणे सचित्तं विकृतिश्च द्रव्यसङ्ख्यायां गण्यते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चतुर्दशनियमसंस्मरणे यद्यपि शास्त्रानुसारेण सचित्तं विकृतिश्च द्रव्यमध्ये न गण्यत इति ज्ञायते तथाऽप्याधुनिकप्रवृत्त्या गण्यत इति दृश्यते, इत्थं करणे च विशेषतस्संवरोऽपि भवतीति ॥१०७॥

तथा—गुरूणा मूलस्तूपं मान्यं तथैवान्यस्थाने भवति तदपि मान्यं न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यथा मौलं गुरुस्तूपं मान्यं तथैवान्यान्यस्थानस्थितमपि मान्यमेव, न काप्यत्राशङ्का कर्त्तव्येति ॥ १०८ ॥

तथा—देवगुरुधर्म्ममाननरूपसम्यक्त्वं व्यावहारिक नैश्चयिक वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—" जीवाइनवपयत्थे, जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं । भावेण सद्दहतो, अयाणमाणेऽवि सम्मत्त ॥ १ ॥ " इति नवतत्त्वप्रकरणे, " शमसंवेगनिर्वेदाऽनुकम्पास्तिक्यलक्षणैः । लक्षणैः पञ्चभिः सम्यक्, सम्यक्त्वमिदमुच्यते " ॥ १ ॥ इति योगशास्त्रद्वितीयप्रकाशे, दर्शनमोहनीयकर्मोपशमादिसमुत्थोऽर्हदुक्ततत्त्वश्रद्धानरूपः शुभ आत्मपरिणामः सम्यक्त्वमिति वन्दारुवृत्तौ चेत्यादिग्रन्थानुसारेण जीवादिनवपदार्थश्रद्धानोपशमादिमत्त्वं नैश्चयिकसम्यक्त्वं, ' या देवे देवताबुद्धिर्गुरौ च गुरुतामतिः । धर्मे च धर्मधीः शुद्धा, सम्यक्त्वमिदमुच्यते ॥ १ ॥ जिनो देवः कृपा धर्मो, गुरवो यत्र साधवः । ' इत्याद्यनुसारेण तु देवादिमाननं व्यावहारिकसम्यक्त्वं । यदुक्तं—" निच्छयओ सम्मत्त, नाणाइमयं सुहं च परिणामं । इयरं पुण तुह समए, भणिअं सम्मत्तहेउत्ति " ॥ १ ॥ इति ॥ १०९ ॥

अथ द्वीपबन्दिरसङ्कृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—गौतमपतद्ग्रहतपासि पतद्ग्रहे प्रथमं यन्नाणकं मुच्यते तन्नाणकं ज्ञानस्यार्थे समायात्यन्यथा वा ? तत्तपःकरणं कुत्र ग्रन्थमध्ये प्रोक्तमस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—गौतमपतद्ग्रहतप आचारदिनकरग्रन्थे प्रोक्तमस्ति, परं तत्र नाणकमोचनमुक्तं नास्ति, यदि क्वापि प्रसिद्ध्या नाणकं मुच्यते तदा तद् ज्ञानद्रव्य न भवति, तेन यथायोगं ज्ञानार्थे यतीनां वैद्यार्थे वा व्यापारणीयमिति ॥ ११० ॥

तथा—कालिकसूरिभिः पाक्षिकदिने चतुर्मासकमानीतं, तत्र प्रतिक्रमणानि न्यूनानि भवन्ति, तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिक्रमणानां न्यूनत्वेऽधिकत्वे वा न कोऽपि विशेषो, यतः पूर्वाचार्याणामाचरणैवात्र प्रमाणं, यथा कल्पसूत्रस्य श्रावणं श्राद्धानां पूर्वाचार्याऽऽचरणयैव क्रियते इति ॥ १११ ॥

तथा—" जइआ होही पुच्छा, जिणाण वक्कंमि उत्तरं तइआ । इक्कस्स निगोअस्स अ, अणंतभागो अ सिद्धिगओ " ॥ १ ॥ " उत्तम-नर पंचुत्तर, तायत्तीसा य पुव्वधर इंदा । केवलिगणहरदिक्खिअ, सासणसुरदेवयाऽभव्वा " ॥ २ ॥ इत्यनयोर्गाथयोः को ग्रन्थो मूलस्थानमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एतद्गाथाद्वयं छूटकपत्रस्थं दृश्यत इति ॥ ११२ ॥

तथा—पौषधे सामायिके च शतहस्ताद्बहिर्गमने ईर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य गमनाऽऽगमनालोचनं क्रियते नवा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पौषधमध्ये शतहस्ताद्बहिर्गमनानन्तरमीर्यापथिकीं प्रतिक्रम्य गमनाऽऽगमनालोचनविधिर्दृश्यते, सामाचार्यामपि कथितमस्ति, सामायिके तु शतहस्ताद्बहिर्गमनमेव नोक्तमिति ॥ ११३ ॥

तथा—“ जं जं चयइ सचित्तं, सम्मं भावेण सुद्धहिअएणं । न हु तेसु तेसु जोणिसुं, पावइ दुक्खाइ तिक्खाइं ” ॥ १ ॥ इयं गाथा कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—इय गाथा छुटकपत्रस्था दृश्यत इति ॥ ११४ ॥

तथा—श्राद्धाना पौषधमध्ये त्रिकालदेववन्दनं कुत्र ग्रन्थेऽस्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—चैत्यवन्दन कश्चिद्भव्यो जिनानां त्रिकालं—त्रिसन्ध्यं करोतीति प्रवचनसारोद्धारसूत्रवृत्तौ तथा—‘ अज्जपभिई जावज्जीवं तिकालिअं अणुदिणं अणुत्तावलेगग्गचित्तेणं चिइए वंदेयव्वा ’ इत्यादिक-श्रीमहानिशीथतृतीयाध्ययनगतालापकमध्ये चैत्यवन्दनं त्रैकालिकं कर्त्तव्यमिति जघन्यतः श्राद्धानामाचारोऽभिहितः, तच्च “ नवकारेण जहन्ना, चिइवंदण मज्झ दंडथुइजुअला । पणदंडथुइचउक्कग, थयपणिहाणेहिं उक्कोसा ” ॥ १ ॥ इति भाष्यवचनात् व्यावर्णितस्वरूपमुत्कृष्टमेव ग्राह्यं, तस्यैव नियमत ईर्यापथिकीप्रतिक्रान्तिपूर्वकत्वेन विधीयमानत्वाच्चैतयोर्जघन्यमध्यमचैत्यवन्दनयोरिति । एवं च प्रतिदिवसं त्रैकालिकचैत्यवन्दनाविधानं जघन्यतः श्राद्धाचारः, स च पौषधिकानामप्यवश्यंभावेन क्रियमाण एव विलोक्यते, अन्यथा श्राद्धानां पौषधकरणादिनोत्कृष्टाचाराराधनमेव कुतः सम्पद्यते ?, न ह्यविरोधिनं प्रतिदिनं विधित्सितं जघन्याचारं विमुच्योत्कृष्टाचारस्याराधनं जायमानं क्वापि दृष्टं श्रुतं वा, जघन्याऽऽचारस्याऽनाराधने उत्कृष्टाचाराराधनस्य दौर्लभ्याद्, अत एव अणुव्रतादिकं विशिष्टं श्राद्धाचारमारिराधयिषुर्जघन्यस्वरूपं भगवदभिहिततत्त्वार्थश्रद्धानादिलक्षणं जघन्याचारमनुलङ्घयन्नेव श्रावकस्तदणुव्रताद्याराधकः स्यान्नान्यथेति । तस्मात् प्रवचनसारोद्धारवृत्तिमहानिशीथाद्यनुसारेणाविच्छिन्नवृद्धपरम्परया च पौषधिकानामपि त्रैकालिकचैत्यवन्दनाकरणमुपपन्नमेव, अन्यथोत्कृष्टाचाराराधनस्यानुपपत्तेरिति ज्ञेयम् ॥ ११५ ॥

तथा—प्राग् योगोद्वहनं कृत्वा साधवो द्वादशाङ्गीं पठेयुः किंवाऽन्यथा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्राग् योगमुद्वाह्य द्वादशाङ्गीं पठेयुः, कदा-

चित्केनचिद् योगोद्वहनं विनापि द्वादशाङ्गी पठिता शास्त्रे दृश्यते तत्र चर्च्यम्, आगमव्यवहारिकृतत्वाद्, यत आगमव्यवहारी यथा लाभं जानाति तथा करोतीति ॥ ११६ ॥

तथा—गणिविज्जाप्रकीर्णके नव क्षेत्राणि कथितानि तत्कथमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सप्त क्षेत्राणि चैत्यादीनि प्रसिद्धानि, प्रतिष्ठातीर्थयात्रालक्षणक्षेत्रद्वयप्रक्षेपे नव क्षेत्राणि भवन्तीति ॥ ११७ ॥

तथा—व्यवहारराशिं प्राप्तो जीवः पुनः सूक्ष्मनिगोदमध्ये याति नवा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—स जीवः सूक्ष्मनिगोदे याति, परं व्यावहारिक एवोच्यत इति ॥ ११८ ॥

तथा—पौषधमध्ये श्राद्धः साधूनामशनादिकं ददाति नवा ? इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—गृहमनुष्यान् पृष्ट्वा ददातीत्यक्षराणि सन्तीति ॥ ११९ ॥

अथ नवीननगरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

तथा—यः सम्यक्त्वमन्तर्मुहूर्तं स्पृशति सोऽर्द्धपुद्गली कथ्यते, क्रियावादी चैकपुद्गली नियमात् शुक्लपक्षीति श्रूयते, तत्कथमिति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—क्रियावादी सम्यग्दृष्टिः तथा मिथ्यादृष्टिर्द्वावपि भव्यौ शुक्लपाक्षिकौ च ज्ञेयौ, तौ नियमात् पुद्गलपरावर्त्तमध्ये सिद्ध्यतः, एवंविधाक्षराणि दशाश्रुतस्कन्धचूर्णिमध्ये सन्ति, परं सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्ट्योरेकीभूतं सामान्यलक्षणं ज्ञेयम्, यतो **मलधारीश्रीहेमचंद्रसूरिकृतपुष्पमालासूत्रवृत्ति**मध्ये " अंतोमुहुत्तमित्तंपि, फासिअं हुज्ज जेहि सम्मत्तं । तेसिं अवड्ढपुग्गलपरिअट्टो चेव संसारो " ॥ १ ॥ एतद्गाथाव्याख्यानुसारेण पुद्गलपरावर्त्त-

संसारो ज्ञायते, एतद्विशेषस्त्वेतद्ग्रन्थेभ्यो ज्ञेयः । तथा श्रावकप्रज्ञप्तिसूत्रवृत्तिमध्ये ययोः सम्यग्दृष्टिमिथ्यादृष्ट्योर्देशोनार्द्धपुद्गलपरावर्त्तसंसारो भवति तौ शुक्लपाक्षिकौ कथ्येते, यस्य च ततोऽधिकसंसारो भवति स कृष्णपाक्षिकः कथ्यते इति कथितमस्ति, परं तन्मतान्तरं सम्भाव्यते ॥ १२० ॥

तथा—त्रिषष्ट्यधिकशतत्रयपाखण्डिकाना मध्ये अशीत्यधिकशतं क्रियावादिनस्सन्ति ते सम्यग्दृष्टयो मिथ्यादृष्टयो वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अशीत्यधिकशतं क्रियावादिनो मिथ्यादृष्टयो ज्ञेया इति ॥ १२१ ॥

तथा—केवलदुग्धराद्धक्षैरेयी पर्युषिता साधूना ग्रहीतुं कल्पते न वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—केवलदुग्धराद्धक्षैरेयी अन्यापि क्षैरेयी पर्युषिता परम्परया गृहीतुं न कल्पते, करम्बकस्तु नवीनतक्रादिसंस्कारार्हत्वात्कल्पत इति ॥ १२२ ॥

अथ सीसांगसङ्घकृतप्रश्नस्तदुत्तरं च ।

तथा—लवण भक्ष्यमभक्ष्य वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—द्वाविंशत्यभक्ष्यनाममध्ये साक्षाल्लवणनाम न दृश्यते, तस्मात्सर्वथाऽभक्ष्यमेवं वक्तु न शक्यते, परं ये विवेकिनस्ते भोजनावसरे प्रासुकं लवणं गृह्णन्ति, न तु सचित्तमित्यक्षराणि शास्त्रे सन्तीति ॥ १२३ ॥

अथ माहिम्मदावादसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—आम्रतक्रमधुरतक्रयोस्तथोष्णोदकशीतलोदकयोस्तथा मेघजलकूपजलयोरेकं द्रव्यं गण्यते पृथग् वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—आम्रतक्रमधुरतक्रप्रमुखाणा एकं द्रव्यं गण्यते इति ॥ १२४ ॥

तथा—प्रातरुपवस्त्रं कृत्वा सायं रात्रिपौषधं करोति, तथाचाम्लं कृत्वाऽहोरात्रिकं करोति, स उपधानाऽऽलोचनामध्ये समेति किंवा न इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—उपवस्त्रं कृत्वा यः प्रातरहोरात्रिकपौषधः कृतो भवति स उपधानालोचनामध्ये समेति नान्य इति ॥ १२५ ॥

तथा—उपधानवाचना प्रातर्ग्रहीतुं विस्मृता, सा सायं क्रियाकरणानन्तरं गृह्यतेऽथवा द्वितीयदिने ?, यदि द्वितीयदिने तदा स वासरः कस्या वाचनाया गण्यते इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रातरुपधानवाचना लातुं विस्मृता सा सन्ध्यायां क्रियाकरणादर्वाग् गृह्यते, तत्रापि यदि विस्मृता तदा द्वितीयेऽह्नि प्रवेदनादर्वाग् गृह्यते, स वासरस्त्वग्रेतनवाचनामध्ये गण्यत इति ॥ १२६ ॥

तथा—सर्व्वार्हतां मातरश्चतुर्दश स्वप्नान् श्रीकल्पसूत्रोक्तानुपूर्व्या पश्यन्त्युतानानुपूर्व्येति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—प्रायस्ताः श्रीकल्पसूत्रोक्तानुपूर्व्या पश्यन्ति, कियच्चित्तीर्थकृन्मातर एकस्वप्नमनानुपूर्व्यापि च, यथा ऋषभदेवमात्रा पूर्वं वृषभो दृष्टो वीरमात्रा सिंहश्चेति बोध्यम् ॥ १२७ ॥

अथ साचोरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—आलोचनास्वाध्याय ईर्यापथिकाप्रतिक्रमणमन्तरा शुद्ध्यति नवा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—आलोचनास्वाध्याय ईर्यापथिकाप्रतिक्रमण-पूर्व्वकः शुद्ध्यतीत्यक्षराणि शास्त्रे सन्ति, कदाचित्तत्प्रतिक्रमणं विस्मरति तथापि विधिपूर्व्वकस्योद्यमः कर्त्तव्य इति ॥ १२८ ॥

तथा—द्वादशव्रतधारी चतुर्दश नियमान् प्रतिदिनं स्मरति सङ्क्षिपति च नवा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—द्वादशव्रतधारी चतुर्दश नियमान् प्रतिदिनं स्मरति सङ्क्षिपति च, नेत्र स्मरति तथापि तत्स्मरणोद्यमः कर्त्तव्य इति ॥ १२९ ॥

तथा—आचार्योपाध्यायप्रज्ञांशपादुका जिनगृहे मण्डितास्सन्ति, जिनप्रतिमापूजार्थमानीतश्रीखण्डकेसरपुष्पादिभ्यस्तासामर्चनं क्रियते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं-मुख्यवृत्त्योपाध्यायप्रज्ञांशपादुकाकरणविधिः परम्परया ज्ञातो नास्ति, स्वर्गप्राप्ताचार्यस्य पादुकाकरणविधिस्त्वस्ति, ततो जिनपूजार्थ-श्रीखण्डादिभिस्तत्पादुका न पूज्यते, देवद्रव्यत्वात् तथा श्रीखण्डादिकं साधारणं भवति, तेनापि प्रतिमा पूजयित्वा पादुका पूज्यते, परं पादुकामर्चयित्वा प्रतिमा नार्च्यते, देवाशातनाभयादिति ॥ १३० ॥

तथा—वस्तुपालतेजपालौ प्राक् दशकौ श्रुतौ, जीर्णप्रबन्धानुसारेण पण्डितपद्मसागरगणिभिर्विंशतिकावुक्तौ, तत्कथमिति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्पितृआसराजेन सङ्घवीआभूपुत्रीविधवाकुमारदेवीनाम्न्या सार्द्धं तत्कुक्षिपुत्ररत्नोत्पत्तिरिति श्रीहेमप्रभसूरिवचसा ज्ञात्वा सम्बन्धः कृतः, पश्चात्पुत्रचतुष्टयं पुत्रीसप्तकं च जातमिति वस्तुपालतेजपालप्रबन्धे लिखितमस्ति, तथा परम्परयाऽपीत्थमेव कथ्यते । तथा पण्डितपद्मसागरग-णिकथितप्रबन्धमध्येऽपि आसराजो विंशतिकप्राग्वाटः कथितो नास्ति, परं सामान्यतः प्राग्वाटः कथितोऽस्ति, किञ्च प्राग् विंशतिकप्राग्वाटोऽभूत्तेन विंश-तिकः प्राग्वाटः कथ्यते तदा युक्तमिति ॥ १३१ ॥

तथा—अष्टमप्रतिमानवमप्रतिमयोरारम्भवर्ज्जनं दशमप्रतिमायां सावद्याहारवर्ज्जनं च क्रियतेऽन्यथा वा इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अष्टमप्रतिमाया-मारम्भोऽष्ट मासान् यावत्स्वकायेन त्यज्यते, नवम्यामप्यारम्भो नव मासान् यावत्परेण न कार्यते, दशम्यां च दश मासान् यावत्स्वार्थनिष्पन्नाहार-पानीयादि वस्तु न गृह्णाति परार्थनिष्पन्नाहारादिकं तु गृह्णातीति ॥ १३२ ॥

तथा—प्रमत्तषष्ठगुणस्थानकवर्त्तिसाधूनां 'मज्ज विसयकसाये'ति गाथोक्तपञ्चविधः प्रमादः कथं सम्भवतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रमत्तषष्ठगुण स्थानवर्त्तिसाधूनां 'मज्जं विसयकसाये'ति गाथोक्तः पञ्चविधः प्रमादो मद्यस्य सदैवाभक्ष्यत्वेनाकल्प्यत्वाद् यथासम्भवं भवतीति ॥ १३३ ॥

तथा—'अवंगुतदुवारे' इत्यस्यार्थः प्रसाद्य इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—अवङ्गुअदुवारेत्ति अप्रावृतद्वाराः—कपाटादिभिरस्थगितगृहद्वारा इत्यर्थः, सद्दर्शनलाभेन न कुतोऽपि पाखण्डिकाद्बिभ्यति शोभनमार्गपरिग्रहेणोद्घाटशिरसास्तिष्ठन्तीति भाव इति वृद्धव्याख्या । अन्ये त्वाहुः—भिक्षुकप्रवेशार्थमौदार्यादस्थगितगृहद्वारा इत्यर्थ इति **श्रीभगवतीसूत्रद्वितीयशतकपञ्चमोद्देशकवृत्तौ** उक्तमस्तीति ॥ १३४ ॥

तथा—कश्चित्परपक्षी प्रार्थनां करोति **यदुपदेशमालागाथायां** विलोकयन्तु, तदर्थमुपदेशमालागाथाविलोकने दूषणं लगति नवा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यदि स निष्कपटतया प्रार्थना करोति तदर्थमुपदेशमालागाथाविलोकने सर्व्वथा दूषणं ज्ञातं नास्ति इति ॥ १३५ ॥

तथा—परपक्षिणां प्रतिमास्थापनादिकं प्रतिष्ठाप्यार्प्यते नवा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—यदि ततस्तदाशातना न भवति तदा तत्प्रतिष्ठाप्यार्प्पणे न काऽप्याबाधेति ॥ १३६ ॥

तथा—अनशनिश्राद्धस्य त्रिविधाहारप्रत्याख्यानं कारयित्वा रात्रावुष्णपानीयपानेनानशनस्य दूषणं लगति नवा इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—तथाकारणेनानशनस्य दूषण न लगतीति ॥ १३७ ॥

अथ भिन्नमालसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

तथा—विकसितपुष्पतन्नालमध्ये जीवाः सङ्ख्याता असङ्ख्याता वा इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—केषुचित्पुष्पेषु सङ्ख्याताः केषुचिदसङ्ख्याताः केषुचिदनन्ताश्च **प्रज्ञापनादिषु** कथितास्सन्ति, जातिपुष्पमध्ये तु सङ्ख्याता एव कथितास्सन्तीति ॥ १३८ ॥

तथा—सामायिकादिषु उपवस्त्रमध्ये सन्ध्याप्रतिलेखनाया मुखवस्त्रिका प्रतिलिख्य प्रत्याख्यानं क्रियते, एकाशनादिप्रत्याख्याने च वन्दनकानि

दत्त्वा तत् क्रियते, तत्कथमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सामाचारीप्रभृतिग्रन्थेषु भोजनदिवसे वन्दनकानि दत्त्वा प्रत्याख्यान क्रियते इत्यक्षराणि सन्ति, उपवस्त्रदिवसे वन्दनकाधिकारो नास्ति, मुखवस्त्रिका तु प्रतिलिख्यते यतस्ता विना प्रत्याख्यानं न शुद्ध्यतीति सामाचार्यस्ति, तथोपधानमध्येऽपि तथैव प्रत्याख्यान कार्यत इति ॥ १३९ ॥

तथा—देवान् वन्दित्वा भगवानित्यादि चत्वारि क्षमाश्रमणानि क्रियासम्बद्धान्यन्यथा वा [१], तथा पट्टिप्रभोः क्षमाश्रमणं पृथग् दातव्यं नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तर—भगवनित्यादि चत्वारि क्षमाश्रमणानि क्रियासम्बद्धानि सन्ति, तत्र सर्व्वेऽपि तीर्थकृतो वन्दिताः, अथ ये विशेषतो गुरून् तथा पट्टिकप्रभुं वन्दन्ते तदौचित्यसत्यापनार्थमिति ॥ १४० ॥

तथा—प्रथमदिने चतुर्विधाहारोपवस्त्रं कृत्वा द्वितीयदिनोपवासमेकीकृत्य षष्ठाष्टमादिकं प्रत्याख्याति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तर—प्रथमदिवसे एकोपवस्त्रं प्रत्याख्याति, द्वितीयदिवसे एकमेव प्रत्याख्याति, न तु षष्ठं, यदि द्वितीयदिने षष्ठादिकं तर्हि अग्रे तृतीयोपवासः कुतो युज्यते ईदृशी सामाचार्यस्तीति ॥ १४१ ॥

अथ बिभीतकसंघकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च

यथा—केवली समुद्घातानन्तरं कियत्कालं ससारे तिष्ठतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—केवलीसमुद्घातानन्तरमन्तमुहूर्त्तं संसारे तिष्ठति, पीठफलकादि च पश्चात्समर्प्य शैलेशीकरणं प्रतिपद्यते, एवंविधाक्षराणि श्रीविशेषावश्यके सन्ति । किञ्च-षाण्मासिकावस्थानं संसारे तत्रैव दूषितमस्ति, ततोऽन्तर्मुहूर्त्तावशेषायुरेव समुद्घातं कर्तुं प्रवर्त्तते नान्य इति बोध्यम् ॥ १४२ ॥

तथा—भवनपतीनां भवनानि कुत्र सन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—रत्नप्रभाया उपरि अधश्चैकं योजनसहस्रं मुक्त्वा विचाले सर्व्वत्र भवनानि सन्तीति ज्ञायते, यतोऽनुयोगद्वारसूत्रवृत्तिमध्ये भवनपतिभवनानि नरकवासकपार्श्वे कथितानीति बोध्यम् ॥ १४३ ॥

अथ जालोरसंघकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च

तथा—त्रिविधोपवासप्रत्याख्यानमन्यप्रत्याख्यानं च कया रीत्या पार्यते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—उपवास कीधु त्रिविहार नमुक्कारसी पोरसी पुरिमड्ढादिक कीधु पाणहार पच्चक्खाण फासिउं १ पालिउं २ सोहिउं ३ तिरिउं ४ किट्टिउं ५ आराहिउं ६ जं च नाराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं ' इत्युपवासप्रत्याख्यानपारणरीतिर्वृद्धपरम्परया ज्ञातव्या, अधुना केचन श्राद्धाः उपवास कीधु त्रिविहार नमुक्कारसि पुरिमड्ढादिक कीधो चउविहार पच्चक्खाण फासिउं १ पालिउं २ सोहिउं ३ तीरिउं ४ किट्टिउं ५ आराहिअं ६ जं च नाराहिअं तस्स मिच्छामि दुक्कडं ' इत्थमपि पारयन्तो दृश्यन्ते, तथा नमुक्कारेसि पोरसि पुरिमड्ढादिक कीधुं चउव्विहार एकासणं बिआसणु कीधुं त्रिविहार चउव्विहार पच्चक्खाण फासिउं १ पालिउं २ सोहिउं ३ तीरिउं ४ किट्टिउं ५ आराहिअं ६ जं च नाराहिअं तस्स मिच्छामिदुक्कडं इत्यन्यप्रत्याख्यानपारणरीतिरपि परम्परयैव ज्ञेयेति ॥ १४४ ॥

तथा—श्राद्धाः पौषधमध्ये सान्ध्यप्रतिलेखनाकाजकोद्धरणं कदा कुर्व्वन्तीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धाः पौषधमध्ये सान्ध्यप्रतिलेखनादेशौ मार्गयित्वा प्रोञ्छनकं चरवलकं च प्रतिलिख्य यद्येकाशनकं तदा परिधानांशुकं परावृत्त्य पडिलेहणा पडिलेहावो इत्यादेशमार्गणं विधाय च काजको-द्धरणं कुर्व्वन्तीति श्राद्धविधिप्रमुखग्रन्थेषु प्रोक्तमस्ति, पश्चादुपधिं प्रतिलिख्य काजकं निष्कास्य परिष्ठापयन्तीति परम्पराऽस्तीति ॥ १४५ ॥

तथा—श्राद्धविध्यनुसारेण जलमार्गेण शतयोजनेभ्यः स्थलमार्गेण षष्टियोजनेभ्यश्च समागतानि हरितक्यादिवस्तूनि प्रासुकीभवन्ति, तथा लवणमपि प्रासुकं भवति, तथा अहम्मदावादनिष्पन्नसचित्तवस्तूनि नालिकेरपूगीफलादीनि उग्रसेनपुरादौ गतानि प्रासुकीभवन्ति नवा ? इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धविधिप्रभृतिग्रन्थानुसारेण जलमार्गेण शतयोजनेभ्यः स्थलमार्गेण षष्टियोजनेभ्यश्च समागतानि सर्वाण्यपि वस्तूनि प्रासुकीभवन्ति, परमाचीर्णानि ग्राह्याणि न त्वन्यानि । तथा लवणमग्निपक्वमेवाचीर्णं, तथा राजनगरनिष्पन्नसचित्तनालिकेरपूगीफलादीनि वस्तूनि उग्रसेनपुरादौ गतानि प्रासुकीभवन्ति, परमनाचीर्णानीति ॥ १४६ ॥

अथ पालीसङ्घकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

तथा—प्रतिमाधरश्राद्धानीताहारं मुनयो गृह्णन्ति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रतिमाधरः स्वार्थानीताहारं ददाति तदा ग्रहीतुं कल्पत इति ॥ १४७ ॥

तथा—श्राद्धा नमस्कारमनानुपूर्व्या गणयन्ति नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्राद्धानामानुपूर्व्याऽनानुपूर्व्या नमस्कारगणनाधिकारः शास्त्रानुसारेण ज्ञायत इति ॥ १४८ ॥

अथ मालपुरसङ्घकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

तथा—पुञ्जणिकया वायुकरणे लाभोऽलाभो वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या पुञ्जणिकया वायुकरणं ज्ञातं नास्ति, परं गुर्वादीनां मक्षिकोड्डापनार्थं वायुकरणे लाभोऽस्ति, न त्वलाभो, यतो मक्षिकोड्डापन गुरुभक्तिरेवेति ॥ १४९ ॥

तथा—रात्रौ सकलान्नपानमध्ये सूक्ष्माः तद्रूपा जीवा उत्पद्यन्ते प्रभाते विलयं यान्ति तत्सत्यमसत्यं वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—रात्रौ समस्तान्नपानमध्ये तद्रूपाः सूक्ष्मा जीवा उत्पद्यन्ते प्रभाते च विलयं यान्तीत्येतत् शास्त्रमध्ये क्वापि ज्ञातं नास्तीति ॥ १९० ॥

अथ ऊणीयारसङ्घकृतप्रश्नौ तदुत्तरे च ।

तथा—वृद्धकल्पदिने पौषधकरणे लाभः पूजाकरणे वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—मुख्यवृत्त्या पौषधकरणे महान् लाभः, कारणविशेषे तु यथा प्रस्तावो भवति तथा करणे लाभ एवास्ति, यतो जिनशासने एकान्तवादो ज्ञातो नास्तीति ॥ १९१ ॥

तथा—संवत्सरवासरे पूगीफलसहितनाणकप्रभावनां लान्ति नवा ? इति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पूगीफलादिसहितां तया रहितां वा प्रभावनां लान्ति, पश्चाद् यस्मिन् ग्रामे या रीतिस्तदनुसारेण प्रवर्त्तितव्यमिति ॥ १९२ ॥

अथ मेदिनीद्रङ्गसंघकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

तथा—पाक्षिकदिने द्वादशानां चतुर्मासके विंशतेः सांवत्सरिकदिने चत्वारिंशतो लोकोद्योतकराणां कायोत्सर्गः क्रियते, तत्किमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—पाक्षिकादिदिवसेषु यत्कायोत्सर्गः क्रियते तत्तु प्रतिक्रमणं कुर्वतां यदतीचारशुद्धिर्नाभूत्तदतीचारशुद्धिनिमित्तं, दिनप्रतिबद्धसङ्ख्यानियमे त्वाज्ञा प्रमाणमिति ॥ १९३ ॥

तथा—श्रीवीरहीरसूरीणां प्रतिमाग्रे यो देवान् वन्दते स वासक्षेपं कृत्वाऽन्यथा वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—श्रीगुरुप्रतिमाग्रे देवा वन्दिता न शुध्यन्ति, यदि च तीर्थकृत्प्रतिमा पट्टादावालेखिता भवति तदा तदग्रे वासक्षेपं कृत्वैव देवा वन्दिताः शुद्ध्यन्तीति ॥ १९४ ॥

तथा—चतुर्मासकत्रयाष्टाह्निका कुत उपविशतीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सप्तमीत उपविशाति, परं पूर्णिमावासरस्तु पर्व्वतिथित्वात्पाल्यत इति ॥ १९९ ॥

तथा—स्थानकतपोऽष्टकर्म्मसूडणतपआंबिलवर्द्धमानतपसां मध्येऽस्वाध्यायदिनत्रयं गण्यते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—स्थानकतपोऽष्टकर्म्मसूडणतपसोर्मध्येऽस्वाध्यायादिनत्रयं न गण्यते, आम्बिलवर्द्धमानतपसो मध्ये गण्यते इति परम्पराऽस्तीति ॥ १९६ ॥

तथा—श्रीआणंदविमलसूरिकृताष्टकर्म्मतपो यद्युपवासेण कर्त्तुं न शक्नोति तदाचाम्लेन करोति किंवा नेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—यदि सर्व्वथोपवासकरणशक्तिर्न स्यात् तदाचाम्लेनापि करोतीति ॥ १९७ ॥

तथा—द्व्यशनप्रत्याख्यानकर्त्ता वान्तौ जाताया द्वितीयवारं भुङ्क्ते नवा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तस्मिन्नेव स्थानके स्थिते यदि वान्तिर्भवति मुखशुद्धिश्च कृता भवति तदा द्वितीयवारं भोक्तुं कल्पते, नान्यथा इति ॥ १९८ ॥

तथा—श्रीहीरविजयसूरीश्वरप्रसादितद्वादशजल्पपट्टके के द्वादश जल्पास्सन्तीति व्यक्त्या प्रसाद्यामिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—संवत् १६४६ वर्षे पौषासित १३ शुक्रे श्रीपत्तननगरे श्रीहीरविजयसूरिभिर्लिख्यते समस्तसाधुसाध्वीश्रावकश्राविकायोग्यं—श्रीविजयदानसूरिप्रसादीकृत 'सातबोलना अर्थ आश्री विसंवाद टालवानि काजिं ते सातबोलनु अर्थ विवरीनिं लिखीइ छीइ, तथा बीजापणि केटलाएक बोल लिखिइ छइ, यथा—परपक्षीनिं कुणिं किस्युं कठिनवचन न कहिवुं १ ॥ तथा परपक्षीकृतधर्म्मकार्य सर्व्वथा अनुमोदवायोग्य नही इम कुणिं न कहवुं, जे माटिं दानरुचिपणुं दाक्षिणालुपणुं दयालुपणुं प्रियभाषीपणुं इत्यादिक जे जे मार्गानुसारी धर्म्मकार्य ते जिनशासनथकी अनेरा समस्तजीवसम्बन्धिआ शास्त्रनि अनुसारिं अनुमोदवायोग्य जणाइ छइ, तो जैनपरपक्षीसम्बन्धी मार्गानुसारी धर्म्मकर्त्तव्य अनुमोदवा योग्य हुइ ए वातनुं स्युं कहिवुं २ ॥ तथा—गच्छनायकनिं पूछ्या विना

उ.णी १५१-१ मेदिनी १५३-

किसी शास्त्रसम्बन्धिनी नवी प्ररूपणा कुणिं न करवी ३ ॥ तथा दिगम्बरसम्बाधिआं चैत्य १ केवलश्राद्धप्रतिष्ठितचैत्य २ द्रव्यलिङ्गीनिं द्रव्यइं निष्पन्नचैत्य ३ ए त्रिण्यिं चैत्यविना बीजा सघलांइ चैत्य वांदवा पूजवा योग्य जाणवां, ए वातनी शङ्का न करवी ४॥ तथा स्वपक्षीना घरनीं त्रिपइं पूर्वोक्तत्रिणनी अवन्दनीक प्रतिमा हुइ ते साधुनिं वासक्षेपि वांदवा पूजवा योग्य थाइं ५ ॥ तथा साधुनी प्रतिष्ठा शास्त्रि छइ ६ ॥ तथा साधर्मिक-वात्सल्य करता स्वजनादिक सम्बन्धभणी कदाचित्परपक्षीनिं जिमवा तेडइ तु ते माटिं साहमिवत्सल फोक न थाइं ७ ॥ तथा शास्त्रोक्तदेशवि-संवादीनिह्नव सात सर्व्वविसंवादीनिह्नव एक ए टाली बीजा कुणनि निह्नव न कहिवुं ८ ॥ तथा परपक्षी सङ्घाति चर्चानि उदीरणा कुणिं न करवी परपक्षी कोई उदीरणा करइ तु शास्त्रनइ अनुसारि उत्तर देवो, पणि क्लेश वाधइ तिम न करवुं ९॥ तथा—श्रीविजयदानसूरिं बहुजनसमाक्षि जलशरण कीधु जे उत्सूत्रकन्दकुद्दालग्रन्थ ते तथा ते माहिलु असंमतअर्थ बीजा कोइ शास्त्रमाहिं आण्यु हुइ तु ते अर्थ तिहां अप्रमाण जाणवुं १० ॥ तथा स्वपक्षीय-सार्थनि अयोगिं परपक्षीयसार्थिं यात्राकर्या माटिं यात्रा फोक न थाइ ११ ॥ तथा—पूर्व्वाचार्यनिं वारइ जे परपक्षीकृत स्तुतिस्तोत्रादिक कहवातां ते कहतां कुणि ना न कहिवी ॥ १२ ॥ ए बोलथी कोई अन्यथा प्ररूपइ तेहनइं गुरुनो तथा संघनो ठबको सही ॥ अत्र मतानि श्रीविजयसेनसूरिमतम्, उपाध्यायश्रीविमलहर्षगणिमतम् १ उपाध्यायश्रीधर्मसागरगणिमतम् २ उपाध्यायश्रीशान्तिचन्द्रगणिमतम् ३ उपाध्यायश्री-कल्याणविजयगणिमतम् ४ उपाध्यायश्रीसोमविजयगणिमतम् ५ पन्न्याससहजसागरगणिमतम् ६ पण्डितकान्हर्षिगणिमतम् ७ एतद्द्वादश-जल्पपट्टके एवंविधा द्वादश जल्पास्सन्तीति ॥ ५९ ॥

तथा——राक्षसद्वीपो जम्बूद्वीपेऽस्ति लवणसमुद्रे वा ? स च प्रमाणाङ्गुलेनोत्सेधाङ्गुलेन वा इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—लवणोदे पयोराशौ, दुर्ज्जयो द्युसदामपि । योजनानां सप्तशतीं, दिक्षु सर्व्वासु विस्तृतः ॥ २१ ॥ राक्षसद्वीप इत्यस्ति, सर्व्वद्वीपशिरोमणिः । तदन्तरे त्रिकूटाद्रिर्भूमिनाभौ

सुमेरुवत् ॥ ३२ ॥ महर्द्धिर्वलयाकारो, योजनानि नवोन्नतः । पञ्चाशतं योजनानि, विस्तीर्णोऽस्त्यतिदुर्म्मदः ॥ ३३ ॥ तस्योपरिष्टात्सौवर्णप्राकार-गृहतोरणा । मया लङ्केति नाम्ना पूरधुनैवास्ति कारिता ॥ ३४ ॥ षड् योजनानि भूस्तस्यामतिक्रम्य चिरतनी । शुद्धस्फटिकवप्राङ्का, नानारत्न-मयालया ॥ ३५ ॥ सपादयोजनशतप्रमाणा प्रवरा पुरी । मम पाताललङ्केति, विद्यते चातिदुर्गमा ॥ ३६ ॥ पुरीद्वयमिदं वत्सा--दत्स्व तन्नृपतिर्भव । भवत्वद्यैव ते तीर्थनाथदर्शनज फलम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वा राक्षसपतिर्माणिक्यैर्नवभिः कृतम् । ददौ तस्मै महाहारं, सद्यो विद्यां च राक्षसीम् ॥ ३८ ॥ भगवन्त नमस्कृत्य, तदैव घनवाहनः । आगत्य राक्षसद्वीपे, राजाऽभूल्लङ्कयोस्तयोः ॥ ३९ ॥ राक्षसद्वीपराज्येन, राक्षस्या विद्ययापि च । तदादि तस्य वंशोऽपि, ययौ राक्षसवंशताम् ॥ ४० ॥ इति श्रीअजितनाथचरित्रानुसारेण राक्षसद्वीपो लवणसमुद्रेऽस्ति प्रमाणाङ्गुलैश्चेति ध्येयम् ॥ ६० ॥

अथ डुंगरपुरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—सन्ध्याप्रतिक्रमणे सामायिकोच्चारानन्तर स्वाध्यायनमस्कारत्रय कथयित्वा वन्दनकप्रत्याख्यानमुखवस्त्रिका प्रतिलिख्यते सा क्षमाश्रमण दत्त्वा प्रतिलिख्यते ? किं वा क्षमाश्रमण विना ?, तथा सा किं कथयित्वा प्रतिलिख्यत इति **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—सामायिकं कृत्वा बेसणे संदिसावु प्रमुखक्षमाश्रमणचतुष्टयं दत्त्वा नमस्कारत्रयं कथयित्वा क्षमाश्रमणपूर्व्वकं 'इच्छाकारेण संदिसह भगवन् ! मुहपत्ती पडिलेहु' इत्यादेश-पूर्व्वं मुखवस्त्रिकां प्रतिलिख्य वन्दनकद्वयं च दत्त्वा प्रत्याख्यानं कर्त्तव्यमिति ॥ ६१ ॥

तथा—शत्रुञ्जयस्तोत्रमध्ये शाम्बप्रद्युम्नाभ्या सहाष्टौ कोटयः सिद्धाः कथितास्सन्ति, केचन सार्द्धकोटित्रय कथयन्त्यत्र निर्णयः प्रसाद्य इति, **प्रश्नोऽत्रोत्तरं**—श्रीशत्रुञ्जयमाहात्म्यानुसारेण श्रीशत्रुञ्जये शाम्बप्रद्युम्नाभ्यां सह सार्द्धकोटित्रय सिद्धमिति ज्ञायते ॥ ६२ ॥

तथा—स्नात्रविधौ 'अठसहस्सचउसठिजुअपंचवरणकलसेहिं' इत्युक्तम् अन्तवाच्यमध्ये त्वेका कोटिः षष्टिर्लक्षाश्च कलशानामित्युक्तं तत्कथं सङ्गच्छते इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—अन्तर्वाच्यमध्ये एका कोटिः षष्टिर्लक्षाश्च कलशानामित्युक्तं तत्स्थाप्यरूपतया सम्भाव्यते, तेभ्यः पानीयं भृत्वा स्नात्रकरणार्थं तु चतुष्षष्ट्यधिकाष्टसहस्रकलशाः कथितास्सन्तीति सम्भाव्यते, तस्मादुभयमपि सङ्गच्छत इति ॥ १६३ ॥

तथा—वासुदेवबलदेवमातरः सप्त चतुरश्च स्वप्नान् यथाक्रमं पश्यन्ति तेषां कानि नामानीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—सिंह १ सूर्य २ कुम्भ ३ समुद्र ४ श्री ५ रत्नराशय ६ अग्नि ७ रूपाणि नामानि, गज १ पद्मसर २ श्चन्द्र ३ वृषभलक्षणानि ४ नामानि च परम्परया ज्ञेयानीति॥१६४॥

अथ उदयपुरसङ्घकृतप्रश्नास्तदुत्तराणि च ।

यथा—चतुर्दशपूर्वधारिणो जघन्यतो लान्तकदेवलोकं यावद् यान्ति, कार्तिकश्रेष्ठिजीवस्तु चतुर्दशपूर्व्यपि सौधर्मदेवलोकं गतस्तत्र को हेतुरिति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—तत्र पूर्वविस्मृतिरेव हेतुः सम्भाव्यत इति ॥ १६५ ॥

तथा—कश्चित्प्रातः कृतनमस्कारिकासहितप्रत्याख्यानः प्रतिलेखनायां त्रिविधाहारप्रत्याख्यानं करोति, स सन्ध्याया किं प्रत्याख्यानं विदधातीति, प्रश्नोऽत्रोत्तरं—एकाशनादिप्रत्याख्यानी विहितप्रतिलेखनात्रिविधाहारप्रत्याख्यानी च सन्ध्यायां पानकाहारप्रत्याख्यानं करोति, अकृत-प्रतिलेखनात्रिविधाहारप्रत्याख्यानस्तु चतुर्विधाहारप्रत्याख्यान करोतीति परम्परास्ति ॥ १६६ ॥

तथा—त्रिकालपूजाकरणे प्रभाते मालादि निर्माल्यमपास्य सर्व्वस्नानेन वासपूजा क्रियतेऽन्यथा वेति ? प्रश्नोऽत्रोत्तरं—प्रभाते पुष्पमालादि निर्माल्यमनपास्य श्राद्धा वासपूजा कुर्व्वन्तो दृश्यन्ते, सर्व्वस्नानकरणेऽप्येकान्तो ज्ञातो नास्ति, हस्तपादप्रक्षालनेन शुद्ध्यतीति ॥ १६७ ॥

तथा—श्राद्धा दन्तधावन कृत्वैव देवपूजा कुर्व्वन्त्यन्यथा वेति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—' शुचिः पुष्पामिषस्तोत्रै 'रिति योगशास्त्रादिवचनान्मुख्य-वृत्त्या दन्तधावनं कृत्वैव देवपूजा कुर्व्वन्ति, पौषधोपवासादि कर्तुकामाश्च दन्तधावनं विनापि देवपूजा कुर्व्वन्ति, प्रत्याख्यानस्य बहुफलत्वा-दिति ज्ञायते ॥ १६८ ॥

तथा—' विहारो जिनसद्मनी ' तिवचनात् श्रीहीरगुरोः प्रतिमामन्दिरस्य हीरविहार इति नाम कथं दत्तमिति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विहारो बौद्धाद्याश्रय इति प्रश्नव्याकरणप्रथमाश्रवद्वारवृत्तौ विहारा विचित्रक्रीडास्तैरिति प्रश्नव्याकरणचतुर्थाश्रवद्वारवृत्तौ इत्यादिग्रन्थाक्षरानुसारेण श्रीहीरगुरुप्रतिमाप्रासादस्य श्रीहीरविहार इति नाम दत्तमिति ॥ १६९ ॥

तथा—" सुहिएसु अ दुहिएसु अ, जा मे अस्संजएसु अणुकंपा। रागेण व दोसेण व तं निंदे त च गरिहामि " ॥१॥ एतद्गाथाव्याख्यान प्रसाद्यम् इति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—साधुष्विति विशेष्यमनुक्तमपि संविभागव्रतप्रस्तावादध्याहार्यं, ततः साधुषु कीदृशेषु ?—सुष्ठु हितं—ज्ञानादित्रयं येषां ते सुहितास्तेषु, पुनः कथम्भूतेषु ?—दुःखितेषु रोगेण तपसा वा ग्लानीभूतेषु उपाधिरहितेषु वा, पुन. कीदृक्षु ?—न स्वयं—स्वच्छन्देन यता—उद्यता अस्वयतास्तेषु गुर्व्वाज्ञयैव विहरत्सु इत्यर्थः, या मया कृताऽनुकम्पा—कृपाऽन्नपानवस्त्रादिदानरूपा भक्तिः, अनुकम्पाशब्देनात्र भक्तिः सूचिता. यथोक्तं—" आयरिअणुकंपाए गच्छो अणुकंपिओ महाभागो। गच्छाणुकंपणाए अव्वुच्छित्ती कया तित्थे ॥ १ ॥ रागेण—स्वजनमित्रादिप्रेम्णा न तु गुणवत्त्वबुद्ध्या, तथा द्वेषेण—इह द्वेषः साधुनिन्दाख्यो, यथा धनधान्यादिरहिता ज्ञातिजनपरित्यक्ताः क्षुधार्त्ताः सर्व्वथानिर्गतिका अमी उपष्टम्भार्हाः इत्येवं निन्दापूर्व्वं याऽनुकम्पा साऽपि निन्दैव, अशुभदीर्घायुष्कहेतुत्वाद्, यदागमः—' तहारूवं समणं वा माहणं वा संजयविरयपडि-हयपच्चक्खायपावकम्मं हीलित्ता निंदित्ता खिंसित्ता गरिहित्ता अवमन्नित्ता अमणुन्नेणं अपीइकारगेणं असणपाणखाइमसाइमेणं पडिलाभित्ता असुह

दीहाउअंचाए कम्मं पगरेइत्ति ’। यद्वा—सुखितेषु दुःखितेषु वा असंयतेषु—पार्श्वस्थादिषु, शेषं तथैव, परं द्वेषेण ‘दगपाणं पुप्फफलं, अणेसणिज्ज’-मित्यादितद्गतदोषदर्शनान्मत्सरेण, अथवा असंयतेषु—षड्विधजीववधकेषु कुलिङ्गिषु, रागेण एकदेशग्रामगोत्रोत्पत्त्यादिप्रीत्या द्वेषेण जिनप्रवचन-प्रत्यनीकतादिदर्शनोत्थेन। ननु प्रवचनप्रत्यनीकादेर्दानमेव कुतः?, उच्यते, तद्भक्तभूपत्यादिभयात्, तदेवंविधं दानं निन्दामि गर्हे च, यत्पुनरौ-चित्येन दीनादीना तदप्यनुकम्पादानम्, यतः—“कृपणेऽनाथदरिद्रे व्यसनप्राप्ते च रोगशोकहते। यद्दीयते कृपार्थं, अनुकम्पा तद्भवेद्दानम् ॥१॥” समर्थदेहस्यापि प्रार्थनाकारिणो दरिद्रप्रायत्वादनुकम्पादानं, तच्च न निन्दार्हं, जिनेन्द्रैरपि वार्षिकदानावसरे तस्य दर्शितत्वात्, उक्तं च—‘इयं मोक्षफले दाने, पात्रापात्रविचारणा। दयादानं तु सर्वज्ञैः, कुत्रापि न निषिद्ध्यते ॥१॥’ तथा—“दानं यत्प्रथमोपकारिणि न तत्प्रायः स एवार्प्यते, दीने याचनमूल्यमेव दयिते तत्किं न रागाश्रयात्। पात्रे यत्फलविस्तरप्रियतया तद्वार्द्धुषीकं न किं, तद्दानं यदुपेत्य निःस्पृहतया क्षीणे जने दीयते” ॥१॥ इति गाथार्थो ज्ञेयः ॥ १७० ॥

तथा—विनीतानगर्या अष्टापदः कति योजनानीति प्रश्नोऽत्रोत्तरं—विनीताया द्वादशयोजनान्यष्टापद इति प्रघोषः श्रुतोऽस्तीति ॥१७१॥

अथ ग्रन्थप्रशस्तिः।

श्रीआणंदविमलगुरुपट्टे श्रीविजयदानसूरिवराः। श्रीमच्चन्द्रगणाम्बरदिनमणयो जगति विजयन्ते ॥ १ ॥ तत्पट्टपूर्वपर्वतदिवाकरा नृपतिबोधनप्रवणाः। श्रीहीरविजयसूरीश्वरा जयन्ति प्रकटमहसः ॥ २ ॥ श्रीहीरसूरीश्वरवाग्विलासादकब्बरो बब्बरवंशजन्मा। बभूव जीवाभय-

दानदाता, राजर्षिवत् द्वादशसूनकेषु ॥ ३ ॥ हंसोऽक्षद्विजराजकेकिमहिषेभादिस्वयानावनात्, ब्रह्मेशानमुरारिगणमुखयमप्राचीशमुख्याः सुराः । वाचाऽद्वैत-
कृपासुधाजलनिधेः सूरीशितुः क्ष्माभुजः, श्रुत्वा जीवदयानिदानपटहात्प्रीतिं परां लेभिरे ॥ ४ ॥ कस्त्वं ? पापः कृशाङ्गः कथमजनि भवान् ? मे जनन्या
वियोगः, का माता ते ? वियोगः कथमजनि तया ? मारिनाम्नी मदम्बा । नीता सा सौरिसद्म स्फुटतमवचसा साहिना हीरसूरेः, क्व स्थाता ?
हीरसूरेर्वचनमवितथं यो न मन्येत तस्मिन् ॥ ५ ॥ अमासभोक्ता मृततारभोक्ता, नृदुःखहर्त्ता करमुक्तिकर्त्ता । अकब्बरो येन कृतो महीशस्तस्मै नमः
श्रीगुरुहीरसूरये ॥ ६ ॥ प्रीतेरकब्बरनृपेण सभासमक्षं, दत्तं जगद्गुरुरिदं बिरुदं मुनीन्दोः । मार्त्तण्डमण्डलमिव प्रभुहीरसूरेर्जातं प्रसिद्धमखिलेऽपि
महीतले तत् ॥ ७ ॥ पुस्तकभाण्डागारं प्राज्ञेन्दोः पद्मसुन्दराख्यस्य । श्रीहीरविजयसूरिक्षोणीन्द्राणां ददे येन ॥ ८ ॥ शत्रुञ्जयोज्जयन्तक-
तीर्थादिषु कारिता च करमुक्तिः । आमकराकरमखिलं, जगदकरं कारितं येन ॥९॥ कालिमकृति कलिकाले कालेऽभूत् कालिमा मनाग् नास्य । प्रत्युत
स एव येन स्वयशस्सुधया शुचीचक्रे ॥ १० ॥ अकब्बरः साधुजनस्य नेता, सूरिः पुनस्साधुजनस्य नेता । परापकर्त्ता प्रथमो द्वितीयः, परोपकर्त्ता
तु तदत्र चित्रम् ॥ ११ ॥ अहो हीरस्य माहात्म्यं, वर्ण्यते किमतः परम् ? । मुक्तानामप्यलङ्कारकारणं यो विराजते ॥ १२ ॥ यः सकलसूरि-
चक्रे चक्रे रेखां विशेषचरणगुणैः । तच्छिष्यः शुभविजयः प्रश्नोत्तरसंग्रहं कृतवान् ॥ १३ ॥ श्रीसिद्धान्तप्रकरणटीकाभाष्यानुसारतः किञ्चित् ।
किञ्चिच्च परम्परया सम्भावनया तथा किञ्चित् ॥ १४ ॥ प्रश्नोत्तरसंग्रहाख्ये, ग्रन्थे प्रश्नोत्तरादिकं सकलम् । श्रीविजयसेनसूरिप्रसादितं तन्मया
ग्रथितम् ॥ १५ ॥ युग्मम् ॥ सिद्धान्तादिविरुद्धं यत्किञ्चिद् गुम्फितं मतिभ्रान्त्या । तत्सर्व्वं संशोध्यं कविभिः स्वधिया कृपापरया ॥ १६ ॥
यावन्मेरुर्महीपीठे, जैनं तिष्ठति शासनम् । तावत्तिष्ठतु ग्रन्थोऽयं, वाच्यमानो वचस्विभिः ॥ १७ ॥

इति भूरिसूरिकोटीरहीरसकलमहीमण्डलाखण्डपातसाहश्रीअकब्बरप्रतिबोधविधानधीरतत्प्रदत्तजगद्गुरुबिरुदधरणधीरसत्त्ववान् प्रतिवर्षं षण्मासावधि समस्तजन्तुजाताभयदानप्रदानदानशौण्डीरश्रीशत्रुञ्जयोज्जयन्तकादिकतीर्थकरमुक्तियुक्तिप्रवीर (श्रेष्ठ इत्यनेकार्थनाममालायां) जीजीआख्यदण्डादिविषमभूमिभञ्जनसीरकलिकालत्रिकालवित्समानामानमाहिमतपागच्छाधिराजभट्टारकपुरन्दरभट्टारकश्री ५ श्रीहीरविजयसूरीश्वरपट्टालङ्कारहारभट्टारकश्रीविजयसेनसूरीशप्रसादीकृतप्रश्नोत्तरसङ्ग्रहे तत्पट्टपूर्वाशिखरिशिखरसहस्रकिरणायमानआचार्यश्रीविजयदेवसूरीणामनुशिष्ट्या भट्टारकश्रीहीरविजयसूरीन्द्रशिष्यतर्कभाषावार्त्तिक १ काव्यकल्पलतामकरन्द २ स्याद्वादभाषासूत्र ३ तद्वृत्ति ४ काव्यकल्पलतावृत्त्यादि ५ ग्रन्थनिष्पादकपण्डितशुभविजयगणिसङ्गृहीते प्रश्नोत्तररत्नाकरापरनाम्नि श्रावककृतप्रश्नाख्यश्चतुर्थोल्लासः सम्पूर्णः ॥

॥ इति श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाई–जैनपुस्तकोद्धारे–ग्रन्थाङ्कः ५१ ॥

इति श्रीविजयसेनसूरीशप्रसादितश्रीशुभविजयगणिसङ्कलितप्रश्नोत्तरमयः

प्रश्नोत्तररत्नाकराख्य सेनप्रश्नः समाप्तः ।

इति श्रेष्ठि देवचन्द्र लालभाइ–जैनपुस्तकोद्धारे–ग्रन्थाङ्कः ५१.